

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İçimizdeki Yabancı

Nefretin kökenleri

Yabancı olana nefret ve sonuçları

Arno Gruen

Türkçesi: İlhan İsmail

Çitlembik

psikoloji

İçimizdeki Yabancı

“Nefretin Kökenleri”

Yabancı olana nefret ve sonuçları

Arno Gruen

**Türkçesi
İlknur Igan**

Çitlembik Yayınları 68

Arno Gruen (1923-2015), Berlin’de doğdu. 1936 yılında ABD’ye göç edip aynı ülkede 1961 yılında Teodor Reik öğrencisi olarak psikanalist unvanını almaya hak kazandı. Çeşitli üniversite ve kliniklerde görev alan Gruen, en son New Jersey’deki Rutgers Üniversitesi’nde profesör olarak görev yaptı. 1958’den itibaren özel muayenhanesinde psikoterapi alanındaki çalışmalarına devam eden Gruen’ün alanıyla ilgili birçok dergi ve gazetede sayısız yazısı yayımlandı. 2001’de *Der Fremde in Uns* (İçimizdeki Yabancı) adlı kitabı Geschwister-Scholl Ödülü’ne layık görüldü. Diğer eserleri arasında, *Normalliğin Deliliği* (Çitlembik Yayınları, 2003), *Kendine İhanet* (Çitlembik Yayınları, 2004), *Empatinin Yitimi* (Çitlembik Yayınları, 2006), *İhanete Uğrayan Sevgi-Sahte Tanrılar* (Çitlembik Yayınları, 2007) ve *Demokrasi Mücadelesi* (Çitlembik Yayınları, 2010) bulunuyor.

© Çitlembik Yayınları, 2005

Üçüncü basım, Ocak 2016

Klett-Cotta

© J.G.Cotta’sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart

Kitabın özgün adı: *Der Fremde in Uns*

Türkçesi: *İlknur İgan*

Kapak Resmi ve Tasarımı: *Deniz Akkol*

Baskı ve Cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Deve Kaldırım Cad.

Gelincik Sok. No: 6 Kat: 3 Bağcılar / İstanbul

Tel: (0212) 445 32 38

Sertifika no: 22749

ISBN: 978-975-6663-68-5

Şehbender Sokak 18/5 Asmalunesit Tünel 34430 İstanbul

Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63 Fax: 0 212 293 34 66

www.citlembik.com.tr / kitap@citlembik.com.tr

Sertifika no: 12369

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İçindekiler

5

Önsöz

7

Yabancı

21

Her Şeyin Başlangıcı

41

İtaat

78

Adolf Hitler

128

Hitler'i Lider Yapan İnsanlar

165

Poz Yapmak

173

İtaat ve Hırs

182

Ölümcül Olan

İçimizdeki Yabancı

199

Kimliksizlik ve Toplumsal Sonuçları

208

İndirgenmiş İnsan

239

İnsanın Küçümsenmesi

244

Yandaşlık

251

Acı ve Sevgi Özlemi

258

Ne Yapabiliriz?

266

İç Yaşam - İç Kurban

281

Notlar

293

Kaynakça

Önsöz

İçimizdeki yabancı, yitirmiş olduğumuz ve yaşamımız boyunca, her birimizin kendi yöntemiyle, tekrar bulmaya çalıştığı en kendimize özgü yanımızdır. Bazıları bunu kendi kendisiyle kavga ederek yapar, bazılarıysa başka canlılara zarar vererek. Yaşamın, her ikisi de aynı sorunsal tarafından belirlenen bu iki farklı yönelimi arasındaki ihtilaf, insanlığın varoluşunun geleceğini tayin eder. Ben bu kitabı, yıkıcı yanımızın bizi ezecek kadar güçlenmesine izin vermeden bastırılmasına katkıda bulunabilmek umuduyla yazdım. Burada bahsettiğim, büyük devrimci arzular değil. Ben burada daha çok, gündelik girişimlerimizde kendimizi yüreğimize her zaman ve her fırsatta daha fazla adayabilme cesaretini desteklemeye çalıştım.

Hepimiz, etkisi çok derinlere kadar işleyen baskılar ve reddedilmeler yaşamışsınız. Bizim kültürümüzde, çocukken yetişkinlerin beklentilerine karşılık verilemediği için reddedilme, alışılmış bir durumdur. Aynı zamanda, bir çocuk kendisini kurban gibi hissetme hakkına da sahip değildir, çünkü bu, her şeyin sevgiden dolayı ve çocuğun iyiliği için yapıldığı mitine ters düşer. Böylece, kurban konumunda olma, bilince geçmeyen ve insanın kendi yaşam deneyimlerini yabancı bir şey olarak kendisinden uzaklaştırmak ve inkâr etmek zorunda kaldığı bir durumun kaynağı haline gelir. İnsan bu parçasını, bilincine varmaksızın, sürekli aramaya devam eder. İşte bu arayış alinyamız haline gelir.

Bu kitapta okuyucuya sunduğum görüşler, hastalarımın yaşamları ve acılarıyla çok yakın bir ilişki içindedir. Onlara, işbirliğimizi olanaklı kılan güvenleri için teşekkür ediyorum. Bu hastaların bazılarının kendi anne-babaları Nazi suçlularıydı. Onların bu kaderleriyle yüzleşmekteki cesaretleri, suçlu konumuna geçerek kendi kurban konumlarını aktarış bilmecesinin çözülmesine olağanüstü katkılarda bulundu.

Bu çalışma, beni kendi geçmişimle de karşı karşıya getirdi: İmparatorlukla Weimar Cumhuriyeti arasındaki şiddetli çarpışmanın yanı sıra, bunun benim ailem üzerindeki etkileriyle de yüzleştim. Korku, açlık, kör bir nefret; sonradan Nazi Almanyası'na bağlanan her şey, benim kişisel yaşantılarımın da geri planını oluşturuyordu. Bütün bunlar çoğu kez, yazmayı acı verici bir süreç haline getirdi.

Bu nedenle, Gertrud Hunziger-Fromm'a, anlayışlı desteği ve benim bakışımın da derinleşmesini sağlayan engin insanlığı için teşekkür ediyorum. Aynı teşekkür, ailemiz için de zor olan bir dönemde, beni tüm yüreğiyle destekleyen ve teşvik eden eşim Simone Gruen-Müller için de geçerlidir. Monika Schiffer'in, benim sözcüklerimin okur için ulaşılır bir dile çevrilmesindeki yaratıcı ve anlayışlı yardımları da çalışmamın anlaşılır bir biçimde aktarılmasında belirleyici bir rol oynadı. Hepsine yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

Arno Gruen
Şubat 2000, Zürih

Yabancı

Birbirimize olan bağımlılığımızın giderek arttığı, fakat buna rağmen birbirimizle giderek daha fazla zıtlaştığımız bir dünyada yaşıyoruz. İnsanlar niçin onları birbirlerine bağlayan şeye, aralarındaki ortak yana, yani insan oluşlarına 'karşı' bir duruş içine girerler?

Bir zamanlar partizanların Nazilere karşı verdiği mücadelede Tito'nun yoldaşı, sonra da en sert muhaliflerinden olan Milovan Djilas, "Land Without Justice" (Adaletin Olmadığı Ülke) isimli otobiyografik çalışmasında, insanlığın bir zayıflık olarak küçümsendiği "erkekler dünyası"nın acımasızlığını tanımlıyor:

"Savaş sonrasında bir gün, Karadağlı ve Yugoslav olan Sekula, Müslüman bir Türk ile karşılaşır. Her ikisi de Akova'dan Mojkovac'a gitmektedirler. Birbirlerini önceden tanımıyorlardır. Şehirlerarası yol, yolcuların sık sık pusuya düşürüldüğü, ormanlık bir araziden geçmektedir. Müslüman, yanında bir Karadağlı olmasından hoşnuttur. Sekula ise, civarda Türk partizanların varlığı bilindiğinden, bir Türk'le yolculuk ettiği için kendisini daha güvende hissetmektedir. İkisi, dostça bir sohbet tutturup birbirlerine sigara ikram ederler. Müslüman'ın, mülayim bir aile babası olduğu her halinden bellidir. Ormanlık arazideki yolculuk iki erkeği birbirine yakınlaştırır."

Djilas, Sekula'nın daha sonra, Türk'e karşı hiçbir kin duymadığını söylediğini yazıyor. Onu, herhangi biri gibi algılamıştı; tek farkı, Türk olmasıydı. Ama nefret duymadaki bu yetersizliği, Sekula'nın içinde bir suçluluk duygusu uyandırmıştı. Djilas, şunları aktararak devam ediyor:

"Sıcak bir yaz günüdür. Yol, ormanın içindeki bir derenin kenarından geçtiğinden, her iki yolcu da hoş bir serinlik hissetmektedir. Dinlenip bir şeyler yemek için bir yere oturduklarında, Sekula tabancasını çıkarır. Güzel bir silahtır ve niyeti biraz övünmektir. Müslüman, tabancaya beğeniyle bakarak dolu olup olmadığını sorar. Sekula, dolu olduğunu söylediği anda, aslında parmağının bir hareketiyle Türk'ü öldürebileceği aklına gelir. (Yine de henüz böyle bir karar almamıştır.) Tabancayı Müslüman'a çevirir, tam iki gözünün arasına nişan alır, sonra da 'Evet dolu, ve istersem seni öldürebilirim,' der. Müslüman güler ve 'Şeytan doldurur,' diyerek Sekula'dan tabancayı indirmesini rica eder. Sekula bir anda, yol arkadaşını öldürmesi gerektiğini anlar. Eğer bu Türk'ü hayatta bırakırsa, yaşadığı utanç ve suçluluk duygusuna tahammül edemeyecektir. Kazara olmuş gibi yaparak, adamın gülen gözlerinin arasına ateş eder."

Djilas'a göre Sekula, daha sonra bu olaydan söz ederken, tabancayı Müslüman'ın alnına şaka olsun diye doğrulttuğunu, öldürme niyetinin olmadığını iddia etmiş. "Ama sonra parmağı sanki kendiliğinden hareket etti. İçinde bir şeyler patladı, doğuştan sahip olduğu, bastıramadığı bir şeyler. Ne kadar saçma gelse de, yaptığı şeyi nefretinden yapmadı; aksine bu 'yabancı'dan nefret edemediği için onu öldürdü. Bu yüzden utanç duydu, bu yüzden suçluluk duydu; çünkü

kendi içinde hissettiği dostluk ve iyilik, bir zayıflık duygusuna dönüşmüştü. Bu duyguyu yok etmek zorundaydı. Ötekini öldürdüğünde, kendi içindeki insanlığı da öldürmüştü oldu.”

Fransız direnişçi Jean Moilin’i işkenceyle öldüren, “Lyon Kasabı” lakaplı Gestapo subayı Klaus Barbie, 1983’te Neal Ascherson’la yaptığı bir söyleşide şöyle demişti: “Jean Moulin’i sorgularken, o sanki benmişim gibi bir duyguya kapılıyordum.” Bu, celladın kurbanına yaptıklarını, bir anlamda kendi kendisine de yapıyor olduğu anlamına geliyor. Varmak istediğim nokta şu: Yabancılara duyulan nefretin, daima, insanın kendisine duyduğu nefretle bir ilişkisi vardır. Eğer insanların, neden başka insanlara acı çektirip, onları aşağıladıklarını anlamak istiyorsak, önce kendi içimizdeki tiksindiğimiz şeylerle uğraşmalıyız; çünkü bir başkasında gördüğümüzü sandığımız düşmanı, ilk olarak kendi içimizde aramamız gerekir. İçimizdeki bu parçayı, bize onu hatırlatan yabancıyı yok ederek susturmak isteriz. İçimizdeki, bize yabancılaşmış parçamızı, ancak bu şekilde uzak tutabiliriz. Ancak bu şekilde, durumumuzu korumayı sürdürebiliriz.

Tanımlamaya çalıştığım içsel süreç her yerde vardır ve hepimiz için bir şekilde geçerlidir. Bu konuyla ilgili olarak hastalarımından birkaç örnek vermek istiyorum.

Bir erkek hastam, çocukluğunda yaşadığı bir olayı anlatmıştı. Beş yaşındayken, babası, tanıdıkları iki kardeşe “1 Nisan” şakası yapmış. Aynı evlerde yaşayan kardeşlere telefon açarak diğerinin bir kazada yaralandığını söylemiş. Belli ki, ikisinin de endişeyle evlerinden fırlayıp kaza yerinde birbirlerini görünce kucaklaşmaları fikrini komik buluyormuş. Böyle de olmuş.

Herkes tarafından iyi, özenli bir baba olarak tanınan bu adam, sadist dürtülerini inkâr ediyordu. İlgili ve özenli tavrı, sadece bunu örtmeye yarayan, göstermelik bir tavidir; aynı şey oğlu ile ilişkisinde de geçerliydi aslında, yani duyarsızlık ve anlayışsızlık söz konusuydu. Hastam, çocukluğunda böylesi acı verici ve yaralayıcı deneyimler yaşamışken, büyüdüğünde genellikle aynı babası gibi davranmaya başlamıştı. Bir keresinde, özür-lü bir adam (adamın iki bacağı da sakatmış) onu akşam yemeğine davet etmiş. Adam ona, bir taksi şoförünün kendisini acizliğinden dolayı aşağıladığını, kendisinin de korku ve çaresizlik hissettiğini anlatmış. Terapi sırasında hastam mağrur bir edayla, ev sahibine onun yerinde kendisi olsaydı saldırganca bir tavır takınıp kendisini nasıl da kanıtlamış olacağını söylediğini anlatmıştı. Bu kendi duyarlılığı ve korkusuyla ilişkisinin kesildiği bir nokta; adama, tıpkı babasının yaptığı gibi, zayıflığı yüzünden sırt çevirmiş.

Bir başka örnek: Bir kadın hastam, kişisel ve mesleki görüşlerine çok önem verdiği iki ahabıyla birlikte bir akşam geçiriyor. Sosyal ve kişisel alanda onların beklentilerine cevap vermek için elinden geleni yapıyor. Bir süre sonra gruba kocası da katılıyor. Kocası hastama, ilk dakikadan itibaren sıkıcı, itici ve tiksindirici geliyor. Bu duygularından ötürü azap duyuyor, ama önceki akşam kocasını ne kadar sevecen ve duyarlı bulduğunu hatırlamasına rağmen bu olumsuz duygularından kurtulamıyor.

Bir sonraki terapide ise içinde annesine dair bir imge oluşmuştu. Annesinin, çocuklarıyla ya da kocası veya sevgilisiyle olan ilişkilerini görev duygusu belirliyordu. Her şeyin merkezinde kusursuz davranmak

düşüncesi vardı. Hastam hep, derin bir, sevgi ve şefkat dolu bir ilişki özlemi içindeydi. Ama annesi bu ihtiyaçları hep küçümsemişti. Sevgi dolu olan her şeyi zayıflık olarak görüp reddetmekle kalmıyor, kızı için de sürekli bir ölüm korkusu nedeni oluyordu. Hastamın çocukluğu, yaşamının tehlikeye uğradığı olaylarla doluydu. Bebekken, bir kez kucaktan düşürülmüştü; bir başka sefer de, annesi bebek arabasını, frenini çekmeden bir yokuşun kenarına bıraktığı için, araba aşağı yuvarlanıp devrilmişti. Fakat annesi yine de, herkesin gözünde sevecen ve özenli bir anneydi.

Hastam, terapi süresince, kocasına duyduğu tepkiyle, annesi ile olan ilişkisi arasında yavaş yavaş bir bağ kurdu. Kendisinden ağırlanmayı bekleyen ve kendisinin de onlardan onay beklediği iki ahbabı karşısında annesi gibi davranmıştı. Bu birden, içindeki eski korkuyu ortaya çıkarmıştı. İçini bilinçsizce, annesinin talimatlarına ters düştüğüne dair bir korku kaplamıştı. Bu nedenle kocasını aniden bir tehdit gibi algılamıştı. Annenin, kızının da sevgi dolu bir ilişki yaşayamayacağını varsayan diktesine karşı çıkmıştı. Bu yüzden, kocasına ve ona duyduğu sevgiye sırt çevirmişti.

Elli yaşında bir jeolog olan diğer bir hastam ise, Hitler ordusunda gönüllü olarak savaşmış babasından bahsetmişti. Babası oğluna karşı aşırı derecede otoriter davranmakla kalmıyor, belirlediği davranış biçiminden en küçük bir sapma gösterdiğinde fiziksel şiddet de uyguluyordu. Karısına olan davranışları da aynı şekilde aşağılayıcı ve şiddet doluydu. Ancak anne, oğlunu hiçbir zaman korumuyordu. Sadece bir kez, oğlan yedi yaşındayken, kocasının onu öfkeden öldüreceğini düşündüğünde araya girmişti. İtaatkar ve her zaman boyun eğmeye hazır olan oğul, büyüdüğünde bile, ba-

basından her kuşku duyduğunda ağır suçluluk hislerine kapılıyordu. Terapiye başlamasının nedeni, her şeye rağmen, içinde yaşadığı dünyada bir şeylerin yolunda gitmediği duygusundan kurtulamamış olmasıydı. Hastam, asla çocuk sahibi olmamaya karar vermişti. Ne zaman bir çocuğun ağladığını duysa öfkeleniyordu. Bu ağlamayı, bir şeylerin kendisine dayatılması girişimi olarak algılıyordu. Öyle bir kendini kaybetme noktasına geliyordu ki, çocuğu tutup duvara çarpabileceğinden korkuyordu. Böyle bir şey yaşamak istemiyordu.

Burada, kendisine yapılanları başkasına aktarmak istemeyen bir insan söz konusuydu. Buna rağmen, bu özdeşleşme, kendisi farkına varmasa da, içinde etkisini sürdürüyordu. Çocuk ağlaması karşısındaki tepkisi, babasının bebekken kendisine gösterdiği tepkiyle aynıydı. Öfkesi, babasının öfkesiydi. Onun nefretini, kendisininmişçesine, tamamen içselleştirmişti. Böylece hem kendi yargısı, hem de kendi acısının babası tarafından yargılanışı, sonradan kendilik sınırları dışında cezalandırılacak bir yabancılığa dönüşmüştü.

Terapiye gelen bir matematik doçenti, derslerinde sürekli karşılaştığı bir sorundan söz etti. Konuyu fazla derinleştirme ve ayrıntılara takılma eğilimi gösteriyordu. Bu da ders için öngörülen konunun tümünü işleyememesine yol açıyordu. Bu şekilde giderse öğrencilerin sınavda başarılı olmaları mümkün değildi; çünkü sınavlarda ayrıntılar değil, daha yüzeysel, daha geniş yelpazeli bir bilgi gerekiyordu. Hastam, ~~esaslı~~ öğretme dürtüsüyle davrandığını fark etmişti. Bu durumda yaptığı, verimliliği engellemesine rağmen neden esaslı olma zorunluluğu hissettiğini sorduğumda şöyle yanıtladı: "Annem mükemmel bir insandı, babam da

herkese akıl verirdi. O, her şeyin üstündeydi ve her şeyi herkesten iyi bilirdi. Bana on sekizime geldiğimde bile, bahçede çalışırken çapanın nasıl tutulacağını göstermeye kalkardı. Sonradan ona daha iyisini yapabileceğimi göstermek istedim. Böylece matematikçi oldum ve onu geçtim. O makineciydi. Ben daha esaslı, daha sağlam bir şey yapmıştım.”

Ona, babasının “her şeyi ben bilirim” tavrının aslında, her şeyi kontrol altına alma isteğini maskeleyişini söyledim. Kimseye, özellikle de oğluna kendi hayatını yaşama hakkı tanımıyordu. Hastam bunu doğruladı. “Evet,” dedi, “etrafında kimsenin gelişmesine izin vermezdi. İktidar onundu. Küçükken annem beni lazımlığa oturttuğunda, istediğini yapmazsam beni azarlardı. Arkasından babam gelir beni döverdi.” Ona şöyle karşılık verdim: “Tam bir terör yaşamış olmalısınız. Öyle bir durumda, küçük bir çocuk için, geri çekilip büyüklere boyun eğmekten başka çare kalmaz.” “Evet,” dedi, “kurbanlar, kendilerini yoldan çıkaranların safına geçerler.” “Belki de sizin esaslı olma çabanız bir tür babaya katılma tutumu. Üzerinizde uyguladığı terör, onunla özdeşleşmenize neden olmuş.”

Hastam çok etkilenmişti. “Yetişkin olmama rağmen başkası tarafından belirlenme duygusu içerisindeyim,” dedi. Davranışlarının bir çocuk perspektifiyle oluştuğu hissindeydi. Kendi kendisine, neden çocuk sahibi olmak istemediğini soruyordu. “Kendimi baba olarak göremiyorum. Bu rolü asla üstlenmek istemiyorum.” Bu noktada, ne yapacağı belli olmayan, acımasız babasına karşı direnci ortaya çıkıyordu. Onun gibi olmak istemiyordu. Ama bu başkaldırısı, babasının davranış biçimlerini ne denli içselleştirmiş olduğunu görmesini engelliyordu. Bu bilinçdışı özdeşleşme de kendisini,

örneğin, bir şeyi esaslı olarak ele alma dürtüsüyle ilgili yaşadığı sorunlarda gösteriyordu.

İnsanlar, kendilerine eziyet edenlerin değerlerini, kendilerine özgü ivmelere göre yaşamamanın yol açacağı terörden korktukları için kabullenirler. Bebekken muhtaç ve çaresiz durumda olmamız bizi ebeveynlerimize bağımlı kılar. Ruhsal yaşantımızı sürdürebilmemiz için onların bize sevgi, kucaklama ve koruma sağlayacağına dair belli bir güven duymamız gerekir. Savunmasız olan hiçbir canlı, fiziksel ve ruhsal anlamda muhtaç olduğu insanların, onun ihtiyaçları karşısında kayıtsız ve soğuk kaldıklarının bilinciyle varlığını sürdüremez. Böyle bir korku katlanılmaz, hatta ölümcül olurdu. Yani çocuk olarak varlığımızı sürdürmemiz, ebeveynlerimizle, gerçekten kayıtsız ve soğuk veya acımasız ve baskıcı olsalar bile, hatta özellikle öyle olduklarında uzlaşmamıza bağlıdır.

Bu örnekte sergilenen, bu kitapta açıklamak istediğim durumdur: Kendine özgü olanın, yabancı bir şey olarak bölünmesi. Çünkü çocuk ancak, anne-babasının acımasızlığını kendi varlığına verilen bir tepki olarak yorumlayabilirse onları "sevgi dolu" addedebilir; anne-baba özünde iyidir, eğer kötü oldukları zamanlar varsa bu bizim suçumuzdur. Böylece, içimizde, olduğumuz gibi olmaktan duyduğumuz bir utanç büyür. Bunun sonucu olarak da çocuk, anne-babasının kendisine karşı sevgisiz tutumunu devralır. Kendisine özgü olanları reddederek potansiyel bir iç terör kaynağı haline getirir. Kendi duyguları, kendi ihtiyaçları, kendi algılama biçimi, anne-babasının kendisi için hayati önem taşıyan hamiliklerini esirgemelerine neden olabileceği için, varoluşu karşısında bir tehdit haline gelir.

Bunun sonucu ise anne-babayla özdeşleşmedir. Kendine özgü olan, yabancı bir şey olarak uzaklaştırılır; bunun yerine anne-babanın çocuk karşısındaki düşmanca tutumu benimsenir. "Aslında öğrencilerim için her şeyin doğrusunu yaptığımı biliyorum," demişti hastam, "ama aklımda sürekli şu var: Daha iyisini yapmalısın! Böylece her şeyi berbat ediyorum."

Cerrah olan orta yaşlı bir hastam, faturalarını, özellikle de terapi faturalarını ödemedede büyük sıkıntılar yaşıyordu. "Çocukken hiç param olmadı," diye anlatıyordu. "Lisedeyken arada sırada bir marangoza yardım ederek para kazanırdım. Onu da babama vermek zorundaydım. Kendim için asla tek başıma karar veremedim." Hastam, pek çok düzeyde sorumluluklarının bilincinde, yetişkin yaşamı süren bir erkekti, ancak bu konuda hâlâ çocukluk döneminde gibiydi. "Kötü bir duyguya kapılmadan para talep edebilmenizi çok takdir ediyorum. Ben hastalarından para talep ettiğimde kendimi hep kötü hissederim." Cimri olmaktan da korkuyordu. "Karım, ona hiç hediye almadığım için beni eleştiriyor. Kendisini buna layık görmediğimi sanıyor. Şu an, sizin karşınızda, babamın sesini duyar gibiyim. Size bu kadar para ödediğim için budala olduğumu söylüyor."

Kendisini o an nasıl hissettiğini sorduğumdaysa, "Bir budala gibi," diye yanıtladı. Sorularıma devam ettim: "Burada yaptığımız şeyin değersiz olduğunu mu düşünüyorsunuz?" "Hayır," dedi, gayet ciddi bir şekilde, "burada yaptığımız şey olağanüstü. Ama içimde, beni para ödemekte beceriksiz kılan bir şey var." Ona, ödeme yapmanın bir şeyin karşılığı olduğunu, yani eşitlik içerdiğini hatırlattım. "Hayır", dedi, "bunda

eşitlik yok.” “Karşılığını vermeyi mi kastediyorsunuz?” “Anne kutsaldır. Ameliyatlarda bana yardım eden hemşirelere armağan vermekte zorlanıyorum. Armağanlar dışsal şeylerdir. Başkalarına verdiğim değer hakkında bir şey anlatmazlar. Hemşireler, armağan almadan da onlara verdiğim değeri bilmeliler. Karşımdakinin benim duygularımı tahmin etmesini bekliyorum.” “Hemşirelere bir şey vermek istiyorsunuz, ama elinizden gelmiyor. Verme yetisini yadsıyorsunuz gibi geliyor bana. Babanız vermemeyi bir erdem haline getirmiş. Onun ne kadar cimri olduğunu ve bunu yüksek bir değer gibi gösterdiğini anlatmıştınız bana. Bunun acısını çektiniz, ama siz de başkalarına yaşıtıyorsunuz.”

“Evet,” dedi, “geçen hafta babamla Zürih’te buluşacaktık. Babam artık elden ayaktan kesildi ve pek iyi göremiyor. Buna rağmen, bu akşam Zürih’e arabayla gelmek istedi. Trene para vermeyecek kadar cimri. Bir kaza geçirebileceğinden korktum. Bu yüzden ona tren biletinin parasını vermeyi önerdim. Ayrılırken onu istasyona bıraktığımda, bilet parasını vermemek geçti aklımdan.” Onu şöyle yanıtladım: “Bölünmüş durumdasınız. Bir yanınız cömertçe düşünüyor, böyle de davranabiliyor. Diğer yanınız ise, böyle bir şeye izin vermeyen babanız.” Hastam rahatlayarak iç geçirdi. Kendi varlığıyla ilişkisi olmayan bu içselleşmiş babadan nihayet uzaklaşabildiği için hoşnuttu.

Bütün bu örneklerde kişiler, kendilerine özgü olanı bastırıyorlar. Değersiz, aptalca ve bayağı oldukları öğretildiği için, kendi görüşlerini, empatilerini, algılarını bir yana bırakıyorlar. Kendilerine özgü olan yabancı haline getirildiğinden, ondan utanıyorlar; bu yüzden

onu kendilerinden kopartıp cezalandırmaya çalışıyorlar. İnsanlığımız böylece varlığımızı tehdit eden ve her yerde, hem kendi içimizde, hem başkalarında, mücadele edilip yok edilmesi gereken bir düşman halini alıyor.

Bir terapi dersindeki kız öğrencilerden biri, bir konferansta bana şunu sordu: "Nasıl oluyor da mülteciler için yaptığım bir çalışmada bile aniden, ırkçı düşüncelere kapılabiliyorum? Geçen gün, bir grup Arnavut genciyle konuşuyordum. Bazıları, çiraklık yapmak istediklerini söyledi. Bunun üzerine aklımdan, hepsinin de kibirli yabancılar olduğu geçti. Şimdi, sizin konferansınızı dinleyince, eski, unutulmuş bir şeyi hatırladım: Ben çocukken asla, *istiyorum* diyemezdim, *rica ediyorum* demek zorundaydım. Kendimde nefret etmeyi öğrendiğim bir şeyi bu genç Arnavutlarda gördüğüm için onlardan nefret ettim."

Barbara Ehrenreich, "Blood Rites" (Kan Merasimi) (1997) adlı kitabında şunları yazıyor: "Savaşçı, düşmanı ararken, kendi benzerleriyle karşılaşır." Michael Ignatieff ise, "The Warrior's Honor" (Savaşçının Şerefi) (1998) başlıklı kitabında, Doğu Hırvatistan'daki bir çiftlik evinde bir Sırp milisiyle yaptığı konuşmayı aktarıyor:

"Sırplarla Hırvatları birbirlerinden ayırt edemediğimi söyleme cesaretini gösterdim ve ona 'Neden kendinin o kadar farklı olduğunu düşünüyorsun?' diye sordum. Muazzam bir küçümsemeyle etrafına bakarak, haki renkli ceketinin cebinden bir sigara çıkarttı: 'Bunu görüyor musun? Bunlar Sırp sigarası. Öte taraftakiler ise Hırvat sigarası içiyor.' 'Ama her ikisi de sigara.' 'Siz yabancılar, hiçbir şey anlamıyorsunuz!' Omuzlarını silkti ve Zavosto marka makineli tüfeğini

temizlemeye devam etti. Birkaç dakika sonra, elindeki silahı aramızdaki yatağın üzerine atarak, şöyle dedi: 'Durumu nasıl gördüğümü sana söyleyeyim. Onlar centilmen geçiniyorlar. Kendilerini, süslü Avrupalılar olarak görüyorlar. Ama bana kalırsa, hepimiz de aynı Balkan bokundan başka bir şey değiliz.'

Ignatieff daha sonra şunları yazıyor: "Yani bana önce, Sırplarla Hırvatların hiçbir ortak yanları olmadığını anlattı. Sigaraya varıncaya kadar her şeyleri farklıydı. Birkaç dakika sonra, asıl sorunun Hırvatlar olduğunu, onların kendilerinden daha iyi olduklarına inandıklarını söyledi. En sonundaysa, *aslında hepimiz aynıyız*, dedi."

Freud, 1918 tarihli "Das Tabu der Virginität" (Bakirelik Tabusu) adlı denemesinde şunları yazıyor: "Diğer yönlerden birbirlerine benzeyen insanlar arasında yabancılık ve düşmanlık duygularına neden olan, tam da bu küçük farklılıklardır."¹ Ignatieff, kardeşlerin nasıl olup da, yabancılardan çok birbirlerinden tutkuyla nefret edebildiklerini soruyor. Nasıl oluyor da kadınlar ve erkekler, bir iki kromozom dışında aynı kalıtsal yapıya sahip olmalarına rağmen, sürekli farklılıklarını vurguluyorlar? Sınırları belirleme ihtiyacı, entelektüel beceriler gibi denk alanları yadsıyacak ve tersi çoktan kanıtlandığı halde, farklı göstermeye girişecek kadar büyük olmalı. Bütün bunların ardında yatan soru ise şu: Bu küçük farklılıkta niçin böylesine büyük bir tehlike hissediyoruz? Bir diğeriyle benzerliğimiz varsa, onu niçin daha da yabancı olarak algılıyoruz? İnsan gruplaşmaları arasındaki ilişkiler ne kadar yakınsa, birbirlerine düşmanlık gösterme olasılıkları o kadar artıyor. İnsanları birbirleriyle çatışmaya iten, farklılıkları değil, ortak yanları oluyor.

Freud'a dayanarak, içimizdeki şiddetin kaynağının, asıl çıkışının, ben'in kendisinde bulunan bir korku olduğunu söyleyebilmemizin gerekçesi de budur.² Ama Freud'dan farklı olarak benim görüşüm, kendi ben'imizin, tamamen veya kısmen yabancılaştığı için, korkumuzun sürekli kaynağı haline geldiğidir. Freud, "Das Unheimliche" (Esrarengiz) başlıklı makalesinde, kendi görüntüsünü, yabancı, bu yüzden de reddedilecek bir şey olarak algılayışını örnek verir:

"Kendi kişiliğimizin görüntüsüyle, istemeden ve beklemeden karşılaştığımızda yarattığı etkiyi tecrübe etmek ilginç. E. Mach, 'Analyse der Empfindungen' (Algılayışların Çözümlemesi) (1900) başlıklı makalesinin üçüncü sayfasında iki gözlemimi anlatıyor. Bir keresinde, gördüğü yüzün kendi yüzü olduğunu algıladığında epey korkuyor; bir başka seferde ise, minibüse binen, görünürde yabancı olan adam hakkında çok olumsuz bir yargıda bulunuyor: 'Minibüse binen şu öğretmen kılıklı adam ne kadar da sefil görünüyor.' Ben de benzer bir maceramı anlatabilirim: Yataklı vagon kompartımanında tek başıma oturuyordum. Trenin ani bir sarsıntısıyla, bitişikteki tuvaletin kapısı açıldı ve üzerinde geceliği, başında yolculuk kepiyle yaşlıca bir bey karşıma çıktı. Onun koridorda yönünü şaşırtıp yanlışlıkla benim kompartımanuma girdiğini düşündüm, ona bu yanlışlığı anlatmak için ayağa fırladım, ama az sonra gördüğüm yabancıнын aynadan arka kapının camına düşen kendi görüntüm olduğunu anladım. Bu görüntünün hiç de hoşuma gitmemiş olduğunu hâlâ hatırlıyorum. Yani Mach da, ben de, ikizimiz karşısında ürkmek yerine, onu tanıyamadık. Ama acaba buradaki hoşnutsuzluk, ikizini esrarengiz olarak algılayan arkaik tepkinin bir kalıntısı mıydı?"³

Bu sanki, yabancı olanın gelişimini içinde taşıyan ben'in, içinde kendisini onaylanmış hissettiği çevreden koparak birdenbire yabancı, bu yüzden de itici olarak yaşanmasıdır. Böylece *ben*, korkunun sadece yeri değil, kaynağı haline de gelir. Bu tür deneyimlerle her yerde karşılaşmamız, yalnızca birlikte yaşadığımız insanlarla ve kendimizle ilişkilerimizdeki belirleyici etken olarak yabancıнын yerinin evrensel yaygınlığına işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda, karşılıklı düşmanlıklarımızın kaynağına ve diğerlerini veya kendimizi cezalandırmak için genelde duyulan ihtiyaca da dikkat çeker.

Tiyatro yazarı Eugene O'Neill, "Elektra'ya Yas Ya-raşır" adlı oyununda Amerikan İç Savaşı'nda bir asker olan Orin'e, savaş meydanında nasıl insan öldürdüğü-nü anlattırır: "İnsan kendisini sanki aynı adamı iki kez öldürüyormuş gibi hissediyor. İçimi, savaşın, insanın durmadan aynı kişiyi öldürmesi ve sonunda bunun kendisi olduğunu anlaması anlamına geldiği gibi tu-haf bir duygu kaplamıştı."⁴

Her şeyin başlangıcı

Soykırımlar olsun, işkence olsun veya çocukların ane-babaları tarafından gündelik aşağılanmaları olsun, şiddete ve kine dair bütün bu örneklerin bir ortak noktası var: Ötekinden, "yabancı"dan nefret etme duygusu. Suçlular da kendilerini "insan" olarak tanımlarlar, ama karşılarındakilerin bu tanıma hakları yoktur. Öteki, insanlık dışı olma durumuna indirgenir. Sanki böyle bir edimle insan, kendi kendini temizleyecekmiş gibi. Kişi, diğerlerini küçümseyip onlara eziyet ederek kendisini, arı olmama kuşkusundan kurtarır. Arı olmak veya lekeli olmak böylece insan olanları, insan olmayanlardan ayırt eden bir özellik haline gelir. Bu arada algılama soyut bir düzeye aktarılır. Öteki artık, kendi bireysel insanlığı içinde görülmez olur. Sadece bir grubun parçasıdır. Somut duyguları, görüşleri ve davranış biçimleri, görüş alanı dışına çıkar, bunun yerine kişiliği, tek bir özelliğe indirgenir: Bir gruba ait olmak. Bu şekilde soyutlama, ötekiyle empati düzeyinde bir ilişki kurulmasını olanaksız kılar.

Empati, bütün canlılar için temel bir yetidir. Empati, insaniyetsizlikle aramızdaki sınır ve insanlığımızın özüdür, aynı zamanda kendimiz olmanın özüdür. Ama eğer kendimize dair olan, küçümsenir ve bize ait olmayan bir şey gibi bizden kopartılırsa, empati de öz-

gür bir biçimde gelişemez. Başkalarının duygularını paylaşma yetimiz körelir. Kendimize dair olanın yabancı bir şey haline gelmesi süreci, insanların insanca, yani ilgiyle, empatiyle ve karşılıklı anlayışla karşılaşmalarını engeller. Böylece soyutlama, ilişkilerimizin temeli haline gelir.

Bu yabancılaştırmanın nüveleri çocuklukta yatmaktadır. Bu, hiçbir yerde, Hitler'in 1934 yılında Nazi Kadınlar Birliği'nde yaptığı konuşmasında sarf ettiği şu cümledeki açıklıkla ifade edilmemiştir: "Her çocuk bir savaştır."⁵ Hitler bu sözünü, batı kültürlerinde bugün bile kaçınılmaz bir gerçeklik olarak kabul edilen durumu, yani çocukla anne-baba arasındaki düşmanlığı ür-kütücü bir açıklıkla dile getirmiştir. Toplumsallaştırma denilen mücadelede çocuk, anne-babanın iradesine boyun eğme noktasına getirilmeli ve kendi ihtiyaçlarına ve hazzına göre davranması engellenmelidir. İhtilaf çıkması kaçınılmazdır ve bu ihtilaf, çocuğun iyiliği adına anne-babanın kararlılığıyla çözülür.

Chamberlain, "Adolf Hitler: Die deutsche Mutter und ihr erstes Kind" (Adolf Hitler: Alman Anne ve İlk Çocuğu) adlı yapıtında, Üçüncü Reich'in resmi eğitim yönteminin eleştirel bir tanımını yapar ve patolojik yanlarını ortaya koyar. Ne yazık ki, bu yapıtta aynı zamanda, kapalı bir biçimde de olsa, bütün büyük uygarlıklar için tipik olan bir zihniyeti tanımlar. Bu zihniyetin özü şudur: Çocuklar ve anne-babaları arasındaki ilişkilerin doğası, çocuğun "olgunlaşmamış" iradesini kabul ettirmesini engelleme amaçlı bir iktidar mücadelesinin yapısını taşır. Ama üstü örtülen, burada asıl amacın "uygarlaştırma" değil, iktidarın pekiştirilmesi olduğudur. Çocuğun bu şekilde yozlaştırılan toplumsallaştırılması, güçlülere boyun eğme dürtüsü-

nün insan ruhunun derinliklerine kök salmasını gözetmelidir. Ama bu ancak, çocuğa ait olan ihtiyaçların, isteklerin ve duyguların susturulmasıyla mümkündür.

Freud bile bu zihniyetten kopabilmiş değildi. Çocukluğu düşüncemizin merkezine oturtan bütün devrimci fikirlerine rağmen, anne-baba ve çocuk arasındaki “kaçınılmaz” mücadele anlayışına sıkıca bağlıydı. Her çocuğun evrensel dürtülerin hâkimiyeti altında olduğu ve kendi hazzını sınırsızca tatmından başka bir şey düşünmediği kanısındaydı. Freud, kültürün temel görevinin, başkaları bundan zarar görmeden, bu dürtülerin önünü kesmek olduğu görüşündedir. Freud’un ve Hitler’in görüşlerini aynı kaba koymak elbette mümkün değildir. Ama yine de ikisinin ortak bir yanı var: İlksel dürtülerine bırakılan bir çocuğun, toplum için tehlike oluşturacağı görüşü.

Chamberlain’in kitabı, Nazi diktatörlerinin iktidar üzerindeki hak iddialarını ölümsüzleştirme çabalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Etkisini zamanımıza kadar sürdüren bu bakış açısı, tarihsel bir süreç olarak yadsınmıştır. Nazi doktoru Dr. J. Haarer tarafından yayımlanan “Die deutsche Mutter und ihr erstes Kind” (Alman Anne ve İlk Çocuğu) (1941) adlı kitabın yüz binlerce nüshası, Üçüncü Reich döneminde, genç anne-babalara dağıtılmıştı. “Übergang zur Demokratie” (Demokrasiye Geçiş) adlı kitabın da piyasadan çekilmesi için bir neden görülmemiştir. Kitabın basılmasına, 1945’ten sonra da, bir süre devam edildi. Haarer bu kitapta, bir çocuğun özünü, kendisine yabancı bir şey haline getiren bir eğitimin ideolojik temellerini anlatır. Buradaki temel görüşleri kısaca aktarmak istiyorum:

Haarer’e göre bebekler ve küçük çocuklar, doyum-suzluk eğilimi içindedirler, ilgiyle şımartılmaya asla

doymazlar, sürekli kucakta taşınmak isterler; bu da yetişkinler için elbette ki bir yükür. “Bebekler, doğaları gereğı, vakit geçirmek ya da bir şey elde etmek için öfkeyle ve kesintisiz olarak ağlarlar. Bebekler ve küçük çocuklar, uyum göstermek istemezler, ‘büyükler’ gibi olmak istemezler, büyükleri sınarlar, onlara direnirler ve eziyet ederler. *Doğuştan pis, kirli, lekelidirler, ellerine geçen her şeyle etrafı kirletme eğilimindedirler.*”⁶

Anne-babaların, çocuklarına en fazla yakıştırdıkları özellikler, pislik, açgözlülük, dengesizlik ve yıkıcılıktır. Çocukların sürekli, haz ilkesini izleme içgüdülerinin doyma noktası yoktur; Freud da bu görüştedir. Bunların, nefret ettiğimiz yabancılara -Yahudi, Çinli, Katolik, Hırvat, Sırp, Çeçen, Komünist ya da herhangi başka bir şey- devamlı atfettiğimiz özellikler olduğunu fark etmek gerekir.

Yabancı her zaman, arı olmayışıyla, pisliğiyle bizi parçalayabilecek olandır. Hitler Yahudilerde, halkını çözen yabancılığı görüyordu. Yahudilere bakışının, frengiyle mücadelenin halkın en önemli görevlerinden biri olduğuna inanmasından farkı yoktu. Frengiye yakalanmış olan “kalıtsal hastaların” kısırlaştırılması, Hitler için “iyileşmesi mümkün olmayan hastaların acımasızca tecrit edilmesi” anlamında kesinlikle gerekliydi.⁷ Kendi tahayyülünde, beyinlerin, bedenlerin ve halkların aynı ölçüde çürüdüğünü ve çözüldüğünü görüyordu.

Yabancıyla özdeşleşen iç düşman, çocuğun, kendi gerçek görüşünde ısrar ettiğinde anne veya babasının ya da ikisinin birden, onu, reddetme ya da cezalandırma yoluyla hiçe saymaları nedeniyle, varolma hakkını koruyamayan parçasıdır. “Gerçek” kavramını kullanmamın nedeni, çocuğun ilk algılarının, empatik olarak

yaşadığı kavrayışlara dayanması ve bu yüzden de ancak ve ancak gerçek olabileceğidir. Daha sonra, Hitler'in de kendi canlılığının reddini bu şekilde yaşamış olması ve anne-babasıyla bağını koruyabilmek için kendi içindeki bu parçayı yabancı kabul ederek reddetmiş olması gerektiğini gözler önüne sereceğim. Harer bize, bu sürecin nasıl gerçekleştiğine dair bir örnek veriyor: Çocuk, anneyi uygun bir biçimde yerine getirmesi gereken zor bir görevle karşı karşıya bırakan, başına buyruk bir varlık, bir meydan okuyuş olarak tanımlanıyor.

"Ağlayan ve direnen çocuk, annenin gerekli gördüğünü yapmalı, edepsizliğini sürdürürse 'aklı başına getirilmelidir'; yalnız kalacağı ve davranışını değiştirene kadar görmezden gelineceği bir mekâna bırakılmalıdır."⁸ Bütün bunların elbette çocuğun iyiliği için ve bir sevgi eylemi olarak yapıldığı kabul edilmektedir. Annenin çocuğa karşı sürdürdüğü mücadele, bazı anneler erkeklerin güç ve üstünlük mitine boyun eğdikleri için, babaların iradesini yansıtmaktadır. Bu şekilde, babaların içindeki yabancı kendi çocuklarına aktarılır. Kendine ait olana karşı duyulan nefret, ancak bu nefreti dışa vurarak kendilerini güçlü hisseden çocuklar ortaya çıkarmaktadır. Kendine ait olanın yabancı denilerek reddedilmesi, bu şekilde elde edilmiş kişilik yapısını ayakta tutabilmek adına düşmanlar bulma gerekliliğini yaratır.

Bu sürecin sonuçları yıkıcıdır: İnsan yalnızca, kendisinin kurban durumuna getirilmiş olduğunu yadsımla kalmaz, kurban konumunda oluşunun nedenlerini de kavrayamaz hale gelir. Aksine, başkaları kurban durumuna sokularak süreç devam ettirilmelidir. İnsan

kendi kurban ettiklerini görmediği sürece bu süreç devam eder. Bu görmezden gelinmelidir, yoksa her şeyin temelindeki eski terör yeniden canlanır. İçimizde barınan tehdit altındaki çocuk da dahil olmak üzere hiçbir çocuk bu teröre karşı koyamaz.

Çocukken muhtaç ve çaresizdik. Hayatta kalmamız, anne-babamızla uzlaşmamıza bağlıydı. Kurban durumunda oluşun yarattığı iç terör, işte bu nedenle derinden varoluşsaldır. İşimizi, sosyal konumumuzu veya sosyal rolümüzü kaybettiğimizde kişiliğimizin temelden sarsılabilmesinin nedeni budur. Kendimize verdiğimiz değer esas olarak başarıya, statüye ve maddi kazanca dayanıyorsa, bu tür dışsal kazanımların kaybedilme ihtimalinin yanı sıra, daha fazla özgürlük tehlikesi (bu konuya daha sonra tekrar döneceğim) de varoluş karşısında bir tehdit olarak algılanır; çünkü çaresizlik, muhtaç olma durumu ve utanç temelinde yaşanan eski terör yeniden canlanır. İktisadi ve/veya ahlaki istikrarsızlık dönemlerinde yabancı düşmanlığının artmasının asıl nedenlerinin burada aranması gerektiğine inanıyorum. İçsel çaresizlik ve eski terörden kaçma baskısı o kadar büyür ki, insan buna karşı ancak enerjisini güçlendirerek direnebilir. Bu da, iç terörün asıl tetikleyicisi olan kendiliğimizin dıştaki yabancılarda aranması ve bir mücadele başlatılmasıyla gerçekleşir. İnsan kendini en iyi, kendine benzeyen kişilerde bulabilir.

Klaus Barbie'nin şu cümleyle ifade ettiği korkunç gerçekliği şimdi anlayabiliyoruz: "Jean Moulin'i sorgularken, o sanki benmişim gibi bir duyguya kapılıyordum."

Yabancıнын oluşumu ve dışlanması, insanın en derinindekiyle, kendi kimliğiyle dolaysız bir ilişki için-

dedir. Belirleyici olan soru şudur: Eğer insanın kendisine özgü olan ve birey oluşunu belirleyen her şey reddedilir ve yabancı kılınırsa, geriye, insan gelişimini sağlayacak ne kalır? O zaman kimlik, çocuğun ruhsal olarak varlığını sürdürmesini garanti eden dış koşullara uyuma indirgenir: Çocuk, anne-babanın beklentilerine cevap vermek için elinden geleni yapar. Bu sürecin özü anne-babayla özdeşleşmedir. Çocuğun kendisi olanın yerini, anne-babanın yabancıları alır.

Bu şekilde oluşmuş bir kimlik, kendi içsel süreçlerine değil, otoritenin iradesine yönelir. Bunun sonuçları elbette hem birey, hem de toplum için derin olmaktadır. Antropolog Liisa H. Malkki, çok ilginç ve bir o kadar da keder dolu bir eser olan "Purity and Exile" (Safılık ve Sürgün)⁹ adlı kitabında, 1972 yılında Tutsiler'in uyguladığı soykırımdan kurtulmak için Burundi'den Tanzanya'ya kaçan iki Hutu grubunun hikâyesini anlatıyor.

Gruplardan biri, yaşamın sıkı kurallar çerçevesinde düzenlendiği, coğrafi olarak da Batı Tanzanya'nın epey dışında bulunan bir kampa (Mishamo Mülteci Yerleşimi) yerleştiriliyor. Diğer mülteci grubuysa Tanganika Gölü kıyısındaki Kigoma şehrine yerleştiriliyor ve şehrin diğer sakinleriyle birlikte yaşıyorlar. Malkki, 1985-86 yıllarında bu iki grubu, vatan ve sürgün anlayışlarının yanı sıra, ulusal kimliklerine ve tarihlerine yükledikleri anlam açısından da karşılaştırıyor. Her iki Hutu grubunun da aynı yerden ve kökenden gelmesine rağmen aralarındaki fark oldukça çarpıcı: Kampta yaşayanların "sürekli ve tutkulu bir biçimde, bir 'halk' olarak kendi 'tarih'lerinin yapılandırılması ve yeniden yapılandırılmasıyla uğraştıkları" görülüyor (s.3). Bütün çabaları, Tutsi'lerden farklı olduklarını kanıtlamak

noktasında yoğunlaşıyor (aslında Tutsi kabilesinin üyeleri, ne anatomik olarak, ne konuştukları dil açısından, ne de davranış özellikleri bakımından Hutular'dan farklı değiller). "Yabancı"dan kurtulan özlerinin şimdi de, kendiliklerinin reddedilmiş olan parçasından nefret ettiğini söyleyebiliriz. Bu sınırlamayla, ulus ve kahraman kimliklerini kanıtlamaya çalışıyorlar. Böylece bir "mutlak arılık" ortamı yaratıyorlar.

Şehir sakinleri arasına karışarak yaşayan Hutular ise çok farklı bir kimlik duygusu geliştiriyorlar. Kendilerini yalnızca, komşularıyla uyum çabası içerisindeki mülteciler olarak görüyorlar. Kahraman niteliğine sahip bir ulusal kimlik yerine, belirli bir oranda dünyaya açık bir kozmopolitlik geliştiriyorlar. Bu araştırmada ilginç olan nokta şu: Her iki grubun da kurban konumunda olmaktan kaynaklanan çıkış noktaları aynı. Ancak kimlik gelişiminin sonraki süreci tamamen farklı yaşanıyor. Kampta yaşayanlar, kurban olmayı temel meseleleri haline getiriyor. Kimlik duygularının çekirdeğini bu oluşturuyor. Diğer mülteci grubu açısından ise, içlerindeki kurban olma duygusu, işlevsiz kalıp köreliyor. Kurban olma durumunun kök salıp yerleşmesinin, grubun ilişki içerisinde olduğu toplumsal yapılara da bağlı olduğu görülüyor. Katı kurallar ve itaat etme zorunluluğu, kurban konumunda olma duygusunu körüklüyor. Eski toplumsal yapıların çözülmesi, kimliklerini rol, statü ya da iş gibi dış ölçütlerin belirlediği kişilerde kurban konumunda olmaya dair var olan eski duyguyu otomatik olarak canlandırmıyor. Eğer koşullar el verirse, kurban konumundaki kişiler, tıpkı Kigoma'daki mülteciler gibi, yeni toplumsal yapılara uyum sağlayarak başka kimlikler de geliştirebiliyor.

Malkki, şehre yerleştirilmiş olan mültecilerin tavrının, bir kimlik yitimi süreciyle paralel olduğu görüşünü taşıyor. Ben bu görüşü paylaşmıyorum. Hal böyle olsaydı, bir içsel kimlik arayışı sürecinin söz konusu olması gerekirdi. Ben, Malkki'nin gözlemlediği tepkilerin tamamen farklı bir anlamı olduğuna, yani genel olarak ulusal kimlik olarak kavradığımız durumun aslında tam karşıtına, gerçek bir kimliğin olmayışına işaret ettiğini düşünüyorum. Eğer bir kimliği belirleyen, içsel olarak kurban konumunda bulunmaksa, birbirine karşıt her iki gelişimi de gözlemlemek mümkündür. Bu durum, gerçek kimliğin oluşmasına asla izin vermeyen bir toplumsallaştırmanın sonucudur.

Bugün "kimlik"ten söz ettiğimizde "gerçek" kimliği kastediyoruz. Oysa bu durum, bu sözcüğün gözlerimizi kamaştırmasından ve "gerçek" kimlikle görünürdeki kimlik arasındaki farkı göremememizden başka bir anlama gelmiyor. Yaptığımız daha çok, asıl olanın yabancılaştığı bir toplumsallaştırma sürecinde yer alan geçiş aşamasına göndermede bulunmaktadır. Victor Turner da, değişik kültürlerdeki ayin biçimlerinin çözümlemesini yaptığı araştırmasında, "geçiş fenomeni" kavramını bu anlamda kullanmaktadır. Kimliğin, daha çok ulusçu ve halkçı olarak tanımlanan bu biçiminin içsel direnci bulunmamaktadır. Şayet kimliği belirleyen şey yabancı olma durumuysa, kimlik, "... ne şu, ne de budur... Ne burada, ne oradadır; belki de (tanımlanabilir bir kültürel topografya anlamında) hiçbir yerdedir ve 'uzay çağı topografyası' kültürel sınıflandırmasının tanımlanabilir ve sabitlenebilir tüm noktalarının arasında bir yerdedir."¹⁰

Malkki'nin aktardığına göre, Kigoma şehrine yerleştirilmiş mülteciler, kendileri için bir şeyler yapma

özgürlüğüne sahipti. Öte yandan, kampta kalanlar çocuk muamelesi görüyordu. Katı bir kural ve düzen sistemine tabi kılınmışlardı. Bu konumları, (soykırımın kanlı tecrübeleriyle de güçlenerek) kurban konumuna dair eski duygularını harekete geçirmiş olmalı. Böylece, içteki yabancıyı dışa yansıtma ihtiyacı daha da kuvvetlendi. Hutular'ın ulusal "arılığı" mücadelesinde, diğerleri, bireysellikleri, bütünlükleri ve onurları ellerinden alınmış pis yabancılar haline geldiler. Kamptaki mülteciler kendilerine yapılanları bu şekilde aktarmaya devam edecekler.

Yaşanan süreçleri en net yansıtanlar mültecilerdir. İkinci Dünya Savaşı mültecileri açısından "en büyük tehlikenin, yalnızca insan olmanın soyut çıplaklığı"¹¹ olduğunu söylerken, Hanna Arendt de farkına varmadan bu durumu kavramıştı sanırım. "Bütün mülteciler, kendi kültürlerinin, kendi kimliklerinin ve kendi alışkanlıklarının yitimiyle karşı karşıya kalırlar."¹² Bu tür ifadelerin ardında, kültürlerinden kopartılan ve böylece "çıplak" kalan insanların, kendi içlerinde yaslanabilecekleri bir şeye sahip olmadıkları görüşü yatmaktadır. Bu durum, kimlik kavramımızı tekrar gözden geçirmek için yeterli bir neden oluşturmaktadır.

Eğer kimlik, doğuştan gelen kişilik özelliklerinin oluşturduğu temel bir durumsa, o zaman bu gözlemler birçok insanın bu türden bir kimliğe sahip olmadığına işaret eder. Nazi zihniyetinin temelinde, insanların kimliklerini ellerinden alma hedefi bulunuyordu. Toplama kampı zulmünün anlamı yalnızca fiziksel olarak yok etmek değildi. Üst amaç daha ziyade, insan onurunu, kişiliği yok etmektir. Kendi sahip olmadıkları şeyi başkalarının elinden alması gerekenler de, kendileri

gerçek bir kimliğe sahip olmayan insanlardı. İntikam dürtüsüyle, kendi gerçek kimliklerini kazanmalarını sağlayabilecek kendi yabancılarını öldürdüler.

Paul Celan, bu plana zorla dahil edilmiş insanların çaresizliğini görmüştü: "Bizi kimse toprak ve balçıktan tekrar yoğurmayacak/ kimse pisliğimizi eleştirmeyecek/.../ Bir hiçtik biz/ hiçiz, hiç olacağız/ kimsenin olmayan../ bir gül olarak kalacağız."¹³ Celan gibi insanlar, ne küçültülebilirler, ne de içlerindeki öz silinebilir; onlar her zaman bir gül olarak kalacaklar. Fransız sürrealist şair Robert Desnos toplama kampındayken şunları yazmıştı: "Gururlu, ama genellikle kovalanarak yaşıyordum... maskeli köleler arasında... ama yine de özgürdüm... Ey insanlar, bu zenginlikleri ne yaptınız?... Korkacak bir şey yok, çünkü ben ölüyüm... sizi tehdit eden bir şey yok," (Fransızca'dan çeviren Ralph Dutli).

Görünen o ki, pek çok insan, içsel olarak sağlam bir kimliğe sahip değil. Uzun yıllar önce yapılan araştırmalar, duyuşsal yoksunlukların, toplumsal ve kültürel bağlamlarından kopartılan insanlarda ruhsal hastalıklara yol açtığına işaret ediyordu.¹⁴ Ancak bu sürecin, iç bütünlüğün derecesine bağlı olduğu fark edilmemişti. Amiral Byrds'ün kutup bölgesinde aylarca süren yalıtılmış yaşamı üzerine yazdığı otobiyografik rapor, içsel canlılığın insanı dışsal uyarımlardan bağımsızlaştırdığını gösteriyor.¹⁵ Doktor Evelyne Bone, yedi yıl boyunca bir Macar hapishanesinde tecrit hücresinde tutulmuştu. Fakat iç yaşantısının ve düşünce dünyasının zenginliği onu ayakta tutmuştu.¹⁶ Özüne yabancılaşmış bir insan, bu olanaktan yoksundur. Mahrumiyet araştırmalarında pek çok deneğin ruhsal olarak çöküntüye uğramasının nedeni de budur.

Bir iç bütünlük geliştirebilen ve kimlik duygularını buna dayanarak oluşturan insanlar, aşırı hayal kırıklığı ve yoksunluk koşullarında bile kendilerine olan güvenlerini ve inançlarını yitirmez. Öte yandan, bizim kültürümüz için tipik olan, korku verici bir otoriteyle bütünleşerek oluşturulan kimlik ise, sürekli olarak çözülme tehlikesi altındadır. Bu tür insanlar kendiliklerini ancak düşman imgeleri yaratarak destekleyebilir; tıpkı, kampta yaşayan Hutular gibi. Ya da, Kigoma'da yaşayan Hutular gibi içinde bulundukları çevre tarafından özümserler. Bu durum, Üçüncü Reich'in çöküşünün hemen ardından yeni demokratik iktidar yapısına uyum sağlayan, ateşli Hitler yandaşları için de geçerlidir.

Malkki tarafından aktarılan her iki durumda da bir özerklik söz konusu değildir; aksine, insanları adı konulmamış bir köleliğe mahkûm eden bir içsel yabancılaşma bulunmaktadır. Ancak, dış dünyadan bağımsız olarak varlığını sürdüren ve temelinde yabancılaşmanın elimizden aldığı süreçler bulunan bir kimlik daha vardır. Vietnam Savaşı sırasında uygulanan şiddete, işkenceye ve zulme dahil olmayan Amerikan askerlerinin tavrı da böyle bir kimliğe dayanmaktadır. İleride bu konu üzerinde daha ayrıntılı olarak duracağım. Bu noktada yalnızca, içimizdeki yabancının, çocukları canlılıkları içinde algılayamayan ve buna izni olmayan bir kültürün sonucu olduğuna değinmekle yetineceğim. Şiddetin kaynağı da, kimlik boşluklarının nedeni de, buradaki yapılardır.

Algılayışımız, dışarıdan belirlenmiş bir kimliğin ifadesi olan bir düşünce modeline göre şekillendiği içindir ki insanın kendisini bu sistemin içinde tanıması zor-

dur. Jan Philipp Reemtsma'nın derin bir etki gücüne sahip "Im Keller" (Mahzende) (1997) adlı kitabı buna iyi bir örnektir. Bu kitap her insanı olumsuzlayacak bir aşağıılanmanın ve çaresizliğin belgesi olan tutsaklığın, yaşanan acı ve eziyetin sindiği bir anlatıdır. Ancak kendi yaşadıkları, Reemtsma'yı, insanın içinde bir cevhere sahip olmadığı görüşüne vardırıştır. "Tümüyle çaresiz olan, hayatta bile olsa, artık 'yok'tur," der Reemtsma (s. 195). Sonra da şöyle devam eder: "Yanlışlık, insanın ruhunda, 'ben' adı verilen, cevhere benzer bir şey bulunduğunu varsaymakla yaşanıyor. İnsanın, yeterince kararlı bir biçimde kendi içine döndüğünde bunu bulabileceğine ve bu cevherin tüm bir yaşam boyunca aynı kaldığına inanılıyor... Peki ama bu cevher neden hep aynı kalıyor? Bir 'ben' var olduğu için. Aşırı uç durumlarda bu ben bir sınavdan geçer. Beden ve ruh hırpalandığında bu ben de yara alır; ama bunlar atlatıldığında herkes şöyle der: Her şeye rağmen eskisi gibi kaldı! Böyle bir ben anlayışına, benzer bir 'direnme' anlayışı eşlik ediyor olmalı. Kişinin özü, hasar almaksızın korunmuşsa, maruz kalınan her ne olursa olsun, dirençli bir şekilde atlatıldığı düşünülür. İnsan o mahzenden, İngiliz subayı rolündeki David Niven'in Japon hapishanesinden çıktığı gibi çıkar: Aynen girdiği gibi. Alkış," (s. 97).

Reemtsma, güvenilir ben'i iç dünyayı olumsuzlayan bir bakış açısıyla arıyor. Bu yüzden de iç bütünlüğe dayanan bir ben olduğunu göremiyor. Böyle bir ben'in, David Niven'in temsil ettiği dışsallıklarla ilgisi yoktur: Erkek gururu ve düşmana incitilemez olduğunu haykıran Prusya tarzı dik bir duruş (bu arada, Niven'in kişi olarak böyle bir tutumu benimseyip benimsemediğini elbette ki bilmiyoruz). Kişinin iç bütünlü-

ğüne dayanan ben, insanın kendi acısını ve aldığı hasarı inkâr etmesine değil de, daha ziyade, bu acıyı ve zararı bilinçle kavramasına dayanan, empati düzeyindeki algılama yetisiyle beslenir. İç yaşantısıyla ilişki kurmak istemeyen, kimlik anlayışına, performansa ve güç ölçütüne dayalı böyle bir ben'i hiçbir yerde bulamazsınız. Reemtsma şöyle diyor: "Batı felsefesini oradan oraya sürükleyen sorun budur. Dönüp dolaşıp içsel bir öz aranmaktadır... 'Mahzende'deki duygularımı bunun karşısına koyduğumda, böyle bir şeyin mevcut olmadığını kabul etmek zorunda kalıyorum... İşlerlikte olan, Avrupa geleneği içinde oluşmuş, kendisini birey olarak algılayan, kendisinden 'ben' olarak söz eden ve gerekli toplumsal çevreden uzaklaştığında varoluşsal sorunlar yaşayan bir kişilik yapısının mekanizmalarıdır," (s. 197-199).

Ciddi bir durumda "ben"e güvenememek, Reemtsma'yı hayal kırıklığına uğratmıştır. Ancak burada, iç süreçlere dayanan bir kendilikle, iç yaşam yabancı hale getirildiği içindir ki, bu süreçten kopuk oluşmuş bir kişilik arasında ayırım yapmamaktadır. Bu da onu, bir iç cevherin var olmadığı gibi yanıltıcı bir sonuca götürmektedir. Bu yüzden o da, kültürümüzde geçerli olan anlamsallığa kapılmıştır. Bu nedenle, kendi kendisini *aramaya*, tam da varlığından kuşku duyduğu bu özün yol açtığını gözden kaçırmıştır. Karısı ve oğluyla ilişkisini ayakta tutan ve çaresiz bir durumda hayatta kalma çabası gösteren, işte bu, arayan ben'dir. "Gerçek" ben, arama sürecinde saklanır; sırf dışsallığa özenen, kuramsal ben'le hiçbir ilişkisi yoktur.

İnsanları ayırt eden aramaktır. İçsel yabancılık tarafından belirlenmiş bir kendilik, kendi içinde reddetme zorunluluğu hissettiği şeyi, kendi dışında bir yere yer-

leştirmek ve dolayısıyla mücadele etmek için sadece dış düşmanlar arar. İçsel kimlik referanslarına dayanan bir kendilik ise, ayakta durabilmek için düşman imgelerine ihtiyaç duymaz.

“Sahte” kimlik sorunu ancak, kendine ait olanı yabancı hale getiren, (dolaysız baskı veya dolaylı olarak ödüllendirme yoluyla) itaate dayalı bir gelişimin sonucunda oluşur. Başka psikolojik kurallara göre, toplum-sallaştırılması kendiliğinden vazgeçmesine bağlı olarak gerçekleşmiş bir kişinin, çocukluğunda kabul görmüş ve özgürce gelişebilmiş bir insan olarak yaşayacağı varsayılır. Sevgisiz anne-babayla (şimdilik bununla, aynı zamanda şımartan anne-babayı kastettiğimi söylemekle yetiniyorum; bu konuya daha sonra döneceğim) özdeşleşme uğruna, kendine özgü olandan vazgeçmek zorunda kalan kişi, yaşamı boyunca farkına varmadığı bir iç terör tarafından, baskıcı olanı idealleştirmeye ve kendine ait olana yönelik sevgiyi nefrete dönüştürmeye itilir. Böylece, sahici bir iç yaşamın var olma imkânı ortadan kalkar. Üstelik kişi, kendi acısını ve kendi incinmişliğini, kendisine yapılanlara karşı haklı bir tepki olarak benimseyemez. Yaşanan korku ve çaresizlik, anne-baba tarafından utanç veren bir yetersizlik olarak görüleceği baskısı altında inkâr edilerek yabancılaşırlar. Çocuk kendi duygularını inkâr etmeye zorlanmıştır; kendisini baskı altında tutanla, varlığı için yaşamsal önem taşıyan arasındaki uzlaşma ancak böyle sağlanır. Böylece, sadece başkasında yansıtılan iç yaşam yabancılaşmış olmakla kalmaz, aynı zamanda, itiraf edilmesine izin verilmediği için katlanılan acının, baskı yapanla arasındaki bağa tutunmayı mümkün kılması için dışsallaştırılması da gerekir. Bunun bir sonucu olarak, acıyı ötekinde aramakla kalma-

yız, bu şekilde onu ele geçirmek için tahrik de ederiz.

Bu tür insanların, kişiliklerinin ayrılmaz bir ögesi olarak ilksel bir güven geliştirmeleri mümkün değildir. Bunun yerine “sahte bir kimlik” üstlenirler; bu da onları, baskıcı otoriteleri idealleştirmeye ve kurtuluşu aslında kendilerine eziyet edenlerde aramaya götürür.

Bu koşullar altında, kişiyi, Arendt’in sözünü ettiği insan olmanın “soyut çıplaklığı”ndan koruyacak bir iç yaşam gelişmez. Çıplaklık, gerçek bir kimliğin oluşumu engellendiğinde ortaya çıkar. Bu çıplaklık, toplumsal bağlam tarafından imkânsız kılındığında dağılan performansla dayalı sahte bir kimliğin parçasıdır.

Ölüm kamplarında ve Gulag’da hayatta kalabilmek ise, ancak içsel süreçlere dayanan bir kimlikle mümkündür. T. Des Pres’in hayatta kalanlar üzerinde yaptığı inceleme de bunu gösteriyor.¹⁷ Eğer kimlik, Reemtsma’nın düşündüğü gibi (s. 203), sadece “dış ölçütlerin” bir ürünü olsaydı, Nazi felsefesine hak vermemiz gerekirdi. (Film yapımcısı Hans Gulde bir keresinde, Yunan Tiyatrosu’nun böyle bir iç kimliği belgeleme girişimini ortaya koyduğunu söylemişti.¹⁸)

Des Pres şöyle diyor: “Geçmişimiz olmadan, üzerinde durabileceğimiz bir şeye, ondan alacağımız enerjiyle varlığımızın ahlaki yorumunu derleyebileceğimiz bir bağlama sahip olamayız.” Ancak bu durum, kendinden soyutlanmış bir ben tarafından geliştirilmesi mümkün olmayan gerçek bir geçmiş tecrübesini gerektirmektedir. Ve şöyle devam ediyor: “İnsan, çığlıklarıyla, geçmişini aktarma, yardım isteme ve direnç gösterme hakkını ister.” Oysa kendi acılarını inkâr etmek zorunda kalanlar, ancak “yabancıların” onlara verdiğini varsaydıkları acı için çığlık atabilirler. Kendi

izlenme saplantısını tüm bir Alman ulusuna gerçek bir tecrübeymiş gibi aktarabilen Hitler'in etkileyici başarısının nedenleri burada yatmaktadır. Milyonlarca insan, kendi bireysel tarihlerindeki asıl kurban olma konumlarını algılayamadıkları için, onun patolojik yanıtlmalarını gerçek bir zedelenme gibi kendilerine mal ettiler. Tehlike ortadan kalkmış değil. Bu psikolojik mekanizma, işlerliğini, politikacıların çok derinlere işlemiş olan kurban konumunda olma duygusunu kendi iktidar amaçları için kullanmaları ile bugün de sürdürülüyor. İnsanlar kendi gerçek acıları için haykıramadıkları sürece, bir Hitler karşısında daima etkilenmeye açık konumda olacaklar.

Nadeshda Mandelstam, 1970 yılında, "İnsanlık karşısında işlenen asıl suç susmaktır," diye yazmıştı. İnsanlar, eski terörü yeniden canlandıracak diye acılarını bastırmak zorunda kalıyorlar. Bunun trajik yanı, bir çocuğun, çığlıkları asla duyulmayarak, insani bir yankı bulamayarak, tam bir duygusal yalnızlık içinde büyümesiyle ortaya çıkan kimlik yapılarının bu şekilde aktarılmasıdır. Böylesi bir duygusuzluğun acımasızlığını yaşamış olan kişi, insani ilişkilerde bir bağlılık, bir anlam, bir kendini evinde hissetme duygusu yaşayabilecek durumda değildir. Bu koşullar altındaki bir insan, içerisinde bulunduğu kurban durumunda olma konumunu algılayamaz. Acısını, bundan dolayı kendisinden utandığı ve nefret ettiği içindir ki, kendi acısı olarak yaşama yeterliliğinde de değildir. Kendisi için yabancı haline gelmiş olan acıyı, daha ziyade bir başka insanda arama eğilimindedir. Bu yüzden, kendi kendisini bu utanç verici acıdan kurtarmak gayretiyle, bir yabancıyı bu acıdan dolayı cezalandıracak veya ona işkence edecektir. Bu noktada, kendi içlerine egemen ol-

mayan insanlarda gerçek acıdan sapmış, çarpıtılmış bir acı ortaya çıkar: *Kendine acıma*. Kendine acıma, suçlunun kendi davranışlarından "yabancı"yı sorumlu tutabilmesini sağlar. Böylece suçlu, kendisini ne eyleminden dolayı, ne de içinde uyuyan aşağılık duygusundan dolayı suçlu hissetmek zorunda kalır. Onu, başkalarını zayıf görerek aşağılamaya iten de budur. Böylece bir döngü oluşur: İnsan, bir zamanlar kendisinin cezalandırıldığı şeylerden ötürü yabancıyı cezalandırmaya başlar.

Primo Levi, "Bunlar da mı İnsan" (1947) adlı kitabında şunları yazıyor: "Bizi geçmişin ve bugünün acılarından oluşan bir deniz çevreliyordu; denizin yüzeyi yıllar geçtikçe bizi neredeyse boğacak kadar yükseldi. Her bir yanımız bu denizle çevrili olduğu için, bu deniz dört bir yanımızca ufka kadar uzandığı için, gözlerimizi kapatmak ya da arkamızı dönmek anlamsızdı... Aramızdaki, sayıları diğer insan topluluklarında olduğundan ne daha az, ne de daha çok olan dürüst insanlar, vicdan azabı çekiyor ve utanç duyuyordu: Kısacası, kendilerinin değil, başkalarının neden olduğu, ama hem kendi içlerinde hem de çevrelerinde olan bitenin bir daha telafi edilemeyeceğini bildikleri için, kendilerini de içine karışmış hissettikleri bir suçun eziyetini çekiyorlardı. Bu bir daha asla temizlenemeyecek bir şeydi." Kendisi de Gestapo işkencesine maruz kalan Jean Améry'nin, 1966'da yazdığı gibi: "İşkence gören, işkence görmüş olarak kalır... İşkence gören insan, kendisini bu dünyada bir daha evinde hissedemez. Yok edilme duygusunun ezikliği dindirilemez. Dünyaya duyulan güven daha ilk darbede, nihai olarak ise işkence sırasında tümüyle çöker ve bir daha kazanılmaz."

Ama dramatik olmayan, kahramanlık veya başarı beklentilerimize uygun olmayan içsel onur korunmuştu. Hayatta kalanların davranışları da, ruhsal bakımdan hasta olanlarınkine benziyordu. Her ikisi için de tipik olan şey ikililikti: Dışta boyun eğiş, içte ise kendi görüşüne sağlamca tutunma. Güney Afrikalı yazar J. M. Coetzee, Ossip Mandelstam'ın Stalin'e karşı direncini tanımlarken (1996) bu ikililiği çok iyi kavramıştı. Stalin'in Gulag'da açlıktan ölüme terk ettiği bu şair, bir şiirle diktatörü yüceltmışti; ancak bu yüceltme oldukça belli belirsiz bir biçimde yapılmışti, çünkü Coetzee'ye göre Mandelstam, "Kasidenin içini gerçekten doldurmadan sadece bedenini üretmişti."

Bizim kültürümüzde yetişmiş her insanın, kendine yabancılaşmayı belli bir ölçüde yaşadığı fikrinden yola çıkmalıyız. Bu nedenle hepimizin kendi içimize ihanet ettiği ya da sırt çevirdiği zamanlar olmuştur. Bu, Reemtsma için de geçerliydi. Reemtsma, kendisinden üçüncü bir kişiymiş gibi söz ederek şunları aktarıyor (s. 178): "Bir keresinde, fantezisinde, kendisini kaçıranın, kendisini teselli ettiğini, ona dokunduğunu ve elini omzuna koyduğunu canlandırdı." Burada Marcel Proust'tan bir alıntı yapıyorum: "Sevginin, acımızın bize acı verenler tarafından sağaltılması ihtiyacından oluşan bir yalanla kışkırtıldığı bir dünyada, yaşama cesaretini nereden buluyoruz?"

Bize eziyet edenlerin işbirlikçileri haline geldik. Onlar kendi acılarını ve kendi kurban konumlarını kavrayamadıkları için, biz de kendi acımızı inkâr ettik. Ancak kendi algılayışımızın nasıl yabancı haline getirildiğini kavradığımız zaman kendiliğimize giden yolu bulmuş oluruz.

Wole Soyinka, Nijerya'da yaşadığı işkencelerden

sonra, yaşadıklarının panzehirini şöyle tanımlamıştır: “Tutsak, kendi kendine birden şunu söyler: Bu yaratık bana gerçek anlamda dokunamaz. Beni kurtaramaz, bu yüzden de beni tahrip edemez” (ruhsal anlamda). “Bu yaratık anlamsız, gerçek değil. Gerçek olan sadece benim.”¹⁹

Bizi, işkenceci tarafından kurtarılma fantezisinden koruyan, utanç değil, kendi gelişimimize muhtaç olduğumuzun bilincidir. Bizi kendimize yabancılaştıran şeyin, bir zamanlar hayatta kalmamızı borçlu olduğumuza inandığımız, çok derinlere kök salmış itaat mekanizması olduğunu ancak bu şekilde görebiliriz.

İtaat

İtaatin nedenleri, yabancılaşma süreciyle dolaysız bir bağ içindedir. Çünkü kendimize ait olanı yabancı haline getiren şiddetle, bizi itaate zorlayan şiddet aynıdır. Bireyin yaşadığı şiddetin ölçüsü, otoriteye bağlılığının ölçüsünü de belirler.

Stanley Milgram'ın çalışmaları (1963; 1975) bizim kültürümüzde itaatin, kabul etmeye hazır olduğumuzdan çok daha büyük bir rol oynadığını gösterir. Genellikle kendimizi itaatkâr olarak görmeyiz. Milgram, araştırmalarını, 1776'da İngilizlere karşı ilk başkaldıran Amerikan eyaletlerinden biri olan ve o zamandan beri de çok demokratik olduğu kabul edilen Connecticut'ta gerçekleştirdi. Milgram, itaatin, Nazi döneminde aşırı ölçülere varışına bir açıklama arıyordu. Onu bu araştırmaya yönlendiren, Theodor W. Adorno (1950) ve Erich Fromm'un (1941) çalışmaları olmuştu. Normal bir orta sınıf Amerikan vatandaşının bile, bir otorite kendisine itaat etmesini istediğinde, acımasız eylemleri gerçekleştirmeye hazır olduğunu görmek, Milgram'ı çok şaşırttı. Milgram'ın deneyine katılanların yüzde 65'i, bilimsel otorite olarak kabul ettikleri deney yöneticisinin taleplerini fazla bir direnç göstermeden yerine getirdi. Düzmece bir araştırma projesi kapsamında, bu deneklerden, uydurulmuş pedagojik nedenlere dayanarak, insanlara,

acıyla haykırıp yığılmalarına rağmen ("kurbanlar" bu-
nu rol icabı yapıyorlardı) elektroşok (bu da gerçek elekt-
roşok değildi) vermeleri istendi. Ezizyet ettikleri insanla-
rın çığlıkları ve düşüp bayılmaları bile, deneklerin çoğu-
nu deney yöneticisinin talimatlarına uymaktan vazgeçi-
remedi. Üç kişiden sadece biri bu işkenceyi sürdürmeyi
reddetti. Milgram'ın deneyi, aralarında Almanya'nın da
bulunduğu pek çok ülkede tekrarlandı; alınan sonuçlar
hep aynıydı.

İtaat nedeniyle bir başkasına işkence eden bir insa-
nın içinde neler olup biter? Kurbanının acılar içinde
kıvrandığını görüp de cezalandırmaya devam eden bir
insan ne hisseder? Milgram, bu sorunun temellerine
kadar inmedi. Ancak, bir mektuplaşma sırasında yö-
nelttiğim soru üzerine, "itaatkâr" deneklerin pek ço-
ğunun, deneyler sırasında psikosomatik rahatsızlıklar
yaşadığını doğruladı. Terliyorlardı, titriyorlardı, keke-
lemeye başlıyorlardı, dudaklarını ısırıp kasılmalar ge-
çiriyorlardı. Bunun anlamı, ötekinin acısını empatik
olarak yaşadıklarıydı; bu, deney tutanaklarında da gö-
rülüyordu. Ancak, kurbanlarının çektiği acı karşısında
yaşadıkları psikosomatik rahatsızlıklar onları eylemle-
rinden hiçbir şekilde vazgeçiremiyordu. Yani bir diğе-
rinin çaresizliği, ıstırapı, yaşadığı dehşet ve acı, belir-
gin psikosomatik tepkiler verseler de, bilinçlerine ulaş-
mıyordu. Psikosomatik tepkilerin ortaya çıkması, bü-
yük bir ihtimalle, kendi algılayışlarına ve kendi duy-
gularına yabancılaşmış olmalarının bir belirtisiydi.

Kökler

Babası yüksek rütbeli bir SS subayı olarak savaşta
ölen, annesi de Haarer'in²⁰ nasyonal sosyalist eğitim

anlayışını benimsemiş bir hastam, bana, başından geçen bir araba kazasını anlattı. Bir gün araba kullanırken, lüks bir limuzin, karşıdan büyük bir hızla üstüne gelmiş ve çarpışmışlar. Limuzinin sürücüsü, kadını yaşamsal bir tehlikeye attığı halde, durum karşısında ne bir kaygı, ne de bir suçluluk duygusu göstermiş. Hastamın bu olayı zarar görmeden atlatusu olması gerçekten şans eseri idi. Hastam terapide bu kazaya önce hiç değinmedi. Sadece gece çok ağır mide ağrıları çektiğini söyledi. Ölmekten korkuyordu. Aynı gece, rüyasında, başının üzerinde bir yastık görmüştü. Yastık kaldırıldığında beyni açığa çıkıyordu. Ancak ben, bir gün önce neler olup bittiğini sorduğumda, kazayı neredeyse öylesine bir olaymış gibi anlattı.

Çarpışmadan sonra kendisini nasıl hissettiğini sordum. "Hiçbir şey hissetmedim," dedi, "tehlikeli durumlarda aklıma hep, uzun süredir hastanede yatan bir tanıdığım geliyor. Beyin her şeyi siliyor. Aklım beni acıdan koruyor." Ben, "Acı mı?" diye sorduğumda, "Ah, kızım telefon etmişti, ona kazadan söz ettim. Hemen nasıl olduğumu sordu. Bunu sormasından etkilendim." "Sonra ne oldu?" diye sorularına devam ettim. "Siz kendinizi nasıl hissettiniz? Acınız ne durumdaydı? Sizi hiç umursamadan tehlikeye atan o kayıtsız adam karşısında öfke duymadınız mı?" "Sadece, acı çekmeyeceğimi biliyordum," diye yanıtladı hastam. Bunun üzerine ben, "Peki ama, gece acınızın ve korkunuzun olayla bir ilgi kurmadan tekrar ortaya çıktığını söylediniz," dedim. Ona, rüyasının beyniyle ilgili ne gibi çağrışımlar yaptırdığını sordum. "Serindi," dedi. Birkaç dakika durduktan sonra devam etti. "Bunu kendi başıma düşünemediğim için utanmalıyım." Kastettiği, "serin beyin" in kendi yaşam hikâyesini sembolize

ettiğini anlamamış olmasıydı. Bunun üzerine ben, "Bu o kadar kolay değil. Acılarınız karşısında hep serinkanlı davranmak zorunda kalmışsınız. Bunu sizden anneniz talep etmiş. Pek çok insanın, sizin bu kadar güçlü olduğunuza inanmasına şaşıtığınızı söylüyorsunuz. Korktuğunuz veya acı çektiğinizde annenizin ne kadar öfkeli olduğunu bana sık sık anlatmıştınız."

"Evet, acımı göstermediğim zaman övgü alırdım. Üvey babam, yalnızca soğutucu bir spreyle uyuşturup elimdeki siğilleri kesmişti. On yaşındaydım ve kılımı bile kıpırdatmadım. Ama o kötü oldu. Soğuk gittikçe içine işliyordu, canı yandı. Bundan hoşnutluk duydum" (kendi duygularının tersine dönüşünün işareti; insan, kendi acısından uzaklaştıkça sadistleşiyor). "...arabadaki adam tümüyle kıpırtısızdı." "Ya siz?" diye sordum, "siz öfke duymadınız mı?" "Hayır," dedi, "birisini kendinize yaklaştırdığınız zaman zayıfsınızdır. Acı duyduğumda annem hep şöyle derdi: Kendini o kadar önemseme! Bir keresinde Hitler'le tokalaşmış olduğunu hâlâ gururla anlatır." "Evet, anneniz için o güçlüydü. Bu yüzden acınızı algılamana izin vermiyordu. Geçirdiğiniz korkunç sıkıntıyı ancak gece, olayın kendisinden kopuk bir şekilde yaşadınız. Acınız yüzünden cezalandırıldınız." "Evet, bu yüzden çocukken bana akşam yemeği verilmediği olurdu, sadece ekmek ve su verirlerdi. Ama ben daima, annemin kurduğu denetime rağmen bunları atlatacağımı düşündüm. Korkumu örtbas etmek için sık sık yalan söyledim. O ise hep şöyle derdi: Her kim yalan söyler, karşındakini aldatırsa, onun yeri darağacıdır." "Çocukken bu yüzden çok büyük korkular yaşamış olmalısınız, ölüm korkuları." "Evet, annemin haber vermeden yatılı okula her gelişinde panik yaşadım."

Bu kadın, acısı karşısında kendini korumaya alıyordu. Hiçbir zaman hoşnut olmaya hakkı yoktu. Çünkü halinden memnun olması halinde, olası bir acıya karşı açık hale gelecekti. Yaşamdaki korunma kalkanını, memnuniyetsizliği ve annesinin onu asla sevmemiş olduğunu fark etmenin acıtıcı deneyiminden koruyan, kurban konumunda oluşuydu. O seansta da bunlardan söz etti: “Kendi isteklerimden korkuyorum.” Eğer annesini gerçek haliyle, yani sevgisiz ve sadist haliyle görse, bütün o eski ve muazzam acı yeniden patlak verecekti. Henüz bunu göze alamıyordu. Hâlâ, Hitler ve onunkinin benzeri “erkeksi” ideolojiler anlamında “güçlü” olmak zorundaydı. Kendi acısından öylesine korkuyordu ki, “Ardında hiçbir şeyin bulunmadığı bir güçlülük görüntüsü yayıyorum... Bedenim, her şeye karşı direniyor. Aklımı yumuşatmak istediğimde, sağ elim gittikçe sertleşiyor, katılaşıyor. Göğsümde, diyaframımda o sertleşme başlıyor. Bu bir yetersizlik. Bu taşlaşmayı artık istemiyorum,” dedi. Ve hemen ardından ekledi: “İstiyorum ki bu katılaşma... Ama çok acıttır. Hayır çok tatsız.” (!)

Hastam, her şeye rağmen, duygularının olmamasını istiyordu. Hâlâ, itaatkâr bir şekilde annesinin emirlerine boyun eğiyordu. Acısını yaşamasına izin yoktu. Korkusu çok büyük, yaşadığı terör çok güçlüydü; sonuçta bu, çok erken gerçekleşmiş bir ruhsal ölümle bağlantılıydı. Bununla henüz yüzleşemiyordu. “Bağıramıyorum,” dedi ve ekledi: “Yine geçip gidiyor. Kendi kızıma, istediğim şeyleri, olumlu olanı vermeyi başaramıyorum.” Bunun anlamı, çocukken kendisinin ihtiyaç duyduğu, istediği ve annesinin esirgediği yakınlığı verememektir. “Annem hep şöyle derdi: ‘Bizim tek istediğimiz, senin için en iyi olan.’ Onların ölmesini

ne çok istedim. Bir şeyi benim üstüme yıktıklarında haksızlık yaptıklarını düşünürdüm. Onlardan küçümseyerek söz etsem de bu doğrudur.” “Sizin için zor bir dönemmiş, annenizin onayına ihtiyaç duymanız durumu daha da zorlaştırıyordu. Hiçbir çocuk anne tarafından onaylanmadan yaşayamaz. Duygularınızı katılaştırmak zorunda kalmışsınız, aksi takdirde acı sizi öldürebilirdi.”

Hastam, annesinden nefret ediyordu. Öte yandan, annesinin onun içinde yarattığı terör o kadar büyüktü ki, acısının ortaya çıkmasına izin veremiyordu. Kendisini, güçlülüğün acı duymamakla aynı şey olduğu, annesinin ideolojisiyle özdeşleştiriyordu. Kendisi, kendi istekleri, sevgiye ve şefkate duyduğu ihtiyaç, dışa yansıtılan ve ötekinde küçümsemeyle algılanan yabancı bir şey haline geliyordu.

Bunlar itaatin kökleridir: Bir çocuk, anne-baba otoritesinin tehditkâr soğukluğu karşısında kendisini savunabilecek durumda değildir. Anne-baba, çocuğun duygularını zayıf ve değersiz olarak nitelerlerse, çocuk kendine özgü olandan utanmayı öğrenir. Böylece anne-baba, kendileri için tehdit olarak gördükleri bir şey için çocuğun suçluluk duymasını sağlamış olurlar. Bunun sonucu ise çok derinlere kök salan bir kendilik değeri yitimidir. Kendilik değerinde oluşan bu boşluk, itaat ve anne-babanın direktiflerine kendini bırakmanın tahrikini oluşturur. Milgram'ın deneyinde olduğu gibi, hastam da, bedensel semptomlara rağmen korkusunu ve acısını fark edemiyordu. Bunu yaptığı anda kendisini zayıf ve acınası hissedecekti.

Yani, itaatin köklerini içimizdeki yabancıyı oluşturan süreçlerde aramalıyız. İtaatle birlikte kendi duygu-

larımızdan ve algılayışımızdan vazgeçeriz. İnsan, kimlik gelişimi sürecinde bir kez bu yöne zorlanmışsa, gelişimi, bugün geçerli olan psikoloji anlayışının varsaydığından tamamen farklı yasalara göre gerçekleşir. Otoriteye sarılmak yaşamsal bir temel haline gelir. Kişi, otoriteden nefret de etse, onunla özdeşleşir. İnsanın kendine dair olanın bastırılması nefret ve saldırganlık oluşturur; ancak, bu duygular baskıyı uygulayana yöneltilemediği için başka kurbanlara aktarılır. Bu gelişimin tipik yanı, insanın, kendi kurban durumunu daima inkâr etmesidir. Çünkü kendi acımız ve çaresizliğimiz, bir zamanlar bizi değersiz kılan şeyin parçalarıdır. Böylece kurban oluş, suçu icra eden oluşun bilinçsiz temeli haline gelir. Öte yandan itaat de, hepimizin belli bir ölçüde mağduru olduğumuz, ama hastalık olarak görmediğimiz bu hastalığı yayan toplumsal bir kurum haline gelir.

Bütün bunların ardındaki terörü somutlaştırabilmek kolay değildir. Bunu inkâr etmeyi hepimiz fazlasıyla öğrenmişizdir. Psikoterapi uygulamalarında, bu terörle sürekli yüz yüze geliriz. Fakat, ancak bir terapist olarak kendimizi açabilirsek onu algılayabiliriz.

Bir örnek: Bir erkek hastamın çocukluğu ve aile imgesi, bir zamanlar SS kuvvetlerinin gönüllü mensubu olan, şiddet uygulayan ve cezalandıran bir baba tarafından belirlenmişti. Hastam kendisini bu babadan sorumlu tutuyordu. Cezalandırılma korkusundan kaynaklanan tehditkâr bir duygunun etkisi altında kalmasına rağmen, bunun ardındaki suçluluk duygularının bilincinde değildi.

Kendisine ve babasına karşı duyduğu şüpheler yavaş yavaş içini karıştırmaya başladı. Terapideki ko-

nuşmalarımızın onu "daha yumuşak" bir hale getirdiğini söylüyordu: "Duyarlılığım arttı... daha çok şey hissediyorum... keder de hissediyorum ve bu istikrarımı bozuyor (!) Eskiden daha basittim: İnsanların beni rahatsız etmesini istemiyordum, etrafıma bir duvar örmüştüm. Çocukluğumda ve gençliğimde çok şey hissediyordum, ama bu bana ağır geliyordu, acı veriyordu. Sonra o kadar duyarlı olmayı istememeye başladım. Şimdi duygularım geri dönüyor. Ayrıca ihtiyaçlarımı giderebilmem de önemli. Bu beni korkutuyor. Ardından kederleniyorum, sonra başkaları benden daha güçlü diye kızıyorum. Eskiden böyle durumlarda kendimi duyarsızlaştırırdım, çıkış yolum buydu. Eskiden hep kuşku içindeydim, karar veremezdim. Bu kararsızlık şimdi tekrar ortaya çıkıyor. Bir tür zayıflık gibi."

Bu duyguya nereden kapıldığını sordum. "Kararsız kaldığımda başarısızlığa uğrayacağımdan korkuyorum." "Bu bir şeyin başlangıcı olabilir mi?" "Harekete geçmede yetersizleşiyorum." "Kararsız kalmak, size belki de babanızı sorgulamak gibi geliyor." Hastam onayladı: "Bu patronlarımla da böyle. Otoriteye bağlıyım. Milgram'ın deneklerinden olsaydım itaat yüzünden başkalarına eziyet edenlerden olabilirdim. Sürekli cezalandırılma korkusu duyuyorum."

Bunu söyleyen, işinde çok duyarlı ve empatik davranan, meslektaşları tarafından, hastalarının acılarıyla fazla özdeşleşmekle eleştirilen bir adamdı. Anne-babası için hissettiği güçlü sorumluluk duygusu, bir yetişkin olduğumuzda bile, kendi geçmişimize ilişkin olarak bize dayatılan yalana tutunmaktaki inadımızı gözler önüne seriyor. İçimizdeki terör bizi, anne-babamızın saldırganlığını sevgi olarak görmeye itiyor. Bu ter-

sine dönüş, ruhumuzun derinliklerine işlemiş durumda. Bunun çözülmesinin tek yolu, ardında gizlenen terörle yüzleşip onu güncelleştirmektir. Bu da mesafe gerektiriyor. Bunu gerçekleştirebilmek için de bu yolda bize eşlik edecek, bu eski terörün tekrar su yüzüne çıkmasını sağlayacak şekilde güven duygusu geliştirecek bir başka insana ihtiyacımız var.

Bu terör öyle büyük ki, insanların pek çoğu, akıl yoluyla edindikleri tüm bilgilere rağmen, anne-babalarını hâlâ, onların yerleştirmiş olduğu şekilde algılıyor. Hitler'in özel sekreteri Bormann'ın oğlu Martin Bormann, "Leben gegen Schatten" (Gölgeye Karşı Yaşamak) (1996) adlı kitabında buna ilişkin bir örnek sunuyor. Babası daha 1920'lerin başlarında, (Rudolf Höss'le birlikte) Parchimer Fememord olarak anılan bir suç olayına karışmış. Ancak oğluna göre babasının politik yaşamı "net" değil. Bormann'ın otobiyografisinde, babasının kendisi için asla varolmadığı açıkça görülüyor. Buna rağmen babasını, şükrandan başka bir şey hissetmediği bir insan olarak tanımlıyor: "... çünkü yaşamımı anne ve babama borçluyum, onların varlığı, onların sevgisi olmadan ben de olmazdım!" Oğul Bormann için gerçek deneyimlerini yaşaması mümkün olmamıştı. O, babasını sevmekle "yükümlü" kılınmıştı. İnsanın kendisini, bu itaate zorlanarak oluşturulmuş "olmama" durumundan kurtarması kolay değildir. Bormann, kendi tecrübelerinden kopartılmış olmasına rağmen, Nazi devletinin yıkılmasından sonra kendisine ait bir yaşam kurmayı başarabildi: Babasının savaş açmış olduğu Katolik Kilisesi'ne girdi. Misyoner olarak Kongo'ya giderek kendisini oradakilere yardıma adanmıştı.

Kurt Meyer de duygusal katılaşma ve güçlülük mitine dayanan bir eğitim almıştı. Babası SS kuvvetlerinin tank biriminde generaldi. Meyer'in "Gemeint ist, wenn der Kopf ab ist" (Başınızı Kaybettiğinizde) (1998) isimli yapıtı, hor görme ve cezalandırmayla itaat kazanan anne-babayla ilgili gerçeğe yaklaşmanın ne denli zor olduğunu büyük bir etkileyicilikle ortaya koyuyor. Böylesi bir terörün altında ezilmiş olan çocuklar, genellikle bütün yaşamları boyunca, bu terörü şefkatli, sevecen, kollayıcı bir tutum gibi göstermiş olan anne-baba imajını savunuyorlar. Bunu yapmamak onlara korku veriyor. Bu öylesine ölçsüz bir korku ki, insan onu daha hissetmeden reddediyor.

"Hagen'deki belediye parkında bir gezinti yapıyorduk; burada hâlâ yuvarlak, alçak bir duvarla çevrili bir savaşçı heykeli vardır. Anıta her iki Dünya Savaşı'nda ölenlerin isimleri ve bildik bir cümle kazılıdır: 'Şehit olan oğullarımıza' benzeri bir şey... Ben on iki yaşlarındaydım ve aklıma bu duvara tırmanmak geldi. Senin sağ elinde bastonunla yoldan yürüyeceğini, benim de duvarın üzerinde bir süre senin yanından koşabileceğimi hayal etmiştim. Ben duvarın üstüne çıkınca, ikimiz de hemen hemen aynı boyda olacaktık. Şimdi tam hatırlayamıyorum; hangi elini kaldırıp benim hangi yanağıma indirdiğini hatırlamıyorum. Savaşçı anıtının duvarına çıktığım için bir tane patlatmıştın bana. Çok utanmıştım, bu olaydan sonra uzun süre birbirimizle konuşmadık," (s. 21). Ama buna rağmen başka bir yerde şöyle yazıyor: "Ben ve baba biriz!" Ve, "Anne-babamın, dostlarının, ailemin sevgisini tehlikeye atmak istemedim," (s. 239). "İnsanlararası ilişkilerde, senin dostların ve arkadaşların vasıtasıyla da güven ve inanılabilirlik aradım," (s. 241, burada doğrudan babasına hitap ediyor).

Burada, insan oluşunda derin bir iflas yaşamış bir babada tutunacak bir dal bulabilmek için kendi kendisiyle gerçek bir mücadele vermiş birisi söz konusu. Babasının suçlarını ve yaptığı hataların büyüklüğünü biliyordu. Buna rağmen, çocukluğunda kendine ait olanı elinden alan terörle karşılaşmak ona çok zor geliyordu. Geçmişlerinden, kendi kurban olma durumlarından tamamen kopartılmış insanlar için bu neredeyse olanaksız bir şeydir. İleride, başka bir bölümde, bu soruna ve politik sonuçlarına daha ayrıntılı bir biçimde tekrar değineceğim.

İnsanlar, özerk ve bağımsız olduklarına ve duygularının sahiciliğine inanırlar. Ama yukarıda sözünü ettiğimiz türden bir kimlik edinmenin neticesinde, pek çoğunun açısından bu özelliklere sahip olmak mümkün değildir. Kurt Meyer'in yapıtı da bunu ortaya koyuyor: "Hitler, henüz hayattayken, Alman gençliğinin kendi yaşadıklarıyla arasına eleştirel bir mesafe koymasını engellemeyi başarmıştı. Onun düşüncesine göre gençlik, 'Alman düşünmeli' ve 'Alman davranmalı' idi ve bu 'oğlanların' bir kez devlet örgütlerinden geçtikten sonra, bir daha ömürleri boyunca özgür olmayacakları kesindi," (s. 48; Meyer, Hitler'in 1938'de Reichenberg'de yaptığı bir konuşmadan alıntı yapıyor).

Babasının 1947 Noel'inde yazdığı bir mektuptan: "Sevgili çocuklarım, şu an doğal olarak, ayrılığımızın zorluğunu hissediyorum ve sizin neşeli seslerinizi, sevginizi acılı bir özlemle anıyorum ve sevgili annenizle, anneannenizle birlikte Noel ağacının altında durup yalnız babanızı düşündüğünüzü hayal etmekte bile zorlanıyorum." Bu, gerçek duyguları taklit eden, göstermelik bir duygusallık. Bu sözcüklerin ardında yalnızca iki gerçek algı var: suçlama ve kendine acıma.

Suçlama, mektubu yazanın, ailesinin, Noel'i kendisi olmadan kutlamasını hayal bile edememesinde ifade buluyor; hele böyle bir şeyi yapsınlar ve hele bir de keyfini çıkartsınlar! Yalnızlıktan yakınmasında ise kendine acıma ortaya çıkıyor. Ancak bunun geçerli bir nedeni var: Meyer, savaşta Kanadalı askerlerin öldürülmesi suçundan ötürü hapiste yatıyor. SS tankçı generalinin mektubunda bahsettiği asıl meselenin ne olduğu, başka satırlarda ortaya çıkıyor: "Sevgi, koşulsuz bir biçimde kendini vermeyi gerektirir, ne korkaklığa, ne bencilliğe, ne de tembelliğe tahammülü vardır... Kendinizi gözden geçirin ve yaptıklarınızda ruhunuzun aynasını görün... Öğrenin, çalışın, şarkı söyleyin, gülün ve çalışkan ellerinizle aile yükünün taşınmasına yardım edin. Hiçbir iş fazla zor değildir, hiçbir yol fazla uzun ve hiçbir kendini veriş boşuna değildir." Sonraki satırlar şöyle devam ediyor: "İtaatsiz her davranış, her disiplinsizlik yüreğinizi yakmalı, sizi suçtan pişmanlık duymaya ve özür dilemeye yöneltmeli," (s. 38).

Bir çocuk böylesine çelişkili bir tutumla nasıl başa çıkabilir? Babasının, onu sevdiğini söylerken sırf itaat etmesini beklediği gerçeğiyle nasıl yüzleşebilir? Bir çocuğun sevgiye inanmaya duyduğu ihtiyaç o kadar büyüktür ki, gerçeği tersine çevirebilir. Oğul büyüüp bir yetişkin haline geldiğinde, babasının sürekli olarak, "Ben istiyorum", "ben bekliyorum", "siz yapmalısınız" tavrında olduğunu görebiliyor. Ama bir çocuk, yaşamını sürdürebilmek için yakınlığa ve korunmaya ihtiyaç duyarken, bu tavrın ardına gizlenmiş soğukluğu nasıl algılayabilir? Hele bir de onu terörden ve derin bir çaresizlikten koruyan sadece sevecen ve cömert ellerde bulunduğunu bilmenin güveni ise? Meyer beş yaşındayken, babası annesine, oğluna nasıl yüzme öğ-

reteceğine dair yazılı talimatlar veriyordu: "Söylediklerimi yapıp K'ya (!) yüzme dersi verdin mi? Oğlan yeterince büyüdü, gövdesine bir tasma bağla ve sonra suyun içine sal. Bağırırsa aldırma, bu ciğerlerini güçlendirir ve yararlıdır," (s. 34). Sonra: "Çocukların, dayağı hak ettiklerini bilmeliler. Toplum için yararlı, makul insanlar olarak yetiştirilmeleri gerekiyor... Onları terbiye et, onlara öğret, yaramaz çocuklara nasıl terbiye verildiğini göster, işte bu kadar."

Bu, yalnızca sertliği tanıyan bir babaydı. Çocukların eğitimi için gösterdiği kaygı saf duygusallıktan ibaretti. Bunun sevgi dolu duygularla alâkası yoktu. Aksine, bu görüntünün ardında, çocukların sıkıntıları karşısında gösterilen kayıtsızlık ve soğukluk yatıyordu. Baba için önemli olan kendisini öne çıkartmaktı. Kendi narsizmi içinde, kendi kendisinin beğendiği bir rol oynuyordu. Aslında kendisi de, onay peşinde koşan, küçük, itaatkâr bir oğlandan başka bir şey değildi. Bu tankçı general gibi insanların, "onur", "sadakat", "koşulsuz kendini veriş" gibi kavramlarla kastettikleri budur.

Duygularının gerçekliği sorgulandığında bu insanların ne hissettiği akla gelebilir. Yanıt yıkıcıdır: Hiçbir şey hissetmezler, hatta çoğu kez bunun bilincindedirler. Son imparator II. Wilhelm, Eulenburg Kontu'na şunları söylemiş: "İmparator, kendisine uygulanan eğitim yöntemlerini, öncelikle de annesinin sevgisizliğini ve eğiticisinin yanlış deneylerini acıyla hatırlıyor. 'O beni kendi prens idealine uydurmaya çalıştı... Başkaları acı çekerken hiçbir şey hissetmememin nedeni budur... Başkalarında olan bir şeyler bende eksik. İçimdeki tüm duygular ölü.'"²¹ Elinde kalan tek şey, Meyer'e göre, kendini "titizlikle" kanıtlamaktı. Soyut-

luğuyla her türlü duygu bağıını ortadan kaldıran, sonunda hiçbir şey hissetmeden öldürmeyi de mümkün kılan bir "değer".

Zincirler yine de kalıyor. Onları kırmanın bu denli zor oluşunun nedeni, bir zamanlar bizi, anne-babamızdan gördüğümüz şiddeti sevgi olarak görmeye zorlayan terörün yeniden canlanmasına yol açacak olmasıdır. Heinrich von Trott, Kurt Meyer'in kitabı için yazdığı son derece duygu dolu ve etkileyici son sözde şunları söylüyor: "Kurt Meyer, bu kitabıyla sanki babasının egemenlik alanı içindeki tutsaklığının sınırlarına çarpıyor. SS kuvvetleri tankçı generali babanın yaşamöyküsüne ve içinde yaşadığı döneme karşı oğlunun takındığı bu eleştirel yaklaşımın modern politik niteliği, her ne kadar aydınlatıcı ise de, savaş sonrası kuşağın yaşadığı varoluşsal sorun bu yaklaşımda da yaşanıyor. Ve babasında tutukluyken, ait olduğu asıl yerin neresi olduğunu netleştirmede ne kadar zorlandığı daha da belli oluyor (s.260).

İnsanı, kendisine yabancılaştırmaya götüren ve çocuğun, anne-babasını gerçekte oldukları halleriyle görmesini imkânsızlaştıran süreçte, itaat çok derinlere kök salmıştır. Bu sorun yalnızca, anne-baba ile olan ilişkide ortaya çıkmaz. Günümüzde rasyonel ve gerçekçi olmaktan beklentimiz fazladır. Ancak gerçek durum, gündelik inkârların bizim kültürümüzün "normal" bir parçası oluşudur. Gerçekle yüz yüze gelmekte genellikle zorlanırsınız. Her birimiz, gerçekle karşılaşmaktan duyduğumuz korkunun tutsağıyız. Bunu görebilmek, bugün geçerli olandan çok farklı türde bir psikopatoloji anlayışını gerektirir. Genel inkârcılığa uyum sağlayan ve böylece kültürümüz içinde başarıyla hareket eden böylesi insanları normal olarak tanım-

larız. Umut verici olan, kendisini kısmen de olsa bağımsızlaştırabilen insanların varlığıdır. İnkârın ortaya çıkartılmasının mümkün olduğu, Thomas Vinterberg'in yönettiği ve 1998 yılında Cannes'da Jüri Özel Ödülü kazanan, Danimarka yapımı "Festen" (Şölen) isimli filmde de işlenmiştir.

Özerklik geliştirme konusuna yönelen iki araştırma projesi, insan olma veya yabancılaşma yolundaki temellerin çok erken yaşlarda atıldığını gösteriyor. Helen Bluvol ve Ann Roskam (her ikisi de 1972 yılında) bu konuda bir lisede araştırma yapmışlar. İki öğrenci grubunu incelemişler; gruplardan birinde çok başarılı öğrenciler var, diğer gruptakiler ise, yeterli olmakla birlikte, başarılı olmaya pek önem vermiyor. İlk gruptakiler büyük bir onaylanma ihtiyacı gösteriyor; bu öğrenciler kabul gören davranış biçimlerinden uzaklaştıklarında korkuya kapılıyor. Anne-babalarını özerk ve farklı insanlar olarak algılayamıyorlar. Yalnızca anne-babalarını değil, öğretmenleri gibi diğer otorite simgesi kişileri de idealleştirme eğilimi gösteriyorlar. Buna karşılık, başarıya yönelimleri daha zayıf olan gruptaki öğrenciler, anne-babalarını iyi ve kötü tarafları olan gerçek kişiler olarak tanımlayabiliyor. İdealleştirme eğilimleri bulunmuyor.

Bluvol ve Roskam başka bir şeyi daha ortaya çıkarttı: Anne-babalarını idealleştiren, başarı yönelimli öğrenciler, diğer arkadaşlarını kendilerinin altında tutma yönünde güçlü bir eğilim göstermekteydi; kendilerini ancak o zaman "özerk" hissediyorlardı. Burada yabancılaşmanın ve itaatin sonuçlarını görüyoruz. Başarıyı ve genelde "olumlu davranmayı" hedefleyerek ve genel ölçütlere uyum göstererek anne-babanın otoriter

beklentilerinin sistemine en fazla tutsak olan öğrenciler, kendilerini, diğerlerini ezebildikleri ölçüde bağımsız hissediyordu. Yani, ötekinde -ve böylece kendilerinde- yabancıyı cezalandırabildikleri zaman özerklik ve bağımsızlık duygusunu yaşıyabiliyorlardı.

Böylece iki sorunlu ters gelişim ortaya çıkıyor. İlki: Başarı yönelimlilerde hırs, yabancılaştırma sürecine bağlanıyor. "Kendi kendisiyle mücadele" anlamında bir hırs, kişinin kendi olanaklarını genişletmesini de sağlayabilir. Ama kişinin hedeflediği, itaatkâr davranışları karşılığında onay almaksa, kişiliği bir yabancılaştırmanın ürünü demektir. İkincisi: "Özerklik" bu tür bir gelişimde yozlaşmaya dönüşüyor ve beraberinde duygu durumunda bir bozulma getiriyor. Bir başkasına hükmetmek ve küçültmeye çalışmak, kişiyi kendi kurban oluşunun yükünden kurtardığı için, bir özgürlük duygusu veriyor.

Bu süreçleri harekete geçiren itaattir. Cizvit papazı Lejeune, 1632-1633 kışında, Kanada'nın bugünkü Quebec eyaleti yakınlarında, oradaki Montagnais-Maskapis Kızılderililerine Hristiyanlık öğretisini aktarmak için aylarca kalır. Tuttuğu notlar, itaate dayalı bir dinin etkileri konusunda etkileyici örnekler teşkil eder. Dini kabul eden Kızılderililer, derhal, cezalandırabilecekleri kurbanlar aramaya başlar. Lejeune, "İbadeti yaşamın önüne geçiren ve ibadetten vazgeçmektense ölmeyi tercih eden" bir Kızılderili'den bahseder. "İtaat-sizleri cezalandıracağız!" diye bağırان çocukları anlatır. Dine bağlananlar şöyle konuşmaktadır: "Bize, Tanrı'nın itaatkârları sevdiği öğretildi; Fransızların nasıl itaatkâr davrandığını görüyoruz. Bu erdeme öylesine büyük bir saygı gösteriyorlar ki, buna uymayan herkesi cezalandırıyorlar."

Kişi kendisini iyi ve inançlı hissettiği ve otoriteden onay aldığı için, soyut ilkeler altında zorla uygulanan boyun eğdirme, sanki, sözümona bir "kendini bulma"ya dönüşüyor. Lejeune'nin gözlemlerine göre, Montagnais Kızılderililerinin arasında, daha önce, kendine özgü olandan vazgeçmeye hazır olanlar var, ama Hristiyanlığı kabul edenlerde bu çok fazla görülüyor. Bu ise, itaate eğilimli kimlik gelişimlerinin olduğuna, ama bunların toplum içinde ödüllendirilip desteklenmediğine işaret ediyor. İtaat ve cezanın bu toplumda kültürel bir değeri yok. Ancak Cizvitlerin itaate dayalı soyut öğretisiyle birlikte, bilinçaltıyla algılama yönünde bir eğilim hayli büyüdü. Bu sayede, cezalandırma, kişinin kendi kurban durumunda oluşunun aktarımı haline geldi.

Kişinin artık yaşayamadığı ve katlanamadığı kendi canlılığı böylece gözden çıkartılır. Bu sanki insanın kendi ruhunun bir parçasının yerini, otoriteye ait bir yabancı cismin alması gibidir. Ancak kişi, kendine has olanı, kendilik imgesi dışında yabancı bir şey olarak izlemeye devam eder. Bu durumdaki bir insanın, kendi acısı ve kendi korkusuyla bağları kesilmiştir. *Korku, ilke olarak bastırılmalıdır*. Aslında kendileri kurban konumunda olan insanların, başkalarına korku ve acı vermelerinin temelinde bu yatar. Kendi ellerinden alınmış olan korku ve acıya ancak böylelikle tekrar hâkim olup onu yok edebilirler.

Korkunun bilinçten ne denli kopartılabileceği aşağıdaki örnekte güzel bir şekilde gözler önüne seriliyor. Bugün elli yaşında olan Avusturyalı bir hastam, on iki yaşındayken babasını nasıl algılamış olduğunu anlattı. Tirol'de öğretmenlik yapmakta olan babası, sınıfıyla

birlikte emniyet halatı kullanmadan bir buzula tırmanıyor. "Herkes, attığı her adımda, kazma ile buz üzerinde bir basamak açmak zorundaydı. Babam dindar ve korkusuz bir adamdı. Durumda bir tehlike görmüyordu. Çocuklar korkuyordu, ama hepsi yaptığı işe aşırı derecede yoğunlaşmıştı." Hastam ara verdiğinde şunları söyledim: "Babanız korkuyu reddediyordu, ama öğrencilere karşı tutumunda sorumsuzluk var." "Öyle mi düşünüyorsunuz? Hiç bu açıdan bakmamıştım. Ama şu anda aklıma bir şeyler geliyor. Dört yaşındaydım. Babam jimnastik sınıfıyla birlikte göl kıyısına bir gezi düzenlemişti. Ben babamın bisikletinin çocuk selesinde oturuyordum. Göl sekiz kilometre uzaktaydı. Suyun üzerinde, kıyıdan yaklaşık elli metre uzakta, halatla bağlı bir sal vardı. Öğrenciler salı kıyıya çektiler, ben üzerine tırmandım. Sonra yine açığa sürüklediler. Benimle oynayıp, salı sağa sola salladılar. Salın üzeri ıslandı, ben kayıp suya düştüm. Birdenbire kendimi suyun dibinde buldum. Dört beş metre derinlikte, zemine oturmuş, yeşil suya bakıyordum, korkmuyordum. Hava kabarcıklarını gayet net biçimde görüyordum. Birden babam görünüp beni kıyıya çıkarttı. Kustum. Babam ciğerlerimi boşaltıp beni kurtardı, ama bu olay daha sonra hiç aklıma gelmedi." "Boğulmak üzereymişsiniz!" "Evet, sanırım öyleydi. Sonradan, yüzme öğrenmekte epey zorlandım." "Bence bu zorlanmanın nedeni korkunuzdu." "Evet," dedi, "öğrenciler şaka yapmıştı, peki ama babam neredeydi? Olayı görmemiş miydi? Birçok kez, başkalarının ölümüne neden olabilecek tehlikeler atlattım."

Bu adam, iş arkadaşlarının kendisine çıkarttığı zorlukları çok geç fark ettiğini anladığı için terapiye gelmişti. Başkalarının yol açtığı tehlikeleri görmezden ge-

liyor ve kendisine sorun çıkarttıklarını fark etmiyordu. Ancak, mali açıdan zarara uğradığı zaman, değerlendirme yetisinde bir terslik olabileceği aklına gelmişti. Bir başka hastam ise, bu tür inkârların ardında yatan içsel terörü gözler önüne seriyor. Biyolog olan bu kadın hastam, insanlararası ilişkilerde hep aklıyla davrandığını ve duygularının çalışmasına izin veremediğini anlatmıştı: "Benim yüreğim ve duygularımla kimse ile ilgilenmediği yok," (Bunu söylerken ağlıyordu, oysa iki yıl önce, terapiye ilk başladığında, ağlamak gibi bir şey hayatında yoktu). "Neyi yanlış yapıyorum da, duygularıma izin verdiğimde kederleniyorum? Duygularımı ifade ettiğimde, kimse bana yakınlık duymuyor. Lorain'e ne düşündüğümü (yani hissettiğimi) söylediğimde benden nefret ediyor. Onun içindeki nefret beni korkutuyor. Onun soğukluğu beni öldürüyor. Annem bunu bana hâlâ yapabiliyor. Kendimi ancak, bir duvar çekip arkasına saklandığımda koruyabiliyorum. Bana ölmeyeceğimi söylüyorsunuz. Ölmeyi hiçbir zaman düşünmedim. Benim, daha çocukken içine sığındığım hayali bir tabutum var... Tuhaf, kendimi duvarla çevirmekten söz ettiğimde artık aklıma ölüm geliyor. Çocukluğumdaki kaçış tabutumun, ölüme karşı bir ölüm olduğunu, ancak şimdi görüyorum!"

Bir sonraki seansta gelişen diyalogda, anne-babaların, çocuklarının duygularına karşı yaklaşımlarının ne kadar belirsiz ve karışık olabileceği ortaya çıktı. Anne-babaların, çocukları sıkıntıya düştüğünde onlara yardım etmek adına korumak olduğuna inandıkları tutum, aslında çoğu kez bunun tam tersi oluyor. Çocuklarının sıkıntısını gerçekte hiç anlamıyor ve bu durumu, kendilerini lütfkâr, sevecen ve koruyucu hissetmek için kullanıyorlar. Hastam, "Son seansımızda ağlamak bana iyi

geldi," dedi. "İnsanın acısını ifade etmesinin fayda sağladığını öğrenmek ne tuhaf. Alışılmadık bir şey! İnsan bunu yapmadığında sanki hapsedilmiş oluyor."

"Anneme karşı duygularımın doğru olmayışı beni yaraladı, köreltti. Geçen seansta, köpeğimin uyutularak öldürülmesinden söz ettiğimde, o anda sanki bir dostumu öldürmüşçesine korkunç duygular içinde olduğumu söylemiştiniz. Şaşırp kalmıştım. Hakikaten *korkunçtu*. Sizden başka herkes saçmaladığımı söyleyip beni avutmaya kalkardı. 'Onu sen öldürmedin.' Yaşadığım şeyi *korkunç olarak nitelemek* bana iyi geldi."

"Annemin sevgisizliğinin sebebi neydi? Kendi kendimle neden, hayalimdeki bir tabuta kapanmak zorunda kalacak şekilde bir ilişkim var?"

Bu hastam, korku ve keder gibi duygular ona yasaklanmış olduğu için soğuklaşıp duygusuzlaşmıştı. Böyle bir şey, çocuğa, keder gibi duyguların, ihtimamlı davranmak adına yasaklanması yoluyla da aktarılır.

Genel olarak duygulardan koparılmanın, özel olarak da korku ve acı duygularından koparılmanın ardındaki terörü, başka örneklerle de netleştirmeye çalışacağım.

Kendisi de terapi gören bir sosyal danışman, durumunu izlediği kişilerden birinin yüzünde gördüğü çarpık, alaycı bir gülüş karşısında duyduğu dehşeti anlatmıştı: "O sadistin yüzündeki bu gülümseme, kadınlara eziyet ettiğinde ve bunu anlattığında belirliyor. Aslında kendi çaresizliğini hissedebilmek için bu şekilde gülmek ihtiyacı duyuyor. Çaresizliği ve o gülümsemesi, ancak kendi travmasını tekrar yaşadığında siliniyor." "Bunun," diyorum, "sizin çaresizliğinizle de ilgisi var." "Evet, bunu bize annem yaptı. Çaresizliğimizi gösterdiğimizde bizi cezalandırdı. Bugün buraya geldiğimde,

buz gibi şeyler yapabileceğimi söylemem bundandı.” “Bu sanki, insanın kendi duygularını daha iyi hissedebilmesi, sonra da acıları başkasında cezalandırabilmek için başkalarına acı vermek zorunda olması gibi bir şey.” “Bu sanki, babamın ataerkil erkeklik saplantısı, savaş alanlarından haz alması gibi, annemin içindeki öldürücü yan gibi bir şey... Utanıyorum.” “Sanırım başka bir durum söz konusu. Anneniz yaralanabilir oluşunu reddediyordu, bu yüzden sizin için ulaşılmazdı; kendi acınızla ve yaralanabilirliğinizle ona dokunamıyordunuz.” “Bu saçma sapan ve delice bir şey.” Hastam ağlıyordu: “Gözümün önünde, parçalanmış cesetlerin görüldüğü bir resim var, ama bunların hepsi duygulardan tümüyle kopuk... Beni savaş alanları mantığıyla beslediler, kötücül bir kısırdöngü içinde.” Hastam beni o an, kendisini çaresiz ve güçsüz bırakan annesini yaşar gibi yaşıyordu. Bu katlanılmaz çaresizlikten kurtulmak için annesiyle özdeşleşmek zorundaydı. “Belki de kardeşlerim, bütün bu aile hikâyesinin onları ilgilendirmediğini söylerken haklıydılar. Ben niye ona bağlı kalmak zorundayım sanki? O SS tankçı generali Meyer, tıpkı babam gibi davranıyor. O adam Kanada’daki tutukluluğu sona erdikten sonra, Hitler’in resmini yine odasına astı. Tıpkı benim babam gibi, cepheleyken her şeyi oğlu için yaptığını yazıyordu. Ben kindarım, size karşı da öyle hissediyorum, çünkü nefreti kaldıramıyorum. Bana, anneme ve babama ne kadar tutsak kaldığımı gösteriyorsunuz. Kendimi pis ve iğrenç buluyorum. Belki üzerimde iktidar kurmak istiyorsunuz. Tıpkı sosyal durumunu incelediğim bir kadının eski terapisti gibi: Onu cinsellikle tedavi ettiğini söyleyerek yıllarca cinsel yönden istismar etmişti. Dün kendimi onun karşısında çok çaresiz hissettim.” “Anneniz sizin içinizde çaresizlik yaratmış ve

bunu gösterme ya da hissetme hakkınız yokmuş. Şimdi de bana duyduğunuz öfkeyi ifade edemiyorsunuz.” “Bunu bir keresinde başarmıştım. Fransızca’dan düşük not almıştım, annem için en kötüsü buydu. Ben de yatağıma yattım ve öylesine yüksek sesle bağırmaya başladım ki başını sallayarak odadan kaçtı. O zaman onu atlabilmiştim! Bu iktidarla ilişkiliydi.” “Bunun ardında, hepimizin içinde var olan çaresizlik yatıyor,” dedim. “Şimdi, sizin ağzınızdan konuşmaktan, burada olup bitenin benimle hiçbir ilgisi bulunmadığını söylemekten çok korkuyorum.” Öfkesini açığa çıkarmak istiyordu ve bundan çok korkuyordu. “Gülmekle saldırganlık arasında ayırım yapamıyorum. Evde öyle bir ikiyüzlülük vardı ki.” Seans bitti ve hastam giderken şöyle dedi: “Hadi söyleyin bakalım, beni başınızdan atacak mısınız?”

Annesinin, canlı olan her şeye duyduğu nefret onu da izliyor, olağanüstü büyüklükte bir korku ve teröre yol açıyordu. Ama içindeki çaresizlikten ötürü, bir zamanlar bastırmak zorunda kaldığı ve annesinin, bir işe yaramadığını söylerken haklı olduğu duygusunu da vermiş olan bir saldırganlık yükseliyordu. Acısının ve kederinin tekrar ortaya çıkışı, anneye karşı bir yakınmaydı aslında. Bu yüzden içsel terörü güçlendiriyordu. Ama hastam buna rağmen, kendisini ve temeldeki duygularını ifade etme cesaretini göstermeye başladı.

Hastam birkaç seans sonra yeniden, sadist olduğunu düşündüğü kişiden bahsetti: “Kendi acısını bir başkasında gördüğünde gülümsemesi kayboluyor... Ama şimdi sizin canınızı sıkıttığım duygusuna kapıldım. Ya da sizi küçümsemişim.” “Bütün bunlar bana, kendi kendinizi silmeye çalıştığınızda kullandığınız yöntemler gibi geliyor.” “Ama eğer bunu yapmazsam, her şey

yine nefrete yöneliyor ve kaçıp gidiyor, sonra yine kendime en yakın olanları zehirliyorum. Zygmond bana karşı gayet saygılıydı, fakat ben onu bozmaya başladım. Annem de böyle tepki verirdi. Bu öylesine sınırsız bir nefret ki. Ona acıyorum, çünkü tutsaktı; ama böyle baktığım sürece de onun sistemi içerisinde tıklılı kalıyorum. Kendisi de kurbandı. Babamda yakınlık aramış, kahramanlık yanılsamasına tutunmuştu. Ondan bir ayrılabilseydi..." Ama annesi babasından ayırlamamıştı, çünkü kendi kadınlığını, erkeklik saplantısı temelinde hor görerek reddetmişti.

"Dört yaşındayken havuzda boğulma tehlikesi geçirdim. Büyüklerin yüzdüğü derin bölüme kaydım. Son gücümle, bir başka çocuğun bacağına sarıldım. Beni kimse fark etmemişti. Ama öbür çocuk batınca onu kurtardılar, böylece beni de kurtardılar. Bunu anneme söyleyemedim. Bunu ona anlatmış olsaydım ben suçlu olacaktım, çünkü o da oradaydı (ve dikkat etmemişti)! Bu, annemden yayılan nefrete dayalı bir sarılmaydı, tıpkı onun babama sarılışı gibi."

"Meslektaşlarımdan saygı gördüğümde korkuyorum. Ama eğer, Zygmond'la olduğu gibi, nefrete tutunursam mesele yok." Bu noktada nefretin, insanın kendi acısını algılamasını nasıl engellediği ortaya çıkıyor. "Yakın bir ilişki içinde saygıya tahammülüm yok. Zygmond bir kahraman değil. Yetersiz biri. Bu yüzden ondan nefret ediyorum. Annem de kendi nefretine sarılırdı." Aslında annesi de kocasından, çocuklarının üzerine saldırdığı kahramandan nefret ediyordu. "Annemin nefreti herkese yöneliyordu; ben de öyleyim. Onu öfkesiyle onaylamayanın işi zordu. Ona yakın olmanın, öfkesinin atış alanına girmemek için onunla ittifak kurmanın tek yolu bu." "Annenizle, nefreti üzerinden ittifak

kurmak, sizi aynı zamanda dipsiz bir acıdan da koruyor." "Ah Tanrım, evet, annem kendi nefret şatosunun içine saplanıp kalmış durumda, ama ben çıkmak istiyorum... Anahtar elimde, ama onu deliğe sokup çevirmeye cesaretim yok. Dün gece rüyamda, annesi tarafından doktora götürülen bir çocuk gördüm. Çocuk muayene edildiğinde ölmüştü, kendisine ait bir şey istiyordu. Olumlu bir şeylere sahip olmak ne kadar da zor."

Burada çocukların, tanımladığımız yabancılaşma sürecinin çok başlarında karşılaştıkları ve bu süreci hareket ettiren içsel teröre yakınlaşmış oluyoruz. Bir kadın hastam, annesinin kendisine ne kadar kötücül bir ifadeyle baktığını anlatmıştı: "Bakışları zehir gibi öldürücüydü. Sürekli korku içindeydim. Asla isteksiz davranmamalıydım, hiçbir hakkım yoktu; sadece görevlerim vardı. Babam, suçluluk duygusu yaratmak için bunlarla beni sürekli ezdi. 'Evde olmaktansa başkalarıyla olmayı mı tercih ederdin?' diye sorardı. Niçin evde olmak istemediğimi kendi kendisine de sorabilirdi. Babamın zavallılığı beni öylesine eziyordu ki dünyayı anlayamıyordum, nefesim daha çocukken kesilmiş gibiydi. İçinizden asla atamadığınız hapsedilmiş bir çığlık gibi. Soluk alıp verişim, ciğerlerimin sanki hasarlı olduğunu düşündürüyor."

Daha önce bahsettiğim hastamın da tarif etmiş olduğu tehlike, yabancı haline getirilmiş olanı kendine aitmiş gibi görmekten kaynaklanıyor. Olumlu bir şeyleri -ne kendi canlılığımızı, ne de başkalarının sevgisini- yaşayamamamız bu yüzden. Kurban durumuna getirilişimiz ve bunu görme imkânının elimizden alınışıyla, bir zamanlar kendi yaşadığımız cezayı başkalarına yaşatmaya mahkûm oluyoruz.

Kendiliğimizin asıl kurbanı içimizdeki yabancıdır. Bu kendilik, tüm sürecin gerçeğini görmeyi neredeyse imkânsız hale getiren bir itaat tarafından çarpıtılmış bir kendiliktir. İtaatin, yalnızca baskı kurana boyun eğmeye değil, onun suçlarını örtmeye de yaradığını söyleyebiliriz. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse; itaat iktidarı güçlendirir. İtaat, biriken öfkenin, onu asıl üretenlere yöneltilmesini engeller. Ne var ki insanın, içerisinde bulunduğu kurban konumuna karşı duyduğu nefreti yabancılaştırıp güçlülerle uzlaşabilmek için kendisinden uzaklaştırması gibi, öfke de varlığını korumaya devam eder.

Gönüllü Kölelik

Yukarıda anlattıklarım, bugün “yüksek kültürler” dediğimiz tüm kültürlerin temelini oluşturuyor. Bu süreç aynı zamanda, iktidar ve şiddete dayalı bu toplumlardaki insanların davranışlarını belirleyen psikolojik mekanizmaları da ortaya koyuyor. Hastalarımınla yaptığım onlarca yıllık çalışmanın ve tarihsel gelişimlere bakışımın²³ beni ulaştırdığı sonuç bu. “Yüksek kültür”ümüzün temeli, dünyaya hâkim olmak, sahip olmak, tahakküm etmek ve aynı zamanda bu işleyişi gizleyecek ve inkâr edecek mekanizmaları yaratmak için gösterilen çabadan oluşmaktadır.

Bu sürecin itici gücü, anne-babanın dikte edişiyle ifade bulan ve aktarılan itaattir: Seni senin iyiliğin için cezalandırıyorum. Bu temel ilkeye karşı geliştirilen tüm liberal eğitim yöntemleri başarısızlığa uğramaktadır; çünkü en dipteki çekirdeği görememektedir. Bu çekirdek, doğumla (veya daha önce) başlayan içsel yabancılaşmadır.

İnsan, bu süreçlere zincirlenmiş bir şekilde tutsak

kalıyor. Psikoterapiye gelen hastalar, ne kadar körlemesine bile olsa, bu durumdan çıkış yolları arıyor. Gerçek anlamda bilincine varmasalar da, ruhlarının yabancılaşmasına karşı direndikleri için hastalanıyorlar. İçsel başkaldırı, tam uyum göstermelerini engelliyor. Bu da diğerleri tarafından, toplum dışı, nankör, hatta "toplumsal meseleye ihanet eden hainler" olarak dışlanmalarına yol açıyor. Terapiye gelmelerinin nedeni, "hasta" olarak kategorize edilmemeyi başarmak; yani kendilerini, "doğru" davranmayı, "başarılı", "korkusuz", "depresyonsuz", "gerilimsiz" yaşamayı başaranlar gibi hissedebilmek için destek arıyorlar. Bu ise genel yabancılaşmanın bir göstergesi.

Şimdi, "hasta olmayanlar" kategorisine giren, uyum göstermişlere; rekabette, hükmetmede, sahip olmada, ele geçirmede başarılılara; yani görünüş itibarıyla kordudan, gerilimden, acıdan uzak olanların durumuna bir bakmak istiyorum. İnsanları, "hasta olanlar" ve "hasta olmayanlar" diye sınıflandırma girişimi, kurban konumunda oluşumuzun getirdiği asıl hastalığı göz önüne almadığı için, başarısızlığa uğramaya mahkûmdur. Ama gelişimimizin bu temeli görmezden gelinirse, geçmiş bilincimiz tam olarak oluşamaz. İçimizdeki yabancıнын varlığının her yerde olduğunu göremediğimiz sürece, insanın tarihini anlama çabamız boşa çıkacaktır.

Yaşadığımız terör ve acıyı inkâr etmek zorunda kaldığımız için görüşümüz kapalıdır. Kurban durumunda oluşun kaynaklarının örtülü olması, itaatin, sürekli yeniden sahnelenilip aktarılmasını sağlar. Bu arada, ikiyüzlülük de itaatin sigortasıdır; karşı çıkmak, suçlu olmak anlamına gelir. Her şeye rağmen bağımsız ve özerk olduğumuzu düşünürüz.

Her canlının, varlığını sürdürmek için uyarıma ihtiyacı vardır. Bir insan, ruhsal olarak ayakta kalabilmek için insanlararası ilişkilerde de uyarıma ihtiyaç duyar. Yalıtılmak yalnızca bilinci köreltmekle kalmaz, deliliğe de yol açar. Klaus ve Kennell bu yüzden, doğumdan hemen sonra, anne ve çocuk arasında başlayan bakışmaların, yeni doğan için canlandırıcı bir dinamik olduğuna dikkat çekerler.²⁴ Eğer çocuk bu süreçte bir yankı bulamazsa, bu da bedensel bir tehlikeye maruz kalmak kadar korku verir. Bu yüzden cinayet, yalnızca bedensel olarak değil, ruhsal olarak da gerçekleştirilebilir bir süreçtir.

Eğer bir çocuk, böylesi bir içsel teröre maruz kalmışsa, hayatta kalabilmek için her şeyi yapmak zorundadır. Burada Sandor Ferenczi'nin, 1932 yılında, "korku ve terörün korunmuşluk içinde devrilmesi" olarak tanımladığı durum görülür.²⁵ Bu süreç, yetişkinin kendi öz değerini artırmak için çocuğun bağımlılığından faydalanmasına elveren toplumsal bir çerçeve içine oturmuştur. Bu durum, çocuğun, kendisine bakan yetişkinle yaşamsal önemi olan bir bağı koruyabilmek için kendi duygu ve algılarına aniden sırt çevirmesine yol açar. Çocuk bunu, yetişkinin beklentilerine bütünüyle boyun eğerek yapar. Ferenczi bu durumu şöyle tanımlıyor: "Çocuk, kendisini, bedensel ve ahlaki bakımdan güçsüz hissederek; kişiliği, sırf zihinsel planda bile olsa, karşı çıkmasına yetemeyecek kadar dayanıksızdır. Yetişkinlerin baskın gücü ve otoritesi çocuğu dilsizleştirir; duyularını neredeyse yağmalar. Ancak aynı korku, uç noktaya vardığında, çocuğu otomatik olarak saldırganın iradesine boyun eğmeye, her isteğini tahmin etmeye ve izlemeye, kendisini tamamen unutmaya ve saldırganla tümüyle özdeşleşmeye iter."²⁶

Bu özdeşleşme, yalnızca kurbanın saldırganla ittifağa girmesini değil, onu idealleştirmesini de sağlar. Kurbanın gözüyle bakıldığında, saldırgan koruyucu bir duygu vermeye başlar. Kurban aynı zamanda, saldırgan bu duyguları yasakladığından, kendi acısını zayıflık olarak algılamaya başlar. Saldırgan, kurbanında bu duyguları algılayacak olsa, kendisi suçluluk duyacağından, bu duyguların ortaya çıkmasını şiddet kullanarak engeller. Ama acı ve bunun sonucunda oluşan öfke, kurbanda varlığını sürdürür; ancak, bundan böyle yabancı olarak algıladığı kendisine yönelir. Yabancıya duyulan bu öfkeyi dışa yöneltmek, normal uyum sürecinin bir parçasıdır. Bu sürecin her yerde varoluşu, tarihimizin oluşum akışı için de belirleyicidir.

Tarih yazımı çoğu kez iktidardakilere, fethedenlere ve güçlü komutanlara göre biçimlenir. Toplumsal ve tarihsel düşünce sistemlerinin çoğu, onların ululuk, ileri görüşlülük ve hükümlanlık anlayışlarını yansıtır. Ben bu durumun tam tersi olduğu görüşündeyim. Tarihimiz, uyumu kabul edenlerin; yani öfkelerini ve nefretlerini kendileri dışındaki yabancıya yöneltenlerin etrafında şekillenir. Büyük komutanlar aslında acılarından kaçmak için, bu duygularına karşı, kendileri dışındaki sözde düşmanlar üzerinden savaş açtılar.

Erich Neumann, "... Alman nasyonalizminin, sadece giriş bölümünü oluşturduğu 'ölüler dansı' dönemine etik açıdan yaklaşmak herhangi bir şekilde mümkün müdür?" sorusunu ortaya atıyor. Yanıtı da şöyle: "... evet, çünkü insan türünün en büyük çabasının, her zamankinden daha fazla olarak, bireyin gelişimine yönelik olduğunu kabul etmek zorundayız... Ancak bireyi, bugün itibarıyla, toplumun merkezi sorunu olarak kabul eden bir psikoloji anlayışı, kaybetmeye mahkûm

görünüyor. Fakat insanlık açısından belirleyici olan girişimlerin çoğunun da bu kaybetmeye mahkûm görülen noktalarda cereyan ettiği sık sık karşımıza çıkan bir durumdur.”²⁷ Bu görüş çoğu zaman, psikolojikleştirme eğiliminde olmakla eleştirilir. Bu gerekçenin ardında tatsız bir niyet gizlidir: İnsan, gerçek suçluluk duygusundan (yani sorumluluk duygusundan) kaçabilmesi için, onu kendi sorumluluğunu üstlenmekten uzaklaştırmak.

Yani söz konusu olan, siyasi, ekonomik veya toplumsal alanda fikir beyan etmek değildir. Kültürümüz içinde pek çok düzlemde geçerli olan işbölümünde, insanı parçalara ayırma eğiliminin yansıması görülür. Ancak organizma, yine de bütünlüğü içinde incelenmelidir. Bireyselleşmeye hizmet eden bir psikoloji anlayışının görevi de tam olarak budur. Burada bizi meşgul eden temel soru, insanlığımızın hangi parçasını kaybettiğimiz, bunun nasıl ve niçin gerçekleştiği ve kendiliğimizin bu parçasını yeniden nasıl bulabileceğimizdir.²⁸

Kendi köklerini yitirmenin çaresizliği, insanda, her şey üzerinde mülkiyet ve iktidar sahibi olmaya yönelik bir iç baskı oluşturur. Fakat bu da insanı, kendine yabancılaşmaya götürür; Neumann’ın sözünü ettiği “ölüler dansına” varan bir döngü. Toplumsal iktidar yapılarını geçerli kılmak için, M.Ö. 3. yüzyıldan beri geliştirilen ve tarihsel olarak aktarılan devlet kuramlarını, yapısal özellikleri devletin varlığını sürdürmesine hizmet eden itaatin bağlayıcı unsurları olarak yorumlayabiliriz. Bu durum bütün devlet biçimleri için geçerlidir. Diamond şöyle yazıyor: “Marx’ın doğru bir biçimde saptadığı gibi, devlet oluşturma sürecini ve devletin işlevini herhangi bir devletin özgül yapısı

üzerinden genelleştirebiliriz.”²⁹ Sonuç, kendine özgü olana yabancılaştırılan bireyin sömürülmesidir; bu, insanlığın büyük bölümünün, yaratıcı gücünü ve bağımsızlığını yitirmesi anlamına gelir.

Kendilik yitiminin, siyasi ve toplumsal sorunlarımızla sıkı bir bağı bulunmaktadır. Etienne de La Boétie, kendine yabancılaşmanın ve zorbayı idealleştirmenin sonuçlarının nereye vardığını daha 1550’lerde yazmıştı. Kitabının başlığı, “Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev” dir. La Boétie kitabında şunlara değiniyor: “Şimdilik incelemek istediğim şey yalnızca, onca insanın, onca köyün, onca kentin, onca ulusun bazen, kendilerinin verdiğinden başka gücü olmayan; ancak kendileri tahammül ettikleri sürece zarar verebilen; boyun eğmek yerine karşı çıksalar hiçbir şey yapamayacak olan tek bir zorbaya, nasıl olup da göz yumdukları ya da böyle bir şeyin mümkün olup olmadığıdır. Milyonlarca insanın boyunduruk altında, sefil köleler halinde var olduğunu görmek zorunda kalmak, ama bunların çoğunun büyük bir güç tarafından zorlanmadığını, aksine sırf, zaten yalnız olduğu için aslında gücünden korkmalarına da gerek olmayan; insanlık dışı ve acımasız olduğu için taşıdığı özellikleri sevmelerine de gerek olmayan BİRİNİN, sadece adı karşısında büyülenmiş, tutsak edilmiş olduğunu fark etmek, elbette hem hayret verici, hem de alışılmış; öyle ki insan, şaşkınlığa düşmekten ziyade acı duyuyor. Biz insanların zayıflığı bu: Çoğu zaman kendimizi güce itaat etmek zorunda hissederiz...” (s. 11).

La Boétie’nin işaret ettiği üzere, zorbayla özdeşleşmenin siyasi sonuçlarının köklerinin çocukluğumuza dayandığını, 400 yıl sonra, Sandor Ferenczi gösteriyor.

La Boétie daha sonra şöyle yazıyor: "... Zorba, etrafındakileri, kuyruk sallayıp lütuf bekleyenleri daima kontrol altında tutar; sadece onun istediklerini yapmak değil, onun istediği gibi de düşünmek zorundadırlar. Hatta onu memnun etmek için, onun ne istediğini ondan önce düşünmek zorundadırlar. Ona boyun eğmeleri yeterli değildir, şükran da duymalıdırlar, ona hizmet etmek için kendilerini parçalamalı ve yırtınmalı, onun keyfinden keyif almalı, onun zevki için kendi zevklerinden vazgeçmeli, kendi enerjilerini baskı altında tutmalı, kendi doğalarını inkâr etmeli, onun sesine, onun imalarına, onun bakışlarına dikkat etmelidirler; gözler, eller, ayaklar, her şey, onun keyfini izlemek ve ne düşündüğünü tahmin etmek için tetikte beklemelidir," (s. 41). La Boétie, insanın kendisinin verdiği "kurbanın aktarımını" yabancının cezalandırılmasında gözlemlemiştir: "Elbette, baskı altında bazen acı çekerler, ama bu yitlik, Tanrı'nın da, insanın da terk ettiği kişiler, haksızlığa boyun eğler, kendilerine yapılanı, yapana ödetmek yerine, kendileri gibi acı çekenlere ve yardım edemeyecek durumda olanlara yansıtırlar," (s. 40).

Kurban konumunda oluşun aktarılması

İçsel yabancılaşma ve zorbayla özdeşleşme süreci kişiye derin yaralar açar. Ancak kişi bunu algılayamaz, çünkü böyle bir algılayış, saldırganın idealleştirilmesi sonucu oluşan iktidarın, varlığını garanti etmek için bize dayattığı itaatin yaptırımlarına karşı çıkmak anlamına gelir. Sonuç, kültürümüzde "normal" davranış olarak tanımlanan durumdur: İnsan olmanın, yitirmiş olduğumuz ve bize daima çaresizlik duygusu veren bu acı tarafı; çekmeyi hak etmediğimiz acı yüzünden baş-

zünden başkalarını kurban durumuna getirerek ve yerinde olma hakkımız bulunmayan kurbanı cezalandırarak kontrol altında tutmak için yaşam boyu çabalamak.

Bu süreç bilincin dışında gelişir. Acının yadsınması, hem erken çocukluk dönemindeki kökenlerin, hem de onu durmadan bileyen itaatin korunması için gereklidir. F. Dolto'nun da vurguladığı üzere, erken dönem acılarının yadsınması bir çocuk için ölümle eşanlamlıdır.³⁰ Çocuk bu ölümden kaçmak için, kendisi açısından korkunç olan bu deneyimi bir başkasına aktarmak zorundadır. Bu aktarımın koşulu da, kişinin asıl kaynağı, yani gerçek saldırganı algılamamasıdır. Sonuç olarak bu sürecin bilinçdışı yanı, hem acı bilincinin eksikliğine, hem de bunun aktarımına (*displacement*) dayanmaktadır. Bu ise kişinin, kaynağının algılanmaması gereken bir acıya hâkim olabilmek için kendi kurban konumunun yaşantılanmasını *başka kurbanlar arayışına* dönüştürmesine neden olur. Bir insanın, bir başkasının "yaşanmamış hayatı" olabileceğini söylerken Viktor von Weizsaecker'in kastettiği de budur.³¹ Bu, insanın kendi yaşamının yerine geçen ve kurban için uğursuz sonuçlar getiren, ikame bir yaşamdır.

Bu süreçte olup bitenleri, siyasi düzlemde dünyanın dört bir köşesinde gözlemlemek mümkündür. Adli psikiyatri alanındaki incelemeler göz önüne alındığında, bu sürecin dinamiği daha da netleşiyor. İngiltere'nin en eski hapisanesi olan Broadmoor'da psikotik katillerle çalışan İngiliz psikiyatr Murray Cox, hastalarının anlattıklarını belgelemiştir.³² Katillerden biri şöyle bir ifadede bulunuyor: "Yaşam hikâyem bana göre faz-

la büyük." Bununla kastettiği şey, yaşam hikâyesinin kendisine ağır geldiği, yani gerçek anlamda "yaşantılayamayacağı" kadar korkunç olduğu. Bir diğeri ise şöyle konuşuyor: "Kurbanım tıbbi anlamda öldü, ben-se diğer her anlamda ölüyüm." Bir üçüncüsü: "Biz kolayca ölemeyiz, bir hikâyemiz olmalı," diyor. Kendi hikâyesini göremiyor, sadece acımasızca öldürdüğü kurbanının hikâyesinin farkında. Cox'un hastalarından biri, bir göz enükleasyonu üzerine yapılan bir tartışma sırasında, kendisinin böyle bir şey yaptığını tahayyül ederek, "İnsanın kendi gözünü çıkartması son derece acı verici olmalı," diyor. Bunun üzerine Cox: "Evet, ama bazı durumlarda insanın kendi gözünü çıkartmaması daha acı verici olabilir... Neleri görmek zorunda kaldığını bir düşün!" diye karşılık veriyor. Çocukken hayali tabutuna sığınan hastamın örneğinde, acının acıyla örtülebildiğini görmüştük.

Cox, katillerden birisine, bir insanı neden öldürdüğünü sorduğunda şu yanıtı almış: "Onun yaşamını, ihtiyacım olduğu için aldım." O adamın kendisi zaten ölüydü, hiçbir şey hissetmiyordu. 1990'da Cox'la birlikte üzerinde çalıştığım diğer bir hasta, üç yaşındayken annesinin onu kaynar suyla haşladığını anlattı. Bu korkunç olaydan bahsederken hiçbir duygusal belirti göstermedi. Böyle bir deneyime bağlı olarak ortaya çıkması beklenecek iç terörün en ufak bir belirtisi bile yoktu. Bu durum, daha önce sözünü ettiğim hastalarımın birinin durumuna benziyordu. O da dört yaşındayken, boğularak ölmenin kıyasından döndüğünde bir iç terör yaşamıştı. Ama acı kaybolmuyor, kaybolan yalnızca o acının kişinin hayatındaki yeri oluyor. İnsan onu sürekli aramak zorunda kalıyor. Böylece acı, nefret edilen bir yabancıda aranıyor ya da kişi arayışını, kendi kendisine bir şey ya-

de sadece bu ikinci durum hastalıklı olarak kabul edilir. Oysa burada ilgimizi yöneltmemiz gerekenler diğer durumlardır: Kendi acılarını yaşamaktaki yetersizlikleriyle hayatımızı mahvettikleri halde "normal" kabul edilenler.

Prenses Diana'nın ölümünün ardından gösterilen tepkiler örneğinde de görüldüğü gibi, kendimizi acıya zaten tutkuyla adanmadığımız söylenebilir. Milyonlarca kişi, fazla acı çekmediği için, trajik bir yaşam sürmüş olan bir kadının kaderi karşısında büyük bir dehşet ve keder hissetti. Ancak Ruanda'da milyonlarca insan öldürülürken, Yugoslavya'da kadınlara sistematik olarak tecavüz edilirken, çocuklar ve yaşlılar acımasızca katledilirken bu duyarlılık neredeydi? Prenses Diana örneğinde, acı yaşanıyormuş gibi algılanan durum, aslında sadece görüntüden ibarettir. Kendimizin ki gibi yücelttiğimiz acı, hep başkasına ait olan, varsayılan acıdır. Belki de dışa aktarılan böyle acılarda, bir zamanlar maruz kalmış olduğumuz kendi acımızın baskı altına alınmasına karşı bir tür başkaldırı bulunmaktadır. Ancak acının açıkça sahnelenmesi, öncelikle "acı-içinde-olma" durumuna dair bir kendilik imajının onaylanmasıdır. İnsan kendisini "gerçek" bir acı sergilediği için onaylanmış hisseder.

Böylesine uyumlanmış bir "acı-içinde-olma" durumunun temelinde de bir yabancılaşıma yer almaktadır. Anne-babaların çoğu, çocuğun içine kapanmasına, tutuklaşmasına ve depresifleşmesine katlanamaz; oysa bunlar gerçek bir acı çekişin emareleridir. Fakat anne-baba bunları, kendilerinin bir şeyleri yanlış yaptıklarının emaresi olarak algırlar. Kendilerini, çocuklarının çektiği acının nedeni olarak görmek, pek çok anne-baba açısından, kendilik değerlerinin düşmesi anlamına

gelir. Böylece çocuk, gözleri yaşlıysa “acı-içinde-olma” klişesine uyduğunu, bunun da anne-babayı etkilediğini öğrenir; zira bu durumda anne-baba kendilerini güçlü hissetmektedir. Bu nedenle, ikiyüzlülük gerçek duyguların yerini alır; bu duygusallık gerçek duyguları inkârın aracı olur.

Yaşadığımız ve keder verebilecek olan asıl acı burada hiçbir rol oynamaz. “Acı-içinde-olma” imajının ve bunun sergilenmesinin ne kadar önemli olduğunu, “sapkınlar” karşısında takınılan tavırda da görmek mümkündür: Herkese mal edilen acı gösterisine katılmayan kişi, hain olarak damgalanır, hatta saldırılara hedef olur. Gerçek acı ise böyle bir şeye izin vermez. Kişi derin bir keder duyar. Bu, acının acı maskesi altında inkâr edilebileceğini göstermektedir; böylece başkalarına acı verme eğilimi de canlı tutulmuş olur.

Acının reddedilmesine yönelik olarak hissedilen içsel baskı çok erken yaşlarda oluşur. Donald Winnicott bunun nedenlerini, bebeğin, doğum sırasında çektiği acıların dış dünya tarafından anlaşılmadığı için yankı bulamaması sonucu yaşadığı travmalara bağlar.³³ Bu yüzden ki bebek, bu tür travmalara karşı çok erken bir dönemde savunma mekanizmaları geliştirir. Pirkko Niemelä, Finli ailelerle yaptığı bir dizi araştırma sonucunda, ailelerin anne-çocuk rolünü idealleştirmeleri neticesinde, acının algılanmasını nasıl da imkânsız hale getirdiklerini ortaya koyuyor.³⁴ Bu idealleştirme, anne ile çocuk arasında saldırgan duyguların gelişmesine izin vermiyor. Travmatik olan da bu yadsımanın kendisi. Duygu durumundaki bu ikililiğin, pek çok anne-babanın çocuklarıyla olan ilişkilerini nasıl belirlediğine daha önce değinmiştim.³⁵ Bu, travmanın yol açtığı, duyguların yadsınmasıdır.

Doğum sırasında travmatize olan bebekler pek çok alanda hormonal bozukluklar gösterir. Örneğin, bu bebeklerin serotonin oranları genellikle düşüktür. Bu daha sonra, aşırı uyarımlara ve cinayet ile intihar da dahil olmak üzere, şiddete yönelik sosyal davranışların istemdişi bir şekilde tekrarlanmasına yol açar.³⁶ Serotonin oranındaki düşüklük, saldırganlığın dizginlenme düzeyini azaltır. Bu nedenle serotonin oranları düşük olan, travmatize olmuş çocuklar sık sık saldırgan davranışlar gösterir. Lloyd deMause'nin de ifade ettiği gibi, çaresizliklerinden kaçmak için saldırganca bir tutum sergilerler.³⁷ Bu, mutlak çaresizliğin yol açtığı üzere, acılarının inkârıdır.

Boston Şehir Hastanesi'nin doğum servisindeki anneleri gözlemleyen Joseph C. Rheingold, bazı annelerin, bebeklerini ortadan kaldırmak suretiyle anneliklerini çaresizce örtbas etmeye çalıştığını saptamıştır.³⁸ Böyle yaparak, korkunç bir tehlikeyi bertaraf edeceklerini düşünmektedirler. Bu noktada hissettikleri tehlike duygusu, besbelli ki annelerinden kaynaklanmaktadır. Rheingold şunları yazıyor: "Bir keresinde, bir kadının doğum yaptıktan hemen sonra, kendi ölmüş annesine, onu öldürmeyeceğine dair yeminler ettiğini işittim."³⁹ Bu durumdan da, kadınların, annelerinin intikamından ürkükleri için kadın olmaktan korktukları sonucunu çıkarıyor. Rheingold böylelikle, köklerini kültürümüz içine salmış olan alışlageldik ataerkil baskının, kadınlarda kendinden nefret etmeye yol açtığına değinmiş oluyor. Bu kadınların aslında bebeklerini öldürmek istemediğini belirtiyor: "Korktukları daha ziyade, içlerindeki bir şeyin onları buna zorlayacak olmasıydı."

Çocuğunu öldürme düşüncesini anneye dikte eden, kendi annesi tarafından öldürülme korkusunun yarat-

tığı derin terörmüş gibi görünmektedir. Bu ihtilafta söz konusu olan, annenin kendi çocuğuyla ilişkisinden ziyade, kendi annesiyle ilişkisidir. Ancak, kendi acısı karşısında bir yankı bulamayan ve bunun sonucu olarak kendi algılayışlarına yabancılaşan çocuğun travmatize oluşunda belirleyici olan, bu korku ile çocuğun yok sayılmasıdır.

Ferenczi, çocukların, annelerinin (ben burada babaları da dahil etmek istiyorum) sabırsız ve isteksiz yaklaşımları karşısında da travmatize olduğundan söz eder.⁴⁰ Johnson, bir bebeğin, empatik olarak tecrübe edilen düşmanca duygular da dahil olmak üzere, anne imagosunu içselleştirdiği görüşündedir.⁴¹ Bu şekilde çocuk, anne-baba bunun bilincinde olmasa veya açıkça düşmanca davranmasalar bile, daha sonra canice duygular yaşayabilir. Bu yüzdendir ki küçük çocuklar, ölümden, gerçek anlamıyla korkmazlar (örneğin kanserli çocuklar, yaklaşan ölümleri karşısında son derece olgun davranabilirler); korktukları daha ziyade, bir felaketin onları yok etmesidir. Psikotik çocuklarla ilişkide bu kolayca görülebilir. Schilder ve Wechsler, bir psikiyatri servisinde tutulan 76 çocuğa ölüm teması üzerine sorular yöneltmiştir.⁴² Bu soruların neticesinde, yaşamın doğal bir sonucu olarak ölümün çocuklarda korku yaratmadığı ortaya çıkmıştır. Onlar için korkunç olan, daha ziyade, ölümün bir başkasının düşmanlığı sonucu, günahların cezası olarak gelmesidir. Burada, iç terörün yol açtığı ve yabancılaşmaya götüren bir katledilme korkusu söz konusudur.

Adolf Hitler

Hitler'in öyküsü, bir yabancılaşıma sürecini çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır. Bu, onu ve dönemini, kendine yabancılaşımanın insaniyet yitimine yol açtığı bir gelişimin içine hapseden bir süreçtir.

Hitler'de, kendinden kopmuş olmanın uç bir örneği görülmektedir. Sürekli olarak bir kendini arayış -hatta bir süre avı- içinde yaşamış olmalı. Ancak bu arayış, çaresizliğinden kaçma amacıyla, hasar görmüş asıl kendiliğinin değil, kurmaca bir kendiliğin peşindeki bir arayıştır. Bu yüzdendir ki, onun öyküsü, gerçek bir özü bulunmayan, iç güç ve dayanıklılık diyebileceğimiz şeyden yoksun olan bir insanın öyküsüdür. Gerçi Hitler, yapay olarak birleştirilmiş, insani olanı taklit eden, fakat aslında duygusal normallliği bir maskele ibaret olan bir kişiliğin göstermelik görüntüsünü taşımaktaydı. Mükemmel bir insanın kopyası olarak, benzer biçimde hasar görmüş olan herkes açısından kendi açıklarını kendilerinden saklamalarını sağlayacak ideal bir örnek oluşturunuyordu. Bir trajiklik görüntüsü ve gerçek acıyı inkârla kalmayıp aynı zamanda kirleten bir kendine acıma ifadesi; bu şiddetin ardında yalnızca, kendini zayıf olarak görmemek için inkâr edilmesi gereken acıya, yanılsamalı bir şekilde hâkim olma girişimini ortaya koyan canılığı gizliyordu.

Pek çok tarihçi, 20. yüzyılda kimsenin Adolf Hitler kadar iz bırakmamış oluşunu bir olgu olarak kabul eder. Bu görüş neyi anlatmaktadır? Hitler zulmünün, bu yüzyıl insanını derin bir ortak acının içine sürüklediğine hiç şüphe yok elbette. Yine de böyle bir şeyin nasıl olup da mümkün olabildiğini sormalıyız kendimize. Eğer bu görüş, örneğin, Ian Kershaw'ın Hitler biyografisindeki (1998) yaklaşımı gibi, 20. yüzyılın Hitler çağı olduğunu varsayıyorsa ben bunu yanlış buluyorum. Bunu kabul etmek, Üçüncü Reich'in dünyaya yaydığı uğursuzluğun tek bir kişinin kendine özgü edimi olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Böylece nasyonal sosyalizmin bir geçmişi olduğu ve 20. yüzyılın böyle bir gelişimin koşullarını içinde barındırdığı, bu görüşün kapsamı dışında kalır. Çağımızda, insaniyetsizliğe doğru gelişimin uç noktalara vardığını görürüz; bu durum insanlığımızı yitirmenin bir sonucudur. Bu süreç, yüksek kültür adı verilen kültürlerin ortaya çıkışıyla başlar; bu noktada Hint ya da Avrupa ya da Güney veya Orta Amerika kültürlerinin hangisinden söz edildiğinin bir önemi yoktur. 20. yüzyıl bu gelişimi bir anlamda zirveye tırmandırdı ve henüz bu sürecin sonuna gelmiş değiliz. Carl Amery (1998) Hitler'i bir öncü olarak görüyor. Ben bu görüşe katılıyorum. Hitler, hâlâ tüm hızıyla devam etmekte olan bir sürecin öncüsüydü. Bu süreç ısrarla, bireyin yabancılaştırmasını sürdürüyor ve gerçek anlamda insani bir kimliğin gelişme koşullarını ortadan kaldırıyor.

Hepimiz, kendisi açısından büyüklüğe özel bir değer atfeden bir düşünce sistemi içinde yetiştirildik. Örneğin, savaş meydanında öldürmek bir komutanın büyüklüğünü kanıtlayan onaylanmış bir değerdir. Tarih kitapları bu şekilde hazırlanır ve böylece, insana çakti-

rilen korkunç acılara yer vermez. İşletmelerin birleşmeleri, ekonomi liderleri tarafından yapılmış zekice hamleler olarak övülürken, çalışma koşulları üzerindeki etkileri dikkate alınmaz. Kazancın büyüklüğü, diğer her şeyi gölgede bırakan bir üst değer haline gelir. Suçluların kendileri de dahil olmak üzere, insanların köleleştirilmelerinden bahsedilmez. Piramitlerin olsun, Aztek tapınaklarının olsun, Alman veya Fransız kral saraylarının yapımında olsun, insanlar kendi büyüklüklerini kaybettikleri ve bunun yanılsamasını yaratmak için anıtlara ihtiyaç duydukları için, söz konusu olan hep büyüklüktür. “Her insan kendi tanrısıdır... Kendi iradesiyle, onun yerine kendisinde bir merkez oluşturur...” Bunları daha 17. yüzyıl başlarında Jacob Böhme yazmıştı.⁴³ Din felsefesine ve mistisizme bağlı olan Böhme, insanın, insan olmak için Tanrı’yı kendi dışında değil de içinde bulması gerektiğini anlamıştı. Fakat içimizdeki bu parçayı kaybettiğimiz için, onu büyüklükte arayarak kendimizi artık tanımaz hale getiriyoruz. Bu da bizi, tarihin “büyük” adamlar tarafından yaratıldığı ve yaratılmakta olduğu yanılsamasına götürüyor.

20 Nisan 1989, Adolf Hitler’in 100. doğum yıldönümüydü. O zaman Ronald Sampson, *Washington Post*’ta çalışan Amerikalı bir gazeteciden alıntı yaparak (1989) şunları söylemişti: “Hitler üzerine söylenebilecek her şey bir yana, onun yolu her zaman iki temel gerçeği doğruladı. Birincisi, büyüklükleri alçaklıklarında yatanlar da dahil olmak üzere ‘büyük adamların’ gerçekten tarih yarattıklarıdır. Her şeyi aynılaştıran önyargılarıyla çağımızın acı gerçeğidir bu. İhtiyacımız olan ve ancak insanlığın ‘şansı’ varsa elde edeceğimiz şey ise, insanlığın iyiliğini isteyen, kötülüğe karşı çıkacak ve

pek çok kan döktükten sonra, insana layık yaşam biçimlerini yeniden oluşturacak olan öteki büyük adamlardır." Büyük adam nedir peki, diye soruyor Sampson. "Eğer tarihi şöyle bir gözden geçirirsek, insanın büyük veya küçük kendisinden daha zayıf olanlara yaptığı sonsuz acımasızlıklar karşısında, çaresizliğe düşmemek mümkün değildir... 'Büyük adam' üstünlük konumunu yalnızca, onu 'büyük' mertebesine çıkarmış olan ya da itaatleri aracılığıyla bulunduğu yerde kalmasını sağlayanların faal desteği veya sessiz kalmalarıyla koruyabilir."

"Büyüklik" hiçbir şey anlatmayan bir kavramdır. Çağımızda gerçekten büyük olan bir şey varsa, o da yabancılaştırma ve kimliksizleşmedeki ölçsüzlüktür. İçimizi kendimize yabancılaştırarak yitirmek, insanların kendi yitirilmiş parçalarını başkaları üzerinde baskı kurarak, onları ezerek, düşman diye kardeşlerini öldürerek aramalarına yol açıyor. Araştıracığımız şey, Hitler'in uç örneğini teşkil ettiği bu tür insanların bayağılıklarıdır.

Oğul

Belli ki, Hitler'in babasıyla ilişkisini şiddet belirliyordu. Buna karşın annesinden, oğlunu şımarttığı için genellikle sevecen bir insan olarak söz edilir.⁴⁴ Ben bu duruma farklı bakıyorum. Şımartmanın sevmeyle hiçbir alakası yoktur. Aşırı üstüne düşmeyi annelik ilgisiyle bağlayanlar, kendilerini idealleştirilmiş bir annelik imgesi klişesine kaptırmışlardır. Oğlunu şımartan bir anne, onu babasına karşı kıskırtır, böylece oğul kendisini daha değerli hisseder. Bu durum oğulda, gelişimine zarar verecek fantezileri tahrik eder. Babayla ve

onu temsil eden her şeyle arasında sürekli bir yarış başlar. Oğul, canavarı devamlı olarak alt etmek zorundadır. Ne var ki, sahip olduğu sözde güç kendi iç gücü değildir. Bu yalnızca annenin, baba karşısındaki bağımlı ve aşağılanmış konumunda oğlunun kendi yanında yer alması arzusundan kaynaklanan, zorlama bir güçtür. Anne bu şekilde çocuğuyla oynar; ona, gerçekte sahip olmadığı bir güç atfeder. Bu ise çocuğun, kendiliğini gerçekçi bir biçimde değerlendirmesini engeller. Çocuk bunun yerine, büyüklük fantezileri ve kahramanlık gereksinimleri geliştirir.

Dışarıdan bakıldığında, şımartan bir annenin çocuğunun çok şey aldığı düşünülebilir. Ancak gerçek şudur ki, çocuk kendi ihtiyaçları açısından yalnız kalmakta, bunun yerine anne-babanın beklentilerini yerine getirme zorunluluğu içine girmektedir. Çünkü bu durumda çocuk yalnızca, anne ile babanın aralarında oynadıkları bir toptan ibarettir. Onun duyguları geçerli değildir. Aksine, anne de baba da onay talep eder, bu da çocuğu katlanılmaz derecede bir ihtilafa sokar. Bir çocuğun böyle bir durumda yaşayabileceği çaresizliğe ise hiç önem verilmez. Anne-baba, çocuğun duygularını yansıtmak yerine birbirlerine karşı oynadıkları için, burada çocuğun çaresizliğine yer bulunmamaktadır. Bu noktada yabancılaşma başlar, çünkü çocuk, kendi algılarını ve kendi acısını yalnızca bir engel olarak yaşar. Anne-babasıyla başa çıkabilmek için, babasına korkuyla ve idealleştirmeyeyle yaklaşmalı, aynı zamanda da annenin acısıyla özdeşleşmelidir.

Anneler, kocaları karşısındaki konumlarını güçlendirmek için oğullarını kızlarından daha çok kullanır. Bunun nedeni de genellikle oğlanları kızlardan daha önemli görmeleridir. Aslında bu durumda, erkeğin tu-

tumuyla tamamen uzlaşmak suretiyle, kadın olarak kendi değerlerini düşürmüş olmaktadırlar. Böyle bir bileşim içerisinde oğlun anneye olan ilişkisi de çift yönlüdür. Bir yandan annesinin zayıflığını yaşarken onu, tıpkı babasının yaptığı gibi, küçümser. Öte yandan ise anneyi korumak ister, ama babasına duyduğu korkudan ötürü bunu açıkça yapamaz. Böyle bir durum çocuğu korkunç bir çelişkiye sokar ve bu çelişkinin çözümü için çoğu kez tek bir yol bulunmaktadır: Kendi algılayışlarına ve ihtiyaçlarına yabancılaşarak, canavarlarla boğuşup onları yendiği şiddet fantezileri geliştirmek.⁴⁵

Kendine ait olanın ötelenerek annenin ihtiyaçlarının içselleştirilmesinin çocuk açısından talihsiz sonuçları vardır. Narsisistik çıkarları uğruna anne tarafından kullanıldığını fark etmemelidir (çocuk, anne ile baba arasındaki iktidar oyununda gizli müttefik olması uğruna, aslında olamayacağı bir şey haline getirilir). Bir yandan, onu babanın iktidarı karşısında korumasa bile, onun yanında olmalıdır. Diğer yandan babanın, annenin "kadınsı zayıflığı" karşısında gösterdiği aşağılamayı üstlenmelidir. Bu sadece kendisine yabancılaşmasına yol açmakla kalmayıp, kendisine karşı bir nefret de oluşturur. Küçük bir çocuk annesini kurtaramaz, onun beklentilerine karşılık veremez. Bu da kendisini zayıf hissetmesine yol açar, kendisini bir hain olarak görür, bu yüzden utanır ve kendisinden nefret eder. Anne tarafından narsisistik amaçlar uğruna kullanılmak, çocukta, varlığına izin veremediği doğal bir saldırganlığa yol açar. Bir çocuğun ruhsal yaşamındaki yarılmanın nedeni budur: Annesini aynı zamanda, hem sever, hem ondan nefret eder; ama nefretini ancak bilinçdışı yollardan, yani kendisinden nefret ederek,

kendisini değersiz bularak ya da bunu başkalarına yansıtarak ifade edebilir.

Demek istediğim, şımartma, yanlış bir şekilde, sevgiyle bir tutulmaktadır. Hitler'in biyografisini yazanların da, onun annesiyle ilişkisini sevecen bir ilişki olarak yorumlamalarının nedeni budur. Belli ki içlerinden hiçbiri, çocukken onca sevilmiş bir insanın, nasıl olup da insana karşı bu denli bir soğukluk taşıyabildiğini kendisine sormamış. Görünen o ki, sevecen davranış görüntüsünü gerçek sanıyoruz. Hitler'in, çok sevecen olduğu söylenen köpekleriyle ilişkisinde bile gerçek bir iç katılım söz konusu değildi. Çoban köpeğini çok önemsiz bir şeyden ötürü deri kemerle acımasızca dövebiliyordu. Kendi yaşamına son vermek için kullandığı öldürücü zehri birkaç gün önce "sevgili" köpeği üzerinde denemişti.

Rudolph Binion, Hitler'in "yaşam alanı" görüşü üzerine kaleme aldığı bir yazıda, sıcak bir anne çocuk ilişkisi canlandırıyor.⁴⁶ Ama aynı makalede, Hitler'in, annesindeki kanser hastalığını tedavi eden Dr. Bloch'la yaptığı bir görüşme sırasında, oldukça etkili ve aşırı derecede acı verici olan iyodoform tedavisi için ısrarlı davrandığını okuyoruz. Hitler, Almanya'nın "kanseri" üzerine daha sonraları yazdığı, en anlaşılır nitelikte olan yazılarından birinde, ağır hastalıkların tedavisinde "en acımasız sertliği"; ölüm riski söz konusu olduğu zaman, ne kadar riskli olursa olsun, en etkin yöntemlerin uygulanmasını savunuyordu. Böyle bir "operasyonu", bozguncu bir anlayış yüzünden gönülsüzce uygulamayı en büyük delilik sayıyordu.⁴⁷ Bloch, Hitler'in annesinin ölümünü hızlandırmış olan bu acımasız yönleme karşıydı. Hastaya, kendi iradesiyle, gün-

lük iyodoform dozu yerine, ağrı dindirici morfin verdiği oluyordu. Hitler'in, annesine karşı takındığı tutum, annesinin acısını anlayan, ilgili bir oğulun göstereceği bir tavır değildi. Bu tavır daha çok, duygudaşlıkla değil, "mücadeleyle" ilgilenen, soyut fantezilere kapılmış bir insanın tutumuydu. Eğer tarihçiler bunu sevgi olarak yorumladılarsa, bu onların kendilerini ane-çocuk ilişkisinin idealleştirilmesinden uzak tutmadaki yetersizliklerini gösterir. Bu şekilde davranarak, kültürümüzde "büyüklerin" davranışı açısından çoğu kez belirleyici olan, ölümcül bir zihniyet maskelenmiş oluyor.

Tarihçi Bradley F. Smith, Binion'un makalesi üzerine sunduğu yorumda, Hitler'in annesiyle olan gerçek mesafesine ve onun acısıyla kendi acısı arasındaki bölünmüşlüğüne dair yeni bir ipucu veriyor.⁴⁸ Smith, Hitler'in annesinin bir komşusunun ağzından çıkan sözleri aktarıyor. NSDAP⁴⁹ tarafından gerçekleştirilen sorguda da ifadesini değiştirmeyen bu kadın, annesinin ölümünün yaklaştığını birkaç gün öncesinden ona bildirmiş olmasına rağmen, Hitler'in ancak annesinin ölümünden sonra, cenazeye geldiğini belirtiyor. Hitler cenazeye gelir gelmez derhal büyük bir yas içine giriyor. Bu tepki, dışa yönelik olarak göstermelik duygulara yönelen biri için tipik bir tepkidir. Hitler'in oynadığı rol, çok önceleri hissettiği, ancak nefret dışında hiçbirine bir daha asla sahip olmadığı duygularının yerini almıştı.

Hitler'in kendisine yabancılaşması ve bunu dışa yansıtması nerede ortaya çıktı? Carl Amery şöyle yazıyor: "Hitler'in tutunma noktası, acımasız kraliçeye karşı hissettiği huşuyla karışık inancı, ve can düşmanı Yahudilere karşı hissettiği sarsılmaz ve ölümcül düşman-

lıdır... Bu adam, yaşamın korunması, zayıflara merhamet gösterilmesi, barış ve herkes için eşitlik adına yapılan çağrılarını gıymazlıyor. Bunlar, (Hitler'e göre), halkların yaşam gücüne zarar verdiği için yozlaşmış çağrılardır... Nihai ve en mantıklı sonuç gezegenin ölümlü olmalıdır... Hitler, bu ölü gezegen imgesini, henüz daha 1920'de, edebiyat alanındaki akıl hocası Dietrich Eckardt'la yaptığı bir konuşmada savunmuştu.”⁵⁰

Burada, kendi acısını, kendi çaresizliğini, kendi terörünü başkalarında arayarak, onları cezalandırarak ve sonunda hepsini; babayı ve acımasız kraliçeyi, yani anneyi mutlak bir yıkımın sarhoşluğu içinde katletmek üzere bertaraf etmek zorunda olan bir insanın yabancılaşmış ben'i ifade buluyor.

Hitler, “Kavgam”da, insan onurunun, savunmasız yaşamın, barışın ve kardeşliğin korunması anlayışını ihbar ediyor. Bu insani değerleri, Yahudilik salgınının, güçlü halkları gerçek anlamda yok edebilecek nitelikteki mikrobu ve karanlık bir planın hastalıklı ürünü olarak görüyor.

Böylesine uçsuz bucaksız bir nefret tarafından belirlenmiş bir tutum, nasıl olur da sevgi dolu bir anne-çocuk ilişkisi içinde gelişebilir? Tarihçiler bu soruyu hemen hemen hiç sormadı. Bu durum, algılayışımızdaki bulanıklıktan kaynaklanıyor; bozulmanın nedeniyse, bu düzlemdeki algılarımızın itaatle ve iktidarla özdeşleşmeye dayanan süreçlerle şekillenmesinden kaynaklanıyor. Hastalarımın birinin geçmişi, bu süreci net bir biçimde ortaya koyuyor.

Çocukken onu sürekli kemeriyle döven, acımasız bir babası varmış. Annesini hep, bıçare ve acılar içinde görmüş. Annesi onu hiçbir zaman korumamış; ama o,

zavallı bir kadın olarak gördüğü annesine, yüreği parçalanırcasına merhamet beslemiş. Buna paralel olarak Hitler'in öyküsü ise şöyle: Babası onu sürekli, su aygırısı derisinden kırbaıyla dövermiş, hatta bir keresinde otuz iki darbe indirmiş.⁵¹ Ian Kershaw bu konuyla ilgili olarak şunları söylüyor: "Hitler'e göre, kendisine çok düşkün olan zavallı annesi, onun yediği dayaklar yüzünden sürekli endişe içindeydi ve bazen, babası onu döverken dışarıda kapının önünde beklerdi."⁵² Yukarıda bahsettiğim hastam sürekli duygulardan bahse derdi. Ama, insanlarla ilişkilerinde, nezaketine ve hiç hata yapmamasına karşın soğuk ve duygusuzdu. Etrafındakilerin bundan şikâyetçi olmasını bir türlü anlamıyordu. Diğer insanlar, şayet ajandasına kaydedilmemişlerse, onun açısından mevcut sayılmıyordu. Sevgilileriyle ilişkisinde sevildiği duygusunu asla yaşamıyordu, partnerini her an terk etmeye hazırды; ama kendisinin terk edildiğini sanıyordu. Annesine ilişkin olarak ise, ikisi arasında bir bağ oluşturduğuna inandığı olağanüstü büyüklükte bir sevgiden söz ediyordu. Ancak bu sevginin ardında, diğerleri onun "aklı başında" ve "sevgi dolu" imajını onaylamadığında aniden ortaya çıkan müthiş bir nefret gizliydi.

Hitler için de benzer bir durumun söz konusu olduğunu düşünüyorum. Çünkü, "Kavgam"daki, Almanların bedenini yabancı kanla zehirleyen kan bozucular üzerine kurduğu fanteziler⁵³, onu kendi içindeki yabancıya, yani annesinin narsisistik istismarı yüzünden inkâr etmek zorunda kaldığı, kendi sevgi ve yakınlık ihtiyacına götürüyor. Hatta, kendi kanını bile sülûkle emdirerek bu "zehir"den kurtulmaya çalışıyor.⁵⁴

Benim hastam da annesi tarafından şımartıldığına inanıyordu. Alice Miller, sevgi ve şımartma arasındaki

çelişkiyi şöyle bir ortak paydaya bağlıyor: "Eğer sevgiden, bir annenin çocuğunun gerçek ihtiyaçları karşısında açık olduğunu anlıyorsak, o halde şımartmak çok başka bir şeydir. Şımartma tam da, çocuğun ihtiyaçlarına karşı açık olunmadığı anda başlıyor: Çocuk, aslında hiç ihtiyacı olmayan, anne-babanın kendi yoksunluklarından ötürü çocuğa veremediklerinin yerine konulan lütuf ve nesnelere boğuluyor. Yani şımartma, çocuğun ileriki yaşamında onaylanan ciddi bir eksikliği gösteriyor. Şayet Adolf Hitler gerçekten sevilmiş bir çocuk olsaydı, sevebilme yetisine de sahip olurdu. Kadınlarla ilişkisi, cinsel anlamda sapkınlığı⁵⁵ ve genelde insanlarla olan soğuk ilişkisi, sevgiyle hiçbir şekilde tanışmamış olduğunu gösteriyor."⁵⁶

Hitler, kendi içindeki terörü ödünlemek için babasıyla ve onun gücüyle özdeşleşebilirdi. Ancak, annesiyle olan ilişkisi daha karmaşıktı. Annesi Hitler'in doğumundan bir buçuk yıl kadar önce, üç çocuğunu, birkaç hafta içinde, difteriden kaybetmişti. Oğlu Gustav iki buçuk yaşındayken, kızı Ida on altı aylıkken ölmüştü, Tito ise sadece üç gün yaşamıştı. Bilindiği kadarıyla annesi büyük bir yasa boğulmuş, hem suçluluk, hem de kendine acıma duyguları içinde kaybolmuştu. Ölen çocuklar idealleştirilmişti; annenin çaresizliği, onun gerçekte kimi sevdiği konusunda oğlu Adolf'te de kuşku ve kaygı uyandırmış olmalı. Hitler'in acımasız ve kara kraliçe olarak anne fantezileri, bu karanlık zemin üzerinde başlamış olmalı. Annesini bu denli meşgul etmiş olan ölüm, Hitler açısından ileriki yıllarda itici güç haline geldi. Kahramanlık saplantısının kökenlerini de burada aramak gerekir, çünkü, önce büyük sanatçı, sonra ise dünya fatihi olarak yer aldığı fantezile-

rinde, ölü rakibinden geri kalmamak için kendisini aşırı "zorlaması" gerekiyordu. Kendi benliğini fantezi düzlemine aktarışına bu bileşimde bakmak gerekir. Bu aktarım, istedikleri yerine getirilmediğinde öfke patlamaları yaşamaya başladığı 1894 ilkbaharında meydana gelmiş olmalı. Adolf bu tarihten önce evde istediği her şeyi yaptırabiliyordu.⁵⁷

Öfke patlamaları aynı zamanda, bir çocuğun ihtiyacı olanı alamadığına, yani anne-babanın ilgisini çekemediğine işarettir. Eğer çocuklar istediklerini bu şekilde elde etmek zorunda kalıyorsa, elde ettikleri şey, açıkça isteyemedikleri şeyin, yani gerçek sevginin ikamesi olmaktadır. Şımartılma, çocuğun sevgi talebinde bulunmasını imkânsız kılar, çünkü herkes aşırı sevginin bulunduğunu varsayar.

Burada çocuk, saldırganlığının gerçek nedenini fark etmesine izin verilmediği için kendi kendisinden uzaklaşmaya başlar. Bunun sonucu ise yer değiştirmedir: Anneye öfkelenmek yerine ona hükmetmeye, onu ele geçirmeye çalışır. Bu süreçte çocuğun kendi gerçek ihtiyacıyla olan ilişkisi kaybolur: Asıl isteğinin sevilmek olduğunu artık kendisi de anlayamaz duruma gelir. Çevresi de bu yer değiştirmeyi destekler. Çevre, yalnızca ön plandaki, inatçı ve hükmetmeye çalışan çocuğu görerek, çocuğun bu davranışlarının ardında yatan asıl ihtiyaca ulaşmasını imkânsızlaştırır.

Joachim Fest, Hitler'in gerçek varlığını gizlemeyi öğrendiğine inanıyordu.⁵⁸ Bununla kastettiği, Hitler'in kendisini bilinçli olarak gizlediği idi. Fakat bu, yalnızca, buzdağının görünen ucu. Bu bakış açısı, Hitler'in çocukken yaşadığı terörü ve reddedilmiş benliğini dışa yansıttığı bir cezalandırmaya dönüştürdüğünü, bir fantezi dünyasında yaşadığını gözden kaçırıyor.

Kendine özgü olan, başkalarında aradığı bir yabancıya dönüşmüştü. Yetişkin biri haline geldiğinde, kendisine ne zaman karşı çıkılsa, kapıldığı öfke, kendisinin çok gerçek olarak yaşadığı hayali bir saldırıya karşı alınmış bir tepkidir. Yapay olarak bir araya getirilmiş kendilik imgesi ne zaman sorgulanacak olsa, bunu âdeta yaşamsal bir tehdit olarak algılıyordu. Bunun, ruhsal sistemi içinde belli bir mantığı vardı. Gerçek ben'i zaten tanııyordu.

İnsanın içinde gelişmiş gerçek bir ben, anne-baba ve çocuk arasındaki sevgi ilişkisiyle büyür. Eğer bu sevgi eksikse, kendilik imgesi dışarıdan gelen tasarımlardan oluşur. Hitler açısından da bu durum geçerliydi. Diğer insanlarla ilişkilerine, yalnızca güç ve tahakküm açısından bakabilen biriydi. Bu arada, kendisini hedefe götüren bir araç olarak insanlık maskesini de gayet iyi kullanıyordu. İnsanların istek ve ihtiyaçlarını tanıyordu; annesiyle ilişkisinde, başkalarını hileyle kullanmak ve sömürmek için bunların nasıl kullanıldığını öğrenmişti. Kendisini güvende ve onaylanmış hissettiğinde, sorgulanmadığından emin olduğunda bir insanı duyarlılık görüntüsü sergileyebiliyordu. Viyana'da geçirdiği dönemde kendisine riayet eden arkadaşı Kubizek ve Bayreuth'daki Wagner ailesiyle ilişkilerinde bu durum geçerliydi.⁵⁹ Babasıyla özdeşleşmesi sırasında da başarıyla yalan söyleme becerisi kazanmıştı. Babası, kuralları ve belgeleri kendi amaçlarına göre yorumlamayı ve düzenlemeyi başaran bir insandı ve "bu arada meşruluk görüntüsünü de korurdu..., o (baba) büyük bir hırs ile olağanüstü esnek bir vicdanı bir araya getirmişti."⁶⁰ Aynı şey Hitler'in kişilik omurgasının da bir parçası haline geldi.

Kershaw, annesinin Hitler'in kaprislerine nasıl boyun eğdiğini anlatır. Annesi, babasının ölümünden sonra, yalnızca onun için yemek pişirdi, çamaşır yıkadı, temizlik yaptı. Hitler bütün gününü ileride büyük bir sanatçı olma hayalleri içinde geçirirken, annesi ona bir piyano aldı. Akşamları operaya ya da konsere gidiyor, sabahları kalkamıyordu. İlk Viyana seyahatini desteklemesi için annesini ikna etti. Annesinin sağlık durumunun giderek kötüleşiyor olmasına rağmen Viyana'ya taşındı. Saray müzesindeki resim galerilerini incelemesi gerektiğini söyleyerek annesini kandırmıştı. Belli ki, annesine yalan söylemek onun açısından bir sorun teşkil etmiyordu. Onun için insan ilişkileri başkalarını hile yoluyla kullanmakla aynı anlama geliyordu. Kendiliğini devasa hallere ulaştırdığı bir fantezi dünyasında yaşıyordu. Bu arada hep, sözde bir düşmanı yenmek söz konusu olduğu içindir ki, öfke ve nefret fantezilerinde giderek daha büyük bir rol oynamaya başladı.

Bu kendi içine kapalı dünyanın iç mantığı, onun gerçek kendiliğinden içsel olarak yabancılaşmasına onay veriyordu. Kendisini, kendi içinde sergilediği, ona canlılık ve kararlılık sağlayan bu oyunda bir oyuncu olarak görüyordu. Aslında çevresi onu pek ciddiye almıyordu; Viyana'da da, savaştaki askerliği sırasında da hal böyleydi. Kendisine dair yanılsamalarında onu destekleyen tek kişi, ona sürekli riayet eğer Kubizek'ti. Çocuklar fantezi düzlemindeki bir yaşamdan destek alır. Bu durumu çocuklarda dolaysız bir biçimde gözlemlemek mümkündür. Kendini kandırmak bir çocuk için çok inandırıcı olabilir. Bu kandırmacayı fantezisinde devamlı olarak tekrarlaması yeterlidir.

Baba, burada önemli bir rol oynuyor; çünkü şiddet dayalı baskısıyla, kendi gücüyle özdeşleşmenin yo-

lunu gösteriyor. Fakat bunun ardında iç terör ve kendi acısını hissetme yetersizliği yatıyor. Annesi de, oğlunun acılarını yaşamasını imkânsız hale getiriyor. Anne kendi acısını çocuğun acısı haline getirirse, çocuk kendi acısını algılayamaz. Finli araştırmacı Pirkko Niemelä, anneliğin idealleştirilmesini gerçek duygularının üzerine çıkaran anneler üzerine yaptığı gözlemlerinde, çocukta gerçek yaşantının inkârının nasıl oluştuğunu gözler önüne seriyor.⁶¹ Bu durum ancak, dört yaşlarında iken, çocuğun davranışlarında bir bölünme netleştiğinde belirginleşiyor. Bu çocuklar, bir bakıma sempatik, uyumlu ve sevecen davranıyorlar, ama kişilik testlerinde öfke ve saldırganlık gözüküyor. Ancak bunlar doğrudan ifade edilmiyor, intikam dürtüleri olarak ortaya çıkıyor. Aynı durum Hitler için de geçerli olmalı. Niemelä şöyle diyor: “Şayet anne çocuğun olumsuz duygularını görmezden gelirse ya da hiçbir isteğini reddetmez, yani çocuğu şımartırsa, çocukta anneden kopmak için yeterli motivasyon oluşamaz.”⁶² Oysa, büyüme ve bağımsız gelişim anneden kopmayı gerektirir. Şayet, annenin çocuğu kendi “acısı” yoluyla kendisine bağlaması sonucu bu kopuş engellenirse, çocuğun böylesine “acı çeken” bir anne karşısında ifade edemeyeceği saldırganlıklar ortaya çıkar.

Bu noktada dengeleyici olarak hayal gücü devreye girer. Çocuğa, kendisine el koyan anne karşısında biriken öfkesini ifade etme imkânı sağlar. Böylece çocuk, bir yandan annesinin istediği gibi görünebilir, yani sevecen ve uyumlu davranabilir. Fakat öte yandan, Hitler’in ilkökul öğretmeni Edward Huemer’in eski öğrencisi için söylediklerinde de görüldüğü üzere, öfkeli, keyfi, inatçı ve daima kendisini haklı bulan bir yapıya sahip olacaktır.⁶³ Hitler’in ruhundaki bu bölünme,

ikili bir sonuç için yeterli olmuştu: Bir yandan annesinin gözünde sevgi dolu oğul olmayı sürdürürken, diğer yandan da annesinin "sevgisini" intikam hırsıyla kullanarak, onun sevgisizliği yüzünden yaşadığı acıyı ona ödetebilmiştir.

Bu bölünme, Hitler'in hayatının karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. "Mask of Sanity" (Aklı Başındalık Maskesi) (1964) başlıklı makalenin yazarı Amerikalı psikiyatr Harvey Cleckley'e dayanarak, Hitler'in dünyaya karşı, genel olarak geçerli olan ruhsal ve duygusal anlamda sağlıklı olma anlayışına uygun bir kişilik sunabildiğini, fakat bu görünürdeki makullüğün ardında sağlıklı bir insan bulunmadığını söyleyebiliriz. Hitler, insani bir varlığı neredeyse mükemmel bir biçimde taklit ediyordu. Cleckley şöyle diyor: "Bu kursesiz çalışan ruhsal aygıt, yalnızca yorulmak bilmeksiniz doğru düşünme örnekleri ortaya koymakla kalmıyor, aynı zamanda, normal insani duyguların uygun bir taklidini de yapıyordu. Eksik olan şey, temel hayat tecrübelerinin başka insanlar için ne anlama geldiğini kavrama yetisiydi."⁶⁴ Bunun anlamı şudur: Empati yoktu, temel duygusal donanım, yani acıyla ilişki eksikti. Bu bölünme, onu şımartan fakat ihtiyaçlarını görmezden gelen ve babayla ilişkisinde ona ihanet eden bir anneye yaşantı dolayısıyla gerçekleşmişti. August Kubizek, annesi Klara'nın Hitler'e suçlama ve sitemlerle yüklendiğini anlatıyor.⁶⁵ Annesi onu, zavalı babasının oğlu, onun kurallarına karşı çıktığı için mezarında huzur bulamayacağını söyleyerek tehdit ediyordu: "İyi bir oğlu gösteren şey itaattir ve sen bu kelimenin anlamını bilmiyorsun."

Böyle bir duruma maruz kalan insanlar, insan olmanın kendisinden, kendileri için sevgi olmayan sev-

giden intikam alırlar. Bu yüzden diğer kişilerde, sonradan yıkmak üzere sürekli olarak umut yaratırlar. Hitler'in bir örneğini oluşturduğu insan türü için bu tipik bir durumdur. Bizim açımızdan önemli olan, başkalarıyla oynadığı bu oyunun Hitler'i nasıl olup da sonunda iktidara getirdiğini saptamaktır.

Tahrikçi

Bu mekanizma edebiyatta sık sık betimlenmiştir. Ibsen'in Peer Gynt'i ("Normalliğin Deliliği" (1986) adlı kitabımda bu konuyu ele aldım), annesi tarafından öylesine şımartılmıştır ki, ne utanç ne de suçluluk hissedebilir. Kendisi ve davranışları için bir sorumluluk da geliştiremez, çünkü annesi onu idealleştirir ve yaptığı her şeyi bağışlar; fakat kendi aklına estiği gibi davranırsa ondan ilgisini ve desteğini esirger. Böylelikle onu kendisine bağlar, bağımlı kılar; bu da saldırganlığa yol açar. Ancak Peer Gynt de öfkesini dolaysız bir şekilde ifade edemez. Bu yüzden ihtişamlı fanteziler içinde yaşar; bir yandan annesine karşı sevecen ve özenli görünürken, diğer yandan onun isteklerini küçümser. Hitler'le olan paralellikler göze çarpmaktadır.⁶⁶

Hitler gibi, Peer Gynt de sitem ve suçlamayı, başkalarının dengesini bozmak ve aynı zamanda kendi maksatlarını gizlemek için bir silah olarak kullanıyor. Ingrid'i baştan çıkartıyor, ama ona sahip olunca değersiz bulup bir köşeye atıyor. O da Hitler gibi asla hiçbir şeyden hoşnutluk duymuyor, asla hiçbir şeyle yetinmiyor ve kendisini her zaman yeni fetihlerde bulmak zorunda hissediyor. Öte yandan, davranışlarının sorumluluğunu hiçbir şekilde üstlenmek istemiyor. Onun gözünde suçlu daima başkaları oluyor. Bu tiyat-

ro oyununda her şey yoğun bir biçimde yan yana yaşıyor: Annesinin, kocasının aşağılamalarının ödünü olarak oğluyla kaynaşma isteği. Ancak, anne bu şekilde erkeklerden intikam alınıyor, aksine oğlu vasıtasıyla kendi cinsini küçültüyor; çünkü kendisi, kadınları zayıf ve aşağı gören erkek ideolojisinin tutsağı konumunda bulunuyor.

Hitler'in annesi Klara'yla karşılaştıracak olursak: Klara on altı yaşındayken, karısı hasta olduğu için çocuklara bakmak üzere, sonradan Hitler'in babası olacak adamın evine taşınıyor. Adam daha karısı hayat-tayken Klara'yı hamile bırakıyor; Klara, yirmi dört yaşındayken onunla evleniyor. Suç ve kin, adamın kadın cinsine karşı tutumunda belirleyici bir rol oynuyor. Tüm bunlar oğluna da aktarılıyor. Hitler'in kadınları aşağılamasının kökeni belki de burada yatıyor.

Peer Gynt, doğaya hâkim olabildiğinde kendisini canlı hissediyor. Ibsen'in oyununda hâkim olmanın anlamı, "çamları kökleme ve kütükleri parçalamak... ölümün iticiliğine karşı bir haçlı seferi..." Peer Gynt de, tıpkı Hitler gibi, sanki ölüm yaşamın kendisiymişçesine, yaşam adına ölümün propagandasını yapıyor. Peer, oyunun sonlarına doğru, batan bir gemide boğulmakta olan insanların umutlarıyla oynar ve bu yüzden bir de hayranlık toplar. Kendi gemisi batınca, bir başkasını alabora olan sandaldan iter ve adam boğulur. Oyundaki "kör yolcu", Peer'in acı çekmedeki yetersizliğini yorumlar. Böylece Peer'in içinde mutlak bir boşlukla karşılaşırız; onun da tıpkı Hitler gibi, büyük eylemlerle doldurduğuna inandığı bir boşlukla. Sonunda her şeyden kaçmaya çalışır, ama başaramaz ve sonunda düğmeciyse, yani ölümle karşılaşır. Düğmeci ona, "Sen asla kendin olmadın ki..." der. Bunun üzerine Peer

Gynt sorar: “‘Kendin olmak’ nedir?” Düğmeci şöyle yanıtlar: “Kendin olmak demek, kendi kendinle hesaplaşmak demektir.” Hitler bunu da yapamamıştır.

Hitler’e ve Ibsen’in Peer Gynt’le anlattığına benzer insanlar dışsal görüntü imgelerine göre yaşarlar. Bu kabuğu kaybetmek, onlar için boş olmak, var olmamak anlamına gelir. Bu yüzdendir ki, rollerini oynamak onlar için varoluşsal bir önem taşır, bundan vazgeçemezler. Ibsen kendi oyununda Madsen’e, bu insanların bir negatif fotoğraf gibi olduklarını söyler; yani olabileceklerinin tam tersi.

Sosyolog C. Wright Mills, bu tür insanların, onlar açısından her ilişkinin hesaplı davranarak diğerini doğruluklarına inandıracakları bir platform oluşturmaları nedeniyle, sürekli onay peşinde koştukları görüşündedir. “Kişi, sürekli olarak diğerlerini -ve bu arada kendisini de- gerçekte olduğunun tam tersi olduğuna inandırmaya çalışır.”⁶⁷

Eğer Hitler gibi bir insan, kendisine ait olana yabancılaşıp sırt çevirmek zorunda kalır da, içi, nefret ve intikam hırsıyla kaynayan bir cadı kazanına dönerse, insanlığını kaybeder. Eğer dış yapısını insani görüntüye göre ayarlarsa, içinde bulunduğu çelişki diğer insanlar tarafından fark edilmez. Burada elbette, insanların görüntüyü gerçek kabul etmeye ve gerçekleri inkârı yönelik eğilimlerinin de payı vardır. Bu noktaya geri döneceğim. Adolf Hitler çocukken, katlanılmaz derecedeki muhtaçlık ve çaresizlik hissinin yerine bir karşı kutup koymak zorundaydı. Bunu büyüklük fantezileriyle gerçekleştirdi. Bu fantezileri, kendi kökenlerinden, çaresizliğinden ve iç teröründen kopuk olarak, örneğin antisemitizm gibi “fikirler” olarak şekil değişikliğine uğrattı ve onlar da kökenlerini yitirmiş olan

ve bu yüzden kendilerini güçsüz hisseden diğer insanlara, bu görüşlerle kurtuluş vaat etti. Bu "fikirlerin" merkezinde ise, dile getirilmeyerek örtük bir biçimde ifade edilen, insanları, nefretlerini başkalarına yönelterek içlerindeki kurbandan kurtarma vaadi yer alıyordu. Bu ise cinayete ve sınırsız bir şiddete yol açtı. Kutusal bir misyon perdesi ardında, ölüm bile amaç haline geldi.

Bu sürecin en başında, insanın reddedilmiş kendiliğini, cezalandırılması ve kökünün kazınması gerektiğini düşündüğü bir şekilde başkalarında yansıtması yer almaktadır. Hitler'in arı olmamak, pislik ve hastalık karşısında duyduğu ve hayatındaki merkezi önemi "Kavgam" da ortaya çıkan korkusu, bu sürecin bir ifadesi olarak görülmelidir. Ancak sonraları bu süreci antisemitik görüşlerle süslemiştir. Bu onun, toplumsal akımlara uyum sağlama ve tahrik etmede etkin oldukları kanıtlanmış şiarları benimsemedeki becerisini gösterir.

Bulaşıcı hastalıklar ve kadın cinselliği karşısındaki korkusu Viyana yıllarından beri bulunmaktaydı. Kershaw'ın inandırıcı bir biçimde kanıtladığı üzere, pislik korkusunu Yahudi düşmanlığıyla Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından ilişkilendirmeye başladı. Cephedeki arkadaşlarından hiçbiri böyle bir nefretin dışı vurulduğunu hatırlamıyor; Hitler de o dönemde düşüncelerini hiçbir şekilde belli etmiyordu. Yahudi düşmanlığı Hitler'in teması haline ancak, Münih'teki antisemitizm ortamında ve sonrasında sosyalist komite cumhuriyetinin (bunu önceleri Hitler de destekliyordu) ezilmesiyle gelmiştir. Ordu tarafından görevlendirildiği propaganda etkinlikleri sırasında, insanlara bu şekilde, amaçlı olarak ifade edemedikleri nefret

için bir kabuk sunduğunu fark etti. Böylece onları avucuna aldı ve antisemitizmi ana motifi haline getirdi.

Aralarında Binion'un (1973) da bulunduğu pek çok tarihçi, Hitler'in antisemitizminin kökeninde, annesinin ölümüne sebep olduğu için Yahudi doktor Bloch'a karşı duyduğu bilinçdışı bir nefret yattığına inanıyor. Fakat Hitler niye ona karşı bilinçdışı bir nefret duy-sun? Eğer Dr. Bloch'u annesinin çektiği acıdan ötürü gerçekten sorumlu tutuyorsa, ondan açıkça nefret etmemesi için hiçbir neden yok. Hitler'in doktora karşı herhangi bir hınç beslediğine dair de bir kanıt bulunmuyor. Aksine, Avusturya'nın ilhakından sonra Linz'de Bloch'a yardım etmiş⁶⁸, hatta Avusturya'dan ayrılıp ABD'ye göç etmesine izin vermiştir. Bloch, Hitler için soyut bir "Yahudi"yi temsil etmiyordu, onun için gayet somut bir adamdı. Hitler'in antisemitizmi de dahil olmak üzere, antisemitizm düşüncesinde söz konusu olan, yumuşaklıktan, temastan, muhtaçlıktan nefrettir. İnsan, anne-babasıyla yaşadığı kendi çaresizliğini hatırlattığı içindir ki bütün bunları içinden koparıp atmalıdır. Bu durum, insanın kendisine karşı duyduğu nefreti kendisi dışındaki bir kurbanı cezalandırabilmek için soyutlamaya dönüştürmesidir. Ancak diğer kişi somut bir insan olarak görüldüğünde bu soyutlama dağılmakta, o kişi de kurban olarak işlevini yitirmektedir. Bu yüzden de Yahudi, Türk veya Çingene düşmanı olan herkes mutlaka, istisna teşkil eden, iyi bir Yahudi, Türk veya Çingene tanıyordur. İşte Naziler bu yüzden Yahudileri öncelikle aşağılayarak kimliklerini ellerinden aldı; ki bu tutum, nefret tarafından yönlendirilen her soykırım açısından geçerlidir: Öldürebilmek için, önce diğerinin kimliği yok edilmelidir. Artık insanlıktan çıkmış olan, öldürülebilir hale gelir.

Ancak bu tutumun ardındaki eski acı, kurban arayan herkesin içinde varlığını sürdürür. Kişi, katlanılmaz olduğu için kendi acısını inkâr etmelidir. Eski acıyı bir kez daha yaşamak, ikinci kez katledilme duygusunu yaşamakla aynı anlama gelir. Yalnızlık içinde yaşanan bu terör çok büyüktür, çünkü hiç kimse yardım etmek ya da acısını dindirmek için çocuğun yanında olmaz. Bu yüzdendir ki bu acı, insanı parçaladığı için sökülüp atılmalıdır. Hitler'in parçalanma korkusu takıntısının ardında da bu yatar. Bu yüzden, düşmanı ölümle cezalandırarak, acıya onun üzerinden hâkim olmak gerekir.

Hitler, 20 Ağustos 1919'da Augsburg yakınlarındaki Lechfeld'de beş gün sürecek bir eğitim çalışması başlattı. Burada mevzilendirilmiş askerlerin pek çoğu savaş tutsaklığından yeni kurtulmuştu. Hitler, "Bolşevikler ve Spartakistler tarafından 'zehirlenmiş' birliklere, nasyonalist ve antibolşevik 'zihniyeti' öğretecekti."⁶⁹ Bundan kısa bir süre önce, Gottfried Feder'in, "Faiz Köleliğinin Yıkılması" konulu bir konuşmasını dinlemişti. Feder'in Yahudileri sermayeyle ilişkilendirmesi Hitler üzerinde derin bir etki yaratmıştı. Bu konuşmada kendisine ait olan nefret ideolojisini cilalamanın anahtarını bulmuştu. Komutanı, kendisindeki hitabet yeteneğini fark ettikten sonra, büyük bir tutkuyla orduda propaganda çalışmalarına başlamıştı. Bu tam da onun işiydi. Hayatında ilk kez ciddiye alındığı ve hâkim olabildiği bir alan bulmuştu. Er Lorenz Frankl şöyle diyor: "Hitler'in özellikle, toplantılardaki fanatizmi ve popüler çıkışıyla, dinleyiciyi, mutlaka dikkatini vermeye ve birlikte düşünmeye zorladığını söyleyebilirim."⁷⁰

Hitler, Kershaw'ın da belgelemiş olduğu üzere, Münih'te halk arasında, Yahudilere karşı şiddet içeren ifadelerin belirlediği bir ortama girdi. Hitler, 16 Eylül 1919 tarihli bir mektubunda, komutanı Yüzbaşı Mayr adına şunları yazmış: "Antisemitizm, duygulara değil, 'gerçeklerin görülmesine' dayanır; bunların başında ise, Yahudiliğin bir din değil, bir 'ırk' olduğu gerçeği yer almaktadır. Duygusal antisemitizm kırımlara yol açtı; diğer yandan 'aklın antisemitizmi', Yahudilerin bütün haklarının sistematik olarak kaldırılmasını gerektirir... ve nihai hedefi, bütün Yahudilerin mutlak olarak uzaklaştırılması olmalıdır."⁷¹

Hitler'in, dünya görüşünün kilit unsurlarını ilk kez ortaya koyuşu bu şekilde olmuştu. Berlin'deki sığınakta yaşayacağı sona kadar bu görüşleri hiç değiştirmeden muhafaza etti; çünkü bu görüşler, kendi iç boşluğuyla karşılaşmadan kaçması mümkün olmayan, göstermelik kendiliğinin bir parçasıydı. Kendisi de bunun çok iyi farkındaydı, zira şunları yazmıştı: "Genel dünya görüşünün platformunu, yanlışlığı yüzünden terk etmek zorunda kalan bir lider, eğer o zamana kadarki hatalı görüşünü fark ederek gereken sonucu çıkartabilirse, yerinde davranmış olur. Böyle bir durumda en azından, başka bir politik etkinliğe girmeyi reddetmesi gerekir. Çünkü bir kez temel görüşlerde hataya düşmüşse, bu ikinci kez tekrarlanabileceği anlamına gelir."⁷² Max Domarus, bu konuda şunları söylüyor: "Adolf Hitler'in bu sözleri, bir kere bile olsa, bir hatasını itiraf etmekten ne kadar korktuğunu gösteriyor. Hitler böyle bir durumda söz konusu 'sonucu' çıkartmaya asla yanaşmayacağı için, bu korkudan yaşamı boyunca kurtulamadı." Hitler, "granitten yapılmış bir dünya görüşü temeli"nden söz ediyordu. "Kavgam"da şöyle yazıyor: "Bir zamanlar

oluşturduğum bilgiye, pek az yeni şey katmam gerekti, değiştirme ihtiyacı duyduğum hiçbir şey yoktu,” (s. 121 ve s. 137). Bu yüzden hep haklı olduğunu iddia etti; kendisine karşı çıkıldığında öfke nöbetleri geçirirdi. Kendi iç düşmanı için gereken sözcükleri ve biçimi bulduğu yer, Feder’in faiz köleliğine ilişkin fikirleriydi.

Gerekçelerinin görünürdeki mantığı, kendi içine kapalı, karmaşık, donuk ve değişime açık olmayan bir düşünce sisteminden çıkıyordu. Bunun yanı sıra, günlük karşılaşmalarda gerektikçe başvurduğu bir davranış biçimleri repertuvarına sahipti. Böylece kendisini iyicil ve insani gösterebiliyordu; yani Polonyalı toplama kampı tutsağının, dışarıda gayet normal bir yaşam süren toplama kampı işkencecileri hakkında alıntılanan sözlerinde olduğu gibi (Gruen 1986), gayet normal görünebiliyordu. Hitler, yayalara çamur sıçramasın diye yavaş sürmesi için şoförünü daima uyardığını gururla anlatırdı. İntikam ve yok etme hırslarıyla dolu diğer kendiliğinden bağımsızlaşmış görünen babacan amcaı oynuyordu.⁷³ Bu bölünme nedeniyle, kendisi ilk başta birini öldürmekte zorlanmış olmalı; çünkü bu durumda kendi iç ikilemiyle karşılaşmak zorundaydı. Röhm’ü katlederken yaşadığı uzun süreli tereddüt, kendi kendisiyle yüzleşmedeki bu yetersizliğinin bir ifadesidir. Başkalarına ne istediğini “hissettirerek”, onları, kendisi adına katletmeye yönlendirdi. Bu yüzden onun kişiliği etrafında, ardından gerçekleştirmek üzere isteklerini tahmin etmeye yönelik bir kült oluştu. Bu yüzden ki, kendi edimleri için bir sorumluluk üstlenmesi asla gerekmedi.

Hitler’in ikna gücünden hep söz edilir. Bu ikna yeteneğine, sanki bir kişilik kuvvetiymiş gibi sahip olduğu

varsayılır. Bunun nedenini anlamak için, kendisini ona kaptıranların ve etkisinde kalanların itkilerini incelemek gerekir. Onun etkisinde kalmayan insanlar ön plana çıkmadıkları için varlıklarından pek söz edilmiyor. Tarihçilerin pek çoğu Hitler'i, kendilerine "yaşam" vaat edecek bir lidere ihtiyaç duydukları için ona güçlülük atfedenlerin gözünden görmeye devam ediyor. Ancak Hitler'in onlara gösterdiğinin gerçek yaşamla ilgisi bulunmuyordu. Zaten gerçek yaşam, onları sadece korkutmaya yarardı. Onların peşinde olduğu da, tıpkı Hitler gibi, katlanamadıkları canlılığı için yok etmektir.

Hitler için hitabet bir kendi kendini uyarma yoluydu. Konuşurken bir kendi kendini sevmeye konumuna geçiyordu; bu, ben'in kendi kendini inandırma gösterisiydi. Kendi kendini, kendisi için oynayan bir ben olan bu sürekli kendi kendini sahneleyen teatral ben, yalnızca dışsallıktan ibaretti. Bu ben'in, nefretin ve kendine acımanın dışında gerçek bir özü yoktu, aslında iç kimlikten yoksundu. İç yaşantısında nefretin dışında bir şey yoktu, çünkü gerçek acıyla ilişkili her duygu, çok çaresiz olduğu için keder veren kendi geçmişi anlamında içten dışa doğru yaşanan her duygu, onu duygudaşlığa götürecekti ve zihinsel olarak içe döndürecekti. Ama acı bastırıldı ve korkunun yerine, kendisini dünyayı fetheden yenilmez bir kahraman olarak gördüğü büyüklük fantezileri geçti.

Elbette bir de dinleyiciye ihtiyacı vardı. Viyana'da bu Kubizek'ti. Önceleri, kendisini sevmesi için ona bir dinleyici yetiyordu. Ama sonrasında şu hale geldi: "Konuştuğumda karşımda kitleler olmalı." Bu durumu da, kendisini iyicil bir açıdan gösterebilmek için, aynı zamanda bir kendini sahneleme olan duygusal

bir yalanla gerekçelendirdi: "Küçük bir çevre karşısında konuştuğumda düpedüz sözcükleri bulamıyorum... Bu, insanları hayal kırıklığına uğratar ve ben onlara bunu yapmak istemiyorum."⁷⁴ Ancak, yıllar boyunca tek dinleyicisi Kubizek oldu ve kaldığı yurtlarda bu sayı yalnızca birkaç kişi arttı. Onu harekete geçiren, kendisini "iyicil" bir açıdan gösterme dürtüsüydü; aslında, yaşanan gerçek duygularla alakası olmayan bir duygudaşlık görüntüsüne ihtiyacı vardı. Kendisinden bekleneni, yani sevecen bir insan imajını yansıtıyordu. Söz konusu olan sürekli bir oyunculuktur; asla gerçek duyumsayışlar değil. "İnsanlar neden böyle bir şeye aldanıyorlar?" sorusunu sorabiliriz. Niçin sahte olanı gerçek sanıyorlar?

Hitler'in ikna gücü, "karizması", bu durumu açıklamaya yetmiyor. Bunun yeterli olması için, ister iyi, ister kötü olsun, tarihi harekete geçirenin "büyüklük" olduğuna kalpten inanmak gerekir. Yalan hikâyelere ve büyümlere inanmanın, insanın doğasında olduğunu söylemek de yetmiyor. Ben asıl nedenin daha ziyade, insanın, fazla acı vereceği için, nefret ve düşkünlük, içine işlemiş olduğu için gerçeği örtme, algılamama ihtiyacından kaynaklandığına inanıyorum. Ayakta kalabilmek için yalana ihtiyaç duyan insanlar vardır. Böyle bakıldığında, Hitler gibi birinin çok inandırıcı niteliklere sahip olması gerekmiyor. O sadece iyi bir yalancıydı.

Çağdaşlarının pek çoğu, Hitler'in yoğun irade gücünden, uygulama isteminden ve kuvvetinden etkilenmiştir. Onu, tuttuğunu kavrayan, dayanıklı, özgüvenli, vicdanı rahat ve güçlü bir adam olarak gördüler. Bu doğrudur: Hitler, kendine inancı olan, özgüveni sağlam biri görüntüsü veriyordu. Halbuki gerçek neydi?

Sebastian Haffner, Hitler'i çok farklı görüyor: "Ahlaki bakımdan sakat, yaşamın gerçek değerlerini tanımayan, çalışamayan, düzelmesi mümkün olmayan, gerçek anlamda sevgi uyandıramayan, kimseyi sevmeyen, içinde muazzam bir kötülük barındıran biri. Onun tek itici gücü, kendisini yüceltip diğerlerini küçültmek. 'Bugün karşımda duran görev', söylevlerinde otuz kere kullandığı, özellikle kriz dönemlerinde yeğlediği bir ifadedir. Bütün dengesizliğine rağmen, politikası hep kendi kişiliğine göre uydurulmuştur... Hitler, bir devlet adamı değildi, devlet adamı görünümüne bürünmüş bir düzenbazdı."⁷⁵

Hamburg Valisi Albert Krebs, Hitler onu 1932 yılının Mayıs ayında NSDAP'den bizzat ihraç edene kadar bu görüşü destekledi. Krebs, partinin ilk dönemlerine ilişkin anılarında, Hitler için sadece taktik ve demagojinin geçerli olduğunu, çevresindekilerin düşünmesine ve inisiyatif kullanmasına asla imkân tanımadığını, aksine tüm harekete kendisi hâkim olmak istediğini anlatır.⁷⁶ Krebs, "Gerçek Hitler"le bir kez karşı karşıya geldiğini söyler. Bir sabah, önceki akşam yaptığı konuşmanın basılmış örneğini Hamburg'daki Atlantik Otel'e götürdüğünde, Hitler'i çökmüş bir şekilde sebze çorbası içerken bulmuş; Hitler, sağlığına ilişkin endişeler içinde ter döküp titreyerek ölüm korkusu ve görev bilinci karışımı, hastalıklı bir durumda yakınmaktaymış (s. 8). "Onunla hep politik bir lider olarak karşılaştım; asla bir insan olarak değil. Denetimsiz bir anında ortaya çıkan zayıflık, Hitler'deki denetimsiz güç ilanının çekirdeğini de içinde taşıyordu... Onun gücü 'aşırı ödünlenmiş' şiddetin ölçüsüzlüğüne tutunmaya çalışan bir zayıflıktan başka bir şey değildi." (s. 136) Krebs'in bu sözlerle anlattığı, işbirlikçilik yaptı-

ğında böyle bir insanın iç karmaşasını ortaya döken, göstermelik bir kendilikti. Hitler, bu iç çıplaklık anında Krebs'e, müstakbel kanser hastalığının habercileri olarak gördüğü mide kramplarından dert yandı, bu yüzden birkaç yıl ömrü kaldığına inanıyordu. Sonra bağırdı: "Bekleyecek zamanım yok... Kalan vaktimde, önümdeki devasa görevlerin altından kalkabilmek için en kısa zamanda iktidara gelmeliyim. Buna mecburum! Mecburum!" Krebs, Hitler'in bu sözlerle kendi kendini toparlanmaya çağırdığını ve beden duruşunda, yüz ifadesinde, ses tonunda, derhal bir değişim olduğunu yazıyor. Depresyon atlatılmış, insan Hitler, "lider" Hitler'e dönüşmüştü (s. 137, 1929/30). Rolünü sözlü bir biçimde tekrarlaması, (tıpkı bir tiyatro oyununda olduğu gibi) onu, bir imaja dayalı kendiliğine geri döndürmüştü. Anında değişmişti."

Krebs, Hitler'in 1930 yılının Haziran ayı sonunda Kahverengi Ev'de yaptığı bir konuşmadan söz ediyor; bu konuşmasında Hitler şunları dile getirmişti: "Kendim ve NSDAP yönetimindeki haleflerim için siyasi hatasızlık talep ettiğimi ilan ediyorum. Dünyanın buna, Kutsal Babamızın (Katolik kilisesine gönderme yapıyor) taleplerine sağladığı kadar çabuk ve itirazsız uyum sağlayacağını umuyorum," (s. 139). Dinleyicilerin hiçbiri bu mükemmellik karşısında şaşırmadı. Belli ki, onlar da bu tür fantezilerle ayakta kaldıklarından, söylenenleri kendileriyle özdeşleştirmişlerdi.

Krebs'in söz ettiği bir başka olgu, nefret ve yetersizlik arasındaki bağa işaret ediyor. Dönemin şansölyesi Brüning, Hitler'le bir buluşma ayarlaması için Krebs'i görevlendiriyor; bu buluşma 1930'da gerçekleşiyor. Krebs bu görüşme sırasında ilginç bir gözlemde bulunuyor: "Hitler, sonra Hess ve Strasser'den de duydu-

ğum gibi, Şansölye'nin tavrından ve görüntüsünden öylesine etkilendi ki, kendisini Brüning karşısında duyduğu aşağılık duygusundan kurtarabilmek için bir nefret örgüsü oluşturdu," (s. 141). Bu tespit, Hitler'in içindeki nefret hakkında, genel olarak nefretinin kökeni, özel olarak da Yahudi düşmanlığı üzerine yürütülen varsayımların hepsinden daha çok şey anlatıyor. Hitler'deki nefretin kökleri, içindeki aşağılık duygusunda ve buna bağlı olarak kendisini başkalarının kurbanı olarak görme eğilimindeydi. Gerçek acıya izin veremeyenlerin, hakiki duygu olarak alkışladıkları kendine acıma duygusu da bu şekilde ortaya çıkar. 1932 Mart ayında, Hindenburg devlet başkanlığı seçimini kazandığında Hitler'in gösterdiği tepki de böyle bir tepkiydi: "Parti onu, Hitler'i, ortada bırakmıştı," (s. 154).

Hitler, gençliğinden beri kendisini izlenmiş, incitilmiş ve taciz edilmiş hissediyordu. Aynı zamanda da, kendisini sürekli aldatılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan iyi ve dürüst bir insan olarak görüyordu. Bu korku peşini bırakmadı. Viyanalı arkadaşı Kubizek şunları aktarıyor: "Art arda gelen öfke tiratlarıyla, tek başına ve yapayalnız, hiddetini zamanımıza; onu anlamayan, onaylamayan, kendisini aldattığını ve izlediğini hissettiği tüm insanlığa yağıdırıyordu." Sanat Akademisi, başvurusunu reddettiğinde, "kendisine kurulan tuzaklardan söz etti ve tek amaçlarının onun yükselişini engellemek olduğunu söyledi."⁷⁷

"Diğerlerinin kötülüğü" üzerinde böylesine yoğunlaşması, kendi başarısızlığının sorumluluğunu üstlenmesini engelliyordu. Bu ona, aynı zamanda, içindeki kuşkularla karşılaşmamak için bir dış düşmanın önemli olduğunu da öğretti. "Bütün büyük halk lider-

lerinin ustalığı, kitlenin dikkatini bir düşmanın üzerinde yoğunlaştırmakta yatar.”⁷⁸ Sonra: “Kitlemizin nasjonalistleştirilmesi ancak, halkımızın ruhu için vereceğimiz pozitif mücadeleyle, onu zehirleyen uluslararası düşmanların kökünün kurutulmasıyla mümkündür.”⁷⁹ Halkı “zehirleyenler” onun gözünde elbette ki Yahudilerdi ve kendiliğini reddetmesine paralel olarak, onları hastalık oluşturan ve yok edilmesi gereken bakteriler gibi görüyordu. Bu savaş onun açısından kutsal bir şeydi: “Politika, bir halkın bu dünyadaki varlık mücadelesinden başka bir şey değildir... Güçlü olanın hayatta kalması için, zayıf olan düşer.”⁸⁰

Böylece “yabancı”ya karşı açılan savaş, adil ve pek şanlı bir kavga gibi görünür. Baskı uygulayan anne-babanın yolunu kesen, kendine dair olana, insani olana duyulan nefret, bu şekilde anlamı tersinden yorumlanarak “zayıfa” karşı kahramanca bir eyleme dönüşür. Bu bileşim içindeki “zayıf”, insani olanı savunanıdır. “Bir halkın kaderini belirleyen üç ölçüt vardır: Kan veya ırk ölçütü, kişilik ölçütü, ve mücadele veya direnç dürtüsü.”⁸¹ Düşman ise Yahudilikte, yumuşaklıkta, sevecenlikte ve sıcaklıkta; yani Hitler’in henüz çocukken içinden sökmek zorunda kaldığı değerlerde simgeleştiriliyor. Bu kavgada kendisi için düşündüğü görevse, “halka liderlik inancını yeniden kazandırmaktı.”⁸²

Hitler’in dili, amansız protestonun diliydi. Bu ona, kendi içindeki kurbanı ve onun hissettirdiği kendine acımayı, kurban konumunda oluşun ve acının gerçek durumunu örtecek bir şekilde ifade etme imkânı veriyordu. Bu pek çok politikacının, insanları, kurban konumunda ve kendilerine duydukları acımda birleştirmek için, devletin, ailenin ve kilisenin baskısı altında

çektikleri asıl acının gerçekliğini perdelemek üzere kullandıkları bir hiledir. Üstelik bu kurban konumunu başkalarına da aktardıkları için övünç bile duyabilirler. Böylece cezalandırmanın başkalarına devrinin sürmesi, bir ulusal yenilenme ve tekrar doğuş diline çevrilir. La Boétie'nin sözünü ettiği gönüllü köleliğe götüreren asıl yol da budur. Bir halkın bu şekilde "özgürleştirilmesi", o halkı aslında köleliğe götürür. Ancak insanlar yine de, sarsılmaz bir biçimde, özgürleşmenin gerçekleştiğine inanırlar.

İnsanların, olan bitenler karşısındaki bilinçleri tamamen kaybolmuş durumda mı? Buna inanmıyorum. İçlerinde bir yerde, ne olduğunu hissediyorlar. Fakat aynı zamanda, itaat ettikleri için övüldüklerini de biliyorlar. Dibe batışlarını gittikçe derinleştiren de, işte budur. İlerleyen bölümlerde bu sürece daha ayrıntılı olarak değineceğim. Şimdi, bir halkı kahramanlık hürsıyla uçuruma sürüklemeyi başarmış olan adama bir kez daha dönmek istiyorum.

Lider

Hitler'in devlet başkanı olarak yaptığı ilk konuşma, içindeki kurbana ve kendisine duyduğu acıma ne kadar güvendiğini yansıtıyordu. Onun gibi yapılanmış insanlar kendilerinde, bir düşmandan nefret etme hakkı görürler. Ian Kershaw, bu ilk konuşmayı şöyle özetliyor: "On dört yıl önceki ihanet günlerinden bu yana, ulu Tanrı, inayetini Alman halkının üzerinden çekti. Komünizmin delilik yöntemi, bu ulusal çöküş sayesinde, ta derinden sarsılmış ve köklerinden zedelenmiş olan halkı tamamen zehirlemeye ve dağıtmaya çalışıyor." Hitler, bu konuşmadan iki gün sonra, yüksek

rütbeli subaylar karşısında şunları söylüyor: "İnananlar tarafına geçmeyenlerin boyun eğmesi gerekecek... Kurtuluşun tek yolu kavgadır... Otoriter liderlik ve demokrasinin aldığı kanser hasarlarının giderilmesi... Almanya'nın kendisini toparlamasını sağlayacaktır..."⁸³ Düşmanı giderek daha temsili bir unsur halinde biçimlendirerek, 10 Şubat 1933'te Berlin Spor Sarayı'nda şöyle haykırıyordu: "Marksizmin ve yan tezahürlerinin Almanya'da kökünün kazınması görevini, asla, ama asla aksatmayacağım." Sorumluluğu böylesine kişisel olarak üstlenerek, diğer herkesi de nefret ve katletme isteğiyle dolu olma suçundan uzaklaştırıyordu. "Burada birinin kazanması lazım," diye devam ediyor, "ya Marksizm, ya Alman halkı!" Bu sözleri, az önce savunduğu şiddeti, özsever bir erdemlilikle sahnelenen babacan bir iyicilik ve kendine acıma temelinde bir coşkuyla örtmek üzere, sevgi, büyüklük, güç, ihtişam lafları izliyor: "Çünkü ben halkıma olan bağlılığımdan asla kopamam, bu ulusun yeniden dirileceğine olan inancımdan asla vazgeçemem, bu halka olan sevgim asla azalmaz ve kayalar kadar sağlam bir inançla biliyorum ki, bugün bizden nefret eden milyonların arkamızda olacakları ve birlikte kurulmuş, zahmetli bir mücadeleyle sağlanmış, zorlukla yaratılmış, onura, güce, ihtişama ve adalete dayanan yeni Alman Devleti'ni bizimle birlikte selamlayacakları günü bir kez daha göreceğiz. Amin."⁸⁴

Halkı tehdit eden bu "düşman" gerekçe gösterilerek, halkın korunması adına önlemler alınması uzun sürmedi. Böylece Hitler, henüz 1933 yılının Temmuz ayında iken, zorunlu kısırlaştırmayı mümkün kılan bir yasa çıkarttı. Bu yasanın gerekçesi şuydu: "Halkın bütünlüğünün korunmasına hizmet eden bütün önlemler

adildir. Genetik olarak sağlıklı milyonlarca çocuk dünyaya getirilemezken, genetik olarak hasta insanların ölçüsüz bir biçimde ürediği göz önüne alınacak olduğunda, bu adımlar ahlaki açıdan dokunulmazlık taşır.”⁸⁵ Bunun sonucu, yalnızca 400.000 kişinin zorla kısırlaştırılması değil, ruhsal ya da bedensel engelli olanların da gaz odalarına gönderilmesi olmuştur.

Buna rağmen Hitler’in düşmana, yabancıya olan nefreti, özellikle, bir görüntü olarak kurgulanmış sahte bir tavır düzeyinde varlığını sürdürdü. Kendisini acımasız ve şiddet kullanmakta kararlı biri olarak göstermesi, öncelikle bu sahte tavrı inanılır kılmaya yarlıyordu. Bu durum, eski yol arkadaşlarını ortadan kaldırmak istediğinde, neden o kadar tereddüt ettiğini de açıklıyor. Sahte bir cesaret ve kararlılık görüntüsü yaratmıştı, ancak savurabileceği tek tehdit intihar olabiliirdi. Röhm’ün öldürölmesi konusunda haftalarca düşündü. Kararını verdikten sonra ise hemen rol yapmaya başladı. 13 Temmuz 1934’te, parlamentoda şu açıklamayı yaptı: “Bu ihanetin baş sorumlularının vurulmasını emrettim ve aynı zamanda zehirlenmiş iç sularımızdaki kanserli dokuların, çıplak ete varıncaya kadar yakılmasını emrediyorum.”⁸⁶

Hitler’in teatral olarak sergilediği intihar tehditleri de, kendine acıma ve kurban rolünde olmaya dayanıyordu. 3 Ocak 1935’te, hükümet ve eyalet liderleri ile ileri gelen ordu mensuplarının önünde bir buçuk saatlik bir temsil sundu: “Hitler, gözleri yaşlı bir şekilde, diğer parti liderlerinden, halkın birlik içinde vereceği sadakat ve teslimiyet güvencesi olmadan Almanya’yı yeniden kuracak gücü bulamayacağını görmelerini istedi. Hitler, 1932’deki Strasser Krizi’nde olduğu gibi, bu kez

de, bu birlik sağlanmadığı takdirde intihar etme tehdidini savurdu.”⁸⁷ Ancak kendine acıma ve kendi kendisini simgesel baba olarak cezalandırma tehdidi, durum öyle gerektirdiği takdirde, oldukça hızlı bir şekilde, halkın cezalandırıcı bir biçimde küçümsenmesine dönüştürebilirdi. Hitler 27 Kasım 1941’deki bir konuşmasında şunları söylüyor: “Bu noktada da buz gibiyim. Eğer Alman halkı, kendi varlığı için kendi kanını ortaya koyacak ölçüde güçlü ve özverili değilse, o zaman geçip gitmeli ve kendisinden daha büyük bir güç tarafından yok edilmeli... O zaman, Alman halkının ardından gözyaşı dökmeyeceğim.”⁸⁸ 27 Ocak 1941’de ise şunları söylüyor: “Eğer Alman halkı, varlığını sürdürmek için kendisini ortaya koymaya hazır değilse, o zaman yok olmalı.” 1944 yılının Ağustos ayında, bir Nazi valileri toplantısında da şu sözleri sarf ediyor: “Eğer Alman halkı bu mücadeleyi kaybederse, o zaman tarihin sınavını geçemeyecek kadar zayıfmış ve yok olmaya layık olmuş demektir!”⁸⁹

Kendine olan nefreti ve öfkesi bu yüzden, kolaylıkla ve doğruca, kendi nefret edilen içi yerine konularak halka yönelebiliyor. 1945’te, ülkede ayakta kalmış ne varsa havaya uçurulmasını ve Alman halkının elinden, her türlü hayatta kalma olanağının alınmasını emretti. Dünyayı fethetmede yetersiz kaldığı ortaya çıktığı için Alman halkı yok edilmeliydi.⁹⁰ “Eğer savaş kaybedilseyse ulus da yok olacaktır. Bu kaçınılmazdır. Bu nedenle, bütün bunları (üretim merkezleri, ulaşım noktaları vs.) bizim yok etmemiz daha mantıklı olacaktır, çünkü bu halkın daha güçsüz olduğu ortaya çıkmıştır; gelecek, Doğu’daki güçlü ulusun olacaktır. Hem savaştan sağ çıkanlar değersiz olanlardır; çünkü iyilerin hepsi daha önce düşmüştür.”⁹¹ “Sadece gaz, su ve elektrik

tesisleriyle telefon santralleri değil, yaşamın devamı için gerekli olan diğer her şey de yok edilecekti; yiyecek karnesi belgeleri, evlilik ve ikamet belgeleri, banka hesap defterleri; sonra da yiyecek stokları imha edilecek, çiftlikler yakılacak, hayvanlar öldürülecekti. Hava saldırılarından sağlam çıkmış sanat eserleri de yok edilecekti: Mimari yapıtların, sarayların, kalelerin, kiliselerin, tiyatro ve opera binalarının tümünün imha edilmesi öngörülüyordu.”⁹² Kadınlar ve çocuklar, Rusların saldırısından korunmak için Berlin metrosunun havalandırma tünellerine sığındıklarında, tünellere su sıkırmıştı. İnsanlar daha iyisine layık değildi.

Göstermelik kendilik iflas edince, içteki kendilik ortaya çıkar. Ancak, sadece dışsal olarak yaşamış insanlar da bu iç, yalnızca nefret ve çaresizlikten ibarettir. Bu tür insanlar hiçbir zaman bir iç kendilik oluşturmadığı için başka bir şeyleri bulunmamaktadır. Geriye sadece varlığını her zaman sürdürmüş olan ve şimdi ön plana çıkan yıkıcılık kalır. Bu durum, Cleckley’in tanımladığı üzere, psikopat bir kişilik gerçeğe yüzleştğinde ortaya çıkar. İnsan artık kaçamaz. Onun için yaşamın ne anlama geldiği ortaya çıkmıştır. Jakob Wassermann bunu, 1919’da yazdığı “Christian Wahnschaffe” adlı romanında, katil Niels Heinrich Engelschall tiplemesi üzerinden anlatıyor: “Bu rezil bir dünyaydı, buraya varılması zorunluydu ve bir kez bu noktaya varan, son adımı da atmalıydı; çaresizlik ve alayın kendi içlerinde boğulduğu, artık daha ilerisinin kalmadığı, kıyamet meleşinin kör tenindeki gümbürtünün duyulduğu, ne günün, ne de gecenin nüfuz edebildiği yerde, insanın kendi öfkesiyle yalnız kaldığı yerde, insan nihayet kendisini hissetmeli, büyümeli ve kutsal bir şeyi yaka-

layarak paramparça etmeliydi; kutsal bir şey olmalıydı, önemli olan buydu; saf bir şey olmalıydı, önemli olan buydu ve insan ona efendi olmalı, diz çöktürmeli ve onu ortadan silmeliydi.”⁹³

Burada yok edilmesi gereken, kutsal olan Halk, Ülke ve Anne ile sahte ve yetersiz olduğu için insanı çok derinden yaralayan Sevgi’dir. Bu tür insanlara, yalnızca nefret ve yıkım, canlı olma duygusu verebilir. Çocukluktaki acı, burada ölçüsüz bir yıkıcılığın tetikleyicisi olur. Bu, temelde, gerçek sevgi olasılığını cisimleştiren, ama ihanet eden anneye duyulan nefrettir. Hiç kimse kendisini bundan kurtaramadığı için, Hitler’in herkese vaat ettiği şey kurban oluştan kurtulmak olmuştur. Ama benzer biçimde hasar görmüş diğerleri gibi, o da kurbanı küçümsediğinden, bu vaadi alaycı bir vaattir. Amacı, başlangıçta tam olarak bilinçli olmasa da, kara kraliçeye ulaşmak ve ölümün kendisiyle bütünleşmektir. Albert Speer, “Spandauer Tagebüchern” (Spandau Günlükleri) (1975) adlı kitabında, Hitler’in yıkıcılığı ne kadar sevdiğini şu şekilde anlatıyor: “... onu her zaman derin bir heyecana sürükleyen düpedüz ateş olmuştur. Başkanlık makamında, yanan Londra, alevler içindeki Varşova veya havaya uçan yük trenleriyle ilgili filmler izlettiğini ve her seferinde büyük bir şehvete kapıldığını hatırlıyorum. Ama onu hiçbir zaman, savaşın sonlarına doğru bizlere, New York’un alevler içinde yok oluşunu nöbet geçirircesine betimlerkenki kadar kendinden geçmiş bir halde görmemiştim. Gökdelenlerin dev meşalelere dönüştüğünü, birbirlerinin içine yığılışlarını, patlayan şehrin karanlık göğün önündeki yansımasını canlandırmıştı.” Onun kendisini canlı hissetmesini, yalnızca ölüm ve yıkım sağlıyordu.

Onca insanı kendine çeken bu ölümcüllüktür. Ancak bu örtülü olmalıdır; örneğin Hitler'in, fotoğrafçısı Hoffmann'ın önünde provasını yaptığı gibi, iyicil bir gülümsemeyle örtülü olmalıdır. Bu maske, insanları ölümcül olma isteğinin suçluluğundan kurtarır.

Hitler bu konudaki tek örnek değildi. Ölümcül olan, bugün de, geleceğimiz için duyulan insancıl kaygı maskesi ardında saklanıyor. Daha yakın zamanlarda, Bayan Thatcher da Hitler gibi dinleyicilerini empatinin yükünden kurtarıyordu: "Hristiyanlık, inançta erimek demektir; toplumsal reform anlamına gelmez... Hristiyanların yaşamsal nitelikleri, yaşamımızın toplumsal değil, ruhani alanından kaynaklanır." Thatcher, bunları söylerken, toplumsal yaşamımızın temeli olan empatiyi ortadan silmeye çalışıyordu.⁹⁴ Düşünce ve toplumsal duygu birliğini inkâr ederek duyguyla düşüncenin bütünlüğünü parçalıyordu. Hitler gibi o da, dinleyicilerinin içindeki kurbanı uyandırarak, onlara kendi dışlarında bir düşman göstererek, insani olana karşı şiddet uygulanmasını teşvik ediyordu. Bu durumda empatiyi harekete geçiren, insanlık karşısında gösterilen sertlik ve soğukluk değil, "parçalayıcı" nitelik oluyor. Böyle insanlar, kuşku duymadıklarında kendilerini cesur hissederler. Dışa karşı takındıkları sahte tavır ile içlerindeki şiddet ve nefret birbirinden kopuk olduğu için, görünüş o an neyi gerektiriyorsa, bir an bir şeyi, bir an sonra ise tam tersini savunabilirler. Bu inandırıcı bir biçimde ve görüntüde dürüstlükle yapılır, çünkü böyle bir insan için çelişki söz konusu değildir. Hitler işte bu yüzden o kadar inandırıcı görünebiliyordu. Bir ara verme gereği bile duymadan, sorunsuzca bir rolden diğerine geçebilen bir oyuncu gibiydi. Bu nedenle hiçbir çelişkiyi de hoş göremiyordu;

duruşunu kaybediyor, sözlerini unutuyor veya depresyona giriyordu. Hitler'in çıkarsamalarından dehşete düşen Kurt Thiele, bir keresinde, bir konuşmasından sonra ona şunları söylemişti: "Bana baksana, herhalde senin beynine edip sonra da sifonu çekmeyi unuttular, ha?" Hitler konuşamayacak kadar şaşırılmış ve tek kelime etmeden gitmişti. Ama bir süre sonra, Münih bira mahzenindeki konuşmacı kürsüsüne çıktığında, yine eskisi gibi özgüveni ve inancı tamdı.

Devamlı olarak, bilhassa da iktidara geldikten sonra, öfke krizleri geçiriyordu. Halder, 8 Eylül 1942'de, ana karargâh "Werwolf"taki bir durum değerlendirmesi sırasında yaşanan bir olayı anlatıyor: "Hitler'e, Stalin'in daha 1942'de, orduya 1-1,5 milyon kadar asker alabileceğini belirten rapor sunulduğunda ve bunun sonucunda da Rusya'nın cepheye gönderilebilir tank üretiminin ayda en az 1200 adet olduğu kanıtlandığında, Hitler, ağzının kenarlarından köpükler sızarak, yumruklarını sıkıp, raporu okuyanın üzerine yürüdü ve ona, 'böyle budalaca şeyler anlatmasını yasakladığını' söyledi."96

Böylesine parçalanmış bir davranış biçiminin arkasında, ulaşılmaması mümkün olmayan bir iç terör gizlidir. Bunu görmek, ancak, görünürde hiçbir kuşku taşımayan bu tür insanlar, sahte görüntüleri artık işlevini yitirdiği için çöküntüye uğradığında mümkün olur. Bu durumda ya intihara yönelik eylemlere girişirler, ya da nefretlerini ve içlerindeki terörü yıkıcı şiddet eylemlerine dökerler. Hitler, savaşın sonuna doğru, bu ikinci yola giderek daha fazla yaklaşmıştı. Ona daima, bünyesindeki bir emniyet sübabı hizmeti vermiş olan, kendine acımaya dayalı kurban konumu, burada da gerçeklik ve abartılmış özgüven arasındaki çelişkiyi atlat-

masında yardımcı oldu. Savaş bittiğinde, suçu Alman halkına yükledi. Halk ona ihanet etmişti.

Bu iç terörü saptamak, uygarlığımız onu temelden reddettiği için hiç de kolay değildir. Fakat yine de mevcuttur. Muayenehanemde her gün insanların bu iç terörle nasıl boğuştuğunu izliyorum. Bu terörü, örneğin erkeklerin kadınlara duyduğu nefrette görüyoruz.

Bir hastam şunları söyledi: “Bu uç korkuyu olduğu gibi algılamak zor.” Sonra, bir canavar olmaktan duyduğu korkuları anlattı. Bu korkuları şöyle tanımlıyordu: “Bütün kadınlarla çiftleşmek isteyen bir erkek. Şehvetli olduğu için, kadınlardan nefret ettiği için, onlardan yara aldığı için, temelde onlardan korktuğu için, kendisini bunu yapmak zorunda hissediyor. Beni tahrik edebildikleri için kadınlardan nefret ediyorum. Ortada bırakılabileceğim için, bu beni güçsüzleştiriyor.” Ona bütün kadınlarla çiftleşmeyi neden bir görev haline getirdiğini sordum. Hastam şöyle yanıt verdi: “Zaten fantezilerimde uyarılmak ve hep daha fazla kadını uyarmak istiyorum. Ama bunu, kendimi onlara teslim etme korkumdan ötürü, benim belirleyici olduğum ve hepsini tahrik ettiğim bir fanteziye dönüştürüyorum... Kendimi o kadar güçsüz hissettiğim oldu ki! O zaman ben de, çekici iç çamaşırlarıyla mastürbasyon yapıyorum, bu sayede kadınlar üzerinde gücüm oluyor. Ama bir şeye hâkim olamıyorum; korku, korkuyu olduğu gibi fark edemiyorum, buna rağmen yaşıyorum... Ah, bu öyle çabuk oluyor ki. İnsan gerçek olarak algılayamıyor bile. Şimdi korkmaktan söz ettiğimde, korku hemen kayboluyor. Annem her zaman hareket halinde, her zaman eylem içindeydi. Ben de her zaman hareket halinde olmalıyım; bu, korkuyla ilişkili, ama

böyle yapınca da korkuyla ilgili bir şey öğrenemiyorsunuz. Uslu olmak istemiyorum, sonra da istiyorum. Korku hissettiğimde, ardından terör... Buna izin vermek zor. Yedi yaşımıdayken, annem bana bir şeyi söyletmeye çalıştığında, içimde terör hissettim. Bu, siz o zamanlardaki terörden söz ettiğinizde tekrar canlandı. O zaman duyduğum dehşetin nedeni, annemin niyetinin ağzımdan bir itiraf almak olmasıydı. Benimle ilgili değildi, dehşeti yaratan buydu!"

Hastam bu sözleriyle, bir çocuğun, henüz daha hayatının başlarında, annesinin gözünde kendi yansımasını görmediğinde, yani varlığı onun tarafından kabul görmediğinde karşı karşıya kaldığı dehşeti ifade ediyor. William James (1950), 1905 tarihli bir psikoloji klasığında, bir insanın onaylanmamasının onu nasıl bir hiçliğe sürüklediğini anlatıyor. Klaus ve Kennell'in daha önce sözünü ettiğim çalışmalarının, bu sürecin açıklanmasında belirleyici katkıları olmuştur. Hastam, bir sonraki seansımızda, çocukken ve daha sonraları, annesinin gözünde varlığına karşı bir akis bulmadığında, kendisini niçin hep bir psikotik gibi hissettiğini anladığını söyledi. Yaşadığı terörün nedeni, kendisini dışarıdan gelen bir tepkinin canlandırıcı etkisine sahip olmayan, ses geçirmez bir ortamda gibi hissetmesiydi.

Bu hastam dehşetle yüzleşmeye hazırdı; tüm gelişimi terörden kaçmaya göre yönelmiş olan Hitler'in durumundan farklıydı. Hastamın, hatırladığında yeniden yaşadığı acı, annesinin bir itiraf elde etme hırsı içinde, onu hiç görmemiş olmasından kaynaklanıyordu. Alice Miller, şımartan bir anneyi tanımlarken bundan söz ediyordu: Çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilme yetersizliğinden.

Hitler yaşadığı bu acıyı inkâr etti. "Cesur" olmak zorundaydı. J. Toland, Hitler'in, sekreterine şunları söylediğini kaydediyor: "Yiyeceğim bir sonraki dayakta sesi mi bile çıkartmamaya karar verdim. O an geldiğinde, -annemin korku içinde kapının önünde beklediğini biliyordum- her bir darbeyi saydım. 'Babam bana otuz iki kez vurdu', diye gururla gülerek anlattığımda, annem aklımı kaçırdığımı düşünmüş olmalı." Çocuk Hitler o an, babasının acı karşısındaki küçümsemesiyle ittifak kurmuş oldu. Peki, ona o kadar acıyan, ama onun için hiçbir şey yapmayan annesinin durumu neydi? Anne, "zayıflığıyla" babanın ne kadar kötü olduğunu ilan ediyordu. Ama aynı zamanda da ona saygı göstermeye teşvik ediyordu. Bir çocuk, böyle bir durumda kendisini ihanete uğramış hissedebilir, ama bunu ifade etme gücü yoktur. Çocuk, bir yandan babasından farklı görünmek ister, diğer yandan annesine, ona karşı ne kadar duyarlı olduğunu kanıtlamak ister ve buna zorunludur. Yani annesinin beklentilerine karşılık vermelidir; bu ise, kendi isteği ve iradesiyle davranmasından çok farklıdır. Bu, yarılmaya yol açan bir tuzaktır: Çocuk, annesine karşı uslu görünmelidir; ardında gerçek sevgi olmadığı için, bu ancak göstermelik olabilir. Uslu çocuk rolünün ardında, kopartılıp bilinçdışına atılmış olarak, özenlilik perdesi ardında hileyle kullanmış olduğu için anneye duyulan nefret kaynamaya devam eder. Hitler'i, sonunda bütün Almanya'yı imhaya iten derin nefretin kökeninde yatan budur. Ian Kershaw, Carl Amery ve Sebastian Haffner de aynı görüşü paylaşıyor.

Bu nefretin diğer kanıtları: Hitler'in tasarımını yaptığı ve NSDAP'nin bastırdığı bir borç senedinin üzerinde, sağ elinde kanlı bir kılıç, sol elinde kesilmiş bir kadın başı tutan, idealleştirilmiş bir savaşçı resmedil-

miştir. Altında ise şu cümle yazılıdır: "Gerçeğin savaş-
çısı yalanın başını kesiyor." Hitler, Franz von Stuck'un
resmettiği Medusa resmine de hayrandı. Resmi bir ki-
tapta ilk gördüğünde, eskiden beri hayranı olan Dr.
Ernst Hanfstaengl'e telefon ederek şunları söylemiş:
"Bunlar annemin gözleri!"⁹⁸ Freud da, Medusa'nın
uyandırdığı terör üzerine çalışmalarda bulunmuş ve
bunu anneye ilişkilendirmiştir.⁹⁹

Kültürümüzde ruhsal yaşam, anneye yaşanan ya-
rılmış ilişki tarafından belirleniyor. Ön planda anne
idealleştiriliyor, ama aslında aynı zamanda reddedili-
yor ve/veya küçümseniyor. Hitler, olağanüstü sert ol-
makla birlikte, buna bir örnektir. Bu yarılma elbette ki
bilinç dışında gerçekleşir ve görünür değildir. Pek tabii
ki inkâr edilmesi gerekir. Kültür de, itaate zorlayacak
ve inkârın devamını sağlayacak şekilde, saldırganla
özdeşleşmeyi destekleyerek bu inkârı teşvik eder.

Arasöz

Luigi Lucheni - Hitler gibi biri

Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth'i 10 Eylül 1898'de
Cenevre'de öldüren Luigi Lucheni'nin, yaşam boyu
hapse mahkûm edildikten sonra yazdığı otobiyografik
rapor, suikasttan yüz yıl sonra (1998) yayımlandı. Bu
yazıda, anneye olan ilişkideki yarılma çok belirgin bir
biçimde ortaya konuyor. Aynı zamanda da, bir ideolo-
jinin bunun görülmesini nasıl engellediğini gösteriyor.

Lucheni, doğduktan bir hafta sonra annesi tarafın-
dan evlatlık verilmiş. Annesine hitaben şu satırları
yazmış: "... Sayın Annem, oğlunun, günyüzü göreme-
diği için onu kucağında taşımış olanı lanetlediği dü-

şüncesini aklından çıkarmalısın. Seni lanetlemek mi! Ah Anne, oğlunun böyle kıymet bilmez biri olduğunu nasıl düşünebilirsin? Onu içinde taşıdığından emin olduğun günden itibaren sana nasıl bir sıkıntı verdiğini gayet iyi biliyorum. Bu arada ona, sahip olduğun tek şeyi emanet ettiğinde, CEHALETEN başka bir hamisi olmayan, yoksul bir hizmetçi kız olduğunu da biliyorum. İçin rahat etsin, bütün annelerin en talihsizi. Yüzünü bir kere bile görmemiş olan oğlunun seni hiçbir zaman lanetlemediğini, aksine kendisi yüzünden çektiğin bütün acılar için özür dilemek üzere önünde diz çöktüğünü bilmelisin,” (s. 113).

Lucheni de, Hitler gibi iyilik yapmacığının arkasına saklanıyordu. Bıçağını Elisabeth’in kalbine sapladığında bu maskeyi bir kenara bıraktı; Hitler gibi o da çelişkisini itiraf etmedi. “Lucheni, Cenevre’ye Prens Henri d’Orléans’ı öldürmek üzere geldiğini, ama onun artık orada bulunmadığını anladığından sonunda bir başkasını öldürmeye karar verdiğini iddia etti,” (s. 41). Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth’in Cenevre’ye geldiği, öldürülmesinden üç buçuk saat önce yerel basın tarafından açıklanmıştı. Herhangi birini öldürme kararının, dürtüsel olarak, erdemliliği ve anaçlığıyla tanınan bir kadına yönelmesi, içindeki “sevgi” ve nefret arasındaki bölünmeyi gösteriyor. Eyleminden pişmanlık duymadı; bu politik görüşe henüz daha üç ay önce katılmış olmasına rağmen, eyleminin ardında anarşist inançlarının bulunduğunu söyledi. Daha önceki tutumunu belirleyense, düzen ve idealleştirilmiş otoriteye duyduğu saygıydı; İtalya’da kraliyet sistemini desteklemiş ve devrimcilere karşı her zaman öfke duymuştu (s. 23). Onun için önemli olan, kahraman olarak öne çıkmaktı; bir oda arkadaşına şunları söylemişti: “Biri-

sini öldürmeyi istiyordum, ama gazetelere çıkması için çok önemli bir insan olması gerekiyordu," (s. 26). Kısa bir süre önce, Napoli'de, üç buçuk yıllık askerlik hizmetini tamamlamıştı. Askerlik döneminden şöyle söz ediyordu: "... nihayet iç düzeni olan, net kurallara göre işleyen, sahteliği olmayan, içinde hiçbir zaman yer bulamadığım gerçek yaşamdan ayrılmış bir dünyada yaşıyordum," (s. 16). Tıpkı Hitler gibi, o da orduya gönüllü olarak girmişti ve savaş nazırı tarafından bir nişanla onurlandırılmıştı. Üstleri onun birlikteki en iyi asker olduğunu söylüyorlardı: "Her zaman disiplinliydi ve askerlik görevinin bütün gereklerini yerine getiriyordu... Mantığıyla itaatkârlığının bileşimi, özellikle devriye hizmeti için çok uygundu..." (s. 17).

Hitler gibi Lucheni de, kendisini toplumsal adaletsizliğin kurbanı olarak görüyordu. Başkalarına verdiği acının farkına varamıyordu. Hissetme yetisi eksikti. Çocukken çektiği yoksunluklardan, tıpkı Hitler gibi, hiçbir üzüntü hissetmeden söz ediyordu: "Bu çocukluk, bütün çocukların tadına vardığı en basit mutluluklardan ve zevklerden bile yoksundu. Bu çocuk, hiçbir zaman bir dostluğun, bir arkadaşlığın veya yaşıtı çocuklarla bir arada olmanın hoşluğunu yaşamadı. Ne bir okul eğitimi aldı, ne de onu yönlendiren, ona teselli veren ve ilgi gösteren biri oldu. Bir çocuğu, diğer insanların oluşturduğu topluluk içinde hayatını bir insan olarak sürdürmeye ve diğer insanlar gibi görevlerini yerine getirmeye hazırlayacak bütün kaçınılmaz şeyler onun hayatında eksikti," (s. 195). Burada da, tıpkı Hitler'de olduğu gibi, gerçek keder yerine yalnızca kendine acıma var. Ama duygularla nasıl oynanabileceğini biliyordu. Hitler gibi o da, dünya görüşünü destekleyecek şeyleri elde etmeyi biliyordu.

Lucheni acıyı hissetmiyordu. Ama kendi kurban durumunda oluşunun suçunu başkalarına yüklüyordu: "Çünkü GÜÇLÜLER, avlarının tehlikede olduğuna inandıklarında, kurbanlarına korku salmak için ibret yaratarak yasalarının sertliğini kanıtlar; hürsizin en büyüğü olan kendileri tarafından yapılmış yasaların. En küçükleri kışkırtmayı iyi bilirler, çünkü onların dürtüklemeleri sonucunda acı duymayacak kadar bozulmuş olduklarının farkındadırlar," (s. 99). Murray Cox'un, Broadmoor'da üzerinde çalıştığı katillerde olduğu gibi, Lucheni de hakkında konuştuğu halde acıyı hissetmiyordu. Bu sayede, mahkemede sorgulanırken, annesi tarafından itilmiş olmayı, eylemine, yani imparatoriçeyi katletmesine gerekçe olarak gösterdi. Hatta, bu suç işlerken amacının ne olduğu sorusuna şu yanıtı verdi: "Yaşamım için intikam aldım," (s. 59). Ancak, acısını, ıstırabını itiraf edemiyordu. Savcı Georges Navazza'nın özetlediği gibi, Lucheni'yi bu eyleme iten, intikam bile değildi; yalnızca "içindeki nefretti" (s. 61). Mark Twain, o sıralar bir dostuna yazdığı mektupta, birçok bakımdan Haffner'in Hitler hakkında söylediklerini hatırlatan bir gazete makalesinden alıntı yapmıştı: "Bu oyun, dünyaya nasıl bir zihniyet sundu?... İnsanlık merdiveninin en son basamağında, yeteneksiz, yetersiz, eğitimsiz, ahlaksız, karakersiz, her türlü iç hoşluğundan yoksun biri, beş dakika içinde bütün politikacıları, insan sevgisi satıcılarını, orkestra şeflerini, bisiklet şampiyonlarını, kanunsuzları ve diğer bütün soytarıları gölgede bırakıverdi," (s. 38). Anne karşısındaki bölünmüşlük insanları daima uçuruma sürükler.

Acısı ve iç terörü Hitler'i de kendi benliğinden koparmıştı. Bu yüzden onu, Cox'un üzerinde çalıştığı katil-

lerde olduğu gibi, sürekli olarak kendi dışında arayacaktı. İçinde yer alan, başkalarında terör yaratma dürtüsünün kökeni burada yatmaktadır. Speer'in sözünü ettiği, Hitler tarafından hayal edilen alev denizi, bu sürecin bir ifadesidir. Katil, kendi yitirilmiş acısını kurbanda aramaktadır. Aynı zamanda da, ölümcül bir anenin kahramanca idealleştirilmesi ile, yaşanan acı ve terör tersine çevrilerek gizlenir. 1 Şubat 1943'te Wolfsschanze'de (Kurt sığınağı) yapılan durum değerlendirmesi sırasında Hitler, Mareşal Paulus'un, Stalingrad yenilgisinden sonra intihar etmemiş olması nedeniyle ona karşı duyduğu öfkeyi gözler önüne sermişti: "Size (Jodl'a hitaben) söylemek istediğim şeyler var. Onun (Paulus'u kastederek) gibi insanların, niçin ölümü yeğlemediğini anlamıyorum. On binlerce insanın, subayın ve generalin gösterdiği kahramanlık, yapılması gerektiği anda zayıf bir kadının bile yapabileceği şeyi yapamayan karaktersiz bir adam tarafından yok edildi." Hitler daha sonra, kocası ölen bir kadının yazdığı mektuptan söz etmişti: "Benden, çocuklarının bakımını sağlamamı rica ediyor. Çocukları olmasına rağmen yaşamaya devam etmesinin mümkün olmadığını belirtiyor... sonra da kendisini vuruyor. Bu kadın bunu yapıyor, bu gücü buluyor, ama askerler bu gücü bulamıyor!"¹⁰⁰

Hitler, nefretini daima kurban konumunda oluşuyla gerekçelendirdi. Böylece, başkalarına acı verme hakkını kendinde gördü. Sürekli olarak, bütün dünyanın, özellikle de Marksistlerin ve Yahudilerin kendisiyle alay ettiği duygusuna sahipti. Yaptığı üç önemli konuşmada, kendisini Yahudilerin alaycı tutumunun kurbanı olarak gösterdi. 30 Ocak 1939'da şunları söylüyordu: "Yaşamım boyunca pek çok kez peygamber-

lik yaptım ve çoğunlukla alaya alındım. İktidar için mücadele ettiğim dönemde, günün birinde Alman Devleti'nin yönetimine geleceğime ve tüm halkın yönetimini üstlenerek, diğer sorunların yanı sıra, Yahudi sorununu da çözüme ulaştıracığıma dair öngörülerimi, bilhassa Yahudiler alayla karşıladı. Alman Yahudilerinin o sıralar attığı çingiraklı kahkahaların şimdi gırtlaklarında boğulduğunu sanıyorum.”¹⁰¹ 30 Ocak 1941'de ise şöyle konuşuyordu: “Şu uyarıda da bulunmak istiyorum... eğer dünyanın diğer yarısı Yahudiler tarafından genel bir savaşın içine sürüklenirse, Yahudilik Avrupa'da son kozunu oynamış olacaktır!... Öngörülerimle daha önce alay ettikleri gibi, şimdi de bu sözlerime gülebilirler. Gelecek aylar ve yıllar, bu hususta da görüşlerimin doğruluğunu gösterecek. Irk bilincimiz şimdiden halktan halka yayılıyor... Öyle ki, günün birinde içlerindeki büyük düşmanı onlar da tanıyacak ve bizimle aynı cepheye geçecekler: Uluslararası Yahudi sömürüsüne ve halkları zehirlemesine karşı kurduğumuz cepheye.”¹⁰² 30 Eylül 1942'de Berlin Spor Sarayı'nda yaptığı konuşma şöyleydi: “Şayet Yahudilik, Avrupa'nın ari ırklarının kökünü kazımak için uluslararası bir dünya savaşı tertip ederse, bu, ari halkların değil, kendi köklerinin kazınmasıyla sonuçlanacaktır... Yahudiler bir zamanlar, benim Almanya'daki öngörülerimle de alay ettiler. Bugün hâlâ gülebiliyorlar mı, yoksa kahkahaları boğulup kaldı mı bilmiyorum. Fakat şimdi de garanti edebileceğim bir şey var: Kahkahaları, her yerde boğulacak ve ben, bu öngörümde de haklı çıkacağım.”¹⁰³

Hitler burada da kurban rolünü sonuna kadar oynuyor. Hitler, konuşmalarındaki bu üslupla, dinleyicilerinin kurban olarak kendisiyle özdeşleşmelerini ve

buradan intikam hakkı çıkarsamalarını sağlıyordu. Hitler bir alaya alma ustasıydı, ama alaycılığı hep, başkalarının ona bir şey yapmış olmasına bağlanıyordu. Ron Rosenbaum, Hitler'in bu konuşmalarında düpedüz ahlaksızca bir alaycılık sergilediği görüşündedir.¹⁰⁴ Böylelikle de belirleyici olan noktayı, yani Hitler'in incinmelerinin sorumluluğunu ne ölçüde yabancılara yüklediğini gözden kaçırmaktadır; gerçek işkencecilerini, yani anne-babasını koruduğunu da.

Hitler gibi insanların, yaşam karşısında duyabilecekleri tek duygu küçümsemedir. Bu durum Lucheni'nin öyküsünde de belirginleşiyor. Eğer anneye duyulan nefret bilinçten kopmuşsa, bu tür insanlar içlerinde sevgi olmadığı için yaşamdan da nefret eder. Çoğunlukla sevgi olarak yaşanan şey, sevgiden başka her şeydir. Harvard Üniversitesi'nden Amerikalı psikiyatr ve danışman Joseph C. Rheingold, anne sevgisine ilişkin bu sorunu ayrıntılı bir biçimde inceliyor. Vardığı sonuç şu: "Hayal kırıklığı arttıkça, sevgi, intikam dürtüsüne karşı bir savunmanın maskesi haline geliyor. Bu duyumsayışların çözümlenmesinde sarsıcı olan, çoğu insanın 'sevgi' olarak yaşadığı şeyin, asıl duygunun nefret oluşuna izin vermeyen bir kendini aldatış olduğunu ifade etmesidir."¹⁰⁵

Franco'nun generallerinden Milan Astray'ın savaş çağrısı şu şekildeydi: "Çok yaşa ölüm!" İspanya iç savaşının başladığı sıralarda Salamanca Üniversitesi'nde yapılan bir kutlamada izleyicilere şöyle bağıırıyordu: "Akla ölüm!"¹⁰⁶ O sırada üniversitenin rektörü olan büyük İspanyol filozof Miguel de Unamuno'nun bu konudaki yorumu ise şöyle olmuştur: "Olgun bir ruh-tan yoksun bir sakat, etrafını da sakatlamak suretiyle uğursuz bir rahatlama arıyor." Söz konusu olan tam

da buydu: İnsan, sevilmediği için ruhu sakatlanmışsa, ölümcül olarak yaşantıladığı annesiyle ölümden buluşmak çabasından kurtulamaz. Sonra da bu kurtuluşa, "yaşam" adı verilir. Hitler, 1 Şubat 1943'te bir durum değerlendirmesi sırasında şunları söylüyordu: "Yaşam ne anlama geliyor?... İnsanoğlu sonuçta ölümlüdür. Bi-reyin yaşamının ötesinde korunansa halktır. Kişi, eğer görevi onu bu sefil durumda bulunmaya zorlamıyorsa, kendisini bu ıstıraptan kurtaracak andan nasıl olur da korkabilir!"¹⁰⁷

Burada yaşam, uğruna yaşamın ölüme adandığı soyut halk düşüncesi adına inkâr ediliyor. Daha sonra: "Eğer yaşamım sona ermiş olsaydı, -kendi adıma konuşursam- benim için bu sadece kaygılardan, uykusuz gecelerden ve ağır bir sinirsel ıstıraptan kurtulmak anlamına gelirdi. Ölüm yalnızca, saniyenin küçük bir parçası ve insan her şeyden kurtuluyor, huzura ve sonsuz sükûnete kavuşuyor."¹⁰⁸ Ancak, kendisini boş hisseden, varlığında canlılıktan, yaşamı onaylayan bir duygudan yoksun olan bir insan böyle konuşabilir. Bu insan, bu durumun bir sonucu olarak, başkalarının acısını da fark edemez ve algılayamaz. Böyle bir insan, yaşamına kolayca son verebilir. Luigi Lucheni'nin ve Hitler'in kendilerini öldürmüş olmalarının nedeni, başkalarına yapmış olduklarından dolayı duydukları çaresizlik değildi. Başkalarına verdikleri acıları fark edebilecek durumda değildiler zaten. İntiharlarının nedeni daha ziyade, "istismar edilen" rolünü oynamalarına; böyle insanların yaşamın acılarıyla karşılaşmaktaki korkaklıklarını gizledikleri, göstermelik kimliklerine dayanır.

Geçerli olan yalnızca başkalarını yıkıma uğratmaktır; böyle insanlara canlı oldukları duygusunu veren

Adolf Hitler

tek şey budur. Hitler, 18 Ekim 1942'de bütün muhaliflerin öldürülmesi emrini verdi: "Şu andan itibaren, Avrupa'da ya da Afrika'daki Alman kuvvetlerinin bütün komuta zincirlerindeki muhalifler; görünüşte üniformalı askerler ya da silahlı veya silahsız imha birlikleri bile söz konusu olsa, savaşıyor ya da kaçıyor bile olsalar, tek bir kişi kalmayıncaya dek yok edilecektir... Bu kişiler tespit edildiğinde teslim olma girişiminde bulunsalar bile, kesinlikle hiçbir özür kabul edilmeyecektir." Bu emirler, 24 Haziran 1944'te bile, Alman ordusu komutanlığı tarafından "mutlak geçerli" olarak ilan ediliyordu.¹⁰⁹

Nasıl oluyor da insanlar bu adamı bir kurtarıcı olarak görebiliyor ve onun görüşlerine kapılabiliyor? "Kesinlikle inanıyorum ki, önümüzdeki on, yirmi, otuz, hatta elli yıl içinde Almanya'da, benden daha fazla otoriteye sahip, ulus üzerindeki etkileme kabiliyeti daha güçlü ve daha fazla kararlılık gösteren bir başka kişi daha görülmeyecektir," (Hitler, 12 Aralık 1944).¹¹⁰ Sanki bütün bir ulus bu düşünceye katılmış gibi görünüyor. Ama belki de tersi geçerli. Belki de Hitler, insanları onun gibi bir "kurtarıcı" aramaya iten bir ruhsal sürecin sonucunda ortaya çıktı. Önümüzdeki bölümlerde bu sorunun üzerinde duracağız.

Hitler'i Lider Yapan İnsanlar

Başarılı bir diş doktoru olan bir kadın hastam bir kere-
sinde bana, "Eğer insan kendisini, kendi yarattığı sahte tavrın içinde görüyorsa, duygular için kaygı duymasına gerek kalmaz," demişti. "Eğer insan kendisini, görüntüye dayanan imgelerde yansıtıyorsa, her şeyi geri almak mümkündür. Bu görüntüleri çekmecelere yerleştirebilir ve duruma göre gerektiğinde kullanabilirsiniz. Her şey görüntüden ibarettir, öyle ki, 'görünürde' her şeyi ve hatta kendisini de insanın kendisi belirleyebilir."

Hastam bunları, ne yapacağı hiç belli olmayan biri olan annesiyle çocukluğunda yaşadığı bazı olayları anlattıktan hemen sonra söyledi. Kendisi de diş doktoru olan annesi, genel faaliyetlerinde düzenli ve yapacakları önceden belirli biri olmasına karşın, kızına karşı aniden soğukluk gösterme eğilimindeymiş. "Örneğin, bir doktor olarak nasıl da soğukkanlı ve her şeye hâkim bir biçimde davranacağımı düşlerdim. Tartışmasız ölçüde mükemmel ve hayranlık uyandırıcı. Bu görüntü, titizliğimi dokunulmaz kılıyordu. Böylece terk edilmem mümkün olmayacaktı, her şeyi kendim yönlendiriyordum. Annem tarafından reddedilmenin yarattığı terör beni sarsamıyordu. Böylece kendime ege-men olabiliyordum. Empati göstermemek gerekiyordu;

o zaman insan kendisini zayıf hissediyor ve diğerlerini de korkutuyordu.”

Hastam, Hitler'in oluşturduğu görüntüyü de açıklayan bir süreç anlatmıştı: Mutlak bir irade ve kararlılık yansıtan, ama ardında yalnızca, Dr. Krebs'in Hitler'le Hamburg'da karşılaştığında görmüş olduğu gibi, korku, nefret ve kendine acıma dolu, karmaşık, şekilsiz, sınırsız ve tanımlanmamış bir benlik yapısı gizleyen bir görüntüye hizmet eden bir kendilik oluşumu.

Hitler Miti

“Sahte-pozlar-takınmak”, daha çocukluğundan itibaren Hitler'i belirleyen bir özellik olagelmışti. Babası onu kırbaça terbiye ederken, onun acı karşısında gösterdiği duyarsızlıkla gururlanması, bunun ilk örneklerinden biridir. Hitler, acının, çaresizliğin, kederin ve şaşkınlığın yaşanmasının bileşiminden oluşan gerçek bir duygu yaşamı içinde tutunamadığı için, sahte pozlar takınmak zorundaydı. Sahte pozlar onun açısından, oluşturma gücünü bulamadığı içinin ikamesi anlamına geliyordu. Bir insanda bu güç ne kadar azsa, o kadar çok dışa yönelik ve görüntüden ibaret bir hayat yaşamak zorunda kalır. Bu yüzden Hitler, henüz daha Münih'teyken, hitabet gücünü keşfettiğinde, çocukken acılardan kurtulmak için başvurduğu o sahte poza, yani güçlü görünmeye yönelik bir imaj geliştirmeye başladı. Buna bir de kararlılık ve sarsılmaz bir otorite görüntüsü eklemesi gerekiyordu: “Bu başarıları elde edebildim..., çünkü bazı zavallıların edinmiş olduğum bilgiyi sarsmalarına ve beni yolumdan döndürmelerine asla izin vermedim; bir kez kabul etmiş olduğum gerekliliklere, bütün koşullar altında uydum.”¹¹

Fakat sahte pozlarla gerçeklik bir araya getirilemez olunca yıkım gelir. Bu yıkım kendini, bilinçteki aksa-malarla belli eder. Stalin, Hitler'in Rusya'ya saldırısı üzerine işbirlikçilik yapınca, haftalarca ülkesini yöne-temez durumda kalmıştı. Böyle bir insan, gerçeği ken-di katı ve kuruntuya dayalı imajıyla birleştiremeyince, sorunu çoğunlukla bu psikosomatik yolla çözer. Hit-ler'de bu sürecin kanıtı yalnızca çocukluğundaki öfke nöbetlerinden ibaret değildi. 15 Ekim 1918'deki hardal gazı saldırısından sonra yaşadığı geçici körlük de bu sebepten olmalı. Gerçi görme bozukluğunda gazın ge-çici etkisinin de bir payı olabilir, ancak, buna eşlik eden ruhsal tepkiler o kadar açıktı ki, onu Pasewalk Askeri Hastanesi'nde şef psikiyatr Edmund Forster'e havale etmek zorunda kaldılar.¹¹²

Hitler, iyileştikten kısa bir süre sonra tekrar körleş-ti. Rudolph Binion, bu gerilemeyi, 1918 sonlarında Al-manya'da yaşanan ve Hitler'in milliyetçi görüşlerine tamamen ters düşen devrimci başkaldırıları karşısında gösterilen çaresizce bir tepki olarak yorumluyor.¹¹³ Hitler, "Kavgam"da, kendisinin de "hayatımın en kor-kunç kesinliği" diye tanımladığı bir devrimin gerçek-leşmesine tahammül edemediğini belirtiyor: "Gözle-rim yeniden kararırken..." (s. 223). Hitler kendisini bir halüsinasyonla "kurtarıyor". Bu halüsinasyon, Alman halkını özgürleştirmek ve Almanya'nın gücünü dirilt-mek üzerine kurulu. "Hitler, Hanfstaengl'e, 1918 son-baharında Pasewalk Hastanesi'nde yatarken doğaüstü bir hayal gördüğünü ve kendisine, talihsiz ülkesini kurtarmasının emredildiğini anlattı."¹¹⁴

Hitler'in sahte pozunun ardında gizlenen gerçek çok başkaydı. Hitler karar almada yetersizdi. Sadece, durum ona başka bir çıkış yolu bırakmadığında karar

alabiliyordu. Daha önce de değinmiş olduğumuz üzere, Röhm'ün öldürülmesinde de aynı şeyi yaşamış, ordudan onu harekete geçmeye zorlayan bir tehdit gele- ne dek kararsız kalmıştı. Fakat hemen ardından, acı- masızca kararlar veren sert efendi rolüne bürünmüş ve kararını ilan etmişti: "Yüksek mahkeme bilmeli ki, ben şu anda Alman Ulusu'nun kaderinden sorumluyum ve dolayısıyla Alman Ulusu'ndan sorumluyum!"¹¹⁵

Şayet gerçek, örneğin Avusturya SS kuvvetlerinin ve parti ileri gelenlerinin 1934 yılının Temmuz ayında- ki darbe girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra olduğu gibi, onun hayalleriyle çelişirse, isteri krizi ge- çiriyordu.¹¹⁶ Ren bölgesinin, 7 Mart 1936'da yeniden istilas, gerçeğe uygun bir karar değil, gözü kara bir gi- rişimdi. Bu olay ardından Hitler şunları söyledi: "Şa- yet Fransızlar Ren bölgesine girmiş olsaydı, utanç ve hezimet içinde geri çekilmek zorunda kalırdık, çünkü elimizdeki askeri güçler, ölçülü bir direniş için bile ke- sinlikle yeterli değildi."¹¹⁷ Hans Frank aktarıyor: "Çok memnunum! Tanrım! Böyle yolunda gitmiş olduğu için çok memnunum!"¹¹⁸

Hitler, karar vermekte yetersiz olmasına rağmen sar- sılmaz bir irade gücüne sahip olduğu için, mitleştiril- mesi aslında ilginç ve ürkütücüdür. Belli ki insanlar, kendi görmek istediklerini görüyorlardı. Durum şuy- du: Hitler karar vermekte zorlanan biriydi ve Alman Devleti'ni kararlı bir şekilde yönetecek yeterlilikte de- ğildi. Ancak, çevresindekiler bu gerçeği tersine çevir- diler. Prusya Tarım Bakanlığı Devlet Müsteşarı Wer- ner Willikens, 21 Şubat 1934'te yaptığı bir konuşmada şunları söylüyordu: "Gözlem yapma fırsatı bulan her- kes iyi biliyor ki, Führer, kısa veya uzun vadede ger-

çekleştirmeyi hedeflediği şeyler hakkında çok zor talimat verebiliyor. Şimdiye dek, Yeni Almanya'da onun yerinde olan biri Führer'in tavrının tam tersini ortaya koymuş olsaydı, en iyi işi yapmış olacaktı. Son yıllarda insanlar, pek çok yerde ve pek çok zaman, durmadan emir ve talimat beklediler. Ne yazık ki bu beklentiler gelecekte de bu şekilde devam edecek gibi görünüyor; bu durumda, Führer'in tutumu anlamında, ona karşı çalışmayı denemek herkesin görevi olmalı. *Bu noktada hata yapan, bunu kısa zamanda fark etmek zorunda kalacaktır.* Ama her kim ki Führer'in yoluna ve amacına karşı çalışacak olursa, günün birinde, birdenbire, çalışmasının meşru onayını alarak, şimdi olduğu gibi ileride de en güzel ödülü alacaktır."¹¹⁹ "Führer'e karşı çalışmak", Kershaw'ın da vurguladığı gibi, Hitler'in emrini beklemeden karar almak anlamına geliyordu. Bunun sonucu ise, resmi hükümet bürokrasisinin dağılması ve Nazi önde gelenlerinin koruduğu ekibin hâkimiyet sağlaması oldu. Bu da Hitler'e karşı duydukları sorumluluğu artırdı. Hitler, hesaplaşmalardan kaçtığı ve karar almada yetersiz olduğu için, Kershaw'ın araştırmalarının da gösterdiği üzere, hükümet ve yönetim sorunlarında bir karmaşa ortaya çıktı.¹²⁰

Bunun sonucunda ise alışılmamış bir durum ortaya çıktı: Bir yanda demir iradeye sahip lider miti vardı, diğer yanda ise merkezi eşgüdüm merciinden yoksun ve hükümet başkanının, hükümet aygıtından giderek koptuğu aşırı modern bir devlet. Kershaw, Hitler'in emir subaylarından Fritz Wiedemann'ın şu sözlerini aktarıyor: "Hitler, zaman içerisinde yeniden, genç bir adamken Linz ve Viyana'da sürdürmeyi sevdiği yaşam tarzına meyletti... İlerideki zamanlarda, ancak öğle yemeğinin biraz öncesinde ortaya çıkıp, hükümet

basın şefinin basın haberlerinden oluşturduğu dosyayı kısaca okuduktan sonra yemeğe gitmeye başladı. Bu yüzden, devlet sekreterleri Lammers ve Meissner'in, devlet başkanı olarak Hitler'den, yalnızca onun verebileceği kesinleşmiş kararları edinmeleri gittikçe zorlaştı... Obersalzberg'de... odasından genellikle öğlen 2'ye doğru çıkıyordu. Sonra yemeğini yiyordu. Öğleden sonralarını çoğunlukla yürüyüş yaparak geçiriyor, akşamları da yemekten sonra film izliyordu."¹²¹

İradesi güçlü, Lider/Baba miti, yalnızca herkesin Hitler'in isteklerini tahmin etmesinden ibaret değildi. Gerçekten "ona karşı çalışanlar", "zamanı gelince" ihmalleri yüzünden cezalandırılacaklarını da hesaba katmak zorundaydı. Kershaw bütün bunları gözler önüne seriyor. Buna rağmen, Hitler'i yine de "soğukkanlı" ve kararlı bir devlet adamı olarak görüyor. Bu da, saldırganla özdeşleşmenin belirlediği kültürümüzün bizi nasıl da, Liderlerimizde/Babalarımızda "büyüklük" ve güçlü bir irade görmeye veya görmek zorunda olmaya ittiğini gösteriyor.

Mit, bugüne değin, Hitler'in gücünü ve büyüklüğünü Almanların ekonomik durumunu önemli ölçüde düzeltmiş olmasıyla ölçmemiz gerektiğine inanmamızı sağladı. Gerçekte ise durum bunun tam tersiydi. Berlin polisi, 1935 sonbaharında besin maddeleri fiyatlarının yükselmesi ve işsizliğin artması dolayısıyla halkın ruh halinin kötüye gittiğini belirtiyordu. Ocak 1936'da durum daha da kötülediğinde, Hitler öfkeleni ve bu tür haberleri yasakladı.¹²² Aynı ay içinde, Çalışma Bakanlığı, işsiz sayısının iki buçuk milyon olduğunu açıkladı. Hitler'in tepkisi, bu açıklamaya karşı bir etki yaratmak için ulusal coşkuyu yükseltmek oldu. Bu yüzden

Ren Bölgesi'ne yürüyüşü sahneledi. O sırada, çalışan halkın yarısı haftada en fazla 18 Reichsmark kazanıyordu; bu, yoksulluk sınırının altında bir gelirdi ve 1928'de Weimar Cumhuriyeti'nde olduğundan daha düşüktü.

Bunun anlamı, Hitler mitinin yalnızca kendi sahneledikleriyle açıklanamayacağı, bunun, insanların böyle bir mite duydukları ihtiyaçla ilişkili olduğudur. Böylece Hitler, oynadığı rolün gerçek olduğu inancında desteklenmiş oldu ve sözde bir kendilik olarak kendini oynayışına giderek daha fazla sarıldı. 13 Eylül 1936'da partinin ordu birimleri karşısında yaptığı konuşmada, kendisini hata yapmaz olarak addettiği görülüyordu: "Beni bulmuş olmanız, milyonlarca kişinin arasında beni bulmuş olmanız çağımızın bir mucizesi! Benim sizi bulmuş olmam ise Almanya'nın talihi!"¹²³ Daha önce, 14 Mart 1936'da Münih'te yaptığı bir konuşmada ise şu sözleri sarf etmişti: "Ne tehditler, ne de uyarılar beni yolumdan çevirebilir. Öngörünün gösterdiği yolda, bir uyurgezer emniyetiyle ilerliyorum... Alman halkı şimdi... bu üç yıl içinde, Alman Ulusunun batıp batmadığının, yahut yeniden dirilip dirilmediğinin yargısını vermelidir... ben bu yargıyı bekliyorum... Bu benim için en büyük tarihsel meşruluk olacak. O zaman dünyanın karşısına çıkıp şunu söyleyebileceğim: 'Konuşan ben değilim, Alman halkı konuşuyor!'"¹²⁴

Saldırganla özdeşleşmek, bu yolla biçimlenmiş insanların kurtuluşu kendilerine acı çektirende aramalarına neden olur. Aradıkları aslında, gerçekten güçlü bir lider değil, bir güçlülük kurgusudur. Bu, kendilerini güçlü ve önemli hissetmek için çocuğu baskı altına alan anne ve babanın da özellikleridir zaten. Bu yüzden böyle insanlar, kurtuluşu, güçlülük vaat eden,

ama aslında sahip olmayanlarda ararlar. Aradıkları, acımasız kral veya acımasız kraliçedir.

Tarih, insanları sıkıntılarından kurtarmayı vaat eden kurtarıcılarla doludur. Miloseviç de bunlardan biridir. Norman Cohn'un, "Das Ringen um das Tausendjähri-ge Reich. Revolutionärer Messianismus im Mittelalter und sein Fortleben in der modernen totalitären Bewegung" (Bin Yıllık İmparatorluk İçin Mücadele. Orta-çağda Devrimci Mesihlik ve Modern Totaliter Hareketlerdeki Devamı) (1961) adlı yapıtı, peşlerindeki insanları çaresizlikten, sefaletten ve zavallılıktan kurtarmak vaadiyle, sözde düşmanlara karşı amansız bir mücadeleye sokan lider portreleriyle doludur. Ancak bunlardan hiçbirisi, insanüstü mutlak kararlılık mitini Hitler kadar mükemmel bir biçimde yansıtmamaktadır. Hitler, peşindekileri, tıpkı 14 Eylül 1936'da Nürnberg'deki konuşmasında yaptığı gibi, sürekli olarak, onların ve kendisinin zayıflıklarından söz ederek yö-rüngesine çekiyordu. Kararlılığı bu zayıflıkların engel-leliğini, her dinleyici kendi tecrübelerinden biliyordu. "Boş lafla" yolundan döndürülmenin ne kadar kolay olduğunu da biliyorlardı. Bu yüzden Hitler, hepsinin kendi yetersizliklerinden bildiği bir şeyi ifade etmiş oluyordu. Peşindekiler de onunla ve takındığı sahte ta-vırla özdeşleşerek kendi başlarına yetersiz kaldıkları kararlılığı bu şekilde yaşayabiliyorlardı. Hasarlı bir ben, öz değer duygusunu bu şekilde yükseltebilir.

Bu süreçte, ikisini birbirine karşı oynayabilmek için nefrete ve iç düşmana hitap edilmelidir. Jane Kramer, "New Yorker" dergisinde yayımlanan bir makalesin-de, Almanya'nın Yukarı Hessen eyaletinde yer alan, geçmişte sekiz yüz yıl boyunca soylu bir aile tarafın-

dan yönetilmiş olan Schlitz kentinden söz ediyor.¹²⁵ Bu aile, orada yaşayan halka, kölelikleri karşılığında onları düşmanlardan korumayı vaat ediyor. Kentin belediye başkanı, Kramer'le yaptığı söyleşide, Schlitz'lilerin, verilen emirler bir düşmanı hedef aldığı sürece, kendilerine emir veren herkesi izlemeye hazır oldukları yönündeki sorundan bahsediyor. Böyle insanlar için dünya, şayet bir düşman bulunmuyorsa, anlaşılmaz ve denetlenemez bir yer haline gelir. Güven duygusunu ancak, bizzat kendisi terör uygulasa bile düşman hedefler gösteren bir otorite sağlayabilir.

Hitler, insanlara sözde düşmanlar sunarak, onlara içlerindeki onca nefret ettikleri düşmanı dışa aktarma, nefretlerini suçluluk duymadan ifade etme ve böylece kendilerini aşağılık duygusunun ağır yükünden kurtarma imkânı verdi. İnsanların kurtarıcı aramasının, aslında lider olmayan bir lidere ihtiyaç duymasının nedeni budur. Örneğin Abraham Lincoln gibi gerçek liderler sorumluluk talep eder ve gerçeğe yüzleşmek ister. Fakat bu korku verici bir şeydir, çünkü bu durumda herkes kendi boyun eğmişliğiyle yüzleşmek zorunda kalır; ki bu, insanların çoğu için mümkün olmayan bir durumdur, çünkü çocukluktaki saldırganla her özdeşleşmenin ardında, gerçeği inkâr etmeye zorlayan bir terör vardır. Sonuç ise çoğu kez, bir zamanlar çocuğa verilen asıl acıdan değil, aşağılık duygusundan kurtulmak için gösterilen çabanın yaşam boyu sürmesi olur.

Ren Bölgesi istilasının başladığı 7 Mart 1936'da, Berlin'de çalışmakta olan Amerikalı gazeteci William Shirer, Alman Parlamentosu üyelerinin, Hitler'in konuşması sırasındaki tavır ve görüntülerini şöyle tarif ediyor: "... koca kafalı küçük bedenler, yağlı enseler,

kısa kesilmiş saçlar, şiş göbekler, kahverengi üniformalar ve kalın çizmeler... Bağırıp tezahürat ederek ayağa fırlıyorlar. Birkaç diplomat ve elli kadar gazeteci dışında, konuk tribününde de görüntü aynı. Kölece bir selam için kaldırılmış eller, yüzlerde isteri izleri, sonuna kadar açılmış bağırان ağızlar, fanatizmle parlayan gözler, yeni bir Tanrı'ya, bir Mesih'e çevrilmiş. Mesih, rolünü mükemmel oynuyor."¹²⁶

İnsanlar, güçlü buldukları bir figürle özdeşleşme peşindedir. Ernst Graf, Reventlow'a şöyle yazıyor: "Ben Bay Adolf Hitler'e kayıtsız şartsız uyarım."¹²⁷ 1922'de Hitler'i konuşurken ilk kez dinleyen Kurt Lüdecke, duygularını şöyle anlatıyor: "Kendimi, liderimi, yerimi buldum."¹²⁸ Öğretmen Luise Solmitz ise, Hitler'in Nisan 1932'de yaptığı bir konuşmasının ardından şunları söylüyor: "Aşırı çaresizlikten ötürü, onu bir kurtarıcı, yardımcı, özgürleştirici olarak gören ve hayran olan ne çok insan var!"¹²⁹ Hepsi de, kendilerine dair olanı yitirmiş olduklarından, eski saldırgan veya saldırganlar ile özdeşleşip kendilerine yabancılaştıklarından, şimdi özdeşleşme yoluyla bir kimlik arıyorlardı. Bu özdeşleşme, kendine yabancılaştırmanın utancıyla boşluk ve değersizlik hissetmekte olan insanı, yaşam boyu bir kurtarıcı aramaya iter. Bu süreç insanı, bir hiç olan ve bu yüzden de sahte bir güçlülük ve irade görüntüsünden oluşan kurgusal bir kendilik üretmek zorunda kalan bir figürü lider haline getirmeye yöneltir. Ancak kültürümüz için tipik bir durum olan kendiliğin çocuklukta hasar görmesi nedeniyle, Hitler gibi insanlar bir şey olabilme şansı bulurlar. İnsan kitlelerindeki bu açık olmasaydı, Hitler (veya Miloseviç) fenomeni kesinlikle mümkün olamazdı. Örneğin Sebastian Haffner veya Kurt Tucholsky gibi ba-

ğımsız bir kendiliğe sahip insanlar, işte bu yüzden Hitler'i olduğu gibi görebiliyorlar; yani bir hiç olarak. Hitler gibi birisini doğru değerlendirebilmek için, kimlik gelişiminin, gerçek bir özün oluşumuna veya sadece bunun ikamesine götüren farklı türler arasında ayrın yapabilecek durumda olmalıyız. İkinci durumda söz konusu olan, acının, kederin ve empatinin inkârını sağlayan, sahte pozlardan ve otorite figürleriyle özdeşleşmeden oluşan bir yığışımdır.

Bu yüzden, Hitler'de ürkütücü olan onun psikopatolojisinden çok, Erich Fromm'un ayrıntılı olarak tanımladığı üzere, insanların onda kendi yitirmiş oldukları parçalarını bulduklarına inanmalarıdır.¹³⁰ Bu sorun Hitler'den bağımsız olarak varlığını sürdürüyor. Bugün de, kendi fantezi dünyalarının gücü ile içinde yaşadıkları koşulların gerçekliği arasında ayrım yapamadıkları için bütünlenmemiş olarak yaşayan insanlar, yitirilmiş umutların ve özlemlerin taşıyıcıları olarak şekilleniyorlar. Bunlar bir bütünlüğü, duygularıyla bağlantıları, gerçek ilişkilerle, toplumsal süreçlerle veya geçmişlerinin sürekliliğiyle ilintileri olmayan insanlardır. Davranışları bunların hepsinden kopuktur; dayandıkları nokta, erkek iktidarına adanmış bir fantezi dünyasıdır. Böyle insanların yandaşları, baskı gördükleri için yitirmiş oldukları parçalarını, öfkeleri ve nefretleri içinde tekrar bulacaklarına inanırlar. Bu fenomenin asıl patolojisinin temelinde, çocuğun doyurulmamış sevgi ihtiyacından ve hayal kırıklıklarından kaynaklanan çaresizliğin yarattığı öfke vardır. Sevgi arayışı böylece, nefret ve şiddete dönüşür. Rheingold'un da değindiği gibi, baskı arttıkça, sevgi isteği ardında intikam duygularının saklandığı bir maskeye dönüşür. Aynı zamanda da, insanın sevgiyle tanışma-

yan yanı bozularak, bir kendini yanıltmaya yönelir ve gerçek duygunun, yani nefretin ifade edilmesini önler. Bu tür liderlerle özdeşleşme yoluyla gerçekleşen "kendini bulma", sonradan, nefretin sevgi olarak meşrulasmasını sağlar. Bu sayede insan vatan sevgisi için öldürebilir hale gelir.

Bir kez daha, bu insanlarda görünen, daha önce değinmiş olduğumuz bütünlüksüzlüğe dönmek istiyorum. Bu bütünlüksüzlük, Hitler'in takındığı sahte pozlarda belirginleşiyor; Alman askerine karşı kahramanlık ve huşu pozu; bilhassa halk ve asker karşısında ise duygudaşlık pozu. Hitler, ölümlerin ve yaralıların görüntüsüne katlanamadığı ve askerlere yönelttiği duygudaşlık sözcükleri duygusal bağlamdan ve insani yakınlık duygusundan yoksun olduğu için, cephe ziyaretlerinden kaçınırdı. Askerler onun gözünde, planlarını gerçekleştirmeye yarayan "araçlar"dan ibaretti. Öldüklerinde veya yaralandıklarında, onları "geri tepen tüfekler"¹³¹ olarak görürdü. Yanılmaz ve eğilmez bir lider pozu takınır ve kendisini canice duygular içeren fantezilerine bırakırdı. Fakat, gerçek onun için katlanılmazdı. 20 Temmuz 1944'te kendisine yapılan suikast girişimi sonrasında, suikastçıyı kesimlik hayvan gibi kasap çengeline astırmıştı. İdamların aşağılayıcı işkencelere dönüştürülmesini ister ve bunları filme çektirirdi. Sonra, uzak mesafeden filmleri izlerdi. Ölümcül ve nefret dolu fantezilerinin gerçekleştirilmesiyle doğrudan yüzleşmekten kaçınırdı. Aşçısının Yahudi olduğu anlaşıldıktan sonra işten çıkartıldığında, bunu bile onun suratına söyleyecek durumda değildi. Werner Maser, Hitler'in Yahudi katliamında "kurbanlarıyla göz göze gelmediği sürece" o kadar acımasız olabildiğini düşü-

nüyor.¹³² Bu durum, Hitler'in antisemitizminin, sürekli rol yapmasının bir parçası olduğu şeklindeki çözümlememle de örtüşüyor. Rolün mantığı oyunculuğunun ölçüsünü belirliyor. Az sonra Hans Frank örneğinde sergileneceği üzere, poz takınmada söz konusu olan yalnızca, yaratılmak istenen etkiler, birey olarak bir Yahudi'den nefret etmek gibi gerçek bir duygusal içerik değildir. Asıl korkunç olan, Hitler'in gerçeğinin, belli bir insana yöneltilmiş nefretin değil, kendi içindeki yabancıya duyduğu nefretin soyutlanması olmasıdır. Fakat kendi içindeki yabancıya yönelik nefretin, yandaşları açısından özel bir önemi var, çünkü kötücül fantezilerini yaşayabilmeleri için buna ihtiyaç duyuyorlar. Takınılan pozlar, yaşam içerisinde karşılaşılan ve atlatılamayan ilk terörün yarattığı korkuyu atlatmaya yarıyor.

Hitler'in belirsizliklere katlanamama hali de, davranışlarının gerçek bir bütünlükten yoksun olduğuna bir kanıt oluşturuyor. Bu yüzden kendisini sürekli olarak, kararlı ve iradesi güçlü biri rolüne bürünmek zorunda hissediyordu. "... 1934-1939 yılları arasında iç ve dış politika alanında yaşanan devamlı krizler, Üçüncü Reich'in karakteristik bir özelliği olmuştur. Daha biri bitmeden diğeri başlıyordu. Çoğunu Hitler, sabırsızlığı yüzünden bilinçli olarak yaratıyordu. Hitler'in ağır ağır olgunlaşmaya tahammülü yoktu."¹³³ Lenin'in 1920'de, sol radikalizmi eleştirirken sabırsızlık üzerine yazdıkları ilginçtir: "İsteklerini gerçeklerle karıştırıyorlar... sabırsızlığı kuramsal bir gerekçe gibi öne sürüyorlar."¹³⁴ Lenin, böyle bir sabırsızlıktaki çocuksu yanı görebilmiş ve bunun ardında korkuyu tolere edebilme yetersizliğinin yattığını anlamıştı. Sabırsızlık genellikle, derin bir bağımlılığı perdeler. Kişi, hayal kı-

rıklıklarını kaldıracak güçte değildir. Hitler bu yetersizliğini yalnızca sabırsızlıkla örtmüyordu. Bunu örtmek için sabırsızlığı, aynı zamanda güçlü ve etkin bir şey olarak yorumlayarak, anlamını saptırıyordu. "Şu bilgi giderek olgunlaşıyor: Eğer gerekiyorsa, bir sonu korkuyla yaşamak, korkuyu sonsuza kadar yaşamaktan iyidir."¹³⁵

Hitler ve yandaşları arasındaki psikopatolojik diyalektiğin çözümlenmesi, şu bakış açısını da içermelidir: O, otoriter bir baba adına diğerlerinin kendi otoriter babalarını terk etmelerini sağladı. Böylece tuhaf bir durum ortaya çıktı: Otoriteye itaatle boyun eğmiş olanlar, kendilerini Hitler'e teslim ederek "asilere" dönüştüler. Görünürde kendilerini hâkim yapıların korunmasından sorumlu hissederken, bir otoriteye bağlılık adına, düzenle, yasayla ve yaşamla aralarında var olan kendi sözde bağlarını yok ettiler.

Hitler'in kim olduğu sorusu, ancak onun yandaşlarıyla bütünlüğü içinde yanıtlanabilir, çünkü Hitler'i, tarihçileri bugüne kadar uğraştıran kişi haline getiren onlardır. Kendisi ve yandaşları arasındaki etkileşim olmasaydı, böyle bir Hitler ortaya çıkmazdı. Bir adam, ancak insanların gereksinim yapılarının içine girebilirse, ne yönetmeye, ne hükmetmeye yeterliliği olduğu halde lider konumuna gelebilir. Gerçek ikilem buradadır: Hitler, poz yapmanın, pozun gerçeklikle karıştırıldığı gerçekdışı dünyasını simgeliyordu; böylece, aktörlerin sorumluluk taşımasına gerek kalmadan var olan gerçeklikler yaratılıyordu. Carl Amery'nin, Hitler'in zamanımızın bir habercisi olduğu yönündeki derinlikli gözlemleri de bu çerçevede yer almaktadır. O, gerçeğin yerini imajın, sorumluluğun yerini rol yap-

manın aldığı günümüz dünyasını mükemmel bir biçimde yansıtıyordu.

Hans Frank

Nürnberg Mahkemeleri'nde ölüme mahkûm edilen, işgal altındaki Polonya'nın genel valisi Hans Frank, poz yapmanın sorumsuz ve yıkıcı bir oyuna dönüştüğü bu süreci görmemizde benzersiz bir örnektir. Frank, kendine ait bir kendiliği olmayan, acı ve üzüntü duygularından kopuk bir adamdı. Yaşamı, sürekli etki yaratmaya yönelik bir pozdan ibaretti, ancak, pozun yanılsamasının yarattığı duygu içeriğinden yoksundu. Oğlu Niklas Frank da bunu görmüştü. Babası üzerine yazdığı biyografide, onun, Fransisken Papazı Sixtus O'Connor idama giderken şunları söylediğini anlatıyor: "Küçük bir çocukken annem, her gün okula gitmeden önce haç çıkartırdı. Lütfen peder, siz de yapar mısınız?" Oğlunun yorumu şu şekilde: "Gezgin bir tiyatrocu için, harika bir efekt!"¹³⁶ Nürnberg Mahkemeleri'ne psikolog olarak katılan Gustave M. Gilbert, Frank'ın "nihai çözüm"de kendisinin de yer aldığını itiraf ettiği bir duruşmadan sonra şunları söylediğini kaydediyor: "İçimizden birinin, gerçekten dürüst ve açık olması, sorumluluğu üzerinden atmaya çalışmaması, bence, yargıçları gerçekten etkiliyor. Siz de öyle düşünmüyor musunuz? Dürüstlüğümden etkilenmelerine hakikaten sevindim."¹³⁷ Gilbert'in tanımladığı gibi Frank, "vicdanını oynayan kişi" olarak, yaptıklarından gerçek bir utanç ve keder duymaksızın, utancını rol olarak oynuyordu.¹³⁸

Hans Frank, mahkeme psikoloğuna, gerçek bir özden yoksun olarak, sadece görevlere, pozlara, özdeş-

leşmelere tutunarak varlığını sürdüren, dışa yönelmiş bir kendiliği görme olanağı verdi. Gilbert ona, Yahudilerin yok edilmesine yönelik böylesine acımasız konuşmaları nasıl yapabildiğini ve bunları günlüğüne nasıl not edebildiğini sorduğunda Frank şu yanıtı verdi: "Bilmiyorum, bunu kendim bile anlayamıyorum. Temelimde kötü bir unsur olmalı; bütün insanlarda... kitlesel telkin; bu pek açıklamıyor. Hırsın bunda epey payı var. Bir düşünün ki 30 yaşımıdayken bakan olmuştum, bir limuzinle dolaşıyordum, yaverlerim vardı... Ama Hitler, insanların içindeki bu kötüyü teşvik etti. Evet, bu gerçekten benzeri olmayan bir durumdu. Onu mahkemede gösterilen filmde gördüğümde... her şeye rağmen, yine bir an için onun çekimine girdiğimi hissettim. Ben çok kolay etki altında kalan bir insanım. Tuhaf. İnsan, suç ve utançla yüklenmiş olarak bir mahkemenin karşısına çıkıyor... sonra perdede Hitler görünüyor. Elinizi uzatıyorsunuz... bir an için kendinizden geçmiş gibi oluyorsunuz ve düşünüyorsunuz ki... belki."¹³⁹ Dışa yönelmiş bir kendilik, her durumda, o an hâkim olan güce boyun eğer. Frank kendi özdeşleşmesini, o an iktidarda olan demokrat güçlere aktarır aktarmaz, eski kendiliğini kendisi de gerçekten anlayamaz oldu.

Burada, otorite arayışı peşinde bir kendilik görüyoruz. Hitler'in takındığı kararlılık ve bükülmez irade pozu ne kadar güçlü olursa, Frank'ınki gibi bir kendilik o kadar teslimiyet içine giriyor ve poz yapanla özdeşleşiyordu. Frank, "Hitler şeytandı," diyor ve ekliyor: "Bu şekilde hepimizi baştan çıkarttı... Biliyor musunuz, halk aslında dişildir. Bütünlüğü içinde kadınsıdır." (Böylece hem kadınlar, hem de kendisi için duyduğu küçümsemeyi ifade ediyor.) "Halkın dilsel tarifi,

nesnel değil, dışıl olmalıydı. Böylesine duygu ağırlıklı, böylesine kararsız, böylesine ortama ve çevreye bağımlı, böylesine kolay etki altında kalan bir yapı gücü idolleştiriyor, işte sorun bu!" Gilbert, Frank'ın halkı tanımlarken, kendisini tanımlarken kullandığı kavramları kullandığına işaret ediyor. "Ve boyun eğmek, öylesine munisçe ki!... Ama sadece boyun eğiş değil, teslimiyet...bir kadın gibi..." Ardından telaşlı kahkahalara boğuluyor, "İşte Hitler'in iktidarının gizi buydu. Karşınıza geçip, yumruklarını sıkarak bağıırıyordu: 'Ben erkeğim!' Üstelik, kararlılık ve güçle haykırıyordu, böylece çoğunluk, isterik bir hayranlıkla, kendini ona bırakıyordu. Hitler'in Almanların ırzına geçtiğini söyleyemeyiz, Hitler, Almanları *baştan çıkarttı!* Onu, hayatlarında görmedikleri delice bir coşkuyla izlediler!"¹⁴⁰ Frank, burada farkına varmadan kendisinden söz ediyor. Böyle bir şeyi hiç hedeflemeksizin, baştan çıkartmanın nasıl gerçekleştiğini de gösteriyor: İnsanların, kendi kimliklerinin boşluğu yüzünden, kendilerini değerli hissedebilmek için Hitler'in takındığı sahte tavırları kullanmalarıyla. Hitler bu şekilde, lider haline getirildi. Frank'ın ifadeleri de, Hitler'in kendisini ve tüm insanlığı ne kadar değersiz gördüğünü ortaya koyuyor: "Hitler'in intiharından sonraki üç gün belirleyiciydi... Hepimizi baştan çıkartıp, bütün dünyayı ayağa kaldırdıktan sonra düpedüz ortadan kayboldu - olan biten her şeyin sorumluluğunu üstlenmemiz için bizi ortada bıraktı. İnsan, bütün bunlardan sonra ortadan kaybolup geriye hiçbir şey kalmayacak şekilde izlerini kumda yok edebilir mi? İnsan böyle bir anda, ne kadar önemsiz olduğunu anlıyor. Hitler'in insanları tanımladığı kavramla 'gezegen mikrobi.'" ¹⁴¹ Frank ayrıca, hırsın bu süreçte önemli bir rol oynayabileceği-

ne işaret ediyor. Böyle bir hırs, erken çocukluk döneminde insanın elinden alınmış duyguların ikamesidir. Bu hırs, kendiliğin özü haline gelirken, benliğin köklendiği yer giderek daha fazla dışa yönelir. Böylece insan daha fazla itaate itilir. İnsan aynı zamanda kendisini, hırslı çabalarının bir bağımsızlık ifadesi olduğu yanılsamasına kaptırabilir. Hitler için belirleyici olan, insanın bir görevin üstesinden gelirken duyduğu hırs gibi, gerçekte ilişkili, soruna yönelik bir hırs değildi. Böyle bir hırs, disiplinli çalışmayla ilintilidir; Hitler bunu sadece konuşmalarını hazırlarken gösterebiliyordu. Onun hırsla ilişkisi sadece poz düzeyindeydi; hırslı olmayı oynuyordu.

101 numaralı Hamburg yedek polis gücü

Frank gibi veya daha sonra değineceğim Alman Dili ve Edebiyatı uzmanı Schneider gibi insanların, kendilerini neden Hitler'e teslim ettiklerini anlamak mümkün. Burada, Frank'ın bir hukukçu olarak, Schneider'in ise bir Alman Kültürü uzmanı olarak hızla yükselebileceği yeni bir hareket söz konusuydu; ahlak ve etikten ayrılmış bir yol. Fakat, Polonya'da "nihai çözüm"ü uygulamak üzere görevlendirilen 101 numaralı Hamburg yedek polis gücündekiler gibi daha az hırslı insanların tutumu nasıl açıklanabilir?

Amerikalı tarihçi Christopher R. Browning (1996) bu insanları, yüzde 99'u evli, orta yaşlı, dürüst aile babası niteliğinde, büyük bölümü Hamburg'un işçi kesimine dahil normal erkekler olarak tanımlıyor. Bu insanlar bu görev için gönüllü olarak başvurmamışlardı ve Yahudilerin katledilmesi emrine hepsi aynı tepkiyi göstermedi. Harekâtın başlamasından kısa bir süre

sonra üç grup oluştu: Giderek artan bir coşkuyla öldürmeye girişen bir çekirdek grup vardı. Daha kalabalık olan ikinci gruptakiler, vur emrine ve getto tasfiyelerine uymakla birlikte, kendileri inisiyatif kullanmıyorlardı. Hatta bu gruptakilerin, nadiren de olsa, bazı kurbanları hayatta bıraktığı oluyordu. Yüzde 20'den daha az bir kesimi oluşturan üçüncü ve en küçük grup ise, görevden çekilerek, öldürmeyi reddetti.

Jozefow'da ilk katliam eyleminin başlamasından önce, komutan Binbaşı Trapp, beş yüz kişilik birliğe durum hakkında bilgi vermişti. Sonra onlara, alışıl-gelmedik bir öneride bulundu: Kendilerini bu işe hazır hissetmeyenler bir adım öne çıkacaktı. Bir kişi çıktı, sonra 10-12 kişi kadar daha çıktı. Öldürmek başlangıçta hepsini dehşete düşürse ve kötü gelse de, bir süre sonra, birliğin yüzde 80-90'ı duruma uyum sağladı. "Çoğu, birlikten ayrılıp uyumsuz bir tavır göstermeyi göze alamadı. Ateş etmek daha kolay geliyordu."¹⁴² Nazi suçlularına karşı açılan ceza davalarındaki sanıkların pek çoğu, yaptıklarına gerekçe olarak, böyle davranmaya zorlandıklarını iddia ettiler. Hamburg polis gücündekiler için bu geçerli değil, çünkü Binbaşı Trapp bu tür görevler almak istemeyenleri koruyordu ve savaş sonrasında açılan yüzlerce davanın hiçbirinde, silahsız sivilleri öldürmeyi reddetmenin sonucunda acımasız cezalarla karşı karşıya kalındığı kanıtlanamadı.¹⁴³

Browning, birliğin savaştan sonra da polis gücünde kalan bazı üyeleri açısından, kariyer yapma düşüncesi-nin belirleyici bir rol oynadığını vurguluyor. Bense, bu adamlar arasındaki "arkadaşça" ilişkinin daha ağır bastığını düşünüyorum. "Yumuşak" olarak damgalan-maktan korkuyorlardı. "Yahudi Avı" esnasında, kimin

"yumuşakça", kimin "sıkı bir herif" olduğu ortaya çıkıyordu. Browning, şöyle yazıyor: "Harekâtın başlamasından sonra, Jozefow'da geçen aylar boyunca, birlik üyelerinin çoğu, duygusuz, kayıtsız ve bazı durumlarda istekli katillere dönüşmüştü; buna karşın, geriye kalanlar katliamlara sınırlı bir biçimde katılıyor ve büyük bir çaba göstermeden, ağır sonuçlardan kaçınabilecekleri durumlarda ise hiç katılmıyorlardı. Ancak küçük bir uyumsuz azınlık, sürekli tehdit altında olan ahlaki bağımsızlık ortamlarını korumayı başarmış ve bundan aldıkları güçle, hileli bazı davranışlarda bulunarak, toplu katliamlara hiç katılmamıştı."¹⁴⁴ Browning, otoritenin taleplerine uygun bir davranış gerektiren bağlılık anlayışının, kurbanla özdeşleşmeye izin vermeyen ahlaki bir mecburiyet haline geldiği görüşünde. "Normal insanlar sadece, yabancı bir iradenin uygulayıcısı durumuna girdikleri bir 'dıştan belirlenme konumu'na düşüyorlar. Bu durumda kendilerini, yaptıklarının içerisinden kişisel olarak sorumlu tutmuyorlar, onları ilgilendiren tek şey, yeterince iyi bir uygulayıcı olmak."¹⁴⁵ Şayet Browning burada, "normal insanlar"la istatistik bir kavramı kastediyor olsaydı, bu tanım belki kabul edilebilirdi. Ama Browning, içinde bulunduğu durumun insanı belirlediği ve insanın toplumsal güçlerce yönetildiği görüşünde. Ama bu, gerçekte neyin söz konusu olduğunu; yani kimlik gelişiminin ne yönde olduğunu; insanın dışarıdan mı, yoksa kendi içinden mi belirlendiğini gizliyor. Browning'in kendisinin de kaydettiği üzere, zorunluluğa rağmen, bir durum karşısında tavır alan insanlar her zaman olmuştur.

Ancak insanların kolaylıkla, sadistçe davranmaya itilebilecekleri de bir gerçek. Philip Zimbarde'nin bir de-

neyinde de bunu görüyoruz. Zimbarde, hepsi de Adorno'nun F skalasında düşük bir otorite inancı göstermiş kişilerden oluşan denekleri, yapay bir hapishane ortamında bir araya getiriyor. Daha öncesinde onları, kendi tercihiine göre tutuklu ve gardiyan gruplarına ayırıyor. Gardiyanlar, sayıca daha kalabalık olan tutuklu grubunu denetim altında tutmak için çeşitli yöntemler geliştirmek zorunda. Fiziksel şiddet kullanmak yasak olmasına karşın, hapishane yaşamının yapısı, altı gün içinde, aşağılamaların, şiddetin ve insaniyetsizliğin tırmanmasına yetiyor. Gardiyanların üçte biri sert ve acımasız davranıyor, diğer grup ise, sert ama ölçülü davranıyor ve tutuklulara kötü davranma eğilimi göstermiyor. Sadece yüzde 20'den küçük bir azınlık, tutukluları cezalandırmayan ve onlara insanca davranan "iyi gardiyan" olabiliyor.¹⁴⁶

Bu sonuç, Hamburg polis gücündeki gruplaşmayla benzerlik gösteriyor. Bu, Vietnam'da savaşan Amerikan askerlerinde gözlemlenen ve çeşitli araştırmalarla belgelenen deneyimlere de uygun düşüyor. Eski askerlerin üçte ikisi, savaştan dönmelerinin ardından bir süre sonra, travma sonrası davranış bozuklukları gösteriyor.¹⁴⁷ Dehşet olaylarına katılmış olan herkes, savaştan sonraki on yıl boyunca böyle sorunlar yaşamaya devam etti.¹⁴⁸ Bu travma sonrası belirtileri yalnızca, sivillere ve savaş tutsaklarına uygulanan tecavüzlere, işkencelere ve katliamlara veya ölümlere zarar verilmesine katılmış olan küçük bir azınlıkta görülmedi. Bu azınlığa ait olan erkeklerin, yaşamlarında, özellikle de yaşamlarının ilk yıllarında, insani sevgi ve gerçek ilgiyle tanışmaları temelinde oluşmuş bir iç kimlikleri olduğu görüldü. İletişim kurabiliyorlardı, korkularını kabulleniyorlardı, asla erkekliklerini kanıtlama zorunluluğu duy-

muyorlardı, kendilerini hiçbir zaman çaresiz kurbanlar durumuna düşürmüyorlardı ve her zaman başkalarına yardım etmeye hazırlardı. Erkeklik imajları Rambo tipine fazlasıyla yaklaşmış görünen diğerlerininse, en fazla hasar alanlar olduğu ortaya çıktı.¹⁴⁹

Deneye dayalı araştırmalar, itaat eğiliminin ve cemaat bağı içinde kalma ihtiyacının -ki bu, gerçek ilgi arayışından başka bir şeydir-, özdeşleşmeye dayalı kimlik oluşumuyla yakından ilişkili olduğunu gösteriyor. Bu nedenle, belli koşullar altında onca insanın insanlığını kaybedebildiği gerçeği, yalnızca toplumsal baskıyla açıklanamaz. Söz konusu kişilerin, hangi türden bir kimliğe sahip oldukları da burada önemli bir rol oynuyor. Belli durumlarda insanlıklarını koruyabilenlerin genellikle beşte birden az olmasının, "normal insanlar"ın da kötü şeyler yapıp yapamayacakları sorusuyla bir ilgisi yok. Sarsıcı gerçek daha ziyade, insanların kendilerine yabancılaştırmalarının ve iç süreçlere dayanan gerçek bir kimlik oluşturmamalarının kültürümüzde normal olduğunu gösteriyor. Burada, sadece "görev"lerini yerine getiren (!) ve öldürmeyi törenselleştirmeyen Hamburg polis birliği üyelerinin de gerçek kimlikten yoksun insanlara tipik bir örnek oluşturduğuna işaret etmek istiyorum: "... insanlıktan çıkartılmış kurbanlarına bir ölçüde acımdan ziyade, yerine getirdikleri tatsız işten dolayı kendi kendilerine acıyorlardı."¹⁵⁰ Bu, "normal" kimlik yitimidir, gerçek bir kimlik geliştirmenin imkânsızlığıdır ve bunun bizi özdeşleşme süreci üzerinde düşünmeye itmesi gerekir. Özdeşleşmeyi, kimlik edinmenin temeli haline getiren her toplumsallaşma programı sorgulanmalıdır.

İndirgenmiş (yani özdeşleşmeye dayanan) bir kimlik, Hamburg polis birliğiyle ilgili araştırmanın göster-

diği gibi, mutlaka otomatik olarak insaniyetsizleşmeye yönelmez. Belirleyici olan, bir çocuğun, onaylayıcı bir karşılık alamadığı için kendine dair olana yabancılaşması halinde bir iç güç geliştiremeyeceğidir. İç güç üzerine geliştirilmiş bir kimlik, gerçek sevginin yaşanmış olmasını gerektirir. Oysa, kültürümüzde istenen güç, özdeşleşmeye dayalıdır ve empatiden yoksun bir erkeklik imajına yöneliktir. Böylesi kalıplaşmış rollerin belirlediği bir kimlik, Nazilerin katliam programları içinde yarattıkları koşullar altında, “erkekliğin” göstermeye mecbur olduğu acımasızlıkla ayakta kalabilir. Ancak bu noktada şu ayrım yapılmalıdır: Çocukluğunda bir ölçüde de olsa sevgi edinmiş olanlar, içlerinde empatik bir algının artıkları kıpırdadığı anda iç çelişkiler yaşamaya başlayacaktır. Bu nedenle, Hamburg polis birliğinin büyük bir kısmı da edilgen denilebilecek bir tavır sergiliyor. Ancak, öldürme görevini reddedecek durumda değiller. Bu grup psikosomatik rahatsızlıklar da çekiyor. Buna karşın, daha önce değinmiş olduğumuz travma sonrası rahatsızlıklarla ilgili Amerikan kökenli araştırmalar, olağanüstü travmatik koşullar altında bile insaniyetlerini koruyabilen insanlar olduğunu gösteriyor. Özellikle de Judith Lewis Herman’ın araştırmaları, insanlara öncelikle empati yetisinin insaniyetsizliğe karşı bir tür bağışıklık sağladığını gösteriyor.¹⁵¹

Amerikan Ordusu’ndan Albay Dave Grossman¹⁵², “savaşta öldürme” üzerine yaptığı bir araştırmada, general S. L. A. Marshall’ın, İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan askerlerinin yalnızca yüzde 15-20’sinin silahlarını kullanmış olduğunu gösteren incelemesine (1978) değiniyor. Amerikan İç Savaşı sırasında sergilenen tutumlar üzerine de benzer bilgiler bulunuyor. F.

A. Lord (1976), 1863 yılındaki Gettysburg çatışmasından sonra toplanan 27.574 tüfeğin yüzde 90'ının dolu olduğunu kaydediyor. Bunlardan 12.000'i hiç ateş edilmeksizin birden fazla kez doldurulmuş, 6000'i de üç dört fişekle tıkanmıştı. Marshall, Lord'un, en az on iki bin askerin, tüfeklerini neden yanlış doldurmuş olduğunu kendi kendine sorduğunu aktarıyor: "Normal ve sağlıklı bir birey, bir başka insanı öldürmeye karşı, bunu kendi isteğiyle yapamayacak kadar kuvvetli ve genellikle bilinmeyen bir iç dirence sahiptir."¹⁵³ Ancak, Amerikan Ordusu, askerleri için yeni bir eğitim programı başlattıktan sonra bu durum değişti. Kore Savaşı'nda, askerlerin yüzde 55'i düşmana ateş edebilirken, Vietnam Savaşı'nda bu oran yüzde 90'a çıkmıştı. Gündelik eğitimleri sırasında askerler bilinçli olarak duyarsızlaştırılıyordu. Yürüyüşlerde ve diğer bedensel antrenmanlarda "Öldür! Öldür! Öldür!" gibi hunharca sloganları haykırmaları isteniyordu. "Etkin koşullanma" adı verilen yöntemle, refleks olarak ateş etme alıştırmaları yaptırılıyordu. İnsan figürüne benzer bir hedef kullanılıyordu. Ayrıca her askerin, yaptığı titiz atışlarda diğerleri tarafından onaylandığını hissetmesi sağlanıyordu. Böylece ateş etmek, tetik çekme eğiliminin yüzde 20'den yüzde 90'a çıkmasının da gösterdiği üzere, otomatik bir eylem haline getirildi.

Bu anlayışta da öncülüğü Hitler'in mübaşirleri yapmıştı. Yahudileri "insan-olmayanlar" diye sınıflandırarak, onları öldürmenin insanla bağıını koparmışlardı. Buna bir de "cemaat duygusu" baskısı, yani kendini diğerleri tarafından onaylanmış hissetme dürtüsü ekleniyordu. Ancak Grossman kitabında, öldürmenin, kurbanını insan olarak görmeme sonucunda gerçekleşse bile, faili için bir bedeli olduğunu gözler önüne seri-

yor. Vietnam'da savaşmış olan Amerikan askerlerinin gösterdiği duygusal bozuklukların derecesi buna işaret ediyor. Grossman, bu eski askerlerin yaşadığı ürkütücü durumları anlatıyor. Evlilikleri bozuldu, çoğu evsiz kaldı, uyuşturucu bağımlısı oldu veya intihar etti. Browning'in Hamburg Polis Birliği üzerine yaptığı araştırmada ise bu tür sonuçlar görülmüyor. Bu polisler arasında, öldürmüş olduğu gerçeğiyle yüzleşebilenler pek az. Büyük bir olasılıkla, Almanya'daki itaat anlayışı daha mükemmel bir içsel yabancılaştırma sağlayabildi. Yaptırılan kondisyon yükseltme antrenmanlarına rağmen, Amerikan askerlerinin, öldürmeyi sindirmekte daha çok zorlandıkları görülmüyor. Vietnam'da savaşmış olan eski bir asker, Grossman'a şunları anlatıyor: "Beni, öldürmem için hazırladılar. Beni Vietnam'a gönderdiler. Ama bana çocuklara karşı savaşacağımı söylemediler."¹⁵⁴ Buna rağmen, ABD'deki insanlar da, kendi içlerindeki kurbandan, yani yabancılaştırılmış parçalarından nefret ediyor. Bunu, örneğin sinemada, suçsuz bir kurbanın bilhassa hunharca bir cinayete kurban gittiği sahnelerde seyircinin alkışlayarak tezahürat yapıyor olmasında görüyoruz.¹⁵⁵

Görünen o ki, insanın insansızlığındaki bireysel farklılıklar, kendini ne dereceye kadar kurban konumunda yaşadığına bağlı olarak değişiyor. Yüksek düzeyde yaşamış bir sevgisizlik, yalnızca içteki kurbanın inkârına götürmekle kalmıyor, aynı zamanda, kişinin kendine duyduğu nefretin, sadistçe ifade edilmesine yol açıyor.

SS içindeki kitle katilleri

Henry V. Dicks, SS içindeki kitle katilleri üzerine yaptığı incelemede bu tür insanları tanımlıyor.¹⁵⁶ Dicks,

bunlardan S2 adı verilen birisiyle, bir toplama kampının komutan yardımcısı olarak çok sayıda katliam gerçekleştirdiği için yaşam boyu hapse mahkûm edilmiş olduğu, Bonn'daki hücresinde görüşüyor. Toplama kamplarının eski tutsakları, bu adamı son derece gad-dar biri olarak tanımlıyordu. Dicks, onun yaşamını şu şekilde anlatıyor: "S, anne-babası onu sekiz yaşındayken terk etmiş olmasına rağmen, çocukluğunu gayet normal olarak tanımlıyor. Bu terk edilmenin anlamını değiştirerek, onların kendisine güven duymuş olduk-ları şeklinde yorumluyor. Anne-babası, Polonya va-tandaşı olmak istemedikleri için, 1919-1920 yıllarında memleketleri olan Yukarı Silezya'dan göç ediyor. Se-kiz yaşındaki oğullarını ise, günün birinde onların adı-na topraklarının ve evlerinin mülkiyet hakkını talep edebilsin diye, bir teyzenin yanında bırakıyorlar. Ye-tişme çağındaki oğlan, 1931'e kadar Breslau'da yaşı-yor. Orada, saldırgan ve kıskırtıcı bir SS kabadayısı olarak tanınıyor. Kısa sürede, Nazi ileri gelenleri tara-fından desteklenmeye başlıyor ve 1933'te Esterwege Toplama Kampı'nda görevlendiriliyor. Orada, acıma-sız işkence tekniklerinin geliştirilmesinden sorumlu oluyor: Özel kırbaçlama düzenekleri yapıyor ve bir insanın ağzından, kesintisiz su basıncı altında, sonun-da çatlayıncaya kadar su akıtma yöntemini buluyor. Kurbanlarını gübre çukurlarının içine atıp boğulmalarını seyrediyor, yaşlılara ve hastalara çimento çuvalla-rı taşıtıyor, düştükleri zaman da onları kırbaçlatıyor. Bütün bunları, marş veya Çigan müziği eşliğinde yapı-yor.

Hapishanede iken, Polonya'dan, anne babasının ül-keyi terk etmek zorunda kalışlarından ve kendisini se-kiz yaşındayken, babasının temsilcisi olarak geride bı-

rakışlarından nefretle bahsediyor. Aynı zamanda da, yeni baba figürü Dr. Dicks'e yaranarak, ona tabi olmaya çalışıyor. Çocukluğunun acılarını ve annesiyle babası tarafından terk edilmiş olduğunu tamamen inkâr ediyor. Sevecenlik, çocukluğunda bir tabu olduğundan, anne-babasının aslında soğuk ve itici insanlar olduğundan söz edemiyor. Tıpkı İngiliz katiller gibi, o da acısından nefret ediyor ve başkalarına acı veriyor. Ancak, Broadmoor'daki akıl hastası katillerden farklı olarak, kendine acı verenlere karşı, -annesi, babası, onların Nazi partisindeki temsilcileri- tam bir bağlılık gösteriyor. Onların emirlerini yerine getirmeye daima hazır. Dicks, onun davranışlarına, körü körüne itaatin yansıdığını kaydediyor. Burada da, ahbablık ilişkileri gerçek sevgiyi ikame ediyor: "Arkadaşlarımın yakınlığında yuvamı tekrar bulmuştum," (s. 111). Öte yandan, otoriteye "bağlılığını", tutuklanmasının hemen ardından yeni iktidara aktarmakta hiçbir güçlük çekmiyor. Yeni anne-baba ikameleri artık onlardır (s. 109).

Dicks'in konuştuğu katillerin hepsi keyifle öldürmüyordu. Bazıları bunu, herhangi bir duygudan tümüyle kopuk olarak yapıyordu. Bu durum, onları anlamayı zorlaştırıyor gibi görünüyor. Fakat bunun anlamı, içlerindeki kurbanın nefret bilincinden kopuk olması. Bu insanların duygularından kopmuş olmaları, en korkunç eylemleri bile, akılcı düşüncelerin mantıklı sonuçları olarak göstermelerini sağlıyor. Dicks, Doktor MO'yla Batı Berlin'deki bir hapishanede söyleşi yaptı. 1945'te Ruslar yaklaşırken, Yukarı Silezya'da zeka özürlü yirmi altı Alman'ın öldürülmesine katıldığı için yaşam boyu hapse mahkûm edilmiş olan MO, o sıralar altmış beş yaşındaydı. "Ötenazi," diyordu, "barışçıl ve makul bir çözüm, sonuçta bir askeri operas-

yon bölgesinde sivillerin serbestçe dolaşmasına izin veremezsiniz." O sıralar SS üyesi ve şehrin sağlık müdürüydü. Mahkeme önündeki savunmasında yer alan başlıca iddia şuydu: "Yaşamaya layık olmayan bir canlıyı öldürmekten yanaydım," (s. 146). Dicks'e şunları söylemişti: "Sayın Profesör, eğer hiçbir şey yapmamış olsaydım, durumun kanlı bir kargaşaya dönüşmüş olacağını göremiyor musunuz?" (s. 147). Ardından da kendine duyduğu acımaya kapılıyor; Sovyet kampındaki tutsaklığını anlatıyor. Açlıktan ölmek üzereymiş, ne subaylık rütbesine, ne profesyonel statüsüne saygı gösterilmiş. Sonra Rusların ilkelliğinden yakınıyor. Böyle bir davranış, içlerinde algılayamadıkları bir kurban taşıyan insanlar için tipiktir. Bu kurbanın acılarına yönelmek yerine kendi sözde acılarını vurgulayarak, diğerlerinin gerçek acılarını kenara iterler.

MO'nun babası çok katı bir insandı. Terbiyeye ve düzene inanır, oğlundan itaat beklerdi. Dicks, MO'nun zayıflıktan ve bağımlılıktan nefret ettiğini yazıyor. Asıl nefreti elbette, eğitimi sırasında zayıflık olarak algılanarak küçümsenen sevecenliğe yönelikti (bu, sevecenliğe duyduğu ihtiyacın belirtisidir). Bu yüzden, bir zamanlar, ne zaman yakınlığa ihtiyaç duyarsa, bu, bağımlılık olarak yorumlanmıştı. Yakınlık bu şekilde reddedilebilir. MO için sevecenliğin nasıl bir tabu olduğu, en açık haliyle, mahkemedeki itirafında görülüyor: "Değersiz yaşama son verilmesinden yanayım." Akla dayanan soğukkanlılığı, yaşam ve ölüm hakkında karar veren bir tasfiyecinin takınacağı türden bir pozdu. MO, belli ki, kendine zulmedenin edimlerini tamamen inkâr edip tersine çevirmek için, kendi içindeki kurbanı en fazla inkâr etmek zorunda kalan türde insanlardandı. Dicks, bu nedenle MO'nun,

babasının yaşattığı katılık, yoksunluk ve ahlaki tehditleri içselleştirmesi sonucunda, bunların, ruhunda sevgi olarak şekil değiştirerek yer ettiği görüşünde. Karşı çıktığı, ama onun için önemli olan tek şey cezalandırmaydı. Bu, yaşamının felsefi kuramlar ardında sakladığı tek amacıydı. Söyledikleriyle, kendisini ve kendi durumunu tanımladığını fark etmeksizin, kültür ve teknolojinin insanın içinde bir boşluk yarattığından söz ediyordu.

Alman savaş tutsakları

Dicks'in yaptığı bir başka araştırma, Naziler arasındaki içsel yabancılaşma ile itaatin ölçüsü konusunda ayrıntılı bilgi sunuyor.¹⁵⁷ Dicks, yüzlerce Alman savaş tutsağıyla, hâlâ Nazilerin zaferine inandıkları bir dönemde söyleşi yapıyor. Amacı, siyasi ideolojiler ve kişilik yapısı arasındaki ilişkiyi incelemek. Özel olarak geliştirdiği bir söyleşi tekniği yardımıyla, konuştuğu kişilerin, siyasi ve kişisel özelliklerini "F Skalası" adını verdiği ve tutsakları beş kategoriye bölen bir değerler skalasına geçiriyor. F I, fanatik Nazilerin sert çekirdeğini; F II, ahlaki ya da siyasi bağlamda değil de, etkinliği açısından çekinceleri olan inançlı Nazileri kapsıyor. F III grubunda, toplumsal ve siyasi koşulları pasif bir şekilde kabullenen, apolitik erkekler bulunuyor. Nazi sloganlarını kullanıyorlar, fakat duygusal bir inançları bulunmuyor. F IV ise, pasif olarak nasyonal sosyalizm karşıtı olan, kendi içerisinde çelişkiler yaşayan, hayal kırıklığı duyan ve bulundukları yerden emin olmayanları kapsıyor. Bunlar, Hitler'i siyasi ve ekonomik vaatleri nedeniyle destekleyen, vatansever insanlar, ama savaşa ve Nazilere karşı çekinceleri bu-

lunuyor. F V grubunda ise, nasyonal sosyalizme aktif biçimde karşı olanlar yer alıyor.

Sayfa 200'deki grafik, bu beş kategoriye olan dağılımı gösteriyor: Tutsakların yüzde 11'i çok inançlı Naziler (F I); yüzde 25'i çekincesi olan inançlı Naziler (F II); yüzde 40'ı apolitik olanlar (F III); yüzde 15'i pasif Nazi karşıtları (F IV); yüzde 9'u ise faal Nazi karşıtları (F V). Dicks, bu siyasi kategorileri, sevecenliğin reddi ve anne-babayla özdeşleşme gibi kişilik özellikleriyle ilişkilendiriyor. Buradan ilginç istatistik sonuçlar elde ediyor: F I ve F II kategorilerine girenler, gözle görülür bir biçimde, sevecenliği reddetme eğilimindeler. Bu durum, anneleriyle ilişkilerinde hiç sevecenlik yaşamadıklarına, bunun yasak olduğuna ve bu sevecenlik tabusunun "seven" anneye yönelik duyumsamaların (ve ihtiyaçların) bastırılmasını sağladığına işaret ediyor. F III ve F IV kategorilerinde yüksek değerler alan askerler, aynı zamanda, büyük ölçüde otoriter, cezalandırıcı ve itaat isteyen babayla, hiçbir kuşku ya da eleştiri yöneltmeden özdeşleşme örneği gösteriyor. Aynı zamanda, düşük F değerleriyle, kadınlarla sevgi dolu ilişkiler kurma eğilimi arasındaki bağlantının da yüksek olduğu görülüyor. Sevecen bir anneyle iyi ilişkiler yaşamış olan tutukluların, Nazi ideolojisine en az teslim olanlar olduğu ortaya çıkıyor. F değerleri yüksek erkekler için, anneyle veya genel olarak kadınlarla sevgi dolu ilişkilerin mevcut olmadığı görülüyor. Sadece siyasi ve kurumsal simgelere bağlılık gösteriyorlar. Bunlar "sevgi" ile donatılıyor. Bu bağlantının siyasi anlamına yeniden değineceğim.

F I ve F II gruplarından tek tek örnekler daha yakından incelendiğinde, her seferinde, dışa yönelik erkeklik pozu takınmaya dayanan bir kişilik yapısı görülüyor.

yor. Dicks, örneğin H. S. adındaki tutukluyu, ilişkileri her türlü sevecenlikten uzak olan, tam anlamıyla pozdan ibaret biri olarak tanımlıyor. Bu adam, “bir kadının ağlayıp bana yalvarması beni güldürüyor,” diyor. Bu subayda sıcak insani duyguların hiçbir belirtisi görülüyor. “İçselleşmiş bir özü bulunmadığı içindir ki, bu adamın Nazilere olan inancı elinden alındığında, adam çöküntüye uğrayacaktır.”¹⁵⁸ Bu durum, böyle insanların gerçek bir kendilikleri ve dolayısıyla gerçek bir kimlikleri olmadığını bir kez daha kanıtlıyor. Yaşamlarındaki her şey, nefret ettikleri, içlerindeki kurbanın yansıtılmasına hizmet ediyor. Kendilerine acımaları, nefretlerinin bir maskelenişi aslında. Dicks, inançlı Nazilerin, yıkıcı ve cezalandırıcı babayla özdeşleşmeye dayanan kişiliklerini, acımasızlıklarıyla ayakta tutabildiklerini kaydediyor. Bu tür erkeklerin genel tutumunu şu ifadede sergiliyor: “... etrafımızdaki bütün bu sahtekâr ve uygar düşmanlar, bizim adı çıkmış saf basitliğimizi, iyiliğimizi ve yumuşaklığımızı kullandılar. Eğer bizi yok etme, aşağılama isteklerine boyun eğecek zavallılar olduğumuzu düşünüyorlarsa, onların kötü niyetlerini kayıtsızlıkla silip atarız; artık kuşku ve acıma duymadan hareket edebiliriz,” (s. 144). Hitler bu tür fantezilerin, kendi “kararlılığı” ve yarattığı “demir” irade görüntüsüyle ifade bulmasına yardım ederek, bunlara bir tutunma zemini sağladı. Böylelikle, bu tür fantezileri olan insanlar onu liderleri haline getirdiler.

Dicks’in araştırmasında yer alan askerlerin pek çoğu, politik anlamda pasif olmakla birlikte, bir emir aldıklarında itaatkâr uygulayıcılar haline geldiler. Burada, daha yakından incelenmesi gereken bir siyasi sorun kendisini gösteriyor: İnsanların büyük çoğunluğu-

nun politik anlamda pasif kalmasına ve nefreti en derin olanlara korkuyla boyun eğmesine yol açanın, genel itaat eğilimi oluşu. Bu insanlar aynı zamanda, saldırganlarla özdeşleşme alanlarını terk etmekten de korkmaktadır.

Londra'daki Tavistock Institute of Human Relations ile Ann Arbor'daki Center for Group Dynamics'in ortak yayını olan "Human Nature" (İnsan Doğası) dergisinin, Dicks'in söz konusu araştırmasına yer verdiği sayısında, Donald W. Winnicott'un Dicks'ten bağımsız olarak benzer bilgiler sunduğu bir makalesinin de yayımlanmış olması ilginçtir.¹⁵⁹ "Thoughts on the Meaning of the Word 'Democracy'" ("Demokrasi" Kelimesinin Anlamı Üzerine Düşünceler) başlıklı makalede Winnicott, demokratik bir toplumun işleyebilmesinin duygusal olgunluk gerektirdiğini ileri sürüyor. Ayrıca, bir toplumun, anti-sosyal bireylerin varlığını demokratik eğilimlerini yitirmeden ne ölçüde taşıyabileceği sorusunu soruyor. Winnicott, kendi iç güvensizliklerine bağlı nedenlerle otoritelerle özdeşleşen insanları "anti-sosyal" olarak tanımlıyor. Winnicott, bu tür insanların, saldırganla özdeşleşmenin kendiliklerini keşfetmelerini engellemesi yüzünden ham ve sağlıklı olduklarını belirtiyor. "Bu resim için bir duygu taşımadan çerçeveyi takdir etmek, kendiliğindenliği fark etmeden biçime değer vermektir. Bu, tek olanın bireyliğine karşı bir kitleleştirme eğilimidir. Bu şekilde bir gelişim gösteren insanlar, anlayışları bakımından örtük anti-sosyal olarak tanımlanabilirler," (s. 177).

Böyle örtük anti-sosyal kişiler, bütünlüklü bir insan olma niteliğinden yoksundur. İçlerinde oluşan çelişkilere hâkim olabilmek için, onları ancak kendi dışların-

da konumlandırabilirler. Winnicott burada dolaylı bir biçimde, bu tür insanların sürekli denetim altında tutma çabası içinde olmak ve kendileri buna inanmakla birlikte kendi iç çelişkilerini inkâr ettikleri için yaşamlarına hiçbir zaman hâkim olamadıklarını belirtiyor. Winnicott'a göre, keder duyabilen, kendi içindeki çelişkileri ve bunların ortamını algılayabilen insanlar sağlıklı. Winnicott'a göre, anti-demokratik bir kişilik gelişiminin temelinde, çoğu anne-babanın, iyi anne-baba niteliğine sahip olmaması yatıyor. Aynı zamanda, küçük çocuğun anneye duyduğu derin bağlılıktan kaynaklı bir biçimde kadından duyulan korkunun temelinde de bu yer alıyor. Winnicott, pek çok insanın diğerlerine hâkim olma dürtüsünün ardında, kadından duyulan bu korkunun bulunduğu görüşünde. Yani, bazı insanlar, kadın hâkimiyeti altına girme korkusundan kurtulmak için, diktatörce bir yapı geliştirme ihtiyacı duyuyor. Bu bütün diktatörlere özgü, yalnızca mutlak itaat ve bağımlılık değil, aynı zamanda herkes tarafından sevilme talebini de açıklayan bilinçdışı bir süreç.

Bu, çocuğunun ihtiyaçlarına karşılık veremeyen bir annenin, ilk, tedhiş edici "sevgi"sine karşılık geliyor. Her şey, aslında sevgi olmayan bir sevginin saptırılması çevresinde dönüyor. Winnicott, kültürümüzde çocuğun durumunu dramatik olarak tanımlıyor, çünkü duygusal olgunluk için gereken sevgiyi alanların oranını yüzde 30 olarak tahmin ediyor. Bu nedenle, demokratik bir toplumun sağlamlığına ilişkin sorunun, ancak çocuk eğitiminin türüne bağlı olarak yanıtlanabileceği görüşünde. Winnicott, bir başka noktaya daha, insanüstü bir güçle egemenlik kurabilen, güçlü erkek arayışının ardında, kadından duyulan korkunun

saklandığına da dikkat çekiyor. Bu korku, kadına, büyü, cadı benzeri güçler atfedilerek ve aynı zamanda kadınları değersiz, aşağılanmayı hak eden nesneler haline indirgeyerek inkâr ediliyor.

Winnicott'un görüşleri, saldırganla özdeşleşme fenomeninin daha geniş bir açıklamasına götürüyor: Eğer tedhişin kaynağı gerçekten, onu olağanüstü bir güce sahip "kara kraliçe" haline getirecek derecede sevgisiz anne ise, o halde katı, acımasız bir baba, yalnızca saldırganla özdeşleşmeyi sağlamakla kalmıyor; onun yaydığı terör, aynı zamanda da ilk ve en önemli ilişki olan anne ilişkisindeki daha derin terörün göz ardı edilmesine yol açıyor. Burada, onca insanın neden Hitler'e boyun eğmiş olduğunun başka bir açıklamasını buluyoruz. O, hem erkekler, hem de kadınlar açısından, onları, bilinç dışında korkulan güçlü anneden kurtaracak biri oldu. Erkeklerde bir -erkek- diktatörün idealleştirilmesi, kadını ve kadının korkunun kaynağı olarak algılanmasını otomatik olarak devre dışı bırakıyor. Kadınlarda ise diktatör, anneden kaynaklanan terörü yumuşatıyor. Maria Gambaroff da, feminist eşitlik hareketi içindeki erkek düşmanlığıyla ilgili araştırmalarında, bu düşmanlığın, anneye duyulan korkunun, erken anne-çocuk ilişkisine bağlı, ürkütücü terörden kurtulmak için erkeğe aktarılmasından kaynaklandığı görüşünü savunuyor.¹⁶⁰

Terapiler esnasında, erkeklerde de, kadınlarda da bu korkuyla çok sık karşılaşırız. Erkeklerin bu terörü inkâr etmesi de maço yapılarının bir parçasıdır. Böylece, yalnızca kendi umutsuzluklarını ve çaresizliklerini örtmekle kalmazlar, aynı zamanda kadınların, anne olma sorunuyla yüzleşmelerini de engellerler. Ayrıca,

pek çok insanın acımasızlığının ve gaddarlığının, anne tarafından aldıkları kişisel yaralarla bağlantısının kurulmasını neredeyse imkânsız hale getirirler. Tam da bu erkeklerin büyük bir bölümü, eğer onlara yükledikleri tanrısallığa uymuyorsa, anneleri ayaküstü küçümser, aşağılar, onların ırzına geçebilirken, bir yandan da tanrısal bir anne imgesini yüceltirler. "Plaza Major Anneleri" protesto eylemlerini başlattığında, kendi mitleri içindeki bu çelişkiler, Arjantin'deki askeri diktatörlük için bir bela haline geldi.

Hitler, korkusuz ve iradesi güçlü lider rolüyle, anneleriyle ilişkilerinde derinden yaralanmış erkeklerin ihtiyaçlarına o kadar karşılık düştü ki, bu erkekler, acılarını ve sevgiye olan ihtiyaçlarını inkâr edebilmek için anında şiddete sarıldılar. Hitler, aynı zamanda, hareket etme tarzındaki nazeninlik ve el hareketlerinin feminenliğiyle de, inkâr edilen anne özlemini uyandırmış olmalı. Fakat, güçlü erkek pozunun arkasında bunu inkâr ettiği içindir ki, fark edilme endişesi duymadan kendini Hitler'in bu kadınsı yanına bırakmak da mümkündü. Hitler hayranlarından Karl Burckhard, bir İngiliz tarihçiye, Hitler'in, karşılaştığı en etkileyici kadınsı erkek olduğunu, bazen neredeyse erkek olmaktan uzaklaştığını söylemişti.¹⁶¹ Alman Ordusu Genel Komutanlığı Başkanı W.C. Langer'in de benzer ifadeleri bulunmaktadır.¹⁶²

Hitler, bu kadınsılaştırmanın yanı sıra, güçlü, erkeksi koruyucu ve fatih pozuna uymayan başka davranış biçimleri de gösteriyordu. Buna örnek olarak kendini değersizleştiren mazoşistçe cinsel yaşantıları verilebilir (Kershaw bu konudaki kayıtları önemsiz bulurken adil davranmıyor). Bir Alman film yönetmeni,

CIA'den önceki Amerikan Gizli Servisi OSS'ye, Hitler'in, kadın oyuncularını bir geceliğine baştan çıkarttığını anlatmıştı. Bu kadınlardan biri olan Renate Müller, yönetmene, yaşadığı sarsıcı deneyimden bahsetmişti. İkisi de soyunduktan sonra Hitler, acınacak biçimde yerde sürünmüş ve ondan kendisini tekmelemesini istemişti. Sonunda Müller istediğini yapınca, bu, Hitler'i çok tahrik etmişti. Bu buluşma Müller'i o kadar sarsmıştı ki, ardından, kendisini Berlin'deki otelin penceresinden aşağı atmıştı.¹⁶³ Hitler'in eski bir yoldaşı olan Otto Strasser, 1929 ile 1931 yılları arasında Hitler'in sevgilisi olan Geli takma isimli Angela Maria Rabaul'den söz ediyor. Rabaul, Hitler'in onu, cinsel organlarını inceleyebilmek için yüzüne oturmayaya zorladığını anlatmıştı. Hitler daha sonra da, üzerine işemesini istemişti. Bu ona cinsel tatmin sağlıyordu. Hitler'le bu tür beraberlikler yaşayan yedi kadının, sonradan intihar ettiği biliniyor.¹⁶⁴

Hitler'in kişiliğindeki bütün bu yanları, çelişkilerden etkilenmeden yaşaması dikkat çekicidir. Bir başkasında, kendisiyle ilgili kuşkulara yol açacak içselleşme yetisi onda yoktu. Sanki kişiliği, birbiriyle ilişkisi olmayan parçalara veya çekmecelere ayrılmış gibiydi. Bu, onun nasıl olup da çelişkiyi hiç fark etmeden, bir an içinde, uslu oğlanla gaddar adam arasında gidip gelebildiğini de açıklıyor. Bu iç bölünmüşlük, onun her türlü kuşkudan uzak rol yapabilmesini sağlıyordu. Görev bilincine sahip, demir gibi sarsılmaz bir insan imajını, ancak böylelikle mükemmel bir şekilde yansıtabiliyordu. Kendi kendisiyle asla yüzleşmeyerek, yandaşlarının yüzüne bakmaktan da kaçınmış oluyordu. Hitler'i sevmek, yandaşlarını, içlerinde pusuya yatmış olan değersizlik duygusundan ve kimliksizlik-

ten kurtarıyordu. Hitler'deki bölünme, milyonlarca insanın kendi kuşkularını silmesini, kendi yetersizliklerinden kopmasını ve böylece kendilerini bir bütün olarak algılamasını sağladı. Bu, onu lider haline getirmeleri için çok güçlü bir nedendi. Ondaki boşluk, insanları kendi iç boşluklarından kurtarıyordu. Bu yüzden de Hitler'in duruşunun bir rol olduğunu göremiyorlar veya görmek istemiyorlardı: insanın kendi yetersizliğinden kurtulmasını sağlayan bir kendini kandırış.

Poz Yapmak

Saldırganla özdeşleşmek, yalnızca duygu durumunu tersine çevirmek, yani insanın kendine acı çektireni sevmesi ve idealleştirmesi suretiyle terörle birlikte yaşamayı mümkün kılmakla kalmıyor; bu tür bir gelişimle ilgili, pek alışlagelmedik bir araştırmayı, Fridtjor Schaeffer'in "Pathologische Treue" (Patolojik Sadakat)¹⁶⁵ başlıklı çalışmasında buluyoruz. Özdeşleşme aynı zamanda, despotun "gücünü" kendine mal etme girişimidir. Şiddetin bundan sonra "güçlülük" olarak görülmesini böyle açıklayabiliriz. Dahası bu "güçlülük", gerçek bir güce götürebilecek olan durumu da, yani insanın kendi acısıyla bağ kurması ve bunu bir başka insanın paylaşımıyla aşması durumunu da baskı altına alır. Eğer bu yapılamıyorsa, insanın içindeki yabancıyı tamamen itmesi gereken ve bunu nefret ve şiddetle gerçekleştirdiği bir gelişim ortaya çıkıyor. En azından bir ilgi artığı görmüş olan ve bu yüzden de saldırganla tam olarak özdeşleşemeyen insanlarda, bu gelişim o denli mutlak bir şekilde gerçekleşmez. İçlerinden tamamen atamadıkları yabancıнын bir parçası olarak geriye, kuşku ve değersizlik duyguları kalır. İşte, bir liderin onları, içlerindeki huzursuzluktan kurtarmasını bekleyenler de bu tür insanlardır. Bunun nasıl gerçekleştiğini ileride göstermek istiyorum.

Saldırganla özdeşleşmek, küçük bir çocuk için, onun olağanüstü gücüyle özdeşleşmek demektir. Ama bir çocuğa hükmetmek ve onu küçük düşürmek için güç uygulayan, bir çocuğun merakı, keşif yeteneği ve canlılığı karşısında kendisini, ona şiddet uygulama ihtiyacı duyacak kadar sorgulanmış hisseden bu insan nasıl bir insandır? Bu ancak, çok derin bir güvensizlik, değersizlik ve yetersizlik hisseden, ama bunu itiraf edemeyen biri olabilir. Bu tür insanlar, böyle duygularını dengelemek için, güçlülük, kararlılık ve sarsılmaz bir irade sahibiymiş gibi pozlara girerler. Kendi çocuğuna karşı bu poza girmek ise çok daha kolaydır. Bunun özdeşleşme düzeyindeki anlamıysa, çocuğun, anne-babasının gerçeğiyle değil, pozlarıyla özdeşleşmesidir. Aynı zamanda da, her küçük çocuk bunu empatik olarak algıladığı için, anne-babasının daha derinlerdeki zayıflık duygusunu da hisseder. Ama bunları kavramaması gerekir. Anne-babanın bu zayıflık duygusu, reddedilmesi gereken içteki yabancının bir parçası haline gelir. Bu süreç, çocuğun, otorite pozuna odaklanmasına neden olur; çocuk bununla özdeşleşir ve o andan itibaren, yaşamı boyunca, bir insanın gerçekliğini değil, pozlarını aramaya başlar. Bu noktada bir kez daha Bluvol ile Roskam'ın araştırmasına değinmek istiyorum. Bu araştırma, otorite figürleriyle özdeşleşen gençlerin, anne-babalarını olumlu ve olumsuz yönleriyle gerçek insanlar olarak algılayamadıklarını, onlarla ilgili olarak yalnızca, idealleştirilmiş imgelere sahip olduklarını gösteriyor; yani anne-babayla, takındıkları poz üzerinden özdeşleşiyorlar.

Üst canlılar doğumdan itibaren anneye odaklanır. Bu duruma, şekillendirme adı verilir. Örneğin, Schneirla, annesini bir an bile gözünün önünden ayırmayan

Avustralyalı "denek kuzu"dan söz eder. Bu kuzu annesinden, ancak onu görebileceği kadar uzaklaşır. Şayet anne ölürse, kuzu, annesinin kadavrası çürüyüp de geriye birkaç artığı kalana dek onun etrafından ayrılmaz. Sonundaysa, görsel olarak anne odaklığını üstlenen bir kayaya, bir taş a veya bir tepeye yönelir ve yaşam alanının merkezi burası olur.¹⁶⁶ İnsanların da anne ve baba imgesine göre şekillendiği söylenir. Ancak bu şekilleniş iki düzeyde gerçekleşir; gerçek anne-baba ve idealleştirilmiş anne-baba düzeyinde. "İdealleştirme" ve bunun ölçüsü, saldırganla özdeşleşmeye götüren terörün ölçüsüne bağlıdır.

1945'te, II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, psikiyatr ve çocuk analisti David M. Levy yönetiminde bir grup, 83 tane Alman'ın baba otoritesine ilişkin yaklaşımları hakkında bir araştırma yaptı.¹⁶⁷ Araştırmaya katılan kişiler, geçmişlerinde Nazi politikasından, Amerikan Hükümeti'nden gazete çıkartma izni almalarına yetecek ölçüde bağımsız kalmış insanlardı. Soruları yanıtlayanların yüzde 73'ü şu ifadeyi onayladı: "Babanın sözü, ailede kaçınılmaz bir yasa olarak kabul edilmelidir." Yüzde 25'i bu ifadeye karşı çıktı; yüzde 2'si ise yanıt vermedi. Marburg Üniversitesi'nden bir grup öğrenci, yani "kendi otoritelerini geliştirmekte olan" genç insanlar ise karşılaştırma grubunu oluşturdu. Bu grubun sadece yüzde 31'i yukarıdaki ifadeyi onayladı; yüzde 65'i karşı çıktı. Birinci gruptan bir kişi şunları anlatıyor: "Küçükken, babamıza olağanüstü bir saygı duyardık. Onu sevmekten çok, ondan korkardık. Bir keresinde bana, bir odun yığının üzerinden atlamamı emretmişti. İsteddiğini yaptım, ama atlarken ayağım burkuldu. Babam yanıma gelip bana bir tokat

attı. Çok sertti, bizi severdi, ama bunu asla belli edemezdi. Sanırım bu, erkeğe özgü bir alçakgönüllülüktü,” (s. 21). Babanın, oğlun asıl durumuyla bağdaşmayan bir biçimde, seven bir baba olarak idealleştirildiğini görüyoruz.

Gregory Bateson, bir Nazi filmi olan “Hitlerjunge Quex”i çözümlerken, anne ile babaya yönelen duyguların ayırımına katkıda bulunuyor.¹⁶⁸ Cismani cezalandırmanın, anneden çok, babanın alanında olduğuna işaret ediyor. Çocuklar, büyük olasılıkla bu nedenle, anneden gelen bir tokadı ya da darbeyi sindirmeye daha az eğilimliler. Bunu daha ziyade bir incinme ve ihanet olarak yaşıyorlar. Bu durum, annenin kültürümüzde “sevgi ve şefkat veren” olarak edindiği konumu bir kez daha gözler önüne seriyor. Buna karşın babada, empatinin ve hassasiyetin daha az olması hoşgörülüyor. Böylece baba, çocuğa ihanet etme duygusundan kurtulmuş oluyor. Yukarıda da görüldüğü üzere, daha ziyade, çocuğu gizli gizli sevdiği, ama duygularını belli edemediği gerekçesiyle bağışlanıyor. Bu durum pek çok erkeğin, her an ihanete uğrayabileceğine inandığı için, kendisini bir kadının yanında korunmuş hissedememesine yol açıyor. Bunun belki de, pek çok erkeğin zevk, neşe ve özgürlük olarak gördüğü çocukluğuna dair geliştirdiği romantik düşüncelerle de ilgisi var. Bu durum ise kişiyi, ölümden bütünlük ve yitirilmiş sevgi nesnesi anneye bütünleşme arayışına götürüyor. Yukarıda sözü edilen araştırmaya katılanlardan biri, bunu şöyle ifade ediyor: “Dışarıdan bakıldığında, çocukluk hep -gerçek böyle olmasa dahi- neşe içinde geçmiş gibi görünür. Almanlar asla gerçek anlamda neşe duyamazlar; çünkü genç ve neşeli olmanın, kısıtlanmadan yaşamın tadını çıkartmanın bir ödülü yoktur. Bu,

bir Alman gencini, daima ölümü arzulamaya iter. Bunu özellikle savaşta gözlemledim. Bunun nedeni yalnızca, bir savaşta sürekli varolan tehlikeler ve bunlardan kurtulma ihtiyacı değildi. Bu en basit haliyle, ölme, ölü olma, niçin olduğu fark etmeksizin kendini kurban etme isteğiydi. Almanlar her zaman baskı altındadır. Hiçbirimiz uyumlu bir gelişim gösteremeyiz.”¹⁶⁹

Ancak, çocukların maruz kaldığı terör hangi biçimde olursa olsun, özdeşleşmeleri daima, anne-babanın dışarıya yansıttıkları imgeyle gerçekleşir. Ancak bunun, anne-babanın şiddet ve “güçlülük” olarak dışa vurduğu içsel şüphelerle bir ilgisi yoktur. Bu nedenle çocuklar böyle bir süreçte, anne-babanın içsel gerçekliğine değil, takındığı poza sabitlenirler. Bu durum elbette, kendi takındığı pozu gerçeklik olarak gösteren (bu arada bir de gerçek iktidar uygulayabilen) herkes için, kendine tabi olacak birini bulmayı kolaylaştırır. Toplumsallaşma sürecimizde zaten buna programlanmaktayız. Güç, kararlılık, güvenilirlik pozunu takınan “liderler” de işte bu nedenle bu kadar inandırıcı olabiliyor. Hele bir de, düşman imgeleri yaratmak suretiyle, nefret duygularının gösterilmesini meşrulaştırıyorlarsa, başarıları neredeyse kesinlik kazanıyor. Burada etkin olan, ideolojiler değil; insanların ilk şekillenişinin, anne-babanın güçsüz oldukları gerçeğini yadsımak için takındığı pozlara dayanmasıdır. Bu tür liderler ve taraftarları, zayıflıklara dikkat çekildiğinde işte bu nedenle bu kadar öfkelenmektedirler. Bu durumu kabullenmeyi, kendi içlerinde derin bir tehdit olarak hissederek.

Ancak, bir lideri idealleştirmenin başka bir tarafı daha vardır: Lider vaat ettiğini gerçekleştiremediği anda, in-

tikama başvurur. Vaatlerde söz konusu olan, refah ve zenginlik gibi somut şeyler değildir. Belirleyici olan, büyük ve güçlü olma vaadidir. Bir liderin iktidarını ve gücünü yitirdiği anda, ona duyulan hayranlık, tıpkı savaş kaybedildiğinde Hitler için söz konusu olduğu gibi, nefrete dönüşür. Hans Frank, "O bizi baştan çıkarttı," demişti. Bu yüzden de bu taraftarlar çok çabuk taraf değiştirebilir.

John Bushnell de, Rusya'da 1905 Devrimi sırasında Rus Ordusu'nun tutumuyla ilgili bir araştırmasında bu durumu ortaya koyuyor.¹⁷⁰ Bushnell bu ordunun, duruma göre bazen bizzat kendisinin yağmaladığını, bazen de ayaklanmaların bastırılmasında kullanıldığını belirtiyor. Aynı askerler hızla tutum değiştiriyor ve on ay içinde iki kez, isyan ve sadakat arasında gidip geliyor. Ocak ve Ekim 1905 tarihleri arasında isyancıları bastıran birlikler, Ekim'den Aralık ayı başına kadar yağmaya giriştiler. Aralık sonundan itibaren tekrar sivillere ateş etmeye başladılar, 1905 Mayıs ve Haziran aylarında tekrar ayaklandılar ve Haziran sonunda, yine ayaklanmacılara karşı savaştılar.

Bushnell, askerlerin tutum değiştirmesinin, politik görüşleriyle veya gördükleri muameleyle ilişkili olmadığını ortaya koyuyor. Belirleyici olan sadece, o an kimi otorite olarak gördükleri; özgüvenlerini ancak bu şekilde sağlam tutabiliyorlar. Eski rejimin sona yaklaştığına inandıkları an başkaldırıyorlar; fakat rejimin hâlâ komuta gücü olduğuna inandıklarında sivillere saldırıyorlar. Burada, başkaldırıya, görünürdeki toplumsal yapının çöküşünün değil, boyun eğecek bir otorite olup olmamasının yol açtığı görülüyor. Eğer otorite yoksa, özdeşleşmeye dayalı kişilik yapısı çözülüyor. Böylece de -bu örneğimizde tekrarlanarak- gidiş geliş-

ler yaşıyor. Bu tür bir kimlik yapısına sahip insanlarda mevcut bulunan şiddet eğilimi, kolaylıkla, daha önce olumlu bulunan bir şeye yönelebiliyor. Heinrich Mann'ın aynı isimli romanında tanımladığı gibi, bu "dalkavuklar", bir de değersizlik duygularından kurtarılmayı bekliyorlar. Fetihler ve, yenenin veya hâkim halkın tarafında olma duygusu, bu beklentiye son derece uygun.

Ancak, saldırganla özdeşleşme bağlamında önem kazanan bir başka açı daha bulunmaktadır. Bu noktada, açık olarak ifade edilmesine izin verilmeyen, despota duyulan nefret söz konusudur. Daha önce belirtildiği gibi, anneye duyulan nefret, kadının küçümsenmesi ve aşağılanmasıyla ikame ediliyor. Ancak erkek maçoluğu, kadından kaynaklanan terörün daha hafif yaşanmasını sağlıyor. Bilinç düzeyinde, anne yerine babadan daha çok korkuluyor. Faşist ve komünist rejimlerin, baba otoritesini liderin otoritesine tabi etmek yoluyla indirgemeleri ilginçtir. Bir kadın hastam, babasının Hitler'e bağlılığını şu sözlerle açıklamıştı: "Eğer kendini bana, yani Hitler'e teslim edersen, babandan kurtulursun." Hastamın babası, kendisini varlığının bütün alanlarında hâkimiyeti altına alan babasının baskısına karşı mücadele ediyordu; ama sonuçta her seferinde, her şeyi daha iyi bildiği için ona boyun eğiyordu. Ama günün birinde, bir toplantıda konuşurken dinlediği Hitler'e boyun eğdi. Bunu, babasının bir Hitler karşıtı olduğunu bilmesine rağmen (ya da tam da bu yüzden) yaptı. Hitler, güçlü iradeyi ve kendine güveni, yani bu adamın babasıyla ilişkisi içinde bastırmak zorunda kaldığı her şeyi simgeliyordu. Hastam babasının, Hitler'in takındığı pozu, mücadele edip iç-

sel olarak olgunlaşmak için değil, babasına karşı bir kalkan haline getirmek için kullandığını belirtiyordu. Sonra da bu paravanın ardında, kendisi de bir Nazi olarak, babasının yaptıklarını uyguladı ve kendi tarafında olmayan herkese (Yahudilere, solculara) karşı, babasının kendisine göstermiş olduğu yıkıcı ve küçültücü şiddetin aynısıyla savaş açtı. Hitler'in takındığı pozla böylesine özdeşleşmek suretiyle, babasının kendisine uyguladığı cezalandırma biçimini, o da başkalarına uygulamaya başladı.

Demek ki insan daha güçlü bir iktidara boyun eğerse, tedhiş eden babanın küçümsenişi kolayca ortaya çıkabiliyor. Değişmeyen şeyse, kurtuluşu bir kendini bulma süreci içinde gerçekleştirecek güçte olunmadığı için, boyun eğme, bir otoriteye bağlanma eğiliminin sürüyor olması. Bir kurtarıcıya, güçlü olana duyulan bağımlılık bütün yaşam alanlarına sızıyor. Ancak bu durum, bağımsız, güvenli ve özerk insan pozu takınmada çok deneyimli olduğumuz için, her zaman açıkça ortaya çıkmıyor. Bu yüzden, iyi bir pozcu, gerçek karakterini nasıl gizleyeceğini de çok iyi bilir. Hitler'in yazılarından ve değinilerinden, kitleyi, boyun eğişinden ve bağıllığından dolayı nasıl da küçümsediği ortaya çıkıyor. Halkı, kadınsı, iyi niyetli ve bir lideri takip etmeye hazır kıvamda görüyor.

Şimdi, bir otoriteye boyun eğişin sadece siyasal değil, iktisadi ve bilimsel alanlarda da geçerli olduğunu göstermek istiyorum. Bu, çocukluk hikâyelerimizdeki terörün ölçüsünü ve halihazırdaki varlığını görmemize yardımcı olacaktır.

İtaat ve Hırs

Hans Schneider/Kılıçlar: Bir inkâr süreci

İtaat, kendine ait bir kimliğin yitimine neden olur. Bu durum, insanların, başkalarının duyarlılığından ve acısından etkilenmeksizin iktidar ve şiddet uygulayabildikleri için özerk olduklarına inanmalarıyla maskeleyir. İktidar ve şiddet, ideolojik soyutlama yoluyla, halk, bilim, ilerleme ya da büyüme gibi daha “üst” amaçlara atfedilerek, diğerleri üzerinde egemenlik ve denetim kurmak olan asıl hedefinden kopartılır. Anne-babanın buna katlanamaması sonucu, kendine dair olan yabancılaştırılıp değersizleştirildiği içindir ki, bu duygu, baskının asıl kaynağına yöneltilemediğinden, saldırganlığın odağı haline gelir. Böylelikle insanlar, kendilerine verilen acıyı görmelerine izin verilmediğinden, bu acıyı başka kurbanlara aktarmaları sebebiyle şiddet dolu ve kötü olurlar.

Böyle bir gelişimin bileşiminde, hırs önemli bir rol oynar. Anne-baba, çocuktan başarı talep eder. Çocuk, bu hırslı beklentilere cevap vererek anne-babasını hoşnut eder ve aynı zamanda kendi saldırgan dürtülerini de boşaltmış olur. Bluvol ve Roskam’ın araştırması, en hırslı ve en başarılı öğrencilerin, diğerlerini küçümseme ve ezme eğiliminde olduğunu gösteriyor. Bu onlara özerklik duygusu veriyor. Kültürümüz, hırsı meşrulaştırıp, ona değer vererek desteklerken, bu itkide gizli olan yıkıcılığı saklıyor.

Schneider/Schwerte olayı, bu sürecin bir yansımasıdır. Sol liberal bir yayıncı olan ve Aachen Üniversitesi'nin reformcu rektörü olarak kendisine bir isim yapmış olan Alman Dili ve Edebiyatı uzmanı Hans Schwerte'nin, bir zamanlar SS üyesi Dr. Hans Ernst Schneider olduğu, 1995 yılında yayınladığı "Faust und das Faustische" (Faust ve Faustyen olan) başlıklı ideolojik eleştirel incelemesiyle ortaya çıktı. Schneider, 1945 öncesinde, "Ahnenerbe" (Ataların Mirası) adlı SS örgütünün yönetici üyelerindendi ve daha sonra, devlet bakanı Himmler'in özel karargâhında merkez hücum kolu komutanlığı yapmıştı. Schneider, Himmler'in verdiği "özel görevlerin" yerine getirilmesinde gösterdiği "olağanüstü başarılarından" dolayı, işgal altındaki Hollanda topraklarındaki hükümet komiseri Dr. Arthur Seyss-Inquart tarafından, ikinci dereceden savaş hizmetleri madalyasıyla ödüllendirilmişti. Bu "özel görevler" arasında, tutsakların büyük acılar içinde öldüğü Strasbourg'daki Natzweiler-Struthof Toplama Kampı'ndaki insanlar üzerinde yapılan deneyler için malzeme temin etmek de vardı. Schneider, savaştan sonra adını Hans Schwerte olarak değiştirdi, SS dövmesini sildirdi, kendisine yeni bir yaşam hikâyesi uydurdu ve bir "dulla" evlendi. Kimliğinin ortaya çıkması üzerine, profesörlük ve onur senatörlüğü unvanları elinden alındı; devlet hizmet nişanını iade etmek ve bazı emeklilik haklarından vazgeçmek zorunda kalmakla birlikte, bu ayrıcalıkların geri alınmasının gerekçesi olarak, Nazi dönemindeki canice edimleri değil, kimliği hakkında yanlış bilgiler vererek memuriyet yasasını ihlal etmiş olması gösterildi.¹⁷¹

Schneider, 1942'de Rilke üzerine yazdığı bir yazıda, Rilke'nin "bireyde bir nihai görüntü olarak kendini an-

latma" noktasında saplanıp kaldığını, "toplumun duyduğu biçimlendirme gerekliliğine asla ulaşamadığını" ve "içinde halkın ve ülkenin temelini barındırmayan şiirin siyasi tutkusu kanında akmadıkça, sorumsuzca bir entelektüellik içinde kurumaya mahkûm olduğunu" öne sürüyordu. 1948'de ise, Schwerte olarak şunları yazabilmişti: "Diğerlerinin yanı sıra, Rilke'nin de tipik sayılabileceği, yazarın kendi belirlediği dil alanı, ancak bir halk biriminin dilsel ve dolayısıyla bütün toplumsal bağlarının çözülmesi halinde, yazın ve düşünce tarihi açısından belirleyici bir rol oynayabilir... Rilke'nin dili ve şiiri, sosyolojik açıdan bakıldığında, Avrupa'nın çözülen halk-dil birliği için bir mihenk taşıdır..."¹⁷² 1954'te kaleme aldığı bir başka yazıda da, Hugo von Hofmannsthal'i "ben sınırının dışına çıkmayan" diğer yazarların aksine "lirik bir ben yalnızlaşması monoloğundan kurtularak zihinsel insanın özverisi ve kanıyla mühürlenmiş, batılı anlamda görev alan bir değer sorumluluğuna" vardığı için övüyor. Diğerlerinde ise "kendi ben'lerinin ağır bastığını" söylüyor.¹⁷³ Schneider/Schwerte, akademik anlamda değerlerden bağımsız, bilim çıkarı perdesi ardında insanın bireyselliğine savaş açıyor ve kitle içinde erimeyi savunuyor. Aslında bu durum, kendisi olacak gücü bulamadığı için saklanmak zorunda olan bir kendiliğe hizmet ediyor. Böylelikle kendisini şekillendirmiş olan deneyimi, yani çocukluğunda kendisine yabancılaşmış olmasını, başkalarına aktarmaya devam ediyor. Başka türlü bir süreç yaşamış olması mümkün değil. Thomas Mann'a da bu yüzden katlanamıyor. Mann hakkında şunları yazıyor: "Zevksizliğe düşmeden sanatsal gösteride ne kadar ileri gidilebileceği konusunda Thomas Mann'la tartışmak pek kolay değil; belli ki sınır tanı-

mıyor, her şeyi ve herkesi 'çözücü' sözcük oyunlarının içine katabileceğine inanıyor. Kuşku ve kuşkulanma, onun için yazının 'seyreltilmesi'nden başka bir şey değil... Ben'e çekilme ve özgüven..."¹⁷⁴ İnsanı insan yapan her şey; başkalarını anlama duyarlılığı, açıları, hepsi küçümseyici bir tavırla, ben'e çekiliş olarak karalanıyor. Schneider, kendinin inkârını başkalarına da taşımak, hem de bunu zorla yapmak mecburiyetinde. Gerçi, şiddeti sözel düzeyde ifade buluyor, ancak bu, akademik alandaki rekabet ve başarı gayreti açısından tipik bir tutum. İtici güç, hırs ve bu, tek gerçek haline geliyor. Schneider, Nazi dönemindeki kariyerini de yıkıcı edimlerle garantilemişti.¹⁷⁵

Onun tek dini oportünizmdi ve Naziler ona serbest alan tanıdı. Onlar iktidarı kaybettiğinde ise, Schneider/Schwerte kazananların adamı oldu. 1995'te sorgulanırken, işgal güçlerinin, kimliğini ortaya çıkartabileceğinden korkup korkmadığı sorulduğunda şunları söyledi: "Amerikalıların kalkıp da bana, sen alçağın birisin, diyeceklerini hiç düşünmedim; aksine, bana teşekkür ettiler. Sonuçta onların da istediği şeyler üzerine konuştum. Şu ünlü 'yeniden eğitim'den yanaydılar."¹⁷⁶ Yalnızca, kendine has içerikten yoksun olan, kimliğe değil, özdeşleşmeye dayanan bir kendilik böyle bir şeye muktedir olabilir. Böylesi bir gelişimden sonra ortaya, ancak şu değişmez öz ortaya çıkabilir: nefret, yıkıcılık ve başarı kazanma hırsı. Başarı da, nefret ve yıkıcılığı örtmeye yarar.

Carl Schmitt: Gerçeklik Yerine Düşman Yansıtması

Carl Schmitt, yirmili yılların Almanyası'nda, Versay Antlaşması'na ve Weimar Anayasası'na sert eleştiriler yönelten, antiliberal görüşlü bir teoriyensen ve hukukçu olarak isim yaptı. 1932'de mahkeme önünde, otoriter devlet görüşünü savundu. Bu, Nazileri öylesine etkiledi ki, Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Schmitt'e profesörlük unvanı verdiler ve onu hukuk danışmanlığına getirerek ülkenin en önemli hukuk dergisinin çıkartılmasıyla görevlendirdiler. Schmitt, Röhm'ün öldürülmesinden sonra bu dergide, Hitler rejimini haklı çıkartan, "Der Führer schützt das Recht" (Führer Adaleti Koruyor) başlıklı bir makale yayımladı.¹⁷⁷

Schmitt, bugün bile Almanya'nın en önemli siyasi yazarlarından biri olmanın onurunu yaşıyor. "Der Begriff des Politischen" (Siyaset Kavramı) (1927) başlıklı yazısında, siyasi eylem ve siyasi motivasyon arasındaki farkın, dost ve düşman arasındaki farka indirgenebileceğini söylüyordu. Mark Lilla, Schmitt'in yazılarında, klasik siyasi kuramların temel konularından biri olmasına rağmen, dostluk hakkında tek kelime edilmediğine işaret ediyor.¹⁷⁸ Schmitt'in sloganı şuydu: Düşmanımın düşmanları benim dostumdur; onun açısından dostluk, ancak ortak düşmanlar üzerinden tanımlanabilen bir şeydi. Düşman kavramıyla, özel düşmanları değil, kamusal düşmanı kastediyordu. Heinrich Meier, politik olanın, Schmitt açısından, ancak bir düşman varsa ve düşman gerçekten tespit edildiği yerdeyse geçerli olduğu görüşünü savunuyor.¹⁷⁹ Schmitt, düşmanı tanımanın, kendini tanımanın ilk adımı olduğuna inanıyor. "Yorumlu Sözlük"ünde şöyle

yazıyor. "Düşman, kendi duruşumuzun sorusudur."¹⁸⁰ Diğer bir deyişle: Bana düşmanın kim olduğunu söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim. İnsanın, kendisiyle hesaplaşması, Schmitt açısından, "kendi ölçüsünü, kendi sınırını, kendi şeklini kazanabilmek için" düşmanı ile hesaplaşmak anlamına geliyordu.¹⁸¹ Ancak düşman yabancıdır. Schmitt, kendi durumunun bilincine varmaksızın, insanın ancak yabancı - reddedilmiş olan - üzerinden kendisine, "kendi düzlemine" varabileceğini söylüyor. Daha derinde olanı anlayamıyor, ama kendine ait olanın aktarılmış bir şey olduğunu, yani eklenerek oluştuğunu biliyor.¹⁸² Ama boyun eğdiği şiddeti, itaati göremiyor, bu yüzden de yabancidan nefret etmek zorunda. Elbette Schmitt için de yabancı, ölene dek nefret ettiği Yahudidir. Hitler'de olduğu gibi, burada da söz konusu olan soyut Yahudidir, ya da Spinoza gibi, "...*Deus sive natura* formülündeki 'sive' gibi", Tanrı ile doğayı bir kabul ederek "sinagogların bütün lanetlerini hak eden, insana ve Tanrı'ya yapılmış en ağır hakaret" olarak gördüğü tarihi bir figürdür.¹⁸³ Spinoza, Tanrı'yı doğalaştırarak, bir otoritenin olağanüstü gücüne, sert ve tanrısal babaya karşı çıktı. Buna karşın Schmitt, 1932'de "Siyaset Kavramı" başlıklı makalesi hakkında ağır bir eleştiri addettiği bir yazı yazan Leo Strauss'a belli bir hayranlık duyuyordu ve onu bir Rockefeller bursu için önerdi; Strauss böylece Nazilerin elinden kurtulmuş oldu.

Schmitt, yabancılaşmasını inkâr etmekle birlikte, yabancıнын kendisiyle bir ilişkisi olduğunu da fark ediyordu. Heinrich Meier, onun iç diyalektiğini şöyle özetliyor: "Düşman beni sorgulayandır. Beni kim sorgulayabilir? Aslında ben, kendim. Düşman, bizim kendi sorgumuzun şekillenmiş halidir."¹⁸⁴ Schmitt gibi

Meier de, burada kendiliğin içsel bir reddi olduğunu görmüyor. Yine de Schmitt'in ifadelerindeki çelişkiler dikkatini çekiyor: "Çünkü eğer kendi sorgumuzun, düşmanda şekil bulup kandırılmaz bir nesnel güç olarak karşımıza çıktığına inanıyorsak, o zaman mevcut düşmanla hesaplaşmak, bizim için sadece en acil olan değil... aynı zamanda da en önemli olandır... Schmitt'in *kendiliğe* dair çıkışı da aynı görüşle açıklanır: 'kendilik sorusu' [Schmitt, Meier'den alıntı yapıyor], insanın 'kendi düzlemi', 'kendi ölçüsü', 'kendi sınırı', 'kendi şekli'... Eğer 'kendilik sorusu' üzerinde durursak... eğer hesaplaşmamızı, '*kendi ölçümüzü, kendi düzlemimizi, kendi şeklimizi bulmak için*' ötekiyle, yabancıyla, kendi düzlemimizde' sürdürürsek kendi payımızı üstlenmiş oluruz. Schmitt'in, savaşın 'anlamının', yüksek idealler veya hukuki normlar uğruna yapılmasında değil, '*kendi düşmanına*' karşı açılmasında bulunduğu yönündeki eski iddiası gibi, sözde dibine kadar 'varoluşçu' ifadeler için en *derin* temel budur."¹⁸⁵ "Düşmanlığın bütün gerçeği ancak iç savaşta ortaya çıkar... Schmitt,... kardeşim olan düşmanın, benimle, bütün insani onayı aşkınlaştıran bir ortaklıkla bağlı olduğunu da hatırlatıyor."¹⁸⁶ "... düşmanlığın tüm gerçeği ancak iç savaşta ortaya çıkar."¹⁸⁷ Her şey ortada: Söz konusu olan, insanın reddedilmiş kendi benliği!

"Düşman ötekidir, yabancıdır ve onun varlığının belirlenmesi için olağanüstü yoğun anlamda varoluşsal olarak başka bir şey, yabancı bir şey olması yeterlidir; öyle ki, ihtilaf halinde, kendi varoluş biçiminin yadsınması anlamına gelir ve bu nedenle kendi varoluşuna uygun yaşam biçiminin korunması adına savaşılması gerekir."¹⁸⁸ Bu "*varoluşa uygun biçim*" aslında

yapıştırma olandır, fakat Schmitt bunu görmüyor. Kendini kandırmayı ve kendini kandırma döngüsünden kurtarmak için "itaatin koşulsuzluğunu" övmesi, kendi gerçek benliğini reddetmek zorunda kaldığı anlamına geliyor. Schmitt için kendisi yabancıdır. Ama bunu yadsımak ve savaşabilmek için, kendi dışında bir düşman aramak zorundadır.

Yetmişli yılların başında Schmitt'in görüşleriyle ilgilenenler yalnızca faşistler ve sağcılar değildi. Solcular da onun yazdıklarından öğrenecek şeyler olduğunu düşünüyorlardı. Onu, sermayenin, gerçek sınıf çıkarlarının gizlenmesinden başka bir şey olmayan kurmaca liberal düşüncelerini savunmaksızın gerçeğe ulaşmaya katkıda bulunan ödünsüz bir realist olarak değerlendiriyorlardı. Onun sözde "saf aklının" ardında, daha derinlerde, tümüyle akıldışı nedenlerin gizlendiğini ise kimse fark etmiyordu. Ancak Joschka Fischer, solun Schmitt karşısındaki bu yeni hayranlığını kuşkuyla karşılamıştı. Bir makalesinde (1982), sol kanadın savaşçılarının, giderek artan bir militanlıkla, Schmitt'in kuramlarıyla kendi meseleleri arasında bir paralellik aradığına dikkat çekiyordu. Gerçekten ortak oldukları tek nokta, ölümün motivasyonuydu. Her iki çıkış noktasında da gizli olan, otoriteye boyun eğme adına yaşamın yadsınmasıydı.

Schmitt ve Naziler, özgürlüğe *karşı* savaşıyorlardı (İtaatin gereklerine *karşı* çıktığı için, özgürleşme ihanetti). Buna *karşın* solcular, kendilerini teslim ettikleri bir görüşü veya partiyi tanrısalılaştıran ideolojiler adına, özgürlük için savaşıyorlardı. Varlığın merkezine burada da bir otorite yerleştiriliyordu. Ancak ön planda "isyankâr" görüşler -tümüyle saldırganla özdeşleş-

meve dayanan ve buna bağılı olarak gönüllü köleliğe götüren, tehlikeli bir kendini aldatış- söz konusu olduğu için, bunu fark etmek daha zor. Eğer insanlar yüceltilmiş fikirlerin peşinden gidiyorsa, Henry Miller'in bir keresinde belirttiğı gibi isyan da, ardından hemen bir yenisi kurulan kiliseleri yıkmaya benzer. Söz konusu olan, yine iktidar ve bu sayede kurtuluş umududur. Bu şekilde ancak, yeni baskı biçimleri oluşturulur.

Schmitt'te solcuların o kadar hayran olduğu şey, onun dost-düşman kategorileştirmesiydi. Bu, onların bakış açısından mücadelelerini haklı çıkartıyordu. Ancak Lilla'nın vurguladığı gibi, Schmitt'in ahlaki evreninin iç yüzünü görmeye hazır değildiler.¹⁸⁹ Görüşlerinin temeli neydi? Düşmanlık onlar için neden bu kadar asliydi? Bu tür soruları soramıyorlardı. Yoksa, kendi ideolojilerinin rolünü ve bir üst güç karşısında kendi boyun eğişlerini de sorgulamak zorunda kalacaklardı.

Ölümcül Olan

Hırs herhalde, itaatin en iyi gizlenmiş uzantısıdır. Boyun eğen, kendi amaçlarını gerçekleştirdiğine inandığından, kendisini özerk sandığından, iyi gizlenmiştir. Bana kalırsa bunun nedenini, hırsın, itaat baskısının kaçınılmaz sonucu olan saldırganlıklar içermesinde -daha önce değinmiştım- aramak gerekir. Ancak insan bu yıkıcı duygularla yüzleşmek zorunda kalmaz. Böylece hırs insanıyetsizliğin paravanı haline gelir. Toplama kampı komutanlarının ve onların emrindekilerin, katil istila komandolarının ve Gestapo işkencecilerinin uygulamalarını, ilkel insanların vahşice eylemleri olarak görmek belki kolaydır. Ancak Üçüncü Reich akademisyenlerinin tıbbi araştırma adı verilen uygulamalarına ne demeli?

Alexander Mitscherlich ve Fred Mielke, 9 Aralık 1946'da yirmi üç Nazi doktoru ve bilimadamına karşı başlayan Nürnberg Mahkemeleri'nde tanıkların ifadelerini belgelediler.¹⁹⁰ 865 numaralı belge, Ravensbrück'teki toplama kampında yapılan bir "deney"i tarif ediyor: "Dr. Rosenthal'in, zorla ameliyathaneye götürmeye çalıştığı genç ve sağlıklı bir Ukraynalı kadınla mücadelesine tanık oldum... Ameliyatta kadının sağlam bir bacağına kestiler (ilık dokusu ve yeniden canlandırma deneyleri için)... Bu, Polonyalı kızlar üzerinde

deneysel ameliyatların yapıldığı dönemde oldu... Ameliyat edilen kadına daha sonra öldürücü iğne yapıldı... Benzer koşullar altında, bir başka Ukraynalı kızın kolu ve kürek kemikleri alındı. O da bir iğneyle öldürüldü," (s. 82). 24-26 Mayıs 1943'te, Berlin Askeri Tıp Akademisi'nde yapılan 3. Uzman Doktorlar Danışma Kurultayı'nda, Korgeneral Prof. Dr. Gebhardt, "Sülfonamit etkisi üzerine özel deneyler" hakkında bilgi verdi. Profesör Gebhardt konuşmasına şöyle başladı: "Bu deneylerin tüm insani, cerrahi ve siyasi sorumluluğunu üstleniyorum," (s. 83).

Bu bağlamda "insani" sorumluluğun anlamı nedir? Geri planında dehşet verici uygulamalar olan böyle bir ifade ancak, kurbanını öldürürken yüzüne gülen psikopat bir katilin kibrine denk düşer. Böylesi "bilimadamları" bu duygu sözcüklerini, insani görünmek için ne yapmak gerektiğini bilerek, ancak görüntünün ardında bu duyguları hissetmeden, sahtekârca kullanır. Duygusal yaşantıları ise bu süreçten tamamen kopuktur. Hırslı insanların özelliğidir bu. Hırslı olmak, insanın kendi acısından ve kaygısından kopmasını gerektirir. Bu bölünme, insanın, kendine dair olanı yabancılaştırarak başka kurbanlara aktardığı sürecin bir parçasıdır. Bilim maskesi ardına saklanabilen entelektüel katillerin kendi duygularına olan uzaklığı, toplama kamplarının ilkel gardiyanlarında görülenden daha fazladır. Nefreti artık nefret olarak hissedemezler. Bunun yerine, hırs olarak yorumlanan itaatkârlıklarının hedefe yönelmişliği, nefretin dürtüsünü yadsıma-ya götürür. Bu, entelektüel katilleri "ilkel" katillerden ayırır. Çözülme sonucu koptukları duygularını kabul edemezler. Akademik üstünlükleri onları gizler. Hitler bu insanlardan nefret ediyordu, çünkü kendisini on-

lardan aşağıda hissediyordu. Ancak, onların kibirlerini ve hırslarını kendi amaçları için nasıl kullanacağını gayet iyi biliyordu. Kendi yoldaşları arasında onları sık sık küçük düşürür, "eğitilmiş ukalalığın", "ödlelikten", "paslanmaktan" söz ederdi.¹⁹¹ 15 Haziran 1932'de yaptığı bir konuşmada "kuruntularının önemsizliğiyle" alay etmişti.¹⁹²

Nürnberg'de yargılanan doktorlar, duyarlılıkları acıdan ve kaygıdan kopmuş insanlardı. İçlerine yabancı oldukları söylenebilir. Freud, yıkıcılığın yüceltme yoluyla yapıcı bir çizgiye yönlenebileceğini varsayarken yanılıyordu. Yıkıcılık, baskı karşısında haklı bir tepki olan saldırganlık gibi bir şey değildir. İnsanın içindeki yıkıcılık, kendine dair olanın yabancılaşması ve ondan nefret edilmesiyle oluşur. Bu nefret kendi kaynağına dönmeli; bir zamanlar insanın kendisinin de olduğu gibi, kurban durumunda olan birine yöneltilmelidir. Gerçek saldırgan ancak böyle teşhis edilebilir. Ancak, saldırganın tedhiş edici iktidarıyla yüzleştığımızde, kendi üzerimizdeki ve diğer kurbanlar üzerindeki nefreti görebiliriz. Nefret ancak, insanın kendine, annesinin sevgi yetersizliğinin yasını tutma iznini vermesiyle sona erebilir. Kişi ancak bundan sonra yaratıcı olabilir. Freud, saldırganlığın ve kötücüllüğün kolaylıkla kanallize edilebileceğini düşünüyordu. Ancak, haklı saldırganlıkla nefret arasındaki ayrımı fark etmemişti. Hepsini aynı kaba koyarak, hırsın yıkıcı yanını gizlemiş ve böylece başarı ve performans hedefleyen toplumumuzun desteklediklerini, yani hırsı, performansı ve bir kendinde amaç olarak büyüklük anlayışını güçlendirmiş oldu. Başarı ve performans elbette etkileyicidir, bu yüzden de, yıkıcılığa hizmet ettikleri kolaylıkla fark edilmez.

Profesör Gebhardt gibi insanlar için gerçek ahlaki sorumluluk bir yükür. Hitler gibi saldırgan bir otoriteye boyun eğerek bundan kolaylıkla sıyrılırlar. Özgürlüklerini yitirdiklerini fark etmezler. Bağımsız olduklarına inanırlar ve kendilerini “üstün” bir bilimsel amaca adayarak sorumluluktan kurtulurlar. Mitscherlich ve Mielke bu sürecin diğeri yüzünü şöyle anlatıyorlar: “Özgürlüğünden vazgeçen kişi küçülür; bunu, başkalarını aşağılamayı öğrenmesini sağladığı gibi kendisini de alçaltan buyrukla yaşar.”¹⁹³ Ancak bu kendini küçümseyiş, nefret ve değersizlik duygularının hâkimiyetinde olan insanlarda kendini yüceltmeye döner.

Almanya’da insanlararası ilişkilerde, nasyonal sosyalizm döneminin sonucu olarak yaşanan soğuma, halkın ulusal anlamda yüceltilmesinin sarhoşluğuyla maskelendi. İnsan şekilsiz bir varlık haline geldi, ama Hitler ve yandaşlarının ideolojisi bunu tersine çevirerek, efsanevi Germen ırkının yüceltilmesine dönüştürdü. Benzer bir şeyi de Stalin, yeni “Sovyet insanı” anlayışıyla gerçekleştirdi. İnsanın iç yapısı silindi. Nazi Devlet Müsteşarı Robert Ley şunları söylüyordu: “Almanya’da hâlâ özel yaşamı olan kişi, uyuyan kişidir.”¹⁹⁴ İnsanlar kendi içlerindeki canlılıktan duydukları korkuyla, kendi içlerine yabancılaştılar. Buna rağmen, bu köleler başkalarını ele geçirdikleri ve öldürdükleri için kendilerini özgür hissediyorlardı. Bir Alman toplama kampında bulunan Fransız şair Robert Desnos şu dizeleri yazmıştı:

“Siz hayattakiler, korkmayın sakın, çünkü ben ölüyüm.

Ruhum, bedenim; hiçbir şey yok, hiçbir şey sizi tehdit eden.”

Bruno Schirra'nın 1998'de doktor ve "araştırmacı" Hans Münch'le yaptığı bir söyleşi, Nazi bilimadamının psikopatolojisini çarpıcı bir biçimde gözler önüne seriyordu.¹⁹⁵ Münch, söyleşinin yapıldığı tarihte seksen yedi yaşındaydı ve Allgau'daki Rosshaupten'de orta halli koşullar altında yaşıyordu. Yazar onu, "Yahudileri yakmanın ne kadar zahmetli olduğunu anlatırken" konuğunu özenle ağırlayan "sempatik bir beyefendi" olarak tanımlıyor. Spielberg'in filmi "Schindler'in Listesi"ni izlediğinde şunları söylemişti: "Bütün ayrıntılar doğru. Her şey aynen böyle oldu." Ayıklamalar yapılırken Münch de Auschwitz-Birkenau'da görevdeydi. Yahudilerin düpedüz odun yığınları üzerinde yakılmamış olmasını, sonunda elbette ki çözülen "teknik bir sorun" olarak tanımlıyordu.

Münch söyleşi sırasında, çarmıha gerili bir İsa figürü altında oturuyordu. Yakılmalar esnasında, yananlardan sızan yağları gövdelerin üzerine dökmeyi reddeden tutukluların, kaynayan bulamacın içine itildiğini anlatıyor. Bunları anlatırken, ne kadar çabuk öldüklerine hâlâ hayret ediyordu - bu sırada da konuklarına kek ikram etmekteydi. Karısının artık dinlemeye katlanamadığı görülüyordu; sonunda patladı: "Tanrım, Alman olduğum için nasıl da utanıyorum!" "Ben utanmıyorum," dedi Münch. Gerçi Auschwitz'de Yahudilerin durumu kötüydü. Ama onun durumunun da kolay olduğu söylenemezdi.

İnanç sebebiyle değil, oportünizmi yüzünden SS'lere katıldığını anlattı. Auschwitz'deki görevi, SS kuvvetlerinin sağlık enstitüsündeydi. "Yahudileri tasfiye etmek, o dönemde SS'in mesleği idi... Normalde sadece tavşanlar üzerinde yapabileceğim deneyleri, insanlar üzerinde yapabiliyordum. Bu, bilim açısından

önemli bir işti." Karısı ona jambonlu ekmek uzatırken, o, tutukluların kollarına ve sırtlarına streptokok enjekte ettiklerini anlatıyordu. İltihaplı diş kökü ve romatizma arasındaki ilişkiyi incelemek için, tutsakların sağlıklı dişlerini çekip başkalarının iltihaplarını enjekte etmişti. "İnsan malzemesi"ni Dr. Clauberg sağlamıştı. Dr. Münch onun itici bir insan olduğunu söyledi: "Bir Yahudi'ye benziyordu."

Münch, 1943 yazında Auschwitz'e gittiğinde, kendi sözcükleriyle, "tam birahane bahçesinde oturulacak, muhteşem bir hava vardı... Çalışma koşulları idealdi. Mükemmel bir laboratuvar donanımı ve dünyaca ünlü akademisyenler... Pasteur Enstitüsü'nün en iyi bilimadamları ve Avrupa üniversitelerinden yüksek eğitilmiş uzmanlar (tutsaklar arasından)." Onların Yahudi olması onu rahatsız etmedi. "Onlarla ilgilendik, karşı çıktılar, direndiler, ama sonra götürüldüler." Münch'ün görevi, salgınlarla -humma, dizanteri, tifüs-mücadeleydi. Barakalardan birinde bir salgın görüldüğünde, "... bütün takım gaz odasına gönderiliyordu... makine çalışıyordu ve bütün baraka yakılıyordu." Bunları laf arasında anlatıyordu. Söyleşiyi yapan, bunlardan rahatsız olup olmadığını sorduğunda cevap, "Hayır, hayır, hiçbir şekilde," oldu. Çünkü eğer onları gaz odasına göndermemiş olsalardı, "sefil bir şekilde salgından ölmüş olacaktı,(!)"

Münch, Auschwitz'de kendisini iyi hissettiğini söylüyor. Saygı gördüğünü ve oraya "dahil" olmak istediğini söylüyor. "Sağlık Enstitüsü'nde kraldım...Yüz binlerce insanın gaz odalarına gönderildiği bir yerde huzurla yaşadım, bu beni rahatsız etmedi." Hayatında tanıdığı en sempatik insanlardan biri Josef Mengele imiş. Mengele çocukların kafalarını kesiyor, Münch de

inceliyormuş. Münch anlatıyor: "Mengele ve diğerleri bize malzeme gönderiyorlardı; duruma göre, kafa, ciğer, omurilik. Bunları analiz ediyorduk." Gazeteci, bunlara hiç karşı çıkıp çıkmadığını soruyor. Bu Münch'ün kavrayamadığı bir şey: "Bu bizim işimizdi; iş iştir, eğlence de eğlence."

Akşamlarını oyun salonunda geçiriyordu: "İyi bir arkadaşlık ortamı vardı, her şey hakkında konuşulurdu." (Arkadaşlığın, böyle insanların yaşamındaki rolüne tekrar döneceğim.) Mengele'nin, dünyanın Yahudilerin yok edilmesiyle sağlığına kavuşacağını söylediğini belirtiyor. Bu konuda nesnel ve rasyonel tartışmalar bekliyor. "Yoksul Yahudi yoktu," diyor, "Yahudilerin pek çok alana, özellikle de tıp alanına bulaşmış olduğunu görmemek için, ideolojik olarak körleşmiş olmak gerekir." En kötülerinin de "Doğu Yahudileri" olduğunu söylüyor. "Berbat bir güruh. Yaltakçılık öylesine içlerine işlemiştir ki, onları insan sınıfına sokmak mümkün değildi."

İnsanları köleleştirmek için, önce baskı altına alıp tedhiş ediyorlar, sonra da böyle oldukları için onları suçluyorlardı. Bu "sempatik beyefendi", 27 Ocak 1995'te, kendisini affedip Auschwitz'e davet eden, toplama kampından sağ çıkanlardan Eva Kor'un elini sıktı. Bir yıl sonra ZET'te yaptığı bir söyleşide, Kor hakkında şunları söylüyordu: "Bu kadın patolojik bir durum. Kendisini koruyan SS kuvvetleriyle arasında bir anne-çocuk ilişkisi vardı." Eva Kor, on bir yaşındayken, Mengele'nin insanlar üzerinde yaptığı deneylerden sağ çıkmıştı. Münch daha sonra da, Mengele'nin ikizler üzerinde yaptığı deneylerden sağ çıkan Vera Kriegel'den yakınıyor. Dört yaşındayken, Münch'ün dondurulmuş gözlerle dolu laboratuvarına

getirilmiş. "Bir kelebek koleksiyonu gibi, iğnelerle tespit edilmiş düzinelerce göz," diye hatırlıyor Münch. Sonra Kriegel üzerinde deneyini yapmaya başlamış: Göz rengi değişimini saptamak için gözlerine bir enjeksiyon yapmış.

Münch, Vera Kriegel'le, elli yıl sonra Auschwitz'deki kurtuluş kutlamalarında karşılaştı. Kriegel ona, yaptıklarının nedenini sordu. Oradaki tanıklar, Münch'ün, Kriegel gittikten sonra kendi kendisine şu şekilde söylendiğini belirtiyorlar: "Bayan Kriegel, o bir yığın pis tutsaktan biri, o tiksiniç küçük Yahudi. O zamanlar durumu hiç de fena değildi. Hayvanlar gibi hayatta kalmayı başardı, o küçük canını kurtarmak için Mengele'ye yanaştı." Kimsenin kendisini izlemediğine inandığı bir anda gerçek ortaya çıkmıştı: Sempatik, sevecen adam pozunun ardında, insanları aşağılayan biri yatıyordu. Böyle insanlar dışarıya karşı toplumun beklentisi olan görünümü sunarken, içlerinde nefret bulunmaktadır. Kendilerini nefrete teslim ederler. Bu, uyum göstermeye, kendini "doğru" ışığın altında sergilemeye yönelik ve otoritelerin onayına ihtiyaç duyan bir roldür.

1947'de Krakov'da açılan Auschwitz davasında, Münch, insanlar üzerinde yaptığı romatizma ve sıtma deneyleri nedeniyle savaş suçlusu olarak yargılandı. "Bu konuda konuşurken yüzü sertleşiyor, elindeki cetvele kaskatı sarılıyordu: 'Orada altı isterik kadın üstüne yürüyordu, aralarında bu iş için özel olarak Amerika'dan gelen, aşırı zehirli bir tane de vardı. Hepsi de onlara yaptığım gaddarlıklardan yakındı... Sıtma deneyleri son derece zararsızdı...' Tropikal hastalık uzmanlarının görüşüne göre, bu testleri yapmanın sadece iki yolu var. Ya tutsakları sıtma taşıyan sineklere

ısırtıyorlar, ya da onlara sıtma mikrobu taşıyan kan enjekte ediyorlar." Münch, "tutsaklara karşı iyi davrandığı için" beraat etti (Schirra).

Münch, Bruno Schirra'yla yaptığı söyleşide, komutası altındaki yüz yirmi tutsaktan "sanki bir aileymiş gibi" söz ediyor. Bakteriyolog olarak çalışan Elis Herzberger ise şunları söylüyor: "Adam SS'tendi! Biz tutsaktık! Asla bir aile gibi değildik. Bize ev hayvanı muamelesi yaptılar." Münch, 1944 yazında Macaristan'dan getirilen tutsakları, "SS mensuplarının bağırsıklarını, projektörlerin çiğ ışıklarını" hatırlıyor. Muhafızlık yapan tutsakların, yeni gelen erkekleri, kadınları ve çocukları SS'lerin kırbaç darbeleri altında hayvan vagonlarından çıkartışlarını, çocuk cesetlerini bacaklarından çekerek, başları sarkmış, ölü tavuk taşır gibi vagonlardan indirişlerini hatırlıyor. Karısı Münch'ten, söyleşiyi bitirmesini istiyor; Auschwitz'den korktuğunu söylüyor. "Münch, onun saçlarını okşayıp geri geldi, anlayış göstermemi istercesine gülümsedi: 'Elbette ki kalıyorsunuz.'" Burada yine, takındığı pozla sevecenlik sergilerken, karısının durumuna asla dikkat etmiyor, onun çektiği sıkıntıyı küçümsüyor. Sonra, "ipini kopartmış gibi konuşuyor da konuşuyor" ve bu arada kendi efsanesini yerle bir ettiğini fark etmiyor. "İdeal seçme"den biri koltuk değneklerini saklamaya veya kendini doktor olarak yutturmaya kalktığında, tutsakların küçük hilelerini nasıl fark ettiğinden söz ediyor. "Her şey, kendi düzeni içinde olmalıydı... Seçme o kadar da korkunç değildi. İnsani boyutu vardı... İnsanların kampta telef olmalarına seyirci kalmak daha insanlıkdışıydı."

Seçme tamamlanınca Münch de Krematoryum'a gidiyor ve gözetleme deliğinden, gaz odalarında ölenleri

seyrediyordu. Schirra, Münch'ün bunları anlatırken nasıl görüldüğünü tarif ediyor: "Münch, ölenlerin devinimlerini taklit ediyordu. Yüzü çarpılıyor, ağzı açılıyor, soluğu tıkanıyor, başını kollarının arasına alıyor, elleriyle gırtlaklarını tutuyordu. Sonra çıkarttıkları sesleri taklit etti. Göğsünün derinliklerinden ağır ağır bir uğultu çıktı, 'bir arı kovanındaki gibi' boğuk ve hırıltılıydı." Münch, ölümün, biyolojik bir bütünlüğün silinmesi olduğunu söylüyor. "Ardından gelen hiçbir şey yok."

Münch'ün canlılığını sağlayan şey, ölümle ilgilenmesi, katlettiklerinin ölümünü, neredeyse empatik bir biçimde yeniden yaşamasıydı. Bu tutumu, varlığının en derin katmanını kendinde bir durum olarak yaşadığını ve kendisini canlı hissedebilmek için başkalarına aktarmak zorunda olduğu cinayeti görmemizi sağlıyor. Bu, "bir can aldım, çünkü ona ihtiyacım vardı," diyen Broadmoor'daki katili hatırlatıyor. Aynı zamanda, batmakta olan bir gemide düzeni sağlamak için, kucaklarında bebekleriyle kadınları vuran Nazi subayını anlatan W. Kütemeyer'in betimlemelerine de uyuyor.¹⁹⁶ Bu adam, yere yığılan kadınların yüzlerinin kendisini nasıl büyülediğini anlatmıştı. Ölmekte olanları daima merakla, ama etkilenmeksizin seyrettiğini de söylemişti. Kendisini en canlı hissettiği anlar, ölüm kalım anlarıydı; örneğin topçu ateşi veya bombardıman sırasında. Kendisini asla, bu tür anlarda olduğu kadar iyi hissetmediğini belirtmişti.

Bu, insanın bastırmış olduğu ve başkalarına aktarması biçiminde geri dönen kendi ölümü. Wechsler ile Schilder'in ilksel bir korku olarak tanımladıkları katledilme korkusu, başkasını cezalandırma dürtüsü olarak geri dönüyor. Bu aynı zamanda da, daha önce değin-

diğimiz, bilim maskesi ardında kendilerini ölüme teslim etmiş bilimadamlarında olduğu gibi, insan topluluklarının davranışlarının ardında yer alan, inkâr edilen motivasyondur.

Ölüme teslimiyet, birçok biçim altında görülebilir ve sadece "değersiz yaşamın imhası" olarak ortaya çıkmaz. Wolfgang Nagel, "Ein Kind lebt für den Helden-tod" (Kahramanca Ölmek İçin Yaşayan Çocuk) başlıklı raporunda, oğlunu kahramanca ölmeye sürükleyen çok hırslı bir babadan söz ediyor.¹⁹⁷ Baba, kendi değersizlik duygularından ötürü Nazi olmuş; ama hastalık nedeniyle "kahramanlık"tan kaçmıştı. Bu durumda, onun yerine oğlu kahraman olmalıydı. Oğlunu, subay olmak üzere gönüllü olarak orduya katılması için kışkırttı. Oğlu Walter, 1944'te Alman Ordusu'yla birlikte Hollanda'ya girdi. Savaşı, terör ve sıkıntı olarak yaşadı. Babasından bir "C-Telgraf" göndermesini rica etti. Baba bu şekilde, bombardıman hasarları gerekçesiyle, oğlu için bir ev izni sağlayabilecekti. Ancak babadan ses çıkmadı. Walter'in birliği, eylül sonuna doğru Doğu Prusya'ya gönderildi, orada Demir Haç Cesaret Madalyası aldı. Baba bu haberi derhal bölge basınına ilette. Walter ona tekrar C-Telgraf'ı hatırlattığında ise babası, "yakışık almayacak bir talepte" bulunmaktan korktuğunu söyledi. Walter, 16 Ocak 1945'te savaşta öldüğünde daha on dokuz yaşında bile değildi. Ölüm-cül olanın pek çok yüzü vardır; ama itici güç hep bu tür insanlardır. Bu insanlar, tümüyle ölüm getiren şeylere sabitlenmişlerdir, çünkü bütün hırslarına rağmen kendilerini canlı hissedemezler. Kendilerine yabancılaştırılmışlardır. Broadmoor'daki katil gibi, kendilerini canlı hissetmek için başkalarının canına ihtiyaç duyarlar.

R. Welcherling bir keresinde, özel bir mektupta şunları yazmıştı: "Böyle insanlar yaşama, öldürebilmek için ihtiyaç duyarlar." Böyleleri, -Adorno'nun formüle ettiği üzere- bağımsız bir varlık olarak kendilerini silmiş oldukları, yani gerçek bir kimlikten yoksun oldukları için, başkalarını yok etmek zorundadır. Bunun sonucu ise katlanamadıkları bir iç soğukluktur. Bu yüzden canlılığı, öldürmekte bulurlar. Yaşamı başkalarında, kendi içlerinde nefret ettikleri kurbanda yok ederler ve bu şekilde, kendi görmüş oldukları baskının öcünü, onu başkalarına aktararak alırlar. Bütün bu süreç, kendi içimizdeki kurbana duyulan nefretin, duygularımızın bu şekilde tersine dönmesine neden olduğunu görene dek bir paradoks olarak görünür. Asıl saldırganların -anne-babanın ve çocukluktaki diğer otoritelerin yaptıklarını ise, yanlış ve/veya yetersiz sevgilerinin yol açtığı acıya ve teröre katlanamadığımız için inkâr ederiz. Bir savaş suçlusu, günlüğüne şunları yazıyordu: "Kendimi, ölülerin bu mirasına hiçbir zaman, dağlara tırmandığım, sonra da uçtuğum zamanlardaki kadar yakın hissetmedim; bunu hiç kimse annem kadar derinden anlamadı. Beni, yüreğimin hâlâ titrediği yere neyin götürdüğünü biliyordu. Benim için dağlardaki kavganın yaşam olduğunu biliyordu. Planlamanın ve ön hazırlığın tüm aşamalarına katılmıştı... Hiçbir zaman 'dikkatli ol,' veya 'sağlam dön,' demedi, sadece 'iyi eğlenceler,' veya 'yolun açık olsun,'..."¹⁹⁸

Broadmoor'daki katiller, psikozlu sınıfına sokuluyorlar; çünkü öldürmelerine, dolaysız olarak öldürmekten aldıkları haz yol açıyor. Genelde "normal" ve uyumlu bir yaşam sürenlerin cinayet işlemesini psikoza bağlamıyoruz, çünkü onlar sağlıklı görünüyorlar; sonuçta sadece ideolojik nedenlerle öldürüyorlar. Dü-

şünceleri bize mantıklı geliyor ve duygu ifadeleri, normal insan duygularıyla ilişkilendirdiğimiz imgelere denk düşüyor. Bu insanların sağlam olmadıklarını, ancak Dr. Münch'te olduğu gibi, sevecenliklerinin ve düzgün davranışlarının başarılı bir pozdan ibaret olduğunu fark ettiğimizde anlıyoruz. Ancak, rollerden etkilenmeye koşullandırıldığımız için bunu görmek çok zor olabiliyor. Poz takınmak, rol yapmak bir anda deşifre olsa bile, kavramak kolay değil. Karısı Münch'ten, söyleşiye son vermesini rica ettiğinde, bu ortaya çıkıyor aslında. O an, Münch'ün içindeki ölüm-cül taraf ortaya çıkıyor. Söyleşiyi yapan Bruno Schirra bunu, Münch'ün "kendi efsanesini -iyi niyetli, kendi halinde toplama kampı doktoru- yıkmaya" başladığını söyleyerek ifade ediyor. O an, içindeki canavar ortaya çıkarak, insaniyetsizliğini ve son derece normal duygulara sahipmiş gibi rol yapan bir insan maskesi altında gizli robotsu varlığını gösteriyor.

Burada, Cleckley'in sözcükleriyle, insani bir kişiliği taklit eden, ama aslında sadece nefretten ve şiddetten ibaret olan bir insanın deliliği ifade buluyor. Münch bunu, gaz odasında ölenleri taklit ederken ortaya döküyor. O anda, kendi içinde hâkim olan unsurlarla bütünleşiyor. Burada, derinliklerinde sadece nefret tarafından yönetilen, gerçek bir kimliği olmayan insanın deliliği ortaya çıkıyor. Çünkü kimliksizlik, insanın kendi içindeki canlılığa duyduğu nefret sonucu oluşuyor ve bu nefret, başka kurbanlar aranarak başkalarına aktarılıyor.

Mesele, sağlam ve aklı başında bir kişilik görüntüsüne, yani sağlıklı olma pozuna -Cleckley'in ifadesiyle "mükemmel ve normal insan kopyasına"- kapılıp ya-nılmamaktır. Pek çok insanın, çocukluklarından itiba-

ren pozu gerçek olarak görmeye koşullanmaları sorunu da burada yatmaktadır. Bu yüzden de, aslında kendilerini ölüme adanmış insanların, normallik, iyilik, başarı, performans pozları ardında saklanan deliliklerini görebilmek çok zordur.

Şizofren, kişilik yapısını dağıtarak, yani gerçek ile poz arasındaki çelişkiye kapılmamak için kişiliğini çözererek, anne-babasının ve toplumun sahte sevgisine karşı direndiği için acı çeker.¹⁹⁹ Buna karşılık, kendilerini ölüme adayanlar acı çekmez.

P. Greenacre, böylelerinin hiçbir zaman insani bir gelişim göstermediği ve şizofrenin kendi kişiliğini dağıttığında yaşadığı gibi bir içsel kayıp yaşamadığı için acı çekemediğine işaret eder. Bu tespit, F. R. Maile ile M. Selzer'in, Nürnberg Savaş Suçluları Davası'nda mahkeme önüne çıkan Nazi önde gelenleriyle yaptıkları Rorschach araştırmasının sonuçlarıyla da tasdiklenmektedir.²⁰⁰ Bütün davalıların -Frank, Fritzsche, Funck, Göring, Hess, Kaltenbrunner, Rosenberg, Sauckel, Schacht, von Schirach, Seyss-Inquart, Speer-Cleckley'in ifadesiyle, yaşamın başka insanlar için ne anlama geldiğini anlama yetisinden yoksun karakterler olduğu görüldü. Hepsi de Rorschach testi sonuçlarına, "düz, boş, kuru ve içeriksiz" insanlar olarak geçti. Test sonuçları, kimseye güvenmediklerini, bu yüzden kendilerinin de güvenilir insanlar olmadığını ortaya koyuyordu. Yaşam dürtülerini, sahte bir uyumluluk, biçimcilik ve görünürde hakikilik ardına gizlenen oportünist hırslar, şiddet ve keyfi, anlamsız öfke patlamaları belirliyordu.²⁰¹ P. Greenacre, psikopatlar üzerine şunları yazıyor: "Görüntü, gerçekten daha büyük bir önem taşır. Bu özellik temeldeki bir duygu yoksullaşmasıyla birleşince, ortaya gerçeğin zayıf bir

taklidi çıkar ve dış yüzeyi her an genel dikkatin beklentilerine karşılık verir.”²⁰² Böyle insanlar, henüz daha çocukluklarında, “kendilerine bir sorumluluk ve özenlilik görüntüsü veren bir çekicilik ve ölçülülük geliştirirler, ancak bunlar sahtedir ve ilerde kazanacakları, başkalarını sahtekârca bir baskı yoluyla idare etme becerilerinin temelini oluşturur.”²⁰³ Poz, bu insanların tek gerçekliği haline gelir ve bu pozun tek gerçeklik olduğu konusunda durmaksızın diretirler. Çevrelerindeki insanlar da, bu poz sayesinde kendi acılarının ve kurban konumunda oluşlarının gerçeğiyle karşılaşmaktan kurtuldukları için, oyuna katılırlar. Bu, halkı ve lideri birleştiren ve birbirlerini desteklemelerini sağlayan bir düğümdür.

Kendi kimlik gelişimini tamamlamayan bir karakter, kendi içinde insani duygular hissedemez, ama dış görünüm açısından, kendisini büyük bir coşkuyla üretir. Nazi dönemi, alışılmış psikiyatrik-tanısal anlamda bir psikopatolojinin ifadesi değildir; bu daha çok, şayet yanlış yöne sapmaz ise, bağımsız bir kimliğe götürebilecek bir gelişimin yolundan çıktığının ifadesidir. Hitler, Gebhardt ve Münch gibi insanların varolmasını mümkün kılan, saldırganlarla özdeşleşmeye ve insanın yaşadığı acıyla birlikte, gerçek yakınlığa duyduğu ihtiyacı da inkârına dayalı bir gelişimdir. Böyle insanlar, başkalarının acısını “ya yok sayıp, yanıltmaya dayalı sömürüleri için elverişli bir fırsat olarak görürler, ya da şiddet içeren, acımasız bir geri çevirme nedeni olarak... Böyle insanların duygusal ihtiyaçları, ilk çocukluk yıllarından itibaren doyurulmadan kalmıştır; bu yüzden çevrelerindeki insanların duygusal ihtiyaçlarına karşılık verme yetisine sahip değildirler.”²⁰⁴

Albert Speer, savaşı sonuna doğru Hitler'e ilişkin gözlemlerini şöyle aktarıyor: "Tam anlamıyla cansızmış gibi görünüyordu. Belki de bunun ardında, her zaman olduğu gibiydi. Sonradan değerlendirdiğimde, bu soyutluğunun, bu cansızlığının, ilk gençlik yıllarından başlayıp, ölümündeki şiddete kadar onun karakteristik bir özelliği olarak kalıp kalmadığını düşündüm. Şiddet bu şekilde, ona daha da güçlü bir biçimde hâkim olabiliyordu, çünkü hiçbir insani duyumdan etkilenmiyordu. Gerçekte cansız ve boş olduğundan, kimse ona ulaşmayı başaramıyordu."²⁰⁵

Kendisi de bir iç dünyadan yoksun olmakla birlikte, entelektüel gözlem gücüne sahip olan Speer, kimliği olmayan insanlardaki cansızlığı tanımlıyor. Acıya katlanamadıkları için, bir yandan kendilerini boş ve cansız hissediyorlar, diğer yandansa, içlerindeki boşlukları doldurabilmek için, yaşamın kendisini tahrip ediyorlar. İster bir toplama kampı gardiyanının, ister bir bilimadamının, isterse istilacının olsun, yaşama dönük bir canlılığın yerini şiddet alıyor. Bu şiddet, canlı olma duygusu haline geliyor ve böylece, varoluşun amacı oluyor.

Böyle insanların deliliği, varlığın gerçekliğiyle pozu karıştırabildikleri içindir ki, alışılmış tanısal ölçütlerle kavranamaz. Politikada olsun, ekonomide olsun, bilimde olsun, her kim iyi poz yapabilirse, bu ölçütlerin yelpazesine denk düşer ve "deli" olarak tanımlanamaz. Ancak bu insanlar insanlıktan, yalnızca nefret ve yıkıcılıkla güdülenecek denli uzaklaşmışlardır. Bu tür bir delilikle, ancak iki yönlü bir kimlik gelişimini göz önüne alarak başa çıkmak mümkündür. Kimlik gelişiminin iki yönden ilerleyerek gelişeceği gözden kaçırılmamalıdır: Bir yanda, kimliğin çocuğun kendi ihtiyaç-

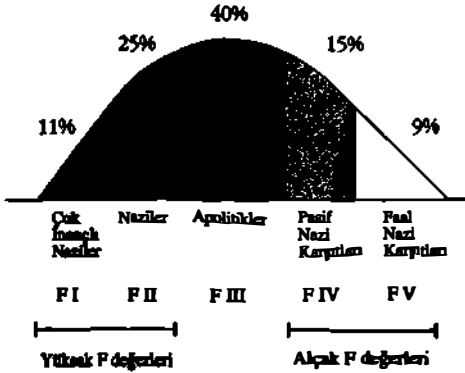
larına ve algılarına yanıt olarak geliştiği bir süreç olan gelişim; diğer yanda, kimliğin otorite uygulayanlarla özdeşleşme yoluyla oluştuğu bir gelişim. Bu ikinci durumda kendine yabancılaşma gerçekleştiğinden, nefret ve yıkıcılık desteklenir. Bu görüşleri ilerleyen bölümlerde geliştirmeyi sürdüreceğim.

Kimliksizlik ve Toplumsal Sonuçları

Henry Dicks'in daha önce değindiğimiz, İkinci Dünya Savaşı'na katılmış bin savaş tutsağıyla yaptığı araştırması, kimliksizlik konusundaki düşüncelerim açısından en aydınlatıcı sonuçları vermektedir. Bu araştırma, Th. W. Adorno, E. Frenckel-Brunswick, D. J. Lewinson ve R. N. Sanford'un "The Authoritarian Personality" (Otoriter Kişilik) (1950)²⁰⁶ başlıklı çalışmalarını yayınladıkları sırada, ancak onlardan bağımsız olarak yapılmıştır. Dicks'in araştırması, cezalandırıcı otoriteyle özdeşleşmenin, insanı, kendiliğini "gözden çıkarttığı", güçlülük ve yakınlık ihtiyacını inkâr etmek zorunda kalması nedeniyle kendi gücünü geliştiremediği bir duruma götürdüğünü gösteriyor. Bu tür insanların kendilerini boş hissettiklerini, ancak bu boşluğu, görevlerini yerine getirerek ve performans beklentilerine itaatkârca karşılık vererek doldurduklarını gösteriyor. Aynı zamanda da, insanın kendisine karşı duyduğu bastırılmış saldırganlık, başkalarına, daha zayıf insanlara yansıtılıyor. Dicks'in vardığı sonuçlardan bazılarına daha önce değinmiştim; şimdi bu sonuçları, grafiklerin de yardımıyla daha ayrıntılı olarak ele almak istiyorum.

İngiltere'de, 1000 Alman savaş tutsağıyla (1942-1944) yapılan araştırmaya göre politik görüşlerin dağılımı:

(Kaynak: Henry V. Dicks, "Personality Traits and National Socialist Ideology; A war-time study of German Prisoners of War", Human Relations, C. III, 1950, s. 120, 135)

Siyasal tutum ile kişilik özellikleri arasındaki bağın tanımlayıcılığına önem vermek için yapılan Chi-kare Testi (138 olayı kapsayan bir örneklem temelinde)

	Yüksek F değerli Naziler (% 36)	Alçak F (FIV ve FV) değerli Nazi karşıtları (% 24)	Anlamlılık derecesi
1. Baba ve baba karısıyla özdeşleşme (bkz. Tartışma)	53%	47%	47%
2. Anneyle özdeşleşme	17%	83%	0,00137
3. Anne rolü alınması			
a. diğer kadınlara	34%	66%	0,001
b. lidere ya da devlete	78%	22%	0,001
4. Şefkat tabusu eksikliği	37%	63%	0,00964
5. Sadizm			
a. antisosyal	62%	38%	0,001
b. sosyal	32%	68%	0,001
6. Korku semptomatik normal	53% 35%	47% 65%	0,04042 0,04042

Dicks, yaptığı 138 adet ayrıntılı söyleşinin sonucunda, politik görüşler ve kişilik değişkenleri üzerine bazı veriler elde etti. Yaptığı istatistiksel testler, otoriter anne-baba figürleriyle özdeşleşmeye ve kendine özgü bir kimlik geliştirme olanaksızlığına ya da olasılığına ilişkin sorunun, toplumsal ve siyasal tutumda çok belirgin etkileri olduğunu gösteriyor.²⁰⁷

Araştırmaya katılan bin eski savaş tutsağı, siyasal tutumları açısından şu kategorilere ayrılıyor: Yüzde 11'i çok inançlı Naziler; yüzde 25'i etnik bakımdan inançlı olmakla birlikte, politik sistemin işlevselliği konusunda çekinceleri bulunan Naziler; yüzde 40'ı apolitik, ancak rejimin siyasal ve toplumsal faaliyetlerini pasif olarak onaylıyor; yüzde 15'inin Nazilerle ilişkisi ikili bir nitelik taşıyor, kendilerini aslında vatansever olarak gördükleri ve duruşlarından emin olmadıkları için çelişkiler yaşıyorlar; yüzde 9'u düşünsel ve bazen de eylemsel düzeyde rejime karşı tavır alan aktif Nazi karşıtları. Chi-kare testiyle yapılan istatistiksel anlamlandırma sınavında, ilk iki grup birleştirilip yüksek F değerlerine sahip Naziler olarak sınıflandırılıyor (bunlar hep birlikte, araştırmaya katılanların yüzde 36'sını oluşturuyorlar). Yüzde 15 pasif, yüzde 9 faal Nazi karşıtlarından oluşan, düşük F değerlerine sahip diğer iki grup ise, hep birlikte, araştırmaya katılanların yüzde 24'ünü oluşturuyorlar.

Dicks'in aktardığı kişilik değişkenlerinden, sadece bizim sorularımızla ilişkili olanları ele alıyorum:

1. Hem yetişkin tercihi olarak (çocuksu ilişkilerin yerini yetişkin ilişkilerin almış olması anlamında), hem de çocuksu zayıflığın, bağımlılığın ve korkunun sonucu olarak babayla özdeşleşme. Bu kategori, istatistik çözümlemede, Baba-Rolü olarak belirtildi.

2. Anne-babayla özdeşleşmenin ilkel temeli olarak anneye özdeşleşme. (Anne-Rölü)

3. Anne-Rölü'nün aktarımı:

3a. Sevgi nesnesi olarak Anne'nin rolü, yetişkin yaşlarda diğer kadın eşe taşınır.

3b. Anne'nin rolü, lidere veya devlete aktarılır. Bu durumda annenin karşılaması istenen ihtiyaçların, bir lider veya bir devlet kurumu tarafından, yani "idealleştirilmiş" bir soyut figür tarafından giderilmesi beklenir.

4. Ailede şefkat yasağı olarak, şefkat tabusu. Burada yumuşaklık, iktidarsızlıkla, kadınsılıkla ve teslimiyetle bir tutulur; erkeksi güç ve boyun eğmezlik, güçlülük olarak kabul edilir.

5. Sadizm:

5a. İğdiş edici bir otoriteyle özdeşleşme anlamında sadizm. Bu tür savaş tutsakları, herhangi bir suçluluk duygusu hissetmeksizin, açık bir sadist haz sergiliyordu; baskı altına alınan kurban boyun eğmezse, uygulanan baskının daha da sertleşilmesinden yanaydılar.

5b. Normal, bilinçli ve kendini korumaya yönelik bir tepki olarak saldırganlık; burada sadizm yargılanıyor.

6. Korku: Burada korkuyla sağlıklı veya hastalıklı bir ilişkinin kanıtı olarak, nevrotik ve psikosomatik rahatsızlıkların yanı sıra, yığılma ya da zorunlu nevrotik belirtiler değerlendiriliyor.

Tabloda, babayla güçlü bir özdeşleşme içinde olan grupta Naziler ile Nazi karşıtlarının eşit oranda olduğu görülüyor. İlk bakışta bu durum, babayla özdeşleşmenin, siyasal tutum üzerinde etkisi olmadığını dü-

şündürtüyor. Ancak bu sonuca vardiran şey, istatistiksel değerlendirmede, babayla çocuksu özdeşleşmenin ve farklı yetişkin özdeşleşmenin, baba özdeşleşmesi olarak (açıklanamayan nedenlerle!) aynı kategoriye sokulmuş olması. Bu istatistiksel tercihin neleri gizlediği, yani Nazilerin baba özdeşleşmesiyle, Nazi karşıtlarının baba özdeşleşmesi arasında belirgin bir fark olduğu, Dicks'in sonuçlarla ilgili olarak daha sonra yürüttüğü tartışmada çok açık biçimde görülüyor. Nazilerin özdeşleşmesinin, korku ve boyun eğiş temelinde olduğunu o da yazıyor; vardığı sonuçsa, bu gruptakilerin babayı idealleştirdikleri, onun karşısında kendilerini değersiz hissettikleri, ama aynı zamanda da büyüklük fantezilerine kapılmış oldukları yönünde. Kendi ben'lerinden vazgeçmişlerdir ve üst ben'leri dışlandığı için suçluluk duymamaktadırlar; yani otoritelerin dayattığı görevlere ve kurallara uyarlar. Dicks'e göre, egonun bu işlevsizliği bu tür insanlarda bir zayıflık ve boşluk duygusuna yol açmaktadır. Bu insanlar, zayıf olarak nitelendikleri herkese, çocuklara ve aşağı kesimde oldukları kabul edilen insanlara karşı saldırganca duygular içindedir. Kendilerini, başkalarının kurbanı olarak hissederler ve bu yüzden de kendilerinde oluşan intikamcı davranışları haklı bulurlar.

Araştırmaya katılanlar arasında anneye özdeşleşenlerden yüzde 17'si Nazi grubuna, yüzde 83'ü ise Nazi karşıtı gruba dahildi. Bu özdeşleşmenin etkileri, annenin libido işlevinin aktarımı incelendiğinde daha da netlik kazanıyor. Nazilerden yüzde 34'ü, libido işlevini anneden, yetişkin bir kadın partnere aktarma yeterliliğine sahipti. Araştırmaya katılanlar içerisinde bu yeterliliği gösteren diğer yüzde 66 ise Nazi karşıtı gruptandı. Buna karşın, anneye yönelik çocuksu libi-

dolarını bir lidere veya otoriter bir kuruma aktaranların yüzde 78'i Naziler grubundandı. Bu sonuçlar, annenin olumsuz olarak değerlendirilmesinin, anneye duyulan çocuksu bağımlılıktan çözülmeyi ve yetişkinleşmeyi olanaksızlaştırdığını gösteriyor.

Aile içinde şefkat tabusu yaşamış olanların yüzde 63'ü Nazi grubundan, yüzde 37'si ise Nazi karşıtı gruptandı (Dicks'in istatistiğinde bu ilişki farklı ifade ediliyor; yani Nazi karşıtlarının yüzde 63'ünün şefkat tabusu yaşamadığı, Nazilerin ise yüzde 37'sinin şefkat tabusu yaşadığı belirtiliyor.) Şefkat tabusunun bulunmayışı, korkudan ziyade, sevgi tarafından belirlenmiş bir çocukluğa işaret ediyor. Bu tür bir çocukluk, hem kendine özgü bir kimlik için, hem de siyasal anlamda demokratik bir anlayış için ön koşuldur.

Sadizm de siyasal tutumla benzer ilişkiler gösteriyor. Araştırmaya katılanlar içinde sadist kategorisine girenlerden yüzde 62'si Nazi grubundan, yüzde 32'si ise Nazi karşıtı gruptandı. Saldırganlıkla ilişkileri toplumsal anlamda normal olanların yüzde 32'si Naziler arasında, yüzde 68'i Nazi karşıtı grup içerisinde bulunuyordu.

Kendine özgü bir kimliğe sahip olmayan insanlarda varlığını bilinçaltında sürdüren huzursuzluk hakkında en aydınlatıcı bilgiyi, korkuyla ilgili istatistiksel veriler ortaya koyuyor. Bu veriler, kendine özgü bir kimliğe sahip olmayanların, gerçek bir kimliğe sahip olmaları sayesinde korkularıyla sorumluluk üstlenerek başa çıkabilenlerden daha büyük iç çalkantılar yaşadığını gösteriyor. Kimlikleri özdeşleşmeye dayalı olanların ancak, korkuyla başa çıkabilmek için psikosomatik, zorunlu nevrotik veya yığılmal semptomlar geliştirerek, yansıtma yoluyla korkularına hâkim ola-

bildiği görülüyor. Yani kişi kendi huzursuzluğunu, kendine duyduğu nefretin sonuçlarını kendinden uzaklaştırarak yansıtma yoluna gidiyor. Bu, yabancı olanın, kişinin kendisinden kopuk olarak geri dönüşüdür. Dicks'in istatistiği, Nazi karşıtlarının yüzde 65'inin, Nazilerin ise sadece yüzde 35'inin korkularıyla normal bir ilişki içinde olduğunu gösteriyor. Chi-kare testi, anlamlılığın yüzde 99,95 olduğu korku kategorisi dışındaki her durumda yüzde 99,99'luk yüksek bir anlamlılık gösteriyor. Bu sonuç, sıklık dağılımında aktarılan farklılıkların sadece yüzde 0,01 olması ve bu nedenle doğru farklılıkları yansıtıyor olma olasılığına da denk düşüyor.

Dicks'in verileri, siyasal tutum ile çocuklukta yaşanan ve kimliksizliğe yol açan gelişim faktörü arasında bir bağ bulunduğunu açıkça ortaya koyuyor. Siyasal tutuma ilişkin olarak grafikte görülen sıklık dağılımı, normal dağılıma ilişkin Gauss yasasına çok yaklaşıyor, neredeyse onunla özdeş. Benzer sonuçlar gösteren ve toplumumuzda anne-babaların çocuklarına yetersiz sevgi göstermelerinin ne kadar yaygın olduğuna işaret eden çok sayıda ampirik araştırma olduğuna "Der Verlust des Mitgeföhls" (Duygudaşlığın Kaybı)²⁰⁸ isimli eserimde değinmiştim. Kendine yabancılaşmanın temelini sevgisizlik oluşturuyor ve bu nedenle de kendine ait bir kimliğe sahip olmayanların çokluğunu belirliyor.

Erich Fromm'un, "Empirischen Untersuchungen zum Gesellschaftscharakter" (Toplum Karakteri Üzerine Ampirik Araştırmalar)²⁰⁹ adlı eserinde, araştırma-ya katılanların yüzde 16'sının otoriter, istismarcı ve yıkıcı kişiler olduğu görülüyor. Burada söz konusu

olanlar, kişilik yapılarını ayakta tutabilmek için bir düşman imgesine ihtiyaç duyanlardır. Vietnam'da savaşanlarda görülen, travma sonrası hastalıklar olarak nitelenen durumlarda da benzer bir görüntü ortaya çıkıyor. Bu tür semptomlar geliştirmeyen askerlerin kimlik yapılarının, erkeklik simgeleriyle özdeşleşmeye değil, empatik düzeydeki yaşantılara dayandığı görülüyor.²¹⁰ Bu askerler erkekliklerini kanıtlama ihtiyacı duymuyor, yaptıklarının sorumluluğunu duyabiliyor, zaman zaman emirlere karşı çıkıyor ve gerek kendi korkularını, gerekse başkalarının korkularını kabul ediyordu. Çocukluk anılarında ilgi ve duyarlılıkla karşılanma ağır basıyordu. Eski Vietnam askerlerinin yüzde 10'unun dahil olduğu bu grup, Dicks'in araştırmasındaki faal Nazi karşıtları grubuna denk düşüyor. Bütün bu araştırmalarda duygusal olarak "katılımsız" kalanların çokluğu dikkat çekiyor. Bu oran, Dicks'in araştırmasında yüzde 40 (apolitikler) şeklinde görülüyor; Vietnam askerlerinin ise üçte ikisi acımasız uygulamalara katılmış ya da bu uygulamalara karşı çıkmaksızın seyirci kalmış ve sonradan stres belirtileri göstermemiş.

Bütün bunlar bizi, kültürümüzde, insanı kendine yabancılaştıran ve bu yüzden kendine özgü bir kimlik geliştirmesini engelleyen ve sonunda onu, kurbanı başkalarında cezalandırmaya iten güçlerin oldukça geçerli olduğu sonucuna götürüyor. Kanımca, Winnicott'un önce pediatrist ve daha sonra da psikanalist olarak kazandığı deneyimler temelinde tanımladığı üzere, demokratik olmayan eğilimlere sahip olan kişiler toplumun yüzde 50'sini oluşturuyor. Söz konusu olan bu insanlar, kişilik yapıları dışı yönelik olarak gelişmiş, bu yüzden de kendilerine değil başkalarına hâ-

kim olma ihtiyacı duyan “bütünlüksüz kişiler”dir.²¹¹ Buradaki yüzde 50, Dicks’in araştırdığı gruptaki yüzde 36’lık Nazi oranına denk düşüyor.

Bu insanlar paranoid korkulardan kolaylıkla etkileniyorlar; özellikle de, varlıklarını tehlikede hissettikleri için toplumsal değişimler karşısında, güvencesiz dönemlerde bu etkilenme daha büyük oluyor. Bu paranoid korkuların ardında, içlerinden atmak zorunda oldukları yabancı yer alıyor. Demokratik toplumları tehdit eden tehlike işte burada yatıyor. Bu yüzden, Winnicott’un da vurguladığı gibi, toplumsal çöküşlerde ve diktatörlüklerin oluşmasında kimliksizliğin rolünü görmek büyük önem taşıyor. Toplumsal çöküntünün panzehiri ise, çocuklarımızın gelişiminde sevgi ve ilgi dolu deneyimlerin desteklenmesi. Toplumumuz, çocuklar için gerçek sevgiyi, onayı ve duygudaşlığı yaşayabilecekleri koşulları oluşturmayı hedef edinmelidir. Hem bireysel, hem de toplumsal tarihimizin besleneceği toprak, sevgidir. Eğer bu toprak zarar görürse, insanın gelişiminde de bir eksiklik ortaya çıkar. Erik H. Erikson şu uyarıda bulunuyordu: “Tarihimizi inceleyenler, sürekli olarak, bütün bireyleri annelerin doğurduğu, hepimizin bir zamanlar çocuk olduğu, insanların ve toplumların ilk adımlarını çocuk odalarında attığı ve bir toplumun çocukluktan anne-babalığa doğru yol alan bireylerden oluştuğu gerçeğini göz ardı ediyorlar.”²¹²

Şimdi, başka biyografilerin de desteğiyle, çocukluk ve kimlik geliştirme arasındaki ilişkinin ne kadar ürkütücü olduğunu ve bu süreçte kimliksiz insanlara özgü olan ölümcüllüğün nasıl üretildiğini göstermek istiyorum.

İndirgenmiş İnsan

Hermann Göring

Hermann Göring'in babası önemli bir adamdı. 1885'te, o zamanlar Almanya'nın kolonisi olan Güneybatı Afrika'da hükümet vekili oldu. Birkaç yıl sonra konsolos olarak Haiti'ye gitti. Karısı, dördüncü çocuklarına hamile kaldığında, doğum yapmak üzere Almanya'ya döndü. Oğulları Hermann Göring, 12 Ocak 1893'te dünyaya geldi. Anne, birkaç hafta sonra eşinin yanına döndü. Küçük Hermann Almanya'da, bir aile dostu olan Kontes Fuerth'ün yanına bırakıldı. Hermann annesini ilk kez, üç yaşındayken gördü. Onun ilk anısı bu karşılaşmaydı: Annesi kendisine doğru eğildiğinde iki yumruğunu birden yüzüne indirdi.²¹³

Örneğin C. M. Heinicke ile I. J. Westheimer'in araştırmalarının da (1965) işaret ettiği gibi, erken yaşta anneden ayrılmanın çocuklarda çok derin yaralanmalar yarattığı ve anneye tekrar karşılaştıklarında (haklı olarak) saldırganca davrandıkları bilinmektedir. Ayrılık, çocukta bir iç terör ve ağır değersizlik duyguları yaratır, çünkü küçük çocuk böyle bir travmayı, oluşmakta olan benliğinde derin bir yaralanma olarak yaşar. Çocuk, terk edilmesinin sebebini kendi içinde arar. Çocuk açısından terk edilmek, kendinde bir hata olduğu anlamına gelir, aksi takdirde annesi onu terk etmemiş olacaktır. Monika Nienstedt ve Armin Wester-

mann, "Pflegekinder: Psychologische Beitrage zur Sozialisation von Kindern in Ersatzfamilien" (Evlat Edinilen Çocuklar: Başka Ailelerin Yanında Yetişen Çocukların Sosyalleşmesine Psikolojik Katkılar) (1999) başlıklı kitapta, bu tür travmatik yaşantıları ayrıntılı olarak inceliyorlar.

Göring'in babası Afrika'da, dininden ayrılmış, zengin bir Yahudi olan Dr. Ritter von Epenstein'la dostluk kurmuştu. Hermann Göring sekiz yaşına geldiğinde ve babası küçük sayılabilecek bir gelirle emekli olduğunda Epenstein, Nürnberg yakınlarında gösterişli bir şato satın alarak Göringler'e orada yaşamalarını önerdi. Kocasından oldukça genç olan ve Epenstein'la arasında bir gönül ilişkisi bulunan Bayan Göring bu teklifi kabul etti. Böylece aile Veldenstein şatosuna taşındı. Babaya zemin katta mütevazı bir yatak odası verildi ve üst katlar karısına ve sevgilisine ayrıldığından, buralara girmesi yasaklandı. Göringler zaman zaman Epenstein'ı Avusturya'daki sarayında da ziyaret ediyorlardı. Baba bu ziyaretler sırasında da, sarayın bahçesindeki küçük bir eve yerleştirilirken, Bayan Göring sevgilisinin yanında kalıyordu. Bu yaşananların küçük Hermann'da derin izler bırakmış olması şaşılacak bir şey değil. Gilbert'in çocuğa ilişkin çizdiği portre²¹⁴, askeri üniformalardan ve savaş eylemlerinden etkilenen, kayıtsız, gözü pek ve kışkırtıcı kabalıkta bir genç portresidir.

Tarihçiler, çocuklukta yaşanan bu tür bir gelişimin anlamını nadiren fark ederler. Joachim Fest, Göring hakkında şunları yazıyor: "İyi bir aileden geliyor oluşu... onda yılgınlığa, küçük burjuvaların değersizlik duygularına yer bırakmamıştı..."²¹⁵ Eğer "iyi aile" ile kastedilen şey duygusal yakınlık ise, bir çocuğun ken-

disinden derin bir kuşkuya düşmesine yol açan incinmeleri ve yaşadığı terörü, sağlam bir kendilik değeriyle hiç ilgisi olmayan büyüklenmeci bir iddiacılıkla ödünlemesini anlamak da mümkün değildir. Bunun sonucunda Göring'in, bu bakışla patolojisinin görülmesi mümkün olmayan davranışlarının nedenlerine ilişkin, oldukça bulanık bir görüntü ortaya çıkar. Bir çocuğun annesi tarafından reddedilmesinin, çocuğun ancak inkâr ederek, bastırarak ya da kendinden uzaklaştırarak başa çıkabildiği bir acıya yol açtığı, hem klinik deneylerle, hem de insani yaşantılarla desteklenen bir gerçektir. Ancak bunun anlamı, çocuğun acısından kopuk olarak yaşaması ve onu durmadan kendi dışında aramak zorunda kalmasıdır. Hitler'in, Broadmoorlu katillerin ve tanımını yaptığım diğer tüm kimliksizlerin, içinde bulunduğu durum da tam olarak budur. Yitirdikleri acıyı yeniden bulma zorunluluğunun kaçınılmazlığı ile acı, bu insanların yaşamında belirleyici bir rol oynamaya başlar. Ne yazık ki bunun anlamı aynı zamanda, kendi kurban oluşlarının intikamını, kendilerine acı vermiş olan yaşantıların dışında alabilmek için durmadan başkalarına acı çektirmeleri olmaktadır. Bu yüzden insan, daha önce bahsettiğim bir hastamda olduğu gibi, kendisinin hissettiği, ama yaşamasına izin verilmeyen acıyı başkalarına yaşatma zorunluluğu hisseder. Hastam açısından acı zayıflıktı ve anesini öfkeliendiriyordu. Acı, başkalarından aşağı olmak demektir; bu yüzden reddedilmeliydi.

İnsani olandan intikam alma duygusunun bir dürtü haline geldiği bu süreci, hastalarımından bir örnekle netleştirmek istiyorum. Kırk altı yaşında bir iş adamı olan hastam, çok çekici bir kadınla girdiği yeni bir iliş-

kiden söz etti: "Bu hafta sonu içimde korkunç bir öfke vardı, nefret doluydum. Herkes beni baskı altına almak istiyordu, ben de uyum göstermek zorundayım. Son seansta, acı verici şeyler yaşamış olduğum noktasına nasıl gelmiştik? Ah evet! Ailem...! Benimle dalga geçtiklerine inanamıyorum..." Sonra şöyle devam etti: "Kız arkadaşım ile bütün cumartesi boyunca yürüyüş yaptık. Sonra ikimiz de yorulduk, ben sevişmek istedim, ama o yorgundu. Buna rağmen okşamalarım karşılık verdi ve bana sevecen davrandı. O zaman ben çekildim. Kendimi kaçırdım." "Yani onu geri mi çevirdiniz?" diye sordum. Yanıtı şu oldu: "Öyle değil. O haz alınca, ben çekildim. 'O yapabilirse ben yapamam' duygusundaydım. Kendimi küçük düşürüyorum, kendimi satıyorum." "Yani kız arkadaşınıza karşılık verdiğinizde kendinizi alçalttığınızı mı söylemek istiyorsunuz?" "O bana karşılık verdiğinde içimde bir öfke yükseliyor." "Kız arkadaşınız size karşılık verince intikamcı duygularla davrandığınızı mı söylemek istiyorsunuz?" "Evet, rezil bir şey. Benim için ölüm kalım meselesi bu. Onu kaybetmekten korkuyorum. Aynı zamanda da kendimi katlanılmaz buluyorum." "Kadın size karşılık veriyor; bana öyle geliyor ki, siz de ona karşılık verirseniz kendinizi köleleştireceğinizden korktuğunuzu reddediyorsunuz." "Evet, bu delilik. İstedığımı zaten elde ettim." "Bu bana, içinizde şimdi yükselen eski bir intikam gibi geliyor." "Kime karşı?" "Belki eski ve derin bir yara." "Kendimi ihmal edilmiş hissediyorum."

Burada, sevgi görmeyen çok küçük bir çocuğun o anki duruma uygun olmasa da çok doğal bir duygusu ortaya çıkıyor. "Bana yakınlık gösterilmesini garanti etmek için kadınları baştan çıkartmalıyım. İyi bir erkek

olduğumu kanıtlamak istiyorum," dedi. Ben, "Peki, ya sonra?" dedim. "Kendi kalene gol atmak gibi. Ben kendimi kanıtlamak istedim, o haz aldı ve ben amacıma ulaşamadığım için geri çekildim." "Ama daha önce amacınıza ulaştığınızı söylemişsiniz." "Ne kastettiğinizi anlıyorum, ama ben öyle hissetmiyorum." "İçinizde neler oluyor?" "Onay. Ancak bir şey yaparsam, kendimi aşırı zorlarsam, kendimi feda edersem sevgi görüyorum, yoksa içim boş kalıyor. Ben artık bu oyunu oynamak istemiyorum."

Burada gördüğümüz olgu, ötekinin isteğinin, tam anlamıyla bir dönüşe yol açmasıdır. Bu, olumlu olmasına rağmen olumsuz olarak algılanıyor. Kadın ona karşılık veriyor, ama hastamın istediği bunun tersi. "Ben her zaman dizlerimin üzerine çöküp ilgi dilenmeliyim. Birisi bana ilgi gösterirse bu bir lütuftur. Beni gözden çıkartıyorlar." Hastam bu noktada hıçkırdı. "Annemle babam bana hep, 'Ufaklık ağlıyorsa ne olmuş. Kapıyı kapatırız olur biter, onu duymayız,' diye yaklaştılar." Bunun üzerine ben, "Evet," dedim, "incindiğiniz nokta buydu." Ama hastam bu durumu kendine acıma şekline dönüştürüyordu. Böylece, onu "sevdikleri için" odasında bağırıp ağlatan anne-babası tarafından yaşatılan, temeldeki incinmenin uyandırdığı asıl acıdan kaçırıyordu. "Bağlantı nerede?" diye sordu, kafası karışmış bir şekilde. "Anne-babanızı asla memnun edemiyordunuz; hem de buna çaba gösterdiğiniz zamanlarda bile. Her şey riyakârlıktan ibaretti." "Kendimi inançsız Thomas gibi hissediyorum, bütünüyle inanmak elimde değil." Aradan belli bir süre geçtikten sonra ise şu soruyu yöneltti: "Lisa'yı, dürüst davrandığı zaman mı reddettiğimi söylemek istiyorsunuz?"

Mesele, hastamın, anne-babası tarafından derinden incitildiğini kabul edecek durumda olup olmadığıydı. Yoksa, kendisine bugün gösterilen tüm ilgilerin sahte olduğunu, gerçek sevginin mümkün olmadığını ve ilgi görmeye karşı açtığı günlük intikam seferlerini sürdürebileceğini kanıtlamak için çabalamaya devam mı edecekti? Acısı çok ağır olduğu için, bu acının kaynağını inkâr ederek, anne-babasının sevgisinin yalan değil gerçek olduğu inancına sıkı sıkıya sarılıyordu. Bu sayede intikamını bugün gördüğü gerçek ilgilere yöneltme hakkını kendinde buluyordu.

Hastamın davranışı bu noktada, Göring'i de harekete geçirmiş olan duruma ışık tutuyor. Göring de, annesi onu terk ettiğinde derinden incinmişti. Göring de annesinde sevgi rolü ardında sahtekârlığı yaşamış ve bunu yumruklarıyla ödetmeye çalışmıştı. Ama aynı hastam gibi, o da acının ortaya çıkmasına izin veremiyordu. Bu yüzden, insaniyet talebi onun açısından daima, Gilbert'in ifade ettiği üzere, "gözünde bir diken" anlamına geliyordu.²¹⁶ Onun bakış açısına göre, bütün insanlar yalnızca iktidarla ve iktidar gereksinimiyle hareket ediyorlardı. Göring'in gözünde barışçılık ve saygı, ardında savaş ve cinayet isteğinin gizlendiği şarlatanlıklardan ibaretti. Onun için büyüklüğün tek işareti bunlardı. Tıpkı hastam gibi o da, yaşadığı gerçek acılardan ancak bu sayede, sürekli bir biçimde uzak durabiliyordu.

Hermann Göring'in çocukluk oyunlarında hep savaş vardı. Oyun arkadaşlarını hayali düşmanlara karşı savaşa sokardı. Onun liderliğini sorgulayan olursa, "kimin şef olduğunu göstermek için, kafalarını birbirine geçirirdi."²¹⁷ Heyecanlı durumlardan keyif alırdı ve

tehlikeler karşısında duyarsızdı. Nürnberg Mahkemesi'nde görevli psikolog Gilbert karşısında şöyle kurumlanmıştı: "On iki veya on dört yaşlarına geldiğimde ölümden artık korkmuyordum." Bir keresinde, Avusturya Alpleri'ndeyken çığ düştü. Herkes panik içinde, saklanacak bir yer ararken, o olduğu yerde kaldı ve üzerine yağan kar, buz ve taş parçacıklarının dehşet verici burgacını hayranlıkla seyretti. Bir keresinde de, başka gençlerle birlikte kanoda kontrollerini kaybedip bir gölün sonundaki çağlayana sürüklendiklerinde, herkesin paniğe kapıldığı anda o şunları söyledi: "Saçmalamayı bırakın! Eğer sürüklenirsek öleceğiz, yapacak bir şey yok, bu patırtıya ne gerek var?" Gilbert, onun, başına bir şey gelmeyeceğine inandığını yazıyor. Hayal dünyası onu, tehlikeli bir gerçeğin normalde yaratacağı korkudan uzak tutuyordu. Hayallerinde kendisini, bütün tehlikeleri küçümseyen korkusuz bir kahraman olarak görüyordu.

Aynı zamanda, kız kardeşlerine karşı da saldırgan ve sadistçe davranışlar gösteriyordu. Ne babası, ne de annesi onu denetim altına alabilince, Fürth'te bir okula gönderildi. Annesi, babası, öğretmenleri ve diğerleri tarafından reddedilmesine misilleme olarak, bir ay boyunca hasta rolü yaptı. Saldırganca ve sadistçe patlamaları, inkârdan, misillemekten ve giderek artan bir saldırganlıktan oluşan bir kısır döngü yarattı. Sonunda, babası onu Karlsruhe'deki bir askeri okula gönderdi. Bu onu sakinleştirmiş gibiydi. Annesi bir gün şöyle dedi: "Hermann günün birinde ya büyük bir adam, ya da büyük bir suçlu olacak."²¹⁸ Bu yaklaşım, bu tür bir gelişim gösteren çocukların anneleri için tipiktir. Oğullarına hayrandırlar, Ibsen'in oyunundaki Peer Gynt'in annesi Ase gibi, temelde her şeye izin verirler. Bu hay-

ranlık, oğullarının insancılıkla değil, tarihsel bir “bü-yüklükle” hareket etmesine neden olur. Göring, yine tipik bir şekilde gözleendiği üzere, askeri okuldaki öğ-retmenlerine karşı itaatkâr davrandı. Ancak, öğret-menleri sivilken onları küçümsüyor, onlara karşı kaba ve saldırgan davranıyordu.

Bedensel tehlikeler karşısında duyarsız bir gençti. Birinci Dünya Savaşı sırasında, dizginsiz bir teğmen olarak tam bir kahramanlık dürtüsü içindeydi ve bir-kaç gözü pek başarıya imza attı. Ancak bunun ardın-dan bir romatizma nöbeti geçirdi; bu durum onun si-perlere geri dönmemesini sağladı. Pilot oldu ve kalça-sından ağır bir yara aldı. İyileştikten sonra avcı pilotu olarak ünlendi ve imparatorun bir Pour le Mérite ni-şanı aldı.

Korkusuzluk, kahramanca girişimler ve psikoso-matik tepkiler (romatizma) onda bir arada görünüyor-du. Eski hava kuvvetleri generali Herrmann Dahl-mann, Heinrich Fraenkel’le²¹⁹ bir konuşmasında, Gö-ring’in hem pilotluk yeteneğinden, hem de subay ola-rak yeterliliğinden oldukça kuşku duyduğunu belirt-mişti. Göring’i 1914 yılından beri tanıyordu ve Gö-ring’in o nişanı ilişkileri sayesinde aldığını, o nişana hak kazanabilmek için gerekli olan 25 düşman uçağını, ne nişanı aldıktan önce, ne de sonra düşürmüş oldu-ğunu iddia ediyordu. Göring, Richthofen Filosu’nun yö-netimini üstlendiğinde de disiplini sağlamakta büyük zorluklar yaşamıştı. Kibirli oluşu yüzünden, pilotlar arasında pek sevilen biri olamamıştı.²²⁰

Hayatını yönlendiren şeyler arasında geriye sadece, kahramanlık ve büyüklük hayalleri kalmıştı. Bunlar, kimsenin kabul etmek istemediği, zedelenmiş kendilik değerini ödünleyici güçlerdi. Böylece, iktidar ve şiddet

bütün edimlerinin itici gücü haline geldi. Aynı zamanda, kahramanlık hayallerini sürdürebilmek için yalana da ihtiyaç duyduğundan, o da yaşamının bir parçası oldu. Bu hayalleri o kadar güçlüydü ki, bir keresinde, sekiz yaşında bir oğlan çocuğuyken, Veldenstein Şatosu'ndan vadiyi seyrederken, yaklaşmakta olan bir lokomotifini tümüyle gerçekdışı bir senaryoya dönüştürmüştü: Miğferlerini ve tüfeklerini kuşanmış savaşçıları taşıyan Roma zafer arabaları araziye akın ederken toplanan halkın tezahürat yaptığını görmüştü. Bunu Gilbert'e şöyle anlatmıştı: "Her şey öylesine gerçekti ki! Aynı bu konuda yazılan hikâyelerde olduğu gibi, diye düşünmüştüm. Bu hayal ne kadar sürdü bilmiyorum. Gördüklerimi anlatmak için annemin ve kız kardeşimin yanına gittim. Gülüp geçtiler. Aynı yere birkaç kez daha gittim, ama bu özel hayal bir daha görünmedi."²²¹

Prusya Kralı Büyük Friedrich'in danışmanlarından birinin büyük yeğeni ve sert bir Prusyalı olan babası, Bismarck döneminde süvari subayıydı. Hermann'ın özdeşleşmeleri bölünmüştü. Bir yandan, otoriter babanın sert rolüyle özdeşleşmiş, diğer yandan, annesinin sevgilisi olan ve aileyi şatosunda barındıran Şövalye von Epenstein'in şatosunun ortaçağa özgü ihtişamından ve pırıltısından etkilenmişti. Babası, gerçek iktidar ilişkilerinden sıfır noktasına düşmüşken; Epenstein, Göring için zenginliği ve iktidarı simgeliyordu.²²² Ayrıca, babasının gerçek durumuna ilişkin olarak duyduğu acıyı, onun onursuzca boyun eğişini, annesinin ona ve kendisine olan ihanetini de inkâr etmek zorundaydı.

Nürnberg Mahkemeleri'nde yargılanan bütün sanıklara uygulanan Rohrschach testinde Göring'in ulaş-

tığı sonuçlarda özellikle dikkat çeken nokta, duygulara yönelik insani ilişkiler kurmadaki olağanüstü beceriksizlikti. İnsani bir karşılık için gerekli olan duyarlıktan yoksundu; şefkat ve yakınlığı ne verebiliyor, ne de alabiliyordu. Cinselliğine ilişkin olarak da zayıf bir erkek özdeşleşmesi gösteriyordu. Otoriteyi, güvenilmez, sadistçe ve gülünç olarak tecrübe ediyordu. Rohrschach resimlerine verdiği tepkilere ilişkin olarak kendisine yöneltilen sorulara verdiği yanıtlar, küçümseyici ve yoksayıcı tavırlarının ardında derin bir acı bulunduğu işaret ediyordu. Bu aşamadan sonra doktorlar otorite figürlerinin yerini aldı. Epenstein bir doktordu. Test sonuçları, Göring'in yaşadığı, ama hiçbir zaman itiraf edemediği derin yaralanmaya işaret ediyordu. Ayrıca, çocukluğundaki karmaşık durumun içinde kendisini dağılmış ve parçalanmış hissettiği görülüyordu.²²³

Rohrschach testi sadece saldırganlığı değil, bunun yanı sıra, Göring'in şiddet kullanarak atlatmaya çalıştığı ağır depresyonu da ortaya koyuyordu. Bunu başarmıştı da. Tehlikeleri küçümsemesi ve kendini sürekli tehlikeye atma eğilimi, içkin bir intihar dürtüsü olarak da yorumlanabilir. En yakın insani ilişkilerde, yani anne-baba ilişkilerinde yaralanmalar yaşamış insanlar için, şiddet ve tehlike arayarak acıdan kaçma eğilimi tipik bir özelliktir. Korku bastırılır. Örneğin, daha önce değinmiş olduğum, boğulmak üzere olmasına rağmen korku hissetmeyen hastamın durumu da böyleydi. Bu eğilim, Göring'in tüm yaşamı boyunca süren gözü pek tutumunu da karakterize ediyor ve yaşamın kendisinin önemsenmemesine varıyor.

Korkusuz tavrına paralel olarak, Hitler gibi otorite figürlerini yatıştırmaya çalıştığı kölece bir boyun eğiş

gösteriyordu. Burada Epenstein gibi değil, babası gibiydi. "Bu yaşayan ben değilim, benim içimde Hitler yaşıyor... Bizim ilişkilerimizi bir şekilde tanıyanlar, her birimizin sadece Führer'in ona verdiği kadar güce sahip olduğunu bilirler. İnsan sadece Führer'le birlikte ve onun arkasında durarak gerçekten güçlü olabilir ve devletin güçlü iktidar araçlarını elinde tutabilir. Ama insan, kendi iradesi dışında ve istemeden, aynı anda tamamen güçsüz de olabilir. Führer'in tek bir sözü, ismini zikrettiği kişinin yıkılmasına yeter. Onun saygınlığı ve otoritesi sınırsızdır..."²²⁴ Bu sözcüklerde, iktidar sahibi karşısında duyulan panik ve korku açığa çıkıyor. Göring, Hitler'le ilişkisi hakkında Hjalmar Schacht'a şunları söylüyor: "Ne zaman karşısına çıksam ödüm kopuyordu." Führer'in ana karargâhında gerçekleştirilen ve Göring'in her zaman itaatkâr davrandığı tartışmalardan sonra kendine gelebilmesi için saatler geçmesi gerekiyordu. "Bu ilişki benim için neredeyse ruhsal bir fuhuştu."²²⁵

Böbürlenme hususunda sınır tanımayan bu adam, 1922'de ilk kez Hitler'in bir konuşmasını dinlediğinde, onun takındığı rol karşısında anında tam bir teslimiyet içine girmişti. Kimlikleri otorite figürleriyle özdeşleşmeye dayanan insanlar için bu tipik bir davranıştır. Bir yandan, insani olan her şeyi küçümserler, diğer yandan ise iktidar ve kararlılık pozu karşısında eğilirler; Göring'in durumunda, hem baba, hem de annesinin sevgilisi karşısında. Bu boyun eğiş olmadan, bu insanlar varlıklarını sürdüremez. Bu itaat, kendine ait kimliği olmayan bir iç yapının temelindeki boşluğu doldurur. Boyun eğme karşısındaki tek seçenekleri, sürekli olarak şiddet yüklü ve/veya kendilerine zarar veren tehlikelere atılmaktır. Göring'in yaşamının odağı haline

gelen, Hitler'in takındığı pozdu. Daha önce de değindiğim gibi, böyle insanlar kendilerini bir yanılsama üzerinden güçlü hissedebilmek için, idealleştirilmiş despotun takındığı pozu gerçek bir güçmüş gibi, kendi güçleri olarak benimsemeye koşullanmışlardır. İktidar ve güç, eşanlamlı olarak tecrübe edilir. Sonuç; gönüllü bir kölelik, kendi ezilmişliğinin tersine çevrilmesinin sürdürülmesi ve aynı zamanda da kendi acısıyla kendi yaralanmışlığının inkârıdır.

Hitler, Göring'i ve ailesini tutuklattı; ölüm tehdidi altındaydılar. Daha sonra, Hitler kendi canına kıydığında, Göring umutsuzluk dehlizine düşmek üzereydi. Karısı, onun şunları söylediğini aktarıyor: "Ona artık, sonuna kadar kendisine sadık kaldığımı söyleyemeyeceğim!"²²⁶ Göring, Hitler'e ne kadar teslimiyet göstermiş olursa olsun, insani olan şeyler karşısında duyduğu intikam hırsı sınır tanımıyordu. 28 Şubat 1933'te çıkartılan "Halkın ve Devletin Korunması için Acil Durum Yönergesi"nden sonra verilen vur emriyle ilgili olarak Göring, polise, SS'e, SA'ya ve çelik miğferlilere, silahlarını çekinmeden kullanmalarını söylüyordu: "Bir polis tabancasının namlusundan çıkan her kurşun, benim attığım kurşundur. Eğer buna cinayet denilirse, cinayeti işleyen benim, bütün bunları ben emrettim, sorumluluğunu taşıyorum ve çekineceğim hiçbir şey yok." "Benim önlemlerim, herhangi bir hukuki çekinceyle zedelenemez. Benim önlemlerim, herhangi bir bürokratik girişimle zedelenemez. Burada uygulayacağım bir adalet yok, ben yalnızca yok etmek ve kökünü kazımak zorundayım, hepsi bu!" Sonra, 11 Mart 1933'te şunları söyledi: "Birkaç kez fazla yakına veya fazla uzağa ateş etmeyi yeğlerim, ama en azından ateş ederim."²²⁷

Göring, 1938'deki Yahudi kıyımı sırasında Yahudi ticarethanelerinin sigorta paralarına el koyduğunda Heydrich'e, bu kadar değerli mal varlıklarını yok etmektense, iki yüz Yahudiyi öldürmenin daha yerinde olacağını söylemişti.²²⁸ Bu sınırsız öfkesinin ardında, kendi acısına katlanmaktaki yetersizliği yatıyordu. Burada öncelikle ruhsal acıyı kastediyorum. Miale ve Selzer, Göring'in Rohrschach testinde duygularını rasgele bir şekilde bastırmadığını, adamakıllı eleyerek kendinden uzaklaştırdığını ve böylece sonuçlarından koparttığını belirtiyorlardı. Acıyla da böyle başa çıkıyordu: Acıyı yok sayıyordu. Gerçek duygularına ikame olarak, statü duygusundan oluşan sahte bir kabuk yaratmıştı. Bu, bağımsız bir kendiliğin bireyselliğinin yerine geçiyordu.²²⁹ Göring, bu iç çok acı verici olduğu ve otorite kişilerince küçümsendiği ve reddedildiği için, içi olmayan insanlara tipik bir örnektir.

Göring, ilginçtir ki, Nürnberg'de kararın okunmasından sonra mahkeme psikoloğu Gilbert'e, Rohrschach testinin kendi karakteri hakkında verdiği bilgileri sordu. Gilbert ona şu yanıtı verdi: "Açıkça söylemek gerekirse, aktif ve saldırgan karakterinize rağmen, gerçek bir sorumluluk alma cesaretine sahip olmadığınız görülüyor. Bu leke testinde (Rohrschach), kendi kendinizi küçük bir jestinizle ele verdiniz." Göring ona şaşkınlıkla baktı. "Kırmızı lekeli kartı hatırlıyor musunuz? ... (çoğu insan) bu kartı görünce duraksar ve lekenin kan olduğunu söyler. Siz de duraksadınız, ama kan olduğunu söylemediniz. Siz, sanki kan küçük bir hareketle silinebilirmiş gibi, lekeyi parmaklarınızla silmeye kalkıştınız. Aynı şeyi bütün dava süresince yaptınız. Suçlarınızın kanıtları katlanılmaz olduğunda kulaklığınızı çıkarttınız. Aynı şeyi, savaş sırasında da,

gaddarlıklarınızı uyuşturucularla kafanızdan silmeye çalışarak yaptınız. Onlarla yüzleşecek cesaretiniz yoktu. Sizin suçunuz burada. Speer'in görüşünü paylaşıyorum: Siz ahlaki açıdan bir korkaksınız!"²³⁰

Uyuşturucu bağımlılığı, ruhsal acıları hazmedemediğini gösteriyordu. 1923 yılının Kasım ayında, Hitler'in darbeyi gerçekleştirdiği gün yaralandıktan sonra uyuşturucu almaya başlamıştı. 1924 yazında morfin bağımlısı olmuştu bile. O sırada İsviçre'deydi. Oradaki Lanbro Akıl Hastanesi'nde, şiddet eğilimi taşıyanların koğuşuna gönderildi. İsviçreli doktoru, 1925'te şu saptamada bulunuyordu: "... karakter zayıflığı var, çok derinlerine kök salmış ahlaki cesaret yoksunluğunu örtmek için böbürlenme eğilimi gösteriyor." Göring'e, isteri tanısı kondu; kişilik değerleri istikrarsızdı, hassas ama kayıtsız bir kişiydi, korkuların egemen olduğu, şiddet dolu bir insandı. Raporda varılan sonuç şuydu: "Bedensel cesaret gerektiren eylemlere girişebilen bir kişi, ancak, sadece umutsuzluk dürtüsüne sahip olan pek çok insanda olduğu gibi, tüm yaşam örgütlenmesi içinde daha üst bir cesaretin eksikliği görülüyor."²³¹ Gilbert, Göring'in çocukluğundan beri güçlü bir bedensel uyarım ihtiyacı içinde olduğunun ve cezalandırma ile düş kırıklığına dayanmak konusunda yetersiz olduğunun görüldüğünü yazıyor.²³² Yaşamı boyunca, korku verici durumlardan kurtulmak için kaçışı, uyuşturucularda ve diğer maddelerde aradı. Mondorf'taki Amerikalı hapisane komutanı, tutuklu Göring hakkında şunları söylüyor: "İki bavul dolusu paracodein hapıyla geldiğinde ahmak bir hali vardı. Onun bir ecza firması temsilcisi olduğunu sandım. Onu uyuşturucu alışkanlığından kurtarıp, insan haline getirdik."²³³

Bundan başka, Göring'in saldırganla özdeşleşme ihtiyacı, Hitler'in intiharından sonra, yeni galipler olarak ortaya çıkan Amerikalılara yönelmişti. Hitler'in son doğum gününde, dar sığınakta hep birlikteydiler. Göring masada, Hitler'in karşısında duruyordu. Speer durumu şöyle anlatıyor: "Dış görünüme her zaman büyük önem veren Göring, üniformasında son günlerde belirgin bir biçimde değişiklik yapmıştı. Üniformasının gümüşü gri kumaşının yerini Amerikalıların gri kahverengi keteninin alması hepimizi şaşırtmıştı. O zamana kadar hep kullandığı, beş santimetre eninde, altın sırmalı apoletlerin yerine de, üzerlerinde yalnızca sade bir biçimde altın imparatorluk kartalının işlendiği basit, kumaş apoletler takmaya başlamıştı... Tıpkı Amerikalı bir general gibi..."²³⁴ Belli ki, Göring bu yaptıklarının bilincinde değildi. Hitler de ondaki değişimi fark etmemiş gibi görünüyordu. İsviçreli psikiyatr Göring'i, gayet yerinde bir tanıyla, içi olmayan bir insan olarak nitelemişti. Bu, kendi acılarını, kendi kederlerini, yabancı bir şey olarak kendilerinden kopartan tüm insanların ortak özelliğidir.

Daha önce de değindiğimiz gibi, kendi acısıyla ilişkisini yitiren bir insan, bu ilişkiyi şiddet uygulayarak aramaya devam eder. Köln'deki St. Agathe Hastanesi'nin Psikosomatik Tıp Bölümü şefi Doktor Mechtilde Kütemeyer, özel bir görüşmemiz esnasında bana şunları söylemişti: "... acının yadsınması, cinayet dürtüsüne ve şiddete yol açıyor..." Ancak insanlar, kendilerine baskı uygulayanla henüz tam olarak özdeşleşmemişlerse, şiddeti kendilerine, kendi kişiliklerine yöneltiyorlar. "Son bir yaşam zerresini hissedebilmek için, kendilerini kesiyor, haşlıyor, kemiklerinin kırılmasıyla

ya da başka yaralanmalarla sonuçlanan kazalar yaratıyorlar.” Acının yadsınması ile, canlı olmanın temel duygusu yitiriliyormuş gibi görünüyor. Ulrich Sachsse, “Selbstverletzendes Verhalten” (Kendine Zarar Veren Davranışlar) (1999), başlıklı kitabında benzer durumları tanımlıyor. Mağdur hastalarla yaptığı çalışmalarda vardığı sonuç, acılarına bilinçlerinde yer veremeyen insanların, bu acılarını, kendilerini yaralayarak aradıkları yönünde. Ancak buradaki ikilem, insanın kendini yaralayarak acıyı yaşamaya çalışmasından kaynaklanıyor; insan başkalarına acı verdiğinde, acıyı artık kendi acısı olarak hissetmek zorunda kalmıyor! Oysa ki insanın kendi acısı, başkalarına aktarıldığı için artık hissetmediği gerçek acıdır. Bu durumda suçlu olmak, dağılmayı sürdürmek anlamındadır. Bu yüzden insan kendi acısından kaçmak için sürekli acı arar ve yaratır. Göring’in, çocukken içinde bulunduğu sevgisiz duruma ve annesiyle babasının ihanetinin acısına tahammül etmesi mümkün değildi. Baskı kuranla özdeşleşmesi, aynı zamanda duygu durumunun tamamen tersine dönmesine, saldırgandan nefret etmek yerine, onu idealleştirmesine yol açtı. Böyle bir durumda insan, kendisine yönelik nefreti tamamen başka kurbanlara yansıtır. Bu tür insanlardaki dizginsiz şiddetin nedeni budur.

Rudolf Hess

Rudolf Hess, 1941’de, Avrupa’da yaşam alanı politikasında Almanya’ya engel olmaması için İngilizleri ikna etmek üzere kendi kararıyla İngiltere’ye gitti. Bunun karşılığında onlara, Almanya’nın Britanya İmparatorluğu’nun bütünlüğünü desteklemesini garanti edecek-

ti. İngiltere'ye indiğinde tabii ki tutuklandı.²³⁵ Hess'in yoldan çıkmasına neden olan durum, jeopolitik uzmanı Profesör Haushofer'in, Hess'in okyanus üzerinden uçacağını hayal etmesiydi.²³⁶ Hess, 1946'ya kadar süren tutukluluğu süresince, psikiyatr ve psikologlardan oluşan bir ekip tarafından incelendi.²³⁷

Rudolf Hess, 1896'da Mısır, İskenderiye'de doğdu. Tüccar olan babası sert bir adamdı ve çocuklarına korku salmıştı. Rudolf, abisi ve iki kız kardeşi, ancak babaları evde yokken rahatça oyun oynayabiliyorlardı. Tutukluluğu sırasında, çocukken babasına sadece tek bir kez karşı çıktığını anlatmıştı. Bunun dışında hep, babasının isteklerine itaatle uyan, uslu bir çocuk olmuştu. On iki yaşındayken, Godesberg am Rhein'daki bir Protestan yatılı okuluna gönderildi. Orada üç yıl kaldı. Öğretmenleri onun çok vatansever bir çocuk olduğunu belirtiyorlar. Liseden sonra doğa bilimleri ve matematik okumak istiyordu, ama babası onun da tüccar olmasını hedeflemişti. Böylece on beş yaşına geldiğinde, İsviçre, Neuchatel'deki Ecole Supérieure de Commerce'e gönderildi. Bir yıl sonra, 1912'de, ticari stajına başlamak üzere Hamburg'a gitti. 1914'te Birinci Dünya Savaşı başlayınca, büyük bir coşkuyla orduya katıldı. Tüccarlıktan uzaklaştığı için memnundu. Bavyera Piyade Kıtası'ndaydı ve iki kez yaralandı. Sonra teğmenliğe getirildi ve 1918'de Hava Kuvvetleri'ne atandı.

Hess, savaşın sonunda Münih'te, Yahudi karşıtı ve nasyonalist bir gruba girdi ve politik sokak savaşlarına katıldı. Bu çatışmalar sırasında, 1919'da tekrar yaralandı. Bu arada Münih Üniversitesi'nde yeniden yüksek öğrenime başladı ve jeopolitik profesörü Karl Haushofer'in etkisi altına girdi. İngiliz psikiyatr ekibi,

Hess'in kişilik gelişiminin çözümlemesinde, Hess'in sürekli bir baba ikamesi ve özdeşleşebilmek için, etkilendiği erkek figürleri aradığını vurguluyordu. Godesberg'deyken, bu rolü tarih öğretmeni üstlenmişti, sonra Haushofer ve sonunda Hitler bu ikameyi gerçekleştirdi. İngiliz ekip, Hess'in bu özdeşleşme ihtiyacını büyük bir iç boşlukla ilişkilendiriyor. Derin bağımlılığını ve edilgenliğini, bir çilekeş gibi yaşamaya çalışarak, özdenetim gerektiren, olağanüstü görevler üstlenerek, kendisine aşırı yüklenip erkeksi ve güçlü görünmeye çalışarak ve zayıflık karşısında mutlak bir hoşgörüsüzlük göstererek ödünlemeye çalışıyordu. İnsanların onu ahlaki bakımdan zayıf ve değersiz bulması ihtimali karşısında hastalıklı bir korku duyuyordu. Bu, kendi bedeniyle ilişkisinde de görölüyordu. Maindiff Kliniği'ndeyken bir gece uykusunda yaşadığı sperm boşalmasını hemen, bir gün önce yediği yumurtaya bağlamış ve bir daha asla yumurta yememek için yemin etmişti.²³⁸

1920'de Hitler'le karşılaştı. Hess'in eşi, bu karşılaşmanın onda "neredeyse büyü" bir bağ yarattığını söylüyor.²³⁹ Kocasının, Hitler'in konuşmasını dinlediği toplantıdan sonra ne kadar "kendinden geçmiş" göründüğünü anlatıyor: "'O adam, o adam', diye inledi... Sanki değişim geçirmiş gibiydi; canlanmış, ısıldamıştı, artık kasvetli ve küskün değildi."²⁴⁰ Hess, babasıyla bütünleştiremediği için kendinden koparttığı parçasını yeniden bulmuştu. İdealleştirdiği bir figürle özdeşleşerek bu parçasını tekrar kendine mal etmiş ve yaşamaya başlamıştı.

Böyle bir figürün Hess'teki imgesi nedir? Hitler'le karşılaşmasının ardından kaleme aldığı bir yazıda, Hess bunu şöyle tanımlıyor: "Her alanda derin bir bil-

gi... Kendi meselesinin arılığına ve nihai zafere duyduğu inançla birlikte sınırsız bir irade gücü, ona, kitleleri ayağa kaldıran bir hitabet gücü veriyordu... Halk, bütün parti aldatmacalarından bağımsız, gerçek bir lidere, içi inanılır gerçek bir lidere hasret... Führer, her fırsatta cesaretini kanıtlıyor. Bu, örgütlü iktidara, gözü kapalı güvene dayalı bir üstünlük veriyor; böylece diktayı ele alıyor. Eğer gerekirse, kan dökmekten de çekinmiyor... Gözünde tek bir şey var, hedefine ulaşmak; bu yolda, en yakın dostlarını bile ezip geçebiliyor... Bir diktatörün imgesi budur... acımasızca sert, ama halkına karşı sevgisinde yumuşak... kadife eldivenin içinde çelik yumruk, kendini bile yenmeye muktedir."²⁴¹

Bu cümleler, kendilikten yoksun bir ben'in, kendi kimliğini geliştiremeyen ve bu yüzden kendisini koşulsuz teslim edeceği birini arayan insanın korkunç gerçeğini yansıtıyor. Bu, özlenen, idealleştirilmiş baba. Kişi kendini bu babaya teslim ederek gerçek babayı reddedebilir. Ama anne-babanın kendileriyle ilgili yarattıkları, ancak gerçeğe ilgisi olmayan bir ideale, bir kurguya bağlılık devam ediyor. Bunun sonucunda gelişen gönüllü köleliğin iki işlevi birden bulunuyor: Hem kendi sorumluluğunu üstlenmekten bir kaçış; hem de idealleştirilmiş despottan, onu -anneyi, babayı ya da ikisini birden- reddetmek suretiyle alınan bir intikam. Bu kölelik örtük bir biçimde, yani bir otoriteye bağlanma gerekçesiyle gerçekleşiyor. Böyle bir insan, kendisine dayatılan itaatin diktesine tamamen kapılmış ve mahkûm olmuştur. Hess, bu kendini tamamen başkasına bırakmayı gayet açık bir biçimde formüle ediyor: "Bir kişi vardır ki, tüm eleştirilerin dışında kalır, o liderdir. Bunun nedeni de, onun her zaman haklı

olduğunu ve olacağını herkesin bilmesi ve hissetmesidir. Bizlerin milliyetçiliği, lidere gösterilen eleştirisiz bağlılıkta, bazı durumlarda nedenini sormadan kendini bırakışta ve emirleri sessizce uygulamakta yatmaktadır. Biz liderin, Almanya'nın kaderini daha üstün bir şekilde belirleyeceğine inanıyoruz. Bu inancın eleştirisi yoktur.”²⁴²

Bu tür bir insan, bir içe sahip olmayan, iç boşluğunu doldurmak için güçlü bir şey arayışı içinde olan, sevgi ve benimsenme duygularını gerçek anlamda tanımayan bir insandır. Bu duyguları zayıflık olarak küçümser, onlardan nefret eder ve onları yok etmeye çalışır. Genellikle böyle bir insanın, karısına, oğluna, sekreterine ne kadar iyi davrandığından söz edilir. Bunun nedeni, bu tür davranış biçimlerinin empatiye dayanmadığını, söz konusu kişinin sadece “hatasız” davranmak suretiyle rol yaptığını fark etmememizdir. Bu tür insanlar kendilerine insancıl bir görünüm verdiklerinden, kimseye söyleyecek bir şey bırakmazlar ve başkalarını yanıltırlar. Çünkü kendileri de, kendi içlerindeki, idealleştirilmiş bir üst insan imgesine bağladıkları ve canlılığı hedef alan ölümcüllüğü fark edemezler. Kendilerinden kaçırılmış olan sevgiden nefret ederler ve kendilerine, kendi yoksunluklarını ve sıcaklığa duydukları ihtiyacı hatırlatan her şeyi yok etmek isterler. Bu nedenle, stilize edilmiş “koşulsuz sadakatlerini”, onu yok edecek olana yöneltirler. “Dizginsiz bir irade gücüyle” -kendi kanları da dahil olmak üzere- kan dökecek bir figür ararlar. Bu güçlülük ve irade pozunu kusursuz bir şekilde takınan ve her işkencecinin öz yıkıma yönelik hayallerine mükemmel bir biçimde denk düşen Hitler (her zaman “halkına olan sevgi”sinden söz ederdi), onlara, hiçliklerinden kaçmak için

aradıkları kurtuluşu sundu. Hess'in, Alman halkının ve kurbanların trajedisi buradadır. Yaşam, sevgi adına yok edildi.

Hess'in yaşam öyküsü yeterince biliniyor sanırım. Ben bir de, İngiltere'deki tutukluluğu ve Nürnberg Mahkemeleri sırasında yaşadığı hafıza kayıplarına değinmek istiyorum; çünkü bunlar, idealleştirme eğilimi temelinde gerçekte yüzleşmede yaşadığı sorunların bir kanıtını oluşturuyor. Dava sırasında Gilbert'e, olanlar hakkında düşünmekten yorulduğunu ve uyuma ihtiyacı hissettiğini söylemişti.²⁴³ Amnezisinin nedeni de buydu sanırım. Gilbert, burada da ilginç bir bağlantı gözlemlemiş. Hess'in amnezisi ne kadar derinse, yemekte zehir olduğuna dair takıntısı da o kadar zayıflıyordu. Yazarların psikolojik tanısı şuydu: "Kişiliğinin paranoid çizgileri; derin bir güvensizliğe, saldırıya uğrayacağı ya da incitileceği korkusuna dayanan benmerkezciliğinde belirgin bir biçimde ortaya çıkıyor. Bunun ardında, bu hastanın aşırı özgüven eksikliği, kendi değerine ve toplumda onaylandığına dair kuşkuları yatıyor. Diğer insanların iyiliğine dair bir güven duymadığı görülüyor ve bir yandan kendi içine çekilirken, diğer yandan içsel yalnızlığını yumuşatabilmek için, devamlı kendi dışında sevip güveneceği, idealleştirilmiş kişiler arıyor." *Yazarların burada kastettiği "sevgi"nin, gerçek sevgiyle ilgisi yok; söz konusu olan, otoriter ailelerde babanın sertliği ve hoşgörüsüzlüğünün sevgi olarak yorumlanmasıyla oluşan duygu.*²⁴⁴ "Bu vaka- da, idealleştirilmiş kişi elbette Hitler'di. Ancak Hess'in tutukluluğu sırasındaki sınırlı yaşam koşulları içinde başka figürler de ortaya çıktı. Onları yoksunlukları içinde peş peşe buldu ve sonra da kendisine

karşı çalışan kötü güçlerle özdeşleştirdi. Cesur Hamilton Dükü ve İngiltere Kralı, onun yüceltilerinin idealleştirilmiş figürleri olarak, tuhaf bir biçimde Hitler'le aynı rolü oynuyorlardı. Hess belki de, gerçek Hitler'in amansız ve yıkıcı olduğunu görürse, kendisi için onca önem taşıyan idealinin yıkılacağından korkuyordu..."²⁴⁵

İdealleştirmeye dayanan rollere böylesine sıkı sıkıya sarılmak, çocukluktaki saldırganla özdeşleşme sürecinin ne kadar derin bir iz bıraktığını gösteriyor. Bu sadece Hitler'in -o, güç ve iradeye dayanan erkek mitini mükemmel biçimde simgeliyordu- başarısını açıklamakla kalmıyor, bu sürece sinmiş olan patolojiyi de ortaya koyuyor. Bir kez bu yola saplanıp da kendine dair olanı yitiren kişi, imajlara ve rollere yapışıp kalır ve böylece hakiki duyguların gerçekliği bir yana itilir. Örneğin, Albert Speer 22 Nisan 1945'te Berlin'de Hitler'le vedalaşmış ve Hamburg'da, Hitler'in tahrip emrine karşı direniş çağrısı yapan bir konuşmayı plağa kaydetmişti. Buna rağmen, kendisini tutuklatacağını, hatta öldürteceğini bilse de, onu bir kez daha ziyaret etme ihtiyacı hissetmişti. "Erinnerungen" (Anımsamalar) adını verdiği kitabında, Hitler'in onu bir mık-natıs gibi çektiğini anlatıyor (s. 479). Speer, onunla doğru dürüst vedalaşmak istediğini iddia ediyor. Öldürölme tehlikesi altındayken bu isteğini anlamak zor. Bence Speer burada, saldırganla özdeşleşmenin, kendi içinden yoksun olan bir insan üzerindeki gücünü tanımlıyor. Sürekli bahsettiğim iç boşluk çok gerçek bir şeydir. Bunu doldurmanın tek yolu saldırganla özdeşleşmektir. Buradan tek çıkış yolu ise, insanın en baştaki kurban konumunun yarattığı acıyla ve depresyonla yüz yüze gelme cesaretini göstermesidir. İn-

sanın bunu yapabilmek için çok fazla güce ihtiyacı vardır; bu gücü de belki, güvendiği bir başka insana acısını açarak kazanabilir. Bu diğer kişi, sevmeyi bilen bir insan olmalıdır; yani, müdahale etmek yerine, zorluklardan geçerken diğerine eşlik etmelidir. Çünkü gereken budur: İnsanın kendi çaresizliğini, bir başka yürekle birlikte ve onun vasıtasıyla yeniden hissetmesi. Kurbanlarının acısını sonradan hissetmeye başladıklarında, Broadmoor'lu katiller de bu çaresizliği yaşıyor. Peki ama, kaç kişi bu süreçten geçecek durumdadır?

Andrew Miller, "Özel Bir Acı" (1997) adlı kitabında, hiç acı hissetmeyen, insani ilgiyi tanımayan bir cerrahın yaşamını anlatıyor. Bu durum, cerrahın daha dünyaya gelmesiyle başlayan reddedilişinin, katlanılması olanaksız acısının bir sonucudur. Onun, inkâr etmekte olduğu esas acısına bir sevgi yaşayarak geri dönüşünü anlatan Miller, bizlere, hayat veren bu geri dönüşün ne kadar korkunç olduğunu hissettiriyor: "Ve sonunda yangını tarif edecek bir sözcük buluyor. Söylendiği anda dudakların arasından fırlayan bir sözcük; tükürülerek ağızdan atılması gereken bir tohum tanesi gibi: Acı. Bu sözcüğü söylerken bir mumun alevini dalgalandırmaya yetecek miktarda hava çıkıyor ağızdan, en azından başlangıçta. Alevin iyice zayıflayıp, mumun tükendiği ana kadar," (s. 270).

Acının inkârı içinden yükselen boşluk, fark edilmesi zor olan korkunç bir gerçekliktir. Eskiden yaşadığımız terörle tekrar karşılaşma korkusu yüzünden, bunun ortaya çıkmasına izin vermeyiz. Hiç tanımadığı, zararsız bir insanı çiğneyip tekmeleyerek ölmesine neden olan bir dazlak, Essen Üniversitesi Kliniği'nin

Gençlik ve Çocuk Psikiyatrisi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Christian Eggers'le 1999'da yaptığı bir görüşmede şunları söylemişti: "Öfke, hayal kırıklığı, acı, keder; bunların hiçbiri benim içime işlemiyor... Öylece bastırmak en iyisi, ya da *buzdan bir nefrete dönüştürmek*." Bizim ikilemimiz, kimlik yoksunu insanların gerçekten var olduğunu görecektir durumda olmadığımızdan, böyle bir boşluğun hakikiliğine inanmamamızda yatmaktadır. Ancak bu tür sapkınlıkların varlığını ve oldukça yaygın olduğunu kabul edersek, onlar ve kendimiz için bir şeyler yapabiliriz. Günümüzde, gerçek yerine imajlara ve rollere saplanmanın bu kadar yaygın olması, kimliksiz insanların ne kadar çok olduğunu ve kültürümüzün de bu durumu desteklediğinin bir kanıtıdır.

Kimliksizlik ve buna eşlik eden, kendi yetersizliğinden kurtulmak için imaj yaratma ihtiyacı (kimliksizliğin bir sonucu), Hitler gibi bir liderin ortaya çıkmasını mümkün kıldı. 1921 tarihli "Kitle Psikolojisi ve Ben Analizi" başlıklı yazısında Freud da bu hususu kaydetmişti. Ancak bu arada, Freud'un sözünü ettiği benlik özelliklerinin, güç ve iradeye dayalı erkeklik mitine denk düştüğünü ve böyle insanların tam da anne-baba imajına ve rolüne yönelik bir karşı-ben saplantıları olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. "Führer'in seçimi, bu ilişki sayesinde çok kolaylaşmıştır. Sadece, bu bireylerin tipik özelliklerine keskin ve katıksız bir şekilde sahip olması, ve büyük bir güce ve libidinal özgürlüğe sahip olduğu izlenimini yaratması yeterlidir; böylece, güçlü bir lidere duyulan ihtiyaç hemen ona yöneltilmiş ve onu, belki de başka türlü sahip olamayacağı bir iktidarla donatmıştır."²⁴⁶ Yaşamın tüm alanlarında bunu hâlâ yapıyoruz ve kültürümüz

de bu durumu desteklediği için, görüntü gerçek varoluşun yerini alıyor.

Yönetici

Volkswagen firması eski yönetim kurulu üyesi Daniel Goeudevert, "Wie ein Vogel im Aquarium" (Akvaryumda Bir Kuş Gibi) adlı kitabında şunları yazıyor: "Gücü elinde tutan genellikle, taşıdığı altın tacın ağırlığının farkında değildir ve tahtta kaldığı sürece, altındaki kişilerle ilişkileri de sorunsuz görünür. İsteddiği her şeyi elde eder. Çevresini kendi zevkine göre şekillendirir ve dünyanın her yanından kendisiyle ilişki kurmak için gelen insanları ağırlar. Bütün bunları kendi kişiliğine borçlu olduğu inancıyla, insani yaşamın gerçeklerinden giderek uzaklaşır. Gölgesi, her şeyi - gerçekliği, ötekileri ve kendisini- yutar; sonunda kendisi de, kendi gölgesi haline gelecek kadar büyür."²⁴⁷ Bu elbette, sorunun sadece bir yüzü. Eğer insan, tıpkı Hitler gibi yalnızca bir imajı yaşıyorsa, başkaları tarafından tanrısallaştırılmasını kendi yansıtılmış imajının onayı olarak görür ve hayali kimliğinin gerçek olduğuna kendisi de inanır. Fakat bütün bu sürecin işlemesi, hem gücü ellerinde tutanların, hem de onların altındakilerin rol dağılımına inanmasıyla mümkündür. Bu durum tıpkı, daha önce C. Wright Mills'in tanımlamış olduğu gibidir; bu insanlar konumlarını ancak "azimli kişilik" pozuna bürünerek elde eder ve korurlar. "Canı yakın davranırlar, sık sık gülümserler, iyi bir dinleyici gibi görünürler, karşılıklılarındakilerin sorunlarına ilgi gösterip onların kendilerini önemli hissetmelerini sağlarlar ve bütün bunları hatasız bir şekilde uygularlar."²⁴⁸ Böylece kişisel ilişkiler reklam haline gelir; her

şey sadece başarı içindir. “Sürekli olarak başkalarını - aynı zamanda kendilerini de- gerçekte olduklarının tam tersi olduklarına inandırmaya çalışırlar.” Bu yüz-dendir ki, Goeudevert şunları söylerken çok doğru bir sonuca varıyor: “İşten ayrılan yöneticinin sorunu, bir imaj yitiminden çok, bir kimlik yitimidir.”²⁴⁹ Fakat bu “kimlik yitimi”nin temelinde, imajın gerçek kimlikle ikamesinin yattığını fark etmez. Gerçek bir kimlik, statü kaybıyla yitirilemez. Sorun, özdeşleştiğimiz saldırı-ganın ideallerine uygun olduğuna inandığımız dış gör-üntülere kendimizi uydurmamızda yatmaktadır. Eğer bu uyumu gösterirsek, kendimizi “normal ve sağ-lıklı” kabul ederiz. Bu yüzden, gerçekte olduğumuz ve içimizde bulunan şeyden, yani inkâr etmek zorunda kaldığımız, içimizdeki yabancıdan da korkarız. Henry Miller, bu durumu bir keresinde şöyle özetlemişti: “Öylesine ‘sağlıklıyız’ ki, kendimize yolda rastlasak tanıyamayız, çünkü karşımızdaki bizi korkutan bir kendiliktir.”²⁵⁰

Goeudevert, yöneticinin yaşamında büyüklük fan-tezilerine ve başkalarının sınırlarını geçmeye götüren bir gelişim biçimi ortaya koyuyor. Bu tür davranışlar bir yandan da, tıpkı 1995 yılı sonunda hileli muamele-leri nedeniyle tutuklanan, Bremen Vulkan AG’nin Yö-netim Kurulu Başkanı’nın durumunda olduğu gibi, meşruluğu aşan etkinlikleri gizliyor. Goeudevert şu hususlara değiniyor: “Yöneticinin yaşamı tamamen dıştan belirlenir; daha çok, kendi ben’ini görevi olana zorlar... Peki ama nereye varmak istiyoruz bu hızımız-la?... Yüksek hızla, aşırı ivme yüzünden, tempoyu amaçla karıştırma tehlikesine doğru yol alıyoruz.”²⁵¹ Bu noktada, fetihlerle bir savaş kazanmak için derhal iktidara gelmesi gerektiğine inanan Hitler’in ifadesini

hatırlamak yeterli: "En kısa zamanda iktidara gelmeliyim... Buna mecburum! Buna mecburum!"²⁵² 5 Kasım 1937'de yaptığı gizli bir konuşmada, "Alman Sorunu"nun ancak şiddetle çözülebileceğini söylüyordu (Hitler'in yaveri Albay Friedrich Hossbach'ın 10 Kasım 1937 tarihli notlarından). Sorun sadece, "ne zaman" ve "nasıl" olacaktıydı.²⁵³ Bir başka deyişle: Mümkün olduğunca çabuk.

Michael Maccoby'nin Amerikalı yöneticilerle yaptığı bir araştırma, bu insanların kimliklerinin dışa sarmış anlamlarını açıkça ortaya koyuyor.²⁵⁴ Ancak kendisinde de başarı ve büyüklük saplantısı olan Maccoby, onların imaj oyunlarına dayalı varlıklarını, sağlıklılık yönünden "normal" olarak niteliyor. Bu durum bizlere, bir psikolog ve psikanalistin bile, aldığı psikoloji eğitimine rağmen, şayet başarı ve büyüklük bakış açısını bulandırmışsa, kimliksizliğe yenilebildiğini gösteriyor. Maccoby, Amerikan Kabinesi üyelerinin, firma müdürlerinin, senatörlerin, generallerin, üniversite rektörlerinin ve oyuncuların, bir arada dinlenmek üzere düzenli olarak katıldıkları, San Francisco'daki bir yaz kampı hakkında, "tam anlamıyla bir erkek topluluğuydu" diyor. "Yemek servisini bile erkekler yapıyordu ve en yakındaki kızılağaca işemek üzere birbirine cesaret vererek, gençler arasındaki maço kalitesini destekliyorlardı. Her yıl, erkeklerin kadın rollerini üstlendiği bir oyun sahneleniyordu. Benim izlediğim oyun, tümüyle kadın düşmanı iğnelemelerle dolu, oyuncuların evlerine ve ailelerine dair yabancılaşmalarını ortaya koyan bir oyundu. Bir örnek: Oyunda, 'Birleşmiş Destekliler'in başkanı, bir PR şirketinin başkan yardımcısı olarak başarısızlığa uğrayan oğlunu yanına

çağırır ve ona hiçbir işe yaramadığını söyler: 'Annenin artık hayatta olmayışına ve bu başarısızlığını görmediğine memnunum.' Bunun üzerine oğul, 'Ama baba, annem hâlâ hayatta, onu daha bu sabah gördüm,' der. Baba, 'Ah, öyle mi,' der, 'ama siz de benden her küçük meselenin ne durumda olduğunu bilmemi beklememelisiniz.' Kahkahalar kopar."²⁵⁵

Maccoby buna rağmen şöyle yazıyor: "Bizim incelediğimiz yönetici, bir sistem kurbanı değildir, aksine sistemden avantaj sağlayanlar arasındadır; bunlar, en organize kuruluşlar içinde hayranlık gören ve küçük firmalara örnek olan insanlar. En etkin ve en yaratıcı yöneticiyle konuştuğumuzda, bu sistemin izin verdiği, optimal insani gelişimi görebiliriz... biz, sağlıklı insanları inceliyoruz," (!) Maccoby, başarının maço bir tavırla idealleştirilmesinin ve buna bağlı olarak kadının aşağılanması, Hitler dönemi için de tipik olan bir kimliksizliğe denk düştüğünü fark etmiyor. Maccoby'nin, bu insanların "güçlülüğünün" kanıtı olarak gördüğü söyleşiler, aslında onların kendilerini kanıtla- ma dürtülerinin, Hitler ve etrafındakilerin değersizlik duygularına denk düştüğünü ortaya çıkarıyor. Bir şirketin başkan yardımcısı kendisini şöyle tanımlıyor: "Başarılı olmaya ilişkin kuvvetli bir ihtiyaç hissediyorum ve BAŞKALARI tarafından onaylanma ihtiyacım çok büyük. Yeterliliğim konusunda kendimden kuşkuya düşüyorum ve güvensizlik duyuyorum. Ben ancak, kazanacaksam ve saygı göreceksam oyuna girmek istiyorum. İnsanın, kazanabileceği oyunları oynaması daha iyi. Eğer kazanamayacaksanız, oyuna girmenin bir anlamı yok... Kazanmak, insanın denkleri tarafından saygı görmesi demektir." Bu adam, çocukluğunda, köprülerden düştüğü, kovalandığı, başarısızlık ve re-

kabet gerilimleri yaşadığı kâbuslar görürmüş. Son dönemlerde ise sık sık, dönen bir topaç görüyormuş. Bunun ne anlama geldiğini öğrenmek istediğinde ona, muhtemelen kendisini sürekli hareket etmek zorunda olan bir topaç gibi hissettiğini, eğer kendini rahat bırakır da dönmekten vazgeçerse düşeceğinden korktuğunu söylemişler. Bunu teyit ederek şu karşılığı vermiş: "Tatile bile çıkamıyorum." Bu adam, stres altındayken "soğukkanlı" kalabilmekle övünüyordu. Onun için önemli olan, kendisinin aslında ne olduğu değil, imajı ve başkaları üzerinde bıraktığı etkiydi.²⁵⁶

Maccoby bir de, bu dev kuruluşlardan birinde çalışan bir sekreterden söz ediyor. Sekreter, görevini, "böyle adamları şımartmak, onların hayatlarını kolaylaştırmak" olarak görüyor. Bu yapay kimliği içinde, gerçek duygulara sahip olmaması gerektiğine ve bürodaki ortamın sorumluluğunu taşıdığına inanıyor. "Nişanlımdan ayrıldığımda bir gün izin aldım, çünkü yüzüm gülmeyeceği için başkalarının da depresifleşmesine sebep olmak istemedim." Ayrıca, bürodaki insanlara önem verdiği için, onların üzerinde büyük bir duygusal etkisi olduğuna inanıyor. Burada bir, "kendini çifte kandırma" görülüyor. Yalnızca, diğerlerine "saygı" duyduğu için duygularını göstermemesi gerektiğine inanmakla kalmıyor, aynı zamanda, bunun nedeninin onlara duyduğu ilgi olduğunu düşünüyor. Aslında söz konusu olan sadece, şefi tarafından da desteklenen bir iktidar yanılsaması. Şefi, örneğin, bürodaki diğer insanları mutlu veya mutsuz etmenin tamamen onun elinde olduğunu söylüyor. Rol ve imaj oyunları ile şekillenen böyle bir ekip ortamında her zaman, bir oyuna katılma baskısı vardır. Oyuna katılmayan ortak, "varoluşa" ihanet etmekle

damgalanır. Bu, oyuna katılma durumu, Naziler arasında SS, SA ve ordu içinde göklere çıkartılan “arkadaşlık”tan temelde pek de farklı değildir. Bu, grubun normlarına uyduğunu, farklı düşünmediğini kanıtlayarak sürekli kendi kendinin reklamını yapmaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Bu durum insana “güvence” sağlar.

Modern yöneticiler dünyasında ilkel cinayetler yoktur gerçi. Ama burada ruhsal düzeyde işlenen cinayetlerin, Nazi dönemindeki cinayetlerden hiçbir farkı yoktur. Hitler’i çağımızın habercisi olarak nitelerken Carl Amery’nin kastettiği şey buydu. Amery, “Porsche’sinin tamponuna ‘Sefaletinizden İğreniyorum’ çıkartması yapıştıran borsa veya medya yupileri...” örneğinde olduğu gibi, yalnızca başarıya ve uyum göstermeye önem veren, günümüzün ideal insanının, idealleştirilmiş insanlıkdışılığa denk düştüğü uyarısında bulunuyordu.²⁵⁷ Bu insanların hırslarının, Speer, Göring, Frank ya da Schneider/Schwerte’nin hırslarından bir farkı yoktur.

Ancak Hitler ilk haberci değildi. O yalnızca, imaj düşkünlüğünü ve kararlılıkla güce dayanan erkek mitini başka bir zirveye taşıdı. Tecrit edilenin, ölümcül olanın, bütün “büyük” uygarlıkların hareket zeminini oluşturduğu görülüyor. Hans Jakob von Grimmelshausen bunu daha 1668’de, “Der Abenteuerliche Simplicissimus Teutsch” (Maceraperest Simplicissimus) adlı kitabında anlatıyordu. İnsanlar, alıyorlar ve satıyorlar, “ama yalnızca ihtiyaçlarını gidermek için değil, insan emeğiyle malın değerinin yükselmesi sonucu ortaya çıkan kazanç uğruna.” Sanat, kendini hırsla teslim etmek ve bunun can yaktığını fark etmemektir. Bütün bu

“Simplicissimus” herhalde, insanlardaki ölümcül yan-
la, sahte bir iyimserlik göstererek başa çıkma girişi-
minden başka bir şey değildi.

İnsanın Küçümsenmesi

Hitler, Alman halkına, kendi adına düşünme yetersizliğini ve yönetimi güçlü bir adama bırakma ihtiyacını atfetti. Seviyormuş gibi göründüklerine yönelttiği bu küçümsemeyi, bütün yandaşları ve bizatihi halkın kendisi paylaştı. Tuhaf olan, insanların, aslında kendilerini aşağılayanlara karşı gösterdiği hayranlıktır. Kendilerine hiç önem vermeyen bu insanlar tarafından sevildiklerine inanıyorlar. Bu hem kadınlar, hem de erkekler için geçerli. Göring, Gilbert'le yaptığı bir görüşmede şunları söylüyor: "Halk elbette ki savaş istemez. Eğer alabileceği en iyi sonuç kemiklerini kırmadan evine dönmek olacaksa, sıradan bir köylü neden savaşa gitmek istesin ki?... Ama sonuçta, bir ülkenin politikasını belirleyen liderlerdir ve halkın bir şeye katılmasını sağlamak daima kolaydır... Halka, saldırı tehlikesi altında olduğunu söylemek, pasifistleri vatansever olmamakla suçlamak ve onların ülkeyi tehlikeye attığını iddia etmek yeterlidir."²⁵⁸ Hemen ardından aynı so-lukta ekliyor: "Halkım eskiden hor görüldü. Sadakat ve nefret, onu yeniden bütünleyecektir."²⁵⁹ Yani kendisini ve dinleyicilerini kandırıyor. Ama, Hitler'de de söz konusu olduğu gibi, dinleyiciler kendilerini, despotlarını idealleştirmeye ve kurtuluşu ondan beklemeye kaptırdıkları için, gerçeği asla duymak istemiyorlar zaten.

Kadınlar Hitler için aşağı insanlardı; kadınlar onun için sadece "asker" doğurmak için vardı. "Erkeğin dünyası devlettir, erkeğin dünyası mücadeledir, toplum için çalışmaktır, diyorsak eğer, kadının dünyasının daha küçük olduğunu söyleyebiliriz. Kadının dünyası erkeğidir, ailesi, çocukları ve evidir."²⁶⁰ Hitler, onları bu kadar aşağılamasına rağmen, bilhassa kadınlar tarafından sevidi. "Daha çok şey yazabilirdim, bugünkü bu kadar. Sevgili Führer'im 20 Nisan'da doğum gününüzü kutladığınızda sizi düşüneceğim. Erkenden uyandığımda size gökyüzünden selam göndereceğim, o gün en güzel elbisemi giyeceğim ve eğer güneş parlıyor olursa çocuklar gibi sevineceğim..."²⁶¹ 29 Mart 1943'te bir başka kadın şunları yazıyor: "... Adolf Hitler'in adını ilk duyduğum andan itibaren, benim için yeni bir inancın, gücün ve sevginin habercisi oldu. Son nefesimi verene kadar benim için örnek olmaya devam edecek; onun için sonuna kadar kavga ve mücadele etmek istiyorum." 15 Eylül 1942 tarihli bir başka mektup: "... sana duyduğum sevgiden başka hiçbir şeyim yok. Eğer onu şimdi istersen sevgili Führer'im, hemen al. Bu sevginin dışında sana sunabileceğim bir adak yok."²⁶²

Başkalarının yaşamını küçümsemenin nedeni, bize, kendimize özgü olanın zayıf ve yetersiz olduğunu ve insanın yaşadığı çaresizliğin bu düşkünce zayıflığın onayından ibaret olduğunu öğreten itaattir. Böylece insan, küçümseme sayesinde, kendi durumunu görmesinden kaynaklanabilecek korkudan korunmuş olur. Reck-Maleczewen'in aktardığı, 30.000 Yahudi'nin ateş makineleri ve makineli tüfeklerle taranarak katledildiği bir Rus şehrindeki kıyıının patırtısını sey-

retmek için genç Alman askerlerinin birbirleriyle yarıştığı acımasız eğlencenin ardında da bu vardır. Pek çok kadın ve erkek, tam da yaşamı aşağılayan bu tür insanlar tarafından sevilme ister.

Bunun tek bir anlamı olabilir: İnsanların Hitler'i, takındığı rol yüzünden sevmelerinin nedeni, bu sayede kendi değersizlikleri ve kimliksizlikleriyle yüzleşmekten kurtulmalarıdır. Erkeklerde bu sabitlenme ayrıca, kadını da dışlar. Çünkü babaya ve onun sonraki temsilcilerine gösterilen itaat, bir çocuğun, sevgisiz bir anenin yaşattığı yoksunluğu ve korkuyu, babanın anneye olan küçümsemesini benimseyerek inkâr etmesini mümkün kılar. Böylece itaat süreci içinde küçümseme, yaşamı görünürde bir arada tutan harç haline gelir.

Bu şekilde ortaya, ilişkilerin koptuğu, insanların kendilerine ve diğerlerine sanki sürekli "doğru" davranarak ödüllendirilmek zorundaymış gibi davrandığı, kendiliklerinin ve hakiki ihtiyaçlarının algılanmasına izin verilmeyen ve hep üstünlüklerin ya da düşkünlüklerin var olduğu bir dünya ortaya çıkar. Böyle bir dünyadaki ilişkiler arasında eşitliğe yer yoktur. İnsan kendinden korktuğu için, kendisi olma özgürlüğünden vazgeçer. Bu, insanı küçültür. Grimmelshausen, insanı küçümsemedeki bu kaynağı şöyle tanımlıyor: "... Çoğu insanın küçümseme nedeni, ne olduklarını, ne olacaklarını ve ne olmaları gerektiğini bilmemeleridir."

Çocukluğun tedhiş edici deneyimleri izin vermediğinden, insanın nedenleri bilmesi ya da görmesi mümkün değildir. İnsanın kendine zarar vermeye yönelik davranışlarının kökenlerini bulabileceğimiz ilk çocukluk dönemi koşullarına bir kez daha bakalım. Öncelikle, kültürümüzün desteklediği eğitim koşulları belirle-

yicidir. Baba, kendine yapılmış olanı aktarmaya devam ettiği için, genellikle sert taraf olmayı üstlenir. Kendisine dayatılan kendilik değerinin onaylandığını, ancak çocukları da kendisinin olması gerektiği gibi olursa hissedebilir. Kendi aslını tanımayan anne ise, kendisini ezen baskı karşısında takındığı haklı saldırganlığını, açıkça değil, aksine dolaylı bir şekilde ve farkına varmadan ifade edecektir: Babayı gizlice küçümseyerek, kendisine ve çocuklarına (özellikle oğullarına) karşı şımartıcı bir tutum takınarak.

Ibsen'in "Peer Gynt"inde ve Eugene O'Neill'in "More Stately Mansions" (Daha Görkemli Malikâne-ler) oyununda olduğu gibi, oğul baştan çıkartılarak, annenin büyüklük fantezilerinde ona uygun gördüğü rolü üstlenmeye yöneltilir. Fakat bu fanteziler gerçek temasa izin vermediği için, çocuk gerçek bir iç değer duygusu geliştiremez. Anne oğlunu şımartır ve herhangi bir şekilde suçluluk duygusu geliştirmesine izin vermez. Oğul bu iktidar oyununa, denk taleplerle tepki gösterir. Anne ise bunları karşıladığında, onu sevgi nedeniyle şımarttığına inanır. Böylece, sadece yapmacığa dayalı ilişkiler gelişir. Anne-baba çocuklarının iyiliğini istiyormuş ve ona karşı sevgi duyuyormuş gibi görünür, ama bu görüntü, gerçeğe ve onların asıl duygularına denk düşmez. Çocuk da aslında hissetmediği bir rolü oynar. Anne-babasının, sahte sevgi dolu anne-baba tutumlarının onaylandığını hissetmek için kendisinden bekledikleri rolü takınarak onlara "hizmet eder". Böylece sevgi, ikiyüzlü bir şeye dönüşür. Çocuklar, diğer insanlara sevgi dolu ve duyarlı yaklaşmak yerine, riyakâr ve düzenbaz davranmaya başlarlar. Şımartma ve kaygı duyma pozu, gerçek ilginin yerine geçer. "Uslu" çocuk, "iyi" anne-baba imajını yan-

sıtması beklenen, göstermelik bir şey haline gelir. Gre-enacre (1952), bu şekilde davranmak suretiyle, çocuk-ların elinden gerçeklikle ilişki kurma imkânının alındı-ğı görüşünü savunuyor. Bununla kastettiği, gerçek bir içselleşme yetisidir. Böyle çocuklar, bunun yerine, “doğru” görünmeyi ve etki bırakmayı hedefleyen bir davranış biçimi geliştirirler. Öğrenilen davranış biçi-mi, kendisi olmak değil, imaj yaratmaktır. Böyle ço-cuklar, başkalarıyla ilişkilerinde çok erken bir dönem-de çekici ve hesaplı davranmayı öğrenerek, saygılı ve ilgili görünmeyi başarırlar. Cleckley (1964), bu tür davranışların yüzeysel olduğunu ortaya koymuştu. Bu sadece, başka insanları beceriyle yönlendirmenin temelini oluşturmaktadır.

Böylece küçümseme, kendilikten yoksun, olamadı-ğı şeylerden nefret eden ve bu yüzden kendi “yabancı-lığı”nı cezalandırabileceği yabancılara ihtiyaç duyan bir kimliğin temeli haline gelir. İnsanlık tarihini belir-leyen ve akılla kırılması mümkün olmayan bir kısır döngüdür bu. Küçümsemenin ardında aynı zamanda, gerçek davranış zeminini örtmek için kendini sevilesi bir insan olarak gösterme çabası da yatar. Trajik olan, bunca sahtekârca yapmacığa gerçek diye kanmamız ve bu yalancılar tarafından iyileştirilmeyi ve kurtarılmayı beklememizdir. Ancak, duyguları hakiki olan insanlar da bizi ürkütür; çünkü korku ve terör yüzünden bo-yun eğdiğimiz tanrılar karşısında konumumuzu tehli-keye sokarlar.

Yandaşlık

Yandaşlık, insanlıkdışılığın desteklenmesini sağlar. Kendine özgü bir kimliği olmayan bir insan için, sürekli onaylanmaktan, kendisi için "iyi adamdır" denmesinden daha önemli bir şey yoktur. Her şey, onaylanması için inandırıcı biçimde oynanması gereken bu iyi-adam imajının sağlamlaştırılması etrafında döner. Böylece yandaşlık, insanın kopamadığı bir zorunluluk haline gelir; çünkü birisi olduğunuzun kanıtıdır. Askerlerin savaşa girmesinin nedeni, kahramanlık ihtiyacından çok, başkaları tarafından korkak olarak nitelenmek istememe baskısının yaptırımıdır. İsrailli askeri psikolog Ben Halit, askerlere hemen çatışmanın ardından, en çok neden korktuklarını sorduğunda, hemen hemen hepsi yandaşlarını hayal kırıklığına uğratmaktan korktuğunu söylemiş.²⁶³ Başkalarının beklentilerini yerine getirememe kaygısı, askerlerin ruh hali üzerinde ağır bir yük oluşturmuyor.

Uzlaşma ihtiyacı, devamlı topluluğun onayını kazanacak şeyleri söyleme çabası, içimize kök salmış durumda. Bu arada, neyin kabul edilebilir olduğunu da boyun eğilen kişi belirliyor. Bu şekilde, duygudaşlık ve yaşantıyı paylaşma ölüyor. Hamburg Polis Gücü, acımasız eylemlerini sadece yandaşlığı ayakta tutmak(!) için gerçekleştirmedir. Polislerin bu olaylara ka-

tilması aynı zamanda, kolektif “erkeklik değerleri”ni de güçlendirdi.²⁶⁴ Çünkü yandaşlığın asıl anlamı, “kabul gören” bir adam olarak kendini öne çıkartmaktır. “Yandaşlık” yoluyla onaylanmak, sanki insanın kendi kimliğinin onaylanmasıdır. Bu elbette, kendine özgü bir kimlik değil, daha ziyade, insanın oynamayı öğrendiği bir “dürüst dost” rolüdür. Yandaşlığın ardında, başkalarının gözünde aşağılanmaktan duyulan dehşetli korku yer almaktadır. Bunların hepsi, dürüstlük adına konmuş kurallarla oynanan bir oyundur. Bu dürüstlük çerçevesinde, dürüstlikle hiçbir ilgisi olmayan saldırganların idealleştirilmiş imgeleriyle özdeşleşerek bir “kimlik” oluşturulur. En kötüsü ise, bu özdeşleşmede, sadece başkalarının kişi hakkında ne düşündüğünün önem kazanmasıdır. Sonuçta geriye yalnızca görüntü ve rol kalır. Bu neredeyse, insanın artık sadece kendi imajı için yaşadığı bir bağımlılık haline gelir. Gerekirse, bu yanılsama şiddet yoluyla ayakta tutulmaya çalışılır.

Onur, görev, sadakat gibi dışa yönelik erkeklik ideallerine ağırlık veren toplumlarda, adam öldürme ve cinayet oranlarının yüksek olması şaşırtıcı değildir. Örneğin ABD’nin güney eyaletlerinde durum böyledir. ABD’nin eski köleci eyaletleri, başta, 1996’da yapılan bir istatistiğe göre 100.000 kişilik nüfusa 17,5 cinayet düşen Louisiana olmak üzere, işlenen cinayet oranları bakımından en üst sıralarda yer almaktadır. Sıralamanın en sonundaysa, New England’daki eyaletler ve orta batının kuzeyi yer almaktadır. Güney Dakota, 100.000 kişilik nüfusa 1,2 cinayetle, en alt sıradadır. Güney eyaletlerinde yaşayan nüfusun atalarının pek çoğu, onurun bir erkeklik ideali olarak yüceltildiği ülkelerden gelmişlerdir. Florida Üniversitesi’nde tarih

profesörü olan Bertram Wyatt-Brown, onur anlayışının kölelik sistemiyle daha da pekiştiğini vurguluyor. Kölecilik, bir grup insanın elinden onurunu alıp, bunu başka bir gruba devrediyordu. Bu, beyazların onur ve üstünlük sahibi bir halk olmaktan duydukları gururu onaylıyordu. Kölecilik ancak gaddarca bir şiddetle sürdürülebileceği için, beyaz iktidar sahipleri, sözde üstünlüklerini tehlikeye sokabilecek tüm talepler karşısında aşırı duyarlı davrandılar. Louisiana, en acımasız koşulların hâkim olduğu, köleci eyalet olarak tanınıyordu.²⁶⁵ "Onur" ve "sadakat", Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra bir siyasi cinayetler âlemi düzenleyen Alman nasyonalistlerinin de tipik şiarıydı. Dicks'in araştırmaları, soyut değerler ve otoriter babalarla en fazla özdeşleşen insanların, aynı zamanda kendilerine özgü kimlik yapısı geliştiremeyenler olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koyuyor. Cinayet, küçümseme ve nefret, bu insanların kendi iç boşluklarına katlanabilmeleri ve ayakta kalabilmeleri için tek yol.

Burada elbette, sadece Almanya için geçerli bir durum söz konusu değil. Üçüncü Reich'ta, böylesine üst düzeyde örgütlenerek yaşananların kökeninde, tamamen devlete itaat temelinde şekillenmiş yapılanmalar bulunuyor. Bunun daha önce tanımladığımız etkileri, insanın kendiliğini yitirdiği ve yerini yabancı bir iradenin aldığı her yerde görülebilir. Sonuç ise, insanın kendine yabancılaştırmasını ve inkâr ettiği kurban konumunu, başka kurbanlar bulup, onlarda cezalandırarak aktarmaya devam etmesidir.

Bu noktada karşımıza çıkan soru, insanların kendi gerçek ihtiyaçlarını yeniden görebilmeleri için yapılabile-

cek bir şey olup olmadığıdır. Bu soruya olumsuz yanıt vermenin anlamı, böylesi bir gelişim geçirmiş olan kişinin hissedebileceği tek şeye, yani nefrete teslim olunduğudur. Eğer bu gerçekle yüzleşemezsek, meydanı, düzenbazlıkları ve iktidar hedefleri için bilinçli olarak nefret duygusunu kullananlara bırakmış olacağız. Nefret bir gerçekliktir. Eğer bunu görmez ve dikkate almazsak, kendimizi faşist anlayışın eline bırakmış oluruz. Bu durum günümüz için de geçerlidir. Şayet demokratik düşünceye sahip insanlar, toplumsallaşma biçimimizin bu nefreti mümkün kıldığını görmek istemedikleri için bu gerçeği inkâr ederlerse, bu ölümcül bir hata olur.

Ne yapılabileceği sorusu böylece kısmen yanıtlanmış oluyor: Kendi köklerimizle yüzleşip, sözde sevgi yoluyla nerelerde tedhişin ve baskının acısını yaşadığımızı görmeliyiz. İnsanın kendi yaşadığı tedhişle yüzleşmesi, anne-babasının sevgi açığını kabul etmesi, kendi acısının ve yaralanmışlığının içinden (bir kez daha) geçmesi zordur. Kölelikten gerçek anlamda kurtulmanın tek yolu budur. Konfüçyüs şöyle demiş: "Acısını yaşayabilen, acısından kurtulur." Franz Kafka ise bunu şöyle ifade etmişti: "İnsan dünyayı, dışıyla başarılı bir şekilde etkileyebilir, ama onu canlı (yani sıcak) olarak ancak içinden yaşayabilir." Bu sözünüyle, yolundan çıkmış bir gelişimin nereye götürebileceğini ve acıyla yüzleşmenin yaratabileceği etkiyi ifade ediyor.

Ancak acı o kadar ezicidir ki, hepimiz onu inkâr etmeye çalışırız. Yolumuzu kapatan bu inkârdır. Fakat acıyı inkâr ettiğimiz sürece, onu daha ağır yaşamış olanın bunu fark etmesi mümkün olmayacaktır. Burada, konuya netlik getirmesi için bir kez daha bir hastamı örnek vererek, tedhişin ne kadar derin olduğuna işaret

etmek istiyorum. Daha da ötesi şu: Çocuğun, anne-babası tarafından kendi varlığı içinde kavranmaması, ölüme terk edilmekle aynı anlama gelebiliyor. Kültürümüz, bu onaylanmama durumunun ne kadar hayati bir etkisi olduğunu inkâr ediyor. Yaşamlarının ilk yıllarında yapılanların çocuklara acı verdiğini ve daha sonra da etkisini sürdürdüğünü kabul etmiyoruz. Hatta kısa bir süre öncesine kadar, bebeklerde kalp ameliyatı narkozsuz yapılıyordu. Tıpçılar, acının geçici olduğuna ve unutulacağına inanıyorlardı.

Varlığımızın inkârı çok yaygındır ve varoluşumuzun her aşamasına sızmıştır. Bir hastam, iş arkadaşlarının ortasında, kendisini yerde sürünürken gördüğü bir rüyasını anlattı. İçlerinden birinin katil olduğunu ve bunu birisine söylerse öldürüleceğini biliyordu. Bu rüyayı, anne-babası hakkında olumsuz şeyler söylemekte zorlandığı hususuyla bağlantılı olarak anlattı. Annesinin onu, örneğin şunları söyleyerek sürekli küçülttüğünden söz etmişti: "Kendini bu kadar ilginçleştirme!" Babası, annesine yazdığı bir mektupta, eğer okulda başarılı olamazsa gebermesinin daha hayırlı olacağını söylemişti. O da, rüyasında yerde sürünüyordu. Seansta şöyle bağırmişti: "Artık terapiye gelmemeliyim. O zaman, defterinizi kapatıp 'Başaramadı,' dersiniz." Hemen ardından şu soruyu sordu: "İnsan annesine gerçekten dokunabilir mi?" Ardından da şunu sordu: "Kalsam, hiç kimse için bir şey fark eder mi?" Onun hissettiği çaresizliğin etkisi altında şu yorumu yaptım: "Annenizin, kendisine dokunmanıza izin vermemesiyle nasıl başa çıkabildiniz?" "Defterinizi kapatıyorsunuz işte." "Evet, anneniz böyle biriydi." "Gözlerim kararıyor." Bir süre durakladı, ve şöyle dedi: "Eğer benimle ilgileniyorsanız, bunun tek nedeni

babam hakkında yazabilecek olmanız." Şu şekilde karşılık verdim: "Evet, anneniz için sadece bir amaçtınız." "Bunu nereden biliyorsunuz?" "Bunu sizinle yaşıyorum." "Biz çocuklar, ona oynayacağı bir anne rolü sağladık. Bizim hizmet ettiğimiz amaç buydu. Führer'e asker veren anne." Bir süre durakladıktan sonra; "Hiçbir şey doğru değil. Babamda empati duygusu yoktu. Gençleri öldürmüş olduğu duygusunu ondan alamıyorum," dedi. Babası bir SS albayıydı. Sonra şu soruyu yöneltti: "İnsanın, babasının empatiden yoksun olduğunu ve cinayet işlediğini görmesi ne demektir?" Onu şöyle yanıtladım: "Sanırım yaşadığınız terörü, babanızdaki cani tarafı kendinizle ilişkili olarak duyumsadığınızı görmek istemiyorsunuz." (Sık sık bu noktaya geldiğimiz olmuştu, ama hastam kendisini hiç bu kadar açık ifade etmemişti.) Hastam, "Ne söylediğinizin farkında değilsiniz, o beni öldürmedi ki!" dedi. Ona şu şekilde karşılık verdim: "Ruhsal cinayetten söz ediyorum; örneğin annenize, geberseniz daha iyi olacağını yazdığındaki gibi." Kısa bir aradan sonra şunları söyledi: "Kendi kendime, söz konusu olan ben değilim, diyerek kendimi kurtardım. Kötü olan gözleriydi ve bu arada o semirgen ifadeyle gülmesi. Söz konusu olan gerçekten cinayetti. Savaşın ardından savaş suçlusu olarak yargılandığı için çok mutluyum."

Burada böyle bir yaralanmanın ölçülerini görüyoruz. "Hiç kimse için bir şey fark eder mi?" sorusunun cevabını, yani kendi varlığının anne için bir önemi olduğunu bilmek, yaşamsal önem taşıyan bir deneyimdir. Bu olmadan insan kendisini bütün hissedemez. Göring için, annesinin onu doğumdan sonra terk etmesi ve üç yaşına kadar yanına gelmemesi çok büyük bir yaraydı. Hastam olanaksız olanla başa çıkabilmek

için, babasındaki cani tarafın kendisine de yöneldiğini inkâr etmek zorundaydı.

Bu soruna şiddet kullanan herkeste rastlarız; ilk yaşadıkları tedhişi yeniden yaşamak ve böylece onun üstesinden gelmek, onlar için neredeyse imkânsızdır. Katlanılması gereken acı muazzamdır. Oysa, ancak bu acıyı fark ettiğimizde suçlularla gerçek anlamda karşılaşabilir ve toplumumuza yardım edebiliriz.

Acı ve Sevgi Özlemi

İnsan acıya nasıl katlanabilir? Yaşama duyulan nefretin yaşamın içeriği haline gelmemesi için, sevgiye duyulan özlemi nasıl yaşatabiliriz? Gençliğin kendi acısını, kendi umutsuzluğunu algılamasına izin verilmezse ne olur? Bugün soğukkanlılık geçerli; daha doğrusu, abartılı bir beden diliyle soğukkanlılık pozu takınılıyor. Acı çekmek "in" değil. Çocuklar, anne-babalarının verdiği dersi iyi belleyip, ancak satın alan ve tüketenlerin bir değeri -yani kendiliği- olduğunu iyice öğrendiler. Popüler müzik de bu anlayışı destekliyor. Hip-hop, acıya karşı çıkılırsa, insan kendini suç işler hale getirir de canı yanmıyormuş gibi davranırsa kendilik değeri kazanılacağını duyuruyor. Lauryn Hill'in, "Superstar" müzikalinde söylediği varoşlardan çıkma sözler aşağı yukarı şu anlama geliyor: "Gel bebeğim, yak ateşimi; yaptığı her şey o kadar zahmetli ki; müzik heyecan vermeliydi, niye tahrik olmuyoruz ki?" Lisa Williamson'un, nam-ı diğer Sister Souljah'ın yanıtı ise şöyle: "Politik bir hareket yaratmak için eğitim ve bilinç gerekir. Bunun kapitalizmle karışımını yapmak zordur. Çoğu insan, bir seçimle karşı karşıya kaldığında, başka şeylerin yerine, parayı tercih ediyor." Rap grubu "The Coup"un "Busterismology"de ifade ettiği gibi: "Eğer sömürünün sonundan söz etmiyorsan, iş-

birliğı yapan, cesaret verici laflar eden, ama asla adalet için savaşmayan yaltakçının birisin ve köle tacirleri bizim gırtlığımızı sıkarken aynı şeyi sen de yapmak istiyorsun, sana bir iş kuralım istiyorsun, böylece hâkim sınıfın yanında sipere çekileceksin, çünkü biz devrimi başlattığımızda, sen bize ancak ihanet edersin.”²⁶⁶

Geriye kalan, idealleştirilmesi, yalnızca insanın kendi yabancılaşmasını gizlemeye yarayan, çelişkili, sınırlayıcı bir topluma karşı başkaldırı ve saldırganca bir tutum. Geriye kalan, insanın kendi kendine yüklediğı suçlardan kurtulması için bütün acıların küçümsemesi ve yok edilmesi. Bu arada, çoğı insan için şefkat özlemi, çocukken katıksız sevgi yalanına teslim olmak zorunda kaldığı için, iflas ediyor. Buna rağmen kendisini bu bataklıktan kurtarabilen insanlarda oluyor daima; kendisi de aynı bataklığa yakalanmış bir anne tarafından ateşlenen bir şefkat özlemi kaldığı için.

Richard Wagner’in büyük büyük kuzenlerinden Gottfried Wagner’in biyografisi (1997), bir insanın ona dayatılan yabancılaşmaya karşı kendisini savunabileceğini, acıya ve üzüntüye rağmen kendisi kalabileceğini gösteriyor. Burada söz konusu olan, mutlak itaat isteyen, reddedici ve cezalandırıcı bir babanın otoritesine karşı direnirken, hem yalnızlık ve terk edilmişliğin terörüyle karşı karşıya kalmak, hem de önceden programlanmış başarı ve statülere karşı çıkmak. Oğlunun içindeki bir şey, Bayreuth Festivali’nin yöneticilerinden biri olan babası Wolfgang Wagner’in davranışlarındaki sahteliğı kabul etmiyordu. Gottfried, babasının söyledikleriyle kendi yaşadıkları arasındaki tutarsızlığı inkâr edemiyordu. İçindeki bir ses onu, yaşamda hep hakiki olanı aramaya yöneltiyordu. Bu ona çok acı

verdi; annesi, babasıyla olan ilişkisinin acı vericiliğini kabul etmek istemese bile, onun üzüntülerini empatik olarak yaşaması da bunların arasındaydı. Ama oğul, acısının arkasında duracak ve böylece kendisine ait bir yaşam kuracak güce sahipti. Onu seven bir kadının yakınlığı da, kendi sevgisini şekillendirmesine ve bunu evlat edindiği bir oğula aktarmasına yardım etti.

Bazı insanlara acıya dayanma gücü veren şey nedir? Her halükarda, Hitler veya Göring gibi, kahraman olarak yüceltilen insanlar, ruhsal acıları taşıma gücünden yoksundular. Hitler'in arzusu, hiçbir acı hissetmeyecek genç bir Alman nesli yetiştirmektir. Böylece acı karşısında duyduğu korkuyu örtüyor ve bunu bir erdem halinde paketleyip sunuyordu. Keder ayıp sayıldığı için algılanmasına izin verilmiyorsa, acıyla bağlantı kurmanın yolu sonsuza kadar kesilebilir. Rockefeller Üniversitesi'nde araştırmacı olan Paul MacLean, beyindeki empatiyle ilgili nöronal bağlantıları inceledi ve çocuklukta empatinin uyarılmasında yaşanan bir eksikliğin, insanda bu özelliğin kaybolmasına yol açtığını saptadı.²⁶⁷ Fakat, bu duygusuzlaşmış insanların bile, empati düzeyindeki algılarımızı körelten kültürel engeller ortadan kalkınca, empatik yetilerini, yani ruhsal acılarını algılayabilme yetilerini yeniden kazanabildikleri de bilinmektedir.²⁶⁸

Bunun anlamı, annenin empatik ilgisinin özünü bir kez olsun (hatta embriyo halindeyken) almış herkesin, empati taşıyan kendiliğini ve dolayısıyla kendi acılarını tekrar bulabileceğidir. Önemli olan, bu empati olanağının beslenmesidir. Bu olanak, ilgiye duyulan özlem korunabildiği sürece, insanlığımızın korunmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynar. Sevgiye ve il-

giye özlem duyduğumuz sürece, hiçbir şey kaybolmuş değildir. Bu süreçte şiirlerin olağanüstü bir işlevi vardır. Şiir, başkalarıyla ilişkilerinde soğuk, kapalı ve hesaplı olan insanlara bile, bir zamanlar içlerinde soluk almış ve tekrar canlandırılabilir olan iç dünyaların yolunu açar. 1207'de Afganistan'da doğan ve 1273'te Türkiye'de ölen Mevlânâ Celaleddin Rumi, aşağıdaki şiiri yüzlerce yıl önce yazmıştır:

*"Son verse de yaşamın yoksunluğuna ölüm,
Ürker yaşam gene de önünde onun.
Yine öyle, ürker yürek Sevgi önünde,
Sanki ölümün gözdağı varmış gibi onda.
Çünkü nerede Sevgi uyansa,
Ölür orada Ben, o karanlık despot.
Bırak gecede ölsün o,
Özgürce soluk al sen şafakta."*

Bu şair sadece, sevilen bir insanla bütünleşme özlemini dile getirmekle kalmıyor, aynı zamanda sevgiye eşlik eden derin korkuyu da ifade ediyor. Çünkü, bütünleşme şayet özgür bir kendini bırakışa dayanmıyor da, çocuğa sahip olmak ve onu sıkı tutmak isteyen ane-babanın taleplerini anımsatıyorsa, o zaman sevgi ve yakınlık, ölümcül bir tehdit olarak algılanıyor. Yine de bu gerçeğin inkârına teslim olmuş dünyamızda sevgi özlemi, sadece hayali bir düzlemde olsa bile varlığını sürdürüyor. Gerçek sevgi, yani eşitlikli sevgi korkutur, çünkü insan bu sevgi içinde kaybolabilir. Ne kendi sınırlarını, ne de çocuğun sınırlarını tanıyan bir anneyle yaşanan ilk "sevgi" deneyimi, panik ve korku yaratır. Çocuklar, karşılarındakinin onu savunmasız bırakması, yutması, kendileriyle bir olması dolayısıyla kaybol-

maktan kaynaklı derin bir varoluşsal korku yaşar. Böylece, sevgiye özlem duymamıza rağmen, birbirimizden uzak dururuz. Ama çoğunlukla bunun farkında değilizdir. Bunun yerine, bir başkasının hâkimiyeti altında sevgi ararız. Gerçek sevgi ve yakınlık veremeyecek birinin peşinden koşmayı sevgi sanırız. Boyun eğdiğimiz yanılısamalar çok yönlüdür, çünkü sevgiye olan ihtiyacımız ölçüsüzdür.

Donald Winnicott, çocuğuyla simbiyoz ilişki kuran bir anneyle yaşamanın, pek çok çocuğu, otoriter bir babanın kucağına nasıl da ittiğini gösteriyor. Ancak bizim kültürümüzde korku yadsındığı için, baskıcı baba güçlü bir şekilde idealleştirilir. Bu ilişki kurma örneği, çoğunlukla bir yaşam boyu kalır ve daha sonraki sevgi yaşantımızı şekillendirir. Bize verecek pek bir şeyi olmayanların peşinden koşarız, çünkü böyle "ilişkiler" bize emniyet duygusu verir ve içimizdeki bütünleşme korkusunu siler. Pek çoğumuz bunu cinsellikte yaşadığını sanır, böylece sevgiden ve yumuşaklıktan yoksun orgazm, yaşamın simgesi haline getirilir.

Bir hastam şunları anlatmıştı: "Altı ay kadar önce, bir kadınla, daha önce hiç yaşamadığım kadar güzel ve tutkulu bir sevişme yaşadım. O zamandan beri, ona yakınlaşmak beni korkutuyor. Birbirimizle bir daha hiç sevişmedik. Eskiden daha mesafeliydik, ama onun güzelliğine hayranlık duyabiliyordum, bunu *alıp* tadını çıkartabiliyordum. Seviştikten sonra, bedeni hayranlık duyulması olmaktan çıktı. Güzellikte gençlik ve çekicilik olmalı. O kadın benim için çekiciliğini yitirdi. Ama altı ay önceki yaşantı başka bir şeydi. Onun çekiciliğine kapılmamıştım, fakat seks her zamankinden daha yoğun ve güzeldi. Fakat bedeninde kadın olarak

tutku yoktu. Bu beni korkuttu.” Ardından da şunları ekledi: “Kendimi sevgiye bırakmakta zorlanıyorum, bu başıma geliyor. O zaman baskın olamıyorum. Aktif ve alıcı olmalıyım, bu beni hoşnut ediyor. *Sevişmek*; tamam, güzel bir şey, ama beni ürkütüyor; yakınlık, tedirginlik uyandırıyor. Onunla ortak bir düzlemde karşılaşmadığım için de sıkıntı duyuyorum. Bu karşılıklı cinsellik benim için çok fazla. Korkuyorum ve kendimi korumak zorundayım. Bedenin çekiciliğini ve onun tadına varmayı yeğliyorum. Bu tadına varış tahrik ediyor, böylesi iyi.” Hastama son defasında, cinselliği o kadar güzel kılanın ne olduğunu sordum. “Kendimi bırakmak. Sadece kendim olmak.” “Bu sizi korkuttu mu?” “Evet, tanık olduğu için ondan rahatsız oldum... yani, ona *teslim olmuştum*.”

Bu adam, cinsel ilişki sırasında, kadının güzelliğinde fethettiğini duyumsadığı sürece kendisini iyi hissediyordu. Fethetmek, yakınlığa bir ikameydi; yani onu yakınlaştırmaktan koruyordu. Bu yüzden çoğu insan, karşısındakine sahip olduğuna inandığında ona “yakınlık” hisseder. O zaman, kendinden geçirici şeyler yaşar ve yaşama hâkim olduklarını sanırlar. Fakat şeffakatten ve kendini bırakmaktan korkarlar, çünkü bunlar insanı gerçek bir bütünleşmeye götürür. Bunun anlamı şudur: Eğer bir insan kendisini, kendi sınırları içinde güvende hissediyorsa, yani bir kimliği varsa, böyle bir bütünleşme mümkündür. Fakat kendine yabancılaşmış olması dolayısıyla insanın kendiliğinde bir istikrarsızlık bulunuyorsa, o zaman devamlı güvensizlik hisseder. O zaman cinsellik de, iktidara, sahip olmaya ve hükmetmeye dayanır. Bu durum yanlış yorumlanarak, yakınlık olarak kabul edilir. Bu kabul, güzelliğin bizim kültürümüzde neden bu denli vurgu-

landığını da açıklar. Güzelliğe sahip olmak, yakınlık kurmanın yerine geçer. Bu durumda da, bir insan gerçek güzelliğin ancak sevgiyle oluşabileceğini, yani sevginin önkoşulu değil, sonucu olduğunu hiçbir zaman göremez; güzellik sevginin verdiği bir biçimdir. Dışsal güzelliğe sahip olunması ve bu güzelliğin ele geçirilmesi antik Yunan'dan beri kültürümüzde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu, dışa yönelik varoluşun vurgulanmasının, yani kendine yabancılaşmanın daha o dönemde başlamış olduğunun bir kanıtıdır.

Ancak, gerçek yakınlığa duyulan özlem ve bununla birlikte de insan olmanın bir kısmı olarak sevecen bir ilgi görme umudu da varlığını koruyor. Bu umut, içinde, acıya tekrar açılabilme olanağını da barındırıyor. Böylece kendi insan oluşumuzda köklenebilir ve acıyı başkalarında arayarak onlara işkence etmekten ve onları cezalandırmaktan kurtulabiliriz.

Ne Yapabiliriz?

Sevgiyi geliştiren her şeyi desteklemeliyiz. Bunun için en başta, annelik, toplumsal ve ekonomik destek verilerek kolaylaştırılmalı. Anneler birbirleriyle ilişki kurabilmek ve böylece anneliğın getirdiğı izolasyondan kurtulabilmek için daha fazla olanağa sahip olmalı. Bunun anlamı ocuk yuvalarının ve kreşlerinin yaygınlaşmasıdır. Bu, aynı zamanda çocuklara da, televizyon ve bilgisayarla oyalanmak yerine, i dünyalarını ve imgelemlerini yaşama imkânı sağlamaktadır. Çocuklar, bitkilerle, hayvanlarla, öykülerle, resimlerle ve kitaplarla olabildiğince erken yaşta tanışabilmeli. ocuk kitapları yazarı Joanne K. Rowling şu noktayı vurguluyor: "Bir ocuk kitabı zihnimizin içini donatır ve böylece orasını, içinde yaşanması daha ilginç bir yer haline getirir. Bu i donanım ne kadar gecikirse, zihnimizin ilginleşmesi o kadar zorlaşır. Bir ocuk kitabı, zihnimizin içini, yaşamımızın sonuna kadar bize eşlik edecek şeylerle donatır."²⁶⁹ Rowling bu sözleriyle aslında, gerçek bir kimlik gelişiminin desteklenmesi için, insanda kendine özgü olanın kendiliğinin çekirdeğı haline gelmesini sağlamak üzere çocuğın i dünyasının uyarılması gerektiğini belirtiyor. Bu destek mümkün olduğunca erken bir yaşta verilmeli. Hatta anne rahminde başlamalı.

Böyle bir gelişim engellenmişse, bu durum umutsuzluğa neden olmamalı. Açıklar belli koşullar altında kapatılabilir. Brezilyalı pedagog Paulo Freire'nin çalışmaları, bu noktaya işaret ediyor.²⁷⁰ Eğer umut meşru bir ihtiyaç olarak onaylanıyorsa, -inkârı maskelenmek suretiyle- sevgi ve meşru öfke serbest kalır. Meşru öfke diyorum, çünkü kültürümüz çocuğa haklı öfkeyi yasaklama eğilimindedir. Bu da yabancılaşılmaya yol açar. Eğer bu saldırganlık kabul edilir de, çocuğa veya yetişkine bunun yolu açılırsa, bu duygu yapıcı eylemler için bir enerjiye dönüştürülebilir. Freire bu durumu, Brezilyalı tarım işçilerinin en yoksul kesimiyle yaptığı çalışmalarda ortaya koyuyor. Onların umutlarını, yani sevgiye olan özlemlerini yeniden canlandırarak, bir hafta içinde okuma yazma öğrenmelerini ve duygularını şiirle ifade edebilmelerini sağlamış.²⁷¹ Bu adamlar, nefret ya da şiddet göstermeyen barışçıl devrimciler haline geldiler. "İnsanlar, sınırlayıcı durumlar karşısında farklı tavırlar gösterir. Bazıları bunları aşamayacak engeller olarak görür. Bazıları için bunlar aşmak istemedikleri engellerdir. Bazıları ise engeli görür ve bunu kırma ihtiyacını geliştirir."²⁷² Böyle insanlar, sınırlı durumlarının tek olasılık olduğunu görüp de bu duruma karşı bir bilinç geliştirebildiğinde, bu sahte "gerçek"ten kopabilecek duruma geliyorlar. İnsanın saldırganla özdeşleşmekten kurtulabilmesinin yolu buradan geçiyor. İdealleştirme indirgendikçe, insanın kendi varlığının ve böylece insanlığın gelişimi mümkün oluyor.

Peki gerçek bir kimlikten yoksun insanlar için durum nedir? Onlara karşı tutumumuz ne olmalı? Potansiyel kendiliklerine yabancılaştıran insanlar, varlıklarına bir

anlam ve dayanak sağlayabilmek için dış kurallara ve katı çerçevelere ihtiyaç duyar. Örneğin bu çerçeve, ilişkileri ve gelenek görenekləri düzenleyen otoriter yapılar çözüldüğü için dağılma tehlikesi gösterirse, o zaman bu tür insanlar, kaçış ve güvenceyi yeni bir otoritede ya da otorite vaadinde arar. Yenilenme dönemlerinde ilişkilerde ve statülerde yaşanan her türlü değişim, ekonomik bir rahatlama ve refah düzeyinde bir iyileşme getirse bile bir tehdit gibi algılanır. Bunu en iyi şekilde, Tocqueville, Fransız Devrimi; Fromm ve DeMause, Weimar Cumhuriyeti; Schell ise günümüzün Amerikası örneklerinde ortaya koymuştur. Duvarın yıkılmasından sonra Almanya'nın doğusunda sağ radikalizmin yükselmesi de aynı yöne işaret etmektedir. Kendiliklerinden yoksun insanlar, kişilik imgelerinin dağılmaması için otoriteye ihtiyaç duyar ve bunu zorla bulabilmek saikiyle çaba gösterirler.

Otoriter iktidarla özdeşleşme, toplumsal özgürlüklerin gelişmesine katlanamayacağı içindir ki, istikrarsızlık ve kaos oluşur. Fromm, henüz daha 1941'de bu ilişkiye işaret etmişti.²⁷³ Böylece, otoriter toplumsal iktidar yapılarının yeniden kurulması, geniş halk tabakalarının hedefi haline gelir. DeMause, Weimar Cumhuriyeti döneminde toplumsal baskıların gevşemesinin ve liberalleşme eğilimlerinin bir "Growth Panic", değişim ve büyüme korkusu yarattığından yola çıkıyor. Halkın geniş kesimleri, iç ve dış yaşam alternatiflerinin genişlemesi karşısında, sonunda Hitler'in iktidara gelmesine yol açacak biçimde, şiddet ve cinayet içeren tepkiler gösterdiler.

Alexis de Tocqueville, ne ilginçtir ki henüz daha 1865'de, hem o dönemin, hem de günümüzün düşünme biçimlerine aykırı düşecek şekilde, 1789 devrimi-

nin ekonomik sıkıntı temelinde yaşanmadığını söylemişti. Hatta eski rejim, yıllardan beri ekonomik yükseleşme zemin sağlamaktaydı. "Devrime her zaman, kötü bir durum daha da kötüleştiğinde gidilmez. En baskıcı yasalara bile, sanki hiç fark etmiyormuşçasına kayıtsızca ve yakınmadan katlanan bir halkın, üzerindeki yük azaldığı anda bunları şiddet yoluyla bertaraf etmesi rastlanmayan bir durum değildir. Bir devrimle düşürülen hükümetler, çoğu kez kendilerinden bir önceki hükümetten daha olumludurlar."²⁷⁴

Jonathan Schell (1999), ABD'de son otuz yılda gözlenen değişimleri şöyle özetliyor: Siyah halkın yasalar karşısındaki dezavantajlı durumu ve yaşadığı baskılar ortadan kalktı; cinsel devrim, evlilik öncesinde geçerli olan cinsel tabuları yıktı; feminist hareket, kadının evlilik içinde baskı altında tutulmasını sağlayan yasaları değiştirdi, kadınlar için mesleki kariyer ve kamusal yaşam yolunu açtı; eşcinsel hareket bu alandaki tabuları kaldırdı. Bütün bu gelişmeler, insan özgürlüğünün sınırlarının genişlemesini, kişi haklarının çoğalmasını ve toplumsal yaşamdaki pek çok baskının dağılmasını sağladı. Schell, bu liberalleşme döneminin aynı zamanda, giderek tutuculaşan politikalar tarafından belirlendiğine işaret ediyor. Hatta bu tutuculuk, hamile kadınlara kürtaj yapan doktorların öldürülmesine belli bir toplumsal anlayışlılık gösterilmesine kadar vardı. Farklı görünümüler altında da olsa, burada da, Weimar Cumhuriyeti'nde olduğu gibi özgürlüklerin artması karşısında gelişen bir şiddet var.

Eğer kimlik, otoriteyle özdeşleşme temelinde oluşmuşsa, özgürlük korku verir. Bu durumda böyle insanlar, kendi içlerindeki kurbanı başkalarına şiddet uygulayarak gizlemeye çalışırlar.

Ekonomik sıkıntı kadar, ekonomik refah da insanın içindeki kurbanı yeniden canlandırabilir. Bu durumda kendilik değeri tehlikeye girer ve düşmanlar ve kurbanlar bulma eğilimi artar.

Böyle bir kendilik yapısı ancak, bir otorite toplumsal düzen sağlama vaadinde bulunduğu zaman yeniden huzur bulur. Amerikalı tarihçi John Bushnell, bu süreci 1905-1906 yılları arasında Rus ordusu içinde yapılan ayaklanmalar üzerinden inceledi. Bu örneği daha önce de vermiştim. Mesele, boyun eğecek bir otoritenin bulunmasıdır. Eğer bu otorite yoksa, özdeşleşmeye dayalı bir kendilik, çözülme tehlikesi içine girer. Bu da şiddete yol açar; çünkü yaşanmış ilk terörle tekrar karşılaşmamak için otoritenin savunulması gerekir. Bu yüzden, özgürlük karşısında tehlikeye giren kendilik, dıştaki yabancılarda aranıp cezalandırılarak özgürlükle mücadele edilmelidir. İnsan bu noktada kendiliğini, kendine en benzer insanlarda bulur.

Bu tür insanlarla ilişkilerde tüm bunlardan sonuç çıkartmak gerekir. Sevecen bir hoşgörü ve anlayış dolu bir ilgiyle, şiddet yanlısı radikal sağcılar veya Neo-Nazileri yumuşatmak mümkün değildir. Tecavüze uğramış veya istismar edilmiş çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar, bu çocukların sevecen bir ilgi karşısında, nefret ve şiddet göstererek tepki verdiklerini ortaya koyuyor. Şiddet uygulayanı idealleştirmeleri sonucu, sevgi ve yakınlık, içlerindeki terörü canlandıran bir şeye dönüşüyor. Sevgi dolu olanın aşağılanması, bir savunma mekanizması. Sevecenlik karşısında savunma eğilimi, Dicks'in incelediği Nazilerde de görülüyordu.

Sevgi ve yakınlık aşağılanmayla cezalandırılıyor. Şiddet yanlılarına ve radikal sağcılara "anlayışla" yak-

laşmaya çalışan, sosyal bakımdan faal olan insanlar, yalnızca hayal kırıklığını değil, şiddet görmeyi de göze almak zorundalar. Ancak nefret ve şiddet de uygun çare değil. Nefret dolu insanlarla ilişkilerde, öncelikle kararlı olmak gerekir; yani, sınır koymak! İçsel kimlikleri olmayan insanların anlayabildikleri tek dil budur. Böylelerine yardım etmek isteyenlerin bir iç otoriteye sahip olması ve nefretle şiddetin insanlıkdışı olduğuna inanması gerekir. Buna karşın, Hitler gibi insanların takındığı otoriter rolün arkasında, kendi içindeki yabancıyı başkasında öldürebilmek için onu insanlıkdışı ilan etme ihtiyacı yatmaktadır.

Sözünü ettiğim iç otorite, insan oluştta bir ortaklık yaşandığının sağlam bilincine dayanır. Böylece karşıımızdaki varlığını, onun tutumunu onaylamaksızın kabul ederiz. Ancak bu şekilde, ona sınırları kesin bir şekilde gösterebiliriz! Jakob Wassermann, atına kötü davranan bir gaddarın elinden önce kırbacını almak gerektiğini söylerken bunu kastediyordu. Hayvanın mı huysuz, yoksa sahibinin mi acımasız olduğunu daha sonra araştırmak gerekir. Önce, şiddete koşulsuz hayır dendiği belirtilmelidir. Tartışmaya girdiğimiz anda, karşıımızdaki şiddet ve nefret dolu insan, bizi zayıf görerek bir yana itecek ve bu davranışını haklı görecektir. Alman yasalarında mültecilerin hakları kısıtlanır kısıtlanmaz, mültecilere yönelik saldırılar arttı. Yabancı düşmanları, yeni yasaları nefretlerinin meşrulaştırılması olarak gördüler.

Kararlılık, kişilik yapılarını ayakta tutmak için otoriteye ihtiyaç duyanları öncelikle sakinleştirir. Hitler'in 1923'te Münih'te kalkıştığı darbe girişiminde bunun aksi yaşandı. Bavyera Hükümeti Hitler'i birkaç el uyarı ateşiyle karşıladığında, etrafındakiler dağılıverdi.

Fakat mahkemede Hitler'e, insani olarak çektiği haklı "acı" karşısında anlayışla davranılmasından sonra, bu yenilgi yeni bir başlangıca dönüştü. Devlet yetkililerinin radikal sağdan gelen şiddeti daima zararsız gösterip ceza ertelemesine gitmesi dikkat çekicidir. Uygulanan şiddet, "dalaşma" olarak nitelenip hafifletilmektedir. Onlar "yabancı"ları hırpalarken, toplum başını öte yana çevirmektedir. Buna karşın, yabancıların işlediği suçlar basında sürekli gündemde tutulmaktadır. Ayrıca, sol kanattan gelen şiddet de tehlike olarak nitelenmektedir. Bu tutum, iki kanadın gelişimlerinin farklılığını tümüyle inkâr eden bir mantık anlayışının sınırlılığını göstermektedir.

"Normalliğin Deliliği"nde, aşırı sağ ve sol akımların sevgiden kopmuş olduklarını, reddedilme ve yoksunluk yaşadıklarını göstermiştim. Fakat bu duruma karşı gösterdikleri tepkiler farklıydı. Sol çizgideki isyankâr, sevgiyi arıyor, fakat aynı zamanda da ondan korkuyor. Bu yüzden kendini sevgiye kapatıyor ve ideolojik düzlemde insanlıkla bir bağ kurmaya çalışmasına rağmen, aslında insanla akrabalığını inkâr ediyor. Sürekli farklı olduğunu kanıtlamak zorunda. Annesinin "sevgi"sinden korktuğu, ama bir yandan da bunu özlediği için, devamlı isyan halinde oluşu, insanlıkla olan akrabalığını keşfetmesini engelliyor. Bu yüzden, ideolojik hedeflerine rağmen, diğerlerinden kopuk ve izole kalıyor. Henry Miller 1964'te, tüm bir devrimin yalnızca, anneyle olan bağı gizlemek adına gözlere kum serpmekten ibaret olduğunu yazmıştı.

Buna karşın, kişi uzlaşmacı ve radikal sağcıysa, sevgiden nefret eder; aksi takdirde ihtiyacı olduğunu itiraf etmek zorunda kalacağı için sevgiye duyduğu özlemi de inkâr eder. Ancak, saldırganla özdeşleşerek,

payına düşen kötü sevginin iyi olduğunda ısrar eder. Tıpkı isyankâr gibi, uzlaşmacı da, annenin hem iyi, hem de kötü olarak yaşandığını inkâr eder. Fakat isyankâr, ona ihtiyacı olduğunu itiraf etmeden iyi anneyi aramaya devam ederken, uzlaşmacı kötü anneyi iyi ilan ettiği için, iyi anneye sırtını döner. Böylece duygu yitimini sonsuza kadar reddetmiş olur. Bu statüyü koruyabilmek için, iyi anneyi hatırlatacak ya da ona karşı özlem uyandıracak ne varsa, hepsine karşı şiddet kullanarak mücadele eder. Bu durum, saçma görünen bir duruma yol açarak, kendisine yöneltilen şiddeti, sakinleştirici bir şey, hatta ilgi olarak algılamasını sağlar. Bu yüzden, devlet otoritesi gerçekten tutarlıysa ona da boyun eğer. Ancak, politikacılar ve diğer toplumsal güçler nefret ve şiddetten etkilendiği sürece, bu mümkün değildir. Onlar da kendi otorite düşkünlüklerine bağlı olarak, şiddeti güçlülük olarak görüyorlar. Bu arada kendi yapılarının nasıl çatladığını göremiyorlar.

Sol isyankârda ise, tutarlılık çok başka bir tepkiye yol açar. Bu durumda kendisini, "iyi anne"yi savunmak için, "kötü baba"ya karşı daha fazla direnmek zorunda hisseder. Katı otorite, sol isyankârda özdeşleşmeye değil, savunmaya yol açar.

İç Yaşam - İç Kurban

Giderek dışa yönelen bir dünya, kendisiyle bağlantılı olan iç boşluğumuzu örttüğü için, içimizdeki yabancıyı fark edemeyiz. Duyu organlarımızı sürekli uyaran etkinliklerle doluyuzdur. Bu yüzden, hareketliliği canlılıkla karıştırır, sürekli eylem halinde oldukları için yaşamın merkezindeymiş gibi görünenlere hayranlık duyarız.

Hastalarımın biri, sürekli yeni bir şeylere başladıkları için "can sıkıcı" görünmeyen, bu yüzden de kendisine hayat dolu gelen kadınlara aşık olup duruyordu. Bu kadınlar sürekli partilere katılıyor, dünyayı geziyor, evlerinde ve bahçelerinde değişiklikler yapıyorlardı. Ancak hastam zamanla, bu tür kadınlarla asla sadece dünyayı izlemekle yetinemeyeceğini, onlarla bir kitapta, doğada, bir düşüncede, acı veya esrime gibi bir duyguda yoğunlaşamayacağını anladı. Bu durum can sıkıcıydı. Hastamın, onları değersiz bulduğu için, asla oğlunun düşleri ve hayalleriyle ilgilenmeyen bir babası vardı. Ama baba, hem sürekli büyüme ve yeni kazanımlar peşinde olduğu iş hayatında, hem de yolculuklarla, tiyatroyla ve toplumsal etkinliklerle dolu keyif zamanlarında daima aktif ve hareket halinde olmuştu. Oğlu, hem bu yüzden kendi kendisini değersiz hissediyor, hem de reddedici tutumu nedeniyle ba-

basını benimseyemiyordu. Günün birinde, babasının "canlılığını" kadınlarda aramakta olduğunu fark edince çok şaşırıldı.

Bu dış uyarım arayışı, tanısı bu şekilde konulamayan bir bağımlılık yaratıyor. Mülkiyetimiz altındakileri çoğaltmaya bir türlü doymayız; nesneler, insanlar, ekonomik ve politik sistemler üzerindeki hâkimiyetimizi sürekli artırma zorunluluğu duyarız. Bu çabaları ne kadar yoğunlaştırırsak, bu eylemlilik bağımlılığına o kadar çok kapılırız. Aynı zamanda, dış nesneler de kendiliğimiz üzerindeki etkileriyle, yaşantı açlığımızın bir türlü dinmemesine ve dış uyarım bağımlılığının giderek artmasına katkıda bulunurlar. Çünkü sevgi ve ilgi ihtiyacı gibi iç süreçlerle ilişkili olmayan bu tür bir devinim, canlılık görüntüsü sunan bu tür etkinlikler için yaratılan suni talebi daha da körükler, ancak insanın yaratıcı içine dokunmaz ve oradaki boşluk devam eder.

Dıştan gelen destek bittiğinde, kişilik yapılarındaki çöküntüler de giderek artmaya başlar. Böyle bir tehlike örneğin, zenginler daha da zenginleşip, fakirler daha da fakirleştiği ve diğer insanlar sosyal statü savaşında tehdit olarak algılandığından insanlararası empati azaldığı için, statü ve mülkiyet dağılımı giderek daha fazla eşitsizliğe doğru meylettğinde toplumun sosyal dokusunun çözülmesiyle oluşur. Böylece bireyin izolasyonu artar. Bu tür süreçler, kurban konumunda olma duygusunu güçlendirir. Buna eşlik eden öfkenin dışa yansıtılma ihtiyacı da giderek büyür. Bunun sonucu ise, yabancı düşmanlığı, sözde düşmanlar arama, kitle kıyımı, azınlıklara saldırı ve genel olarak şiddet eğiliminin artmasıdır.

Nefretlerini dışa aktaramayan insanlar, böylesi ko-

şullar altında yaşamlarının denetimini kaybettikleri duygusuna kapılırlar. Kendilerini güçsüz ve çaresiz hissederler, depresyon eğilimine girer ya da hastalık yaratırlar. Bunlar da, kendine ait bir kişilik gelişimi sağlayan veya kendine özgü olanın yitimiyle, yani kimliksizlikle sonuçlanan bir toplumsallaşma sürecinin ürünleridir. Bu gelişim süreci sırasında dış otoritelerle tamamen özdeşleşmeyen insanlarda kendi kurban durumunda oluş duygularının artması, içe yönelen bir saldırganlığa yol açar. Bu insanlar, acı ve üzüntüyü kendi gelişimlerinin bir parçası olarak yaşayabildiği oranda, içe yönelik saldırganlıklarının depresyona yol açma ihtimali artacaktır. Acı ve üzüntüyü kendi gelişimlerinin bir parçası olarak yaşama kapasiteleri düşük olanlarda ise, daha çok, bedensel etkiler görülecektir. Bebekler üzerinde araştırmalar yapan çocuk psikiyatristi Myriam Szejer, bu tür süreçlerin çok erken başlayabileceğini gösteriyor.²⁷⁵ Duyguları ve algılamaları çevre tarafından olumsuzlanan ve karşılık bulmayan çocuklar, böylesi zamanlarda hayatlarını tehlikeye sokabilecek durumlar yaratabilirler.

Yeni araştırmalar, tanımladığımız bu durumun, daha geniş toplumsal çerçevelerde de etkili olduğunu gösteriyor. İnsan ömrü ortalaması 20. yüzyılda bir yükselme gösterdi; özellikle de, sanayi ülkelerinde ortalama yaşam süresi iki yıl kadar arttı. Araştırma sonuçları bunu, tıbbi gelişmelerden çok, beslenme ve su kalitesinin yükselmesine, temizlik ve barınma koşullarının iyileşmesine bağlıyor.²⁷⁶ Ancak, uzun yaşama beklentisi herkes için eşit değil. Zenginlerin yoksullardan daha uzun yaşayabileceği açıkça görülüyor. Washington'un çok yoksul mahallelerinde ve New York'un Bronx bölgesinde yaşayan erkeklerin ömrü-

nün, Virginia ve Colorado gibi refah düzeyi yüksek eyaletlerde yaşayanlara göre ortalama on beş yıl daha kısa olduğu görülüyor. Bu saptama, 60'lı yıllarda bir grup etimolog tarafından yapılmıştı.²⁷⁷ Araştırmacılar, erken ölümün daha ziyade kişinin sosyal statüsüyle ilişkisi olduğu görüşünü savunuyor. Kişinin statü hiyerarşisindeki konumu ne kadar aşağıdaysa, erken hastalanma ve genç ölme riski o kadar artıyor. Görünen o ki, yaşamlarının denetimini yitirme duygusu, İngilizlerin deyişiyle "lack of control", insanların hastalanmasına neden oluyor. Kendilerini güçsüz ve çaresiz hissediyorlar. Bu ise, stresin yükselmesi anlamına geliyor. Naziler, güvenlik duygusunu yanılsama düzeyinde yaratmaya çalışıyorlardı. Aynı şeyi bugün de, yabancılardan nefret edenler, onlara işkence edip şiddet uygulayanlar yapıyor.

Bu tür "çözümler" etkili olmayınca yük bedene biniyor. Michael Marmot, 1976 yılında Londra'da, hükümet binalarında çalışan memurlar üzerinde yaptığı bir araştırmada, düşük bir statüde çalışan memurların kalp krizi geçirme oranının, üst seviyedeki şeflere göre dört kat daha fazla olduğunu ortaya koydu.²⁷⁸ İnme vakaları, mide rahatsızlıkları ve belli kanser türleri de düşük statülü kesimde daha fazla saptandı. Sonuçlarda şaşırtıcı olan, hiyerarşi içinde yer alan herkesin, sosyal statüsüyle ilgili sıkıntı yaşamasıydı. Ancak, karar verme yetkisine sahip üst düzeydeki şeflerin kalp krizi geçirme riskinin, kararları sadece ileten alt seviyedekilere oranla yüzde 50 düşük olduğu görüldü. Kararları sadece uygulamakla yükümlü olan alt düzeydeki büro görevlilerinin ölümle sonuçlanacak bir kalp krizi geçirme riski ise, şeflerine oranla üç kat daha fazlaydı. Gelir düzeyi tek başına, memurların sağlık du-

rumu hakkında öngörülerde bulunmak için yeterli değil. Marmot ayrıca şu soruları da soruyor: Bir insanın evinin ya da arabasının büyüklüğü, o insanın sağlığı üzerinde neden etkili olsun ki? Üç yerine dört yatak odasına sahip olmak nasıl olur da daha sağlıklı bir şey olabilir?

Yoksul olmanın günümüzde, özünde sahip olduğu anlamın ötesinde bir anlamı bulunuyor. İnsanlar, gelirleri beslenmeye ve barınmaya yetmediğinde değil, büyük davetler veremediklerinde, şık yerlerde yemeğe çıkamadıklarında, son moda göre giyinip evlerini en yeni tasarımlara uygun bir şekilde döşeyemediklerinde kendilerini yoksul hissediyorlar. İnsanlar, varoşlarda yaşadıkları ya da etraflarından lağımlar aktığı için stres yaşamıyorlar; ancak, "dış" koltuk değnekleri olmadığında kendilerini güvensiz ve çaresiz hissediyorlar. Güvensizliklerinin nedeninin kendi iç boşlukları ve kimliksizlikleri olduğunu göremedikleri için, bunları, başkalarına hükmederek, mülkiyetleri altına alarak, aşağılayarak ya da parçalayarak denetim altına almaya çalışıyorlar. Bunu başaramazlarsa da kendilerini kaybolmuş hissediyorlar. Sonuç olarak strese giriyorlar, bu da süreklilik halinde hastalıklara yol açan hormonal değişimlere neden oluyor.

Robert Karasek, aşırı yüklenme, fazla çalışma ve zaman baskısından oluşan stresle, insanın yaşamına hâkim olma duygusunu kaybettiğinde oluşan stres arasında ayırım yapıyor.²⁷⁹ Marmot'un çalışmasında, stresin, statünün rol oynadığı ve kalp hastalıklarıyla kandaki fibrinojen oranında artma riski yaratan bu ikinci türü inceleniyor. Fibrinojen, kalp krizinin ortaya çıkmasında etkili olabiliyor. Marmot'un üzerinde durduğu stres türü, kişi bir aidiyet duygusu kazandığında,

bir yaşam hedefi oluşturduğunda azalıyor. İngiltere’de İkinci Dünya Savaşı sırasında besin maddelerinin kısıtlanmasına, yaşam standardının düşmesine, Londra’da hava saldırılarında 30.000 kişinin, cephelerde de binlerce askerin ölmesine rağmen, ortalama yaşam süresi altı yıl arttı. Gerçi zengin ve yoksul arasında yine bir fark vardı, ancak insanlar birbirlerine destek oluyor, bir işbirliği ve aidiyet ahlakı geliştiriyorlardı. Ulusu belirleyen ortak bir irade oluşmuştu. İnsan yaşamının bir anlamı vardı, insanın toplumsal dokuda bir yeri vardı ve kendisini çaresiz hissetmiyordu.

Benzer bir durum Pennsylvania’da, 19. yüzyıl sonlarında Güney İtalya’dan gelen göçmenlerin kurduğu Roseta kasabasında gözlenmişti. 50’li yıllarda bu kasabada yaşayanlar arasında kalp kriziyle ölümün, diğer Amerikan vatandaşlarına oranla yüzde 50 daha az olduğu saptandı. Bu tespitin şaşırtıcı olmasının bir nedeni de, Rosetalıların fazla yağlı beslenmeleri, tütün ve alkol kullanma alışkanlıklarının bulunmasıydı. Stewart Wolf ve John G. Bruhn adlı araştırmacılar, bu küçük kentteki yaşamı sıkı bir cemaat duygusunun belirlediğini saptadılar.²⁸⁰ İnsanlar birbirleriyle ilgileniyor, birlikte çok zaman geçiriyor, birbirlerine onay ve destek veriyorlardı. Kasaba halkı arasında suç ve işsizlik yoktu. 60’lı yılların başında ilişkiler değişmeye başladı. Aileler arasında çatışmalar başladı, zenginler daha büyük evler yaptılar, bahçelerini çitlerle çevirdiler ve komşularıyla aralarına sınır koydular. Davranışlar değişti; artık birbirlerini evlerine davet etmiyor ve birbirlerine eskisi kadar saygı göstermiyorlardı. 1985’te kalp krizinden ölüm oranı, ABD’nin diğer bölgelerindeki ortalamaya ulaşmıştı bile; hem de kasaba halkının artık daha “sağlıklı” besleniyor, fazla tütün ve alkol tük-

ketmiyor olmasına rağmen. Gerçi, yaşam süresi ABD genelinde olduğu gibi uzamıştı. Ancak İngiliz kökenli araştırmaların ortaya koyduğu gibi, bu tür iyileşmeler sosyal statülere göre farklılık gösteriyordu. Roseta'da da statü önem kazanmaya başlamıştı, bu yüzden insanlar yalnızlaşmışlardı. Bir işsiz, bu durumu şu şekilde ifade ediyordu: "İnsanlar kayıtsızlaştı."

İngiltere'de Thatcher döneminde, 1980 ile 1990 yılları arasında, zengin ile yoksul arasındaki uçurum belirgin bir biçimde büyüdü. Yönetici pozisyonundakilerin geliri yüzde 50 arttı, işçilerin gelirindeyse neredeyse hiçbir artış olmadı. Zenginlerden alınan vergiler azaltıldı, ancak benzinden sabuna kadar, tüm tüketim mallarından alınan vergiler yükseltildi; böylece, satın alma gücü yüzde 10 oranında azaldı. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, köklü kurumsal değişikliklerle el ele gidiyordu. Thatcher döneminde sendikaların gücü de asgari bir çizgiye geriledi, dayanışma duygusu parçalandı. İşçiler kimlik duygularını kaybetti; bunun yerine, kaybolmuşluk duygusu yaygınlaştı. Harvard Üniversitesi siyaset bilimi uzmanlarından biri olan Robert Putnam, benzer bir durumu Amerikan toplumu için de tarif ediyor.²⁸¹ Putnam, aidiyet duygusunun burada da zayıfladığını ve yerini giderek, insanın çözülmesine bıraktığını belirtiyor.

Toplumsal yapıların dağılması ve bireysel kimliksizlik, birbiriyle etkileşim içinde gerçekleşiyor. Toplumsal yapılar, kişiye bir aidiyet duygusu ve kimliği olmayanlara ya da yetersiz olanlara da bir kimlik sunmaktadır. Bu yüzden, toplumsal yapılardaki değişimler, bu tür insanlar için varoluşsal bir tedirginlik kaynağı yaratır. Bu da genel olarak, hastalık ve ölüm oranları-

nın yükselmesine, bunun yanı sıra da, nefret ve şiddet patlamalarının artmasına neden olur. Yani söz konusu olan sadece zengin ve yoksul arasındaki ayrım değildir. İçten gelişmeyen bir kimliği neyin sağladığı da belirleyicidir.

Bu ilişkilerin, toplumsal olaylar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Buna rağmen gerçeği görmek istemeyiz. Toplumsal bir sorunu fark etmekle birlikte, kaynağına inmeyi başaramayız. Oysa bunun, tehlikenin üstünü örtmekten başka bir anlamı yoktur. Toplumun güce ve mülkiyete yönelmesinden kaynaklanan sıkıntılar, işsizlik yardımı ve yeniden eğitim gibi toplumsal önlemlerle ve yasa değişiklikleriyle yumuşatılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu gelişimin temelindeki daha derin nedenlere ulaşılmamaktadır. Bu yüzden, yeni bir büyümeye doğru sürekli zorlanmanın ve kâr hırsı içindeki işletmelerin, akademik kurumların ve politik iktidarın tahrikiyle, bir sonraki kriz kaçınılmaz olarak yaşanır. Bütün bunlar ilerleme adınadır; bu noktada insanların sıkıntıları ve ihtiyaçları çok küçük bir rol oynar. Bu sürecin dinamiği, yalnızca mülkiyete ve iktidara sahip olduklarında bir kimlik kazandıklarını hissettikleri için bu döngüyü durmadan harekete geçirenlerin kimliksizliklerinde yer almaktadır.

Sonuç ise, durmadan "büyüme" zorunluluğu hissedilenlerle, büyümeyle körelmiş olmakla birlikte içlerinde henüz yeterince insanlık barındıranlar, yani acıları ile olan bağlarını, insanın yoksulluğuna karşı duracak kadar korumuş olanlar arasındaki rekabettir. Bu ikinciler, hiç olmazsa kimliksizlerin yetersizliğinin önünü kesecek yapılar oluşturmak için devamlı olarak çaba göstereceklerdir. Alternatif; kimlik oluşturucu yapıların dağılmasından en fazla etkilenen kesimin,

yani Hitler yandaşları gibi tümüyle nefretin ve şiddetin kontrolü altında olanların iktidarı ele geçirmesidir.

Ancak gerçek çözüm, büyüme ve mülkiyet dürtüsünü engellemek ve insanları bunun yerine, sevgiyle, ilgiyle, yakınlıkla ve acıya karşı açıklıkla ilişkili gerçek imkânlarına yöneltmektir. Bu, ne kolay, ne de çabuk gerçekleştirilebilecek bir girişimdir. Ne var ki, bu uğursuz döngünün sonunu getirebilecek ve toplumsal çöküşü engelleyebilecek tek çözüm budur. Varlığımızda, yabancılaşıma ve kurbanlar peşinde koşmaya neden olan bölünmeyi ancak bu şekilde ortadan kaldırebiliriz. Temel olarak sadece iki dünya vardır: canlılığın dünyası - kendisini ölüme ve yıkıma adayanların dünyası.

Çözüm, acıya izin vermektedir. Hastalarımın biri, kendi başına gelen bir şeye değil de, Prenses Diana'nın ölümüne ağlayabilmesine şaşığını söylemişti. Dört yaşındayken başından geçen bir şeyi hatırladı. Annesine, onun kötü bir anne olduğunu, bu yüzden kendisine başka bir anne arayacağını söylemiş. Annesi de, "Git, ara o zaman," diye karşılık vermiş. Anne, çocuğun yakınmasının arkasındaki çaresizliği görememiş. Bu yüzden ki hastam, kendi acısını asla algılayamamış. Acısını, ancak televizyon dizilerinde ve Diana'nın mutsuz yaşamında, kendi ifadesiyle "kendi gözleriyle bakmadan", yeniden bulabiliyor. Kendi gözleri, bir zamanlar kendi acısını görmüş ve algılamış olanlardı. Bizler ancak, acıyı sonunda kendi acımız olarak algılama hakkını ve yaşama yeterliliğini kazandığımızda iyileşebiliriz.

Çocuk, kendi içini anlamayan insanlarla özdeşleşmeye zorlanarak kendine yabancılaştır. Hele ki bunlar bir de, yaptıklarıyla çocuk için en iyisini amaçladıkla-

rına inanıyorlarsa, çocuğun kendi gerçek durumunu kavraması imkânsızlaşır. Kendisine yapılan karşısında duyduğu acı da, anne ile arasındaki, yaşamsal önemdeki bağı koruyabilmek için inkâr edilir. Yetişkinliğimizde de acıyı yadsımanızın nedeni budur. Acıyı hissetmek demek, içimizdeki ilk kurbanı görmemiz anlamına gelir; ama bu, bize o acıyı vermiş olanı deşifre edeceği için, yapılmaması gereken bir şeydir. Bütün yıkıcılıkların ve şiddetin başlangıcı buradadır. Eğer insan kendi acısını hissedemiyorsa, onu başkalarında bulmaya çalışır. Kendi acımız olan, ama ancak başkaları üzerinden hissedebildiğimiz bir acıyı inkâr edebilmek için, başkalarını, dengimiz olan kız ve erkek kardeşlerimizi cezalandırırız; hem de kurbanı acı çektiği için aşağılayarak.

Kendi kurban konumumuza karşı duyulan bu nefret, insanlarda, sevgiden yoksun bırakıldığı ve sevgi yerine bir yalanla kandırıldığı için intikam almaya çalıştığı için ortaya çıkan, kendisini ve başkalarını yok etmek, yaşama son vermek dürtüsünün temelini oluşturur. Bir zamanlar kendileri de kurban konumunda olan insanlar bu döngüye sıkışıp kaldığı içindir ki cezalandırma çözüm olamaz. Bu elbette, cinayetin ve aşağılamanın hoşgörülmesi anlamına gelmiyor. Tavır almalı; HAYIR, demeliyiz. Fakat bu noktada sorun çıkacaktır, çünkü insanlar genellikle nefreti bu şekliyle fark etmez ya da fark etmek istemezler. İzleyenler, kurumlar ve politikacılar, bunu bir gençlik taşkınlığı, normal bir itiş kakış olarak hafife alıyorlar. Bu yüzden, demokratik bir toplum için tehlike olan şiddete karşı mücadelede yetersiz kalıyoruz. Nefreti adlı adınca anlamalıyız ki, bunu gören, ama yeterince utanç hissetmeyenlerin içinde utanç hissi uyandıralım. Bu tür insan-

lardan yeterince bulunmaktadır. Albay Grossmann, General Marshall ve diğerlerinin gözlemleri, herkes tam olarak kendine ait bir kimlik geliştirememiş olsa da, hâlâ yeterince insanlığın var olduğunu gösteriyor. Değindiğimiz araştırmalardan alınan sonuç, incelenen kişilerin genel olarak sadece yüzde 20 kadarının öldürmekten haz aldığını gösteriyor.

Politikacılar, nefreti saptama gözü peklğini ve nefreti, iktidar elde etmek için onu körükleyenlerin karşısına çıkma cesaretini gösterebilmeliler. Eğer alacakları tavır gerçekten inandırıcı olursa, nefrete karşı koymak için başka insanlara da cesaret verecektir. İnandırıcılığı yaşama duyulan sevgiye dayanan bir otorite, otoriter pozuyla sadece içsel yoksulluğunu ve değersizliğini örtmeye çalışan bir Hitler'le kıyaslanamaz. İnsaniyetin inandırıcı sesi, güvensiz ve kararsız olanlara, yaşamdan yana çıkma ve nefrete karşı mücadele etme cesaretini verecektir. Abraham Lincoln ve Franklin Delano Roosevelt gibi politikacılar içgüdüsel olarak bunun farkındaydılar.

Toplumumuzda onca insanın içinde bulunduğu, kendine zarar verme döngüsünü kırmanın tek yolu, acının bilincine varmaktır. Çocukken çektiği acılar karşısında ne bir anlayış, ne de bir yansı bulduğu için acısını gizlemek, geçiştirmek, yadsımak zorunda kalan herkesin yaşadığı kötüydü. Ama bu gerçek, hiçbir çocuk, onay ve sevgi görmediği, duygusal olarak terk edildiği gerçeğiyle yaşayamayacağı için sıkıca bastırılır. Bunun sonucu ise depresyon, hastalık ve kimi zaman da ölümdür. Bu durumu, aralarında Dolto, Eliacheff, Gruen, Shaneen, Stork ve Szejer'in de bulunduğu pek çok yazar etkileyici bir şekilde anlatmıştır.

Acı öldürebileceği içindir ki, bu, çocuklar için bir ölüm kalım meselesidir. Bazıları kendisini, kimse tarafından sevimemeyeceğini "kanıtlayarak" kurtarır. Kendini, aksi takdirde onu yutup yok edebilecek yetişkinlere karşı korumanın bu abartılı türü, canlılığın ölümüne yol açar. Böyle insanlar, kendilerini sevimemeye değmez göstererek, sahte bir sevgiden korunduklarına inanırlar. Ama yaşam içindeki ölümlükleri, kendi olmanın, öteki tarafından yutulma tehlikesi yarattığı yaşamlarının varoluşsal gerçeğini yansıtır.²⁸² Varoluşsal olmayış, işte bu yüzden, bu tehditten kurtulmak için mantıklı bir adımdır. Bu tür insanlar, kendilerine zarar verme eğilimleriyle, acılarından kaçmak için başkalarına saldıran ve zarar verenlerden ayrılırlar. Bu insanlar için şiddet, yaşanan acıyı bertaraf etmek için bir çözümdür. Sevgi ve sevecenliği taklit etmek suretiyle sevgi ve yaşamla alay ederler. Başkalarında yarattıkları umutlarla oynar ve bu umutları yıkarak intikam alırlar.

Bir hastamın, babasının canice bakışlarının verdiği acıdan nasıl kaçtığını anlatmıştım: "Kendimi onun canice bakışlarından, bu bakışların bana yönelik olmadığına kendimi inandırarak koruyordum." Bir başka hastam- sa acısıyla farklı bir biçimde başa çıkıyordu. Birçok se- ans boyunca, ona söylediğim her şeyin, kendisi üzerin- de sadece eleştirel ve küçültücü bir etki yaptığı konu- sunda diretti. Beni, varlığını sürekli sınırlamış olan an- nesi gibi görüyordu: "Karşı çıkmama izin yoktu... Tek suçum, hâlâ tam olarak yıkılmamış olmamdı." Hasta- ma, uzun süredir diş ağrısından şikayet ettiğini hatırlattım. Doktorlar organik bir neden bulamıyorlardı. "Bunun belki de annenizin size verdiği acıyla bir ilgisi

var,” dedim. Bunun üzerine hastam: “Bu acının ortaya çıkmasına izin veremiyorum, çünkü o zaman yaşayamam... Buna katlanamam, tıpkı Fridolin’in (bakımını üstlendiği küçük erkek çocuğu) anne-babası, onun yaşam sevincini ve hayal gücünü sistematik olarak tahrip ettiğinde çektiği acıya katlanamadığım gibi. Çektiği acı benim için korkunç bir şey. Annem, örneğin bir koroya girmek gibi iddialı bir şey yapmama asla izin vermedi. Böyle bir şey yapmam mümkün değildi. Eğer kendimi ciddiye alsaydım, acıma izin verebilirdim. Ama karşımda annem vardı ve siz bana ölmeyeceğimi söylüyorsunuz! Böyle bir şey yapsaydım, annemin tepkisi beni sevgisinden mahrum etmek olurdu. Birisi tarafından reddedildiğimde annemin zafer duygusu yaşadığını hissettim hep. Kendimi önemsememe izin yoktu, ayrıca kendimi kötü hissettiğimi de algılamamalıydım. Yirmi yaşımıdayken, ilk kez bir kliniğe psikoterapiye gittiğimde, konuşamıyordum; annem ve babam hakkında olumsuz hiçbir şey söyleyemiyordum. Onlar hakkında bir şeyler anlatabileceğimden tedirginlik duymalarından korkuyordum. Bu ölümcül bir günah olurdu. Böyle bir şey insanı korkutuyor işte. Ben kendimi bir hiç olarak hissediyordum, ama annemin ve babamın yanında Tanrı vardı. Beni, başkalarının kaderinin benimkinden daha önemli olduğuna inandırmışlardı. Bana bir şey sorduğunuz an, içimdeki devre “resmi” kanala geçiyor ve artık kendimi özgür hissedemiyorum ve hiçbir şey hissedemiyorum.”

Eğer yakından bakarsak, burada acıyı bastıran mekanizmayı fark edebiliriz. Hastamda tepkiyi harekete geçiren, annesinin, kızını sınırlamak, onu bir nesne olarak, hem kendisi tarafından, hem de anne tarafından reddedilmesi gereken, yetersiz bir kız çocuğu ola-

rak mülkiyetinde tutmaktan ibaret olan, gerçek motivasyonu değil, eleştirel sözleriydi. Annedeki bu öldürücü yanı görmek mümkün değildir, çünkü çok fazla korku ve acı verir. Hastam bu yüzden, sözcüklerin anlamı üzerinde yoğunlaşıyordu. Böylece ilişki içinde olduğu kişinin gerçek motivasyonunu algılamaktan kurtuluyordu. Benim söylediklerimi de, niyetim çok farklı olmasına rağmen, tıpkı annesininkiler gibi, sadece sınırlayıcı bir eleştiri olarak algılıyordu.

Bu durum, düşünce ve duygulanımı birbirinden ayıran bir somutlama olarak, şizofrenlerin davranışlarından bilinmektedir. Bu durum, kişi kendini ezen bir acıyla başa çıkamadığında ortaya çıkar. Bu hastam, ona yardım etme isteğimi algılamayı reddederek, annesi tarafından reddedilmenin yarattığı katlanılmaz acıyı görmemek için kendisini korumaya çalışıyordu. Burada elbette terapinin karmaşıklaştırdığı bir yakınlık korkusu da söz konusuydu. Ama bu korku, kendisini ezmiş olan bir "sevgi" deneyimiyle ilişkiliydi. Yine de kendiliğinin özünü, ne kadar derinlere gizlenmiş olsa da korumaya, "denizin dibindeki inciye" çıkartmaya çalışıyordu.

Bir insan, kendi acısının bilincine varmadıkça, insan olmayı başaramaz. Olsa olsa insanı taklit eden, işlevsel bir mekanizmaya benzeyebilir. Buna karşın, acıyı hissedebilenler, bireyselliklerini, canlılıklarını ve yaşama karşı duydukları sevgiyi gerçekleştirme çabasını sürdürürler. Diğerleriyle, yaşamlarını, intikam almanın eziciliğine adanmak suretiyle bu çabadan vazgeçmişlerdir.

NOTLAR

1. S. Freud, 1918 (1947), s. 169.
2. "Das Ich ist die eigentliche Angststätte"; S. Freud, 1926 (1986), s. 176.
3. S. Freud, 1919 (1986), s. 262.
4. E. O'Neill, 1997, 3. Bölüm.
5. S. Chamberlain, 1997, s. 95'ten alıntılanmıştır.
6. S. Chamberlain, 1997, s. 95'ten alıntılanmıştır, vurgular yazara aittir.
7. A. Hitler, 1938, s. 280.
8. S. Chamberlain, 1997, s. 105'ten alıntılanmıştır.
9. 1995; Almancası, Reinheit und Exil.
10. V. Turner, 1967, s. 97.
11. H. Arendt, 1973 s. 300.
12. B. Stein, 1981, s. 62-71.
13. P. Celan, 1963 ("Psalm").
14. W. Heron, 1953; J. C. Lilli, 1956; H. U. Grunebaum, 1960.
15. R. E. Byrd, 1938.
16. E. Bone, 1957.
17. T. Des Pres, 1980.
18. Kişisel aktarım, 28.12.1997.
19. W. Soyinka, 1972, s. 99.
20. Karş. S. Chamberlain, 1997, s. 95.

21. C. von Krockow, 1991, K. Meyer, s. 126'dan alıntılanmıştır.
22. Leacock, 1981'den alıntılanmıştır.
23. A. Gruen, 1997.
24. Cleveland, Ohio, Ekim 1994 konferansında M. H. Klaus ile J. H. Kennell'in yaptığı konuşmadan M. Welch tarafından aktarılmıştır. Ayrıca karşı., M. H. Klaus ve J. H. Kennell, 1970; 1976.
25. Karş. S. Ferenczi, 1984.
26. a.g.e.
27. E. Neumann, 1997, s. 15.
28. Ayrıca bkz. S. Diamonds, Diskussion über Geschichte, 1979; s. 79.
29. S. Diamond, 1979, s. 15.
30. F. Dolto, 1988.
31. V. von Weizsäcker, 1956.
32. M. Cox, 1982.
33. D. W. Winnicott, 1958.
34. P. Niemelä, 1980; 1982a; 1982b; 1985; 1987; 1992.
35. A. Gruen, 1999.
36. A. Bessel, van der Kolk ve Saporta, 1991.
37. L. DeMause, 1996.
38. J. C. Rheingold, 1964; 1967.
39. J. C. Rheingold, 1964, s. 38.
40. S. Ferenczi, 1992.
41. A. McF. Johnson, 1951.
42. P. Schilder ve D. Wechsler, 1934.
43. P. Diessen, 1991'den alıntılanmıştır.
44. Karş. Kershaw, 1998; R. Binion, 1973.
45. Karş. Gruen, 1980.
46. R. Binion, 1973, s. 201.
47. G. L. Weinberg, 1961, s. 75'ten alıntılanmıştır.
48. B. F. Smith, 1973, s. 223.
49. Karş. F. Jetzinger, 1956, s. 176.

50. C. Amery, 1998, s. 122.
51. Karş. A. Miller, 1983.
52. I. Kershaw, 1998, s. 43.
53. Karş. A. Hitler, 1938, s. 388.
54. Karş. N Bromberg ve V. V. Small, 1983.
55. Karş. H. Stierlin, 1975, s. 168.
56. A. Miller, 1980, s. 212.
57. I. Kershaw, 1998, s. 44.
58. J. C. Fest, 1978.
59. Karş. G. Wagner, 1997.
60. Stierlin, 1976, s. 68.
61. P. Niemelä, 1992.
62. P. Niemelä, 1992, s. 281.
63. Karş. F. Jetzinger, 1956.
64. H. Cleckley, 1964, s. 404-406.
65. A. Kubizek, 1953.
66. Karş. A. Gruen, 1991.
67. C. W. Mills, 1956.
68. Karş. G. Kren, 1974, s. 267.
69. I. Kershaw, 1998, s. 167.
70. E. Deuerlein, 1959'dan I. Kershaw tarafından alıntılanmıştır, 1998, s. 168.
71. E. Deuerlein, 1959'dan I. Kershaw tarafından alıntılanmıştır, 1998, s. 195.
72. M. Domarus, 1962, I. Cilt'ten alıntılanmıştır.
73. Karş. G Wagner, 1997.
74. H. Hoffmann, 1974'ten I. Kershaw tarafından alıntılanmıştır, 1998, s. 177.
75. S. Haffner, 1940, s. 19-23; ve 1996.
76. A. Krebs, 1959, s. 7.
77. I. Kershaw, 1998, s. 73'ten alıntılanmıştır.
78. Hitler'den I. Kershaw tarafından alıntılanmıştır, 1998, s. 344.
79. A. Hitler, 1938, s. 372.

80. A. Hitler, I. Kershaw tarafından alıntılanmıştır, 1998, s. 370.
81. I. Kershaw, 1998, s. 370.
82. I. Kershaw, 1998, s. 394.
83. I. Kershaw, 1998, s. 558.
84. M. Domarus, 1963, s. 204-208.
85. I. Kershaw, 1998, s. 616.
86. M. Domarus, 1963, s. 421.
87. I. Kershaw, 1998, s. 686.
88. S. Haffner, 1998
89. H. Heiber, 1962, s. 756'dan alıntılanmıştır.
90. S. Haffner, 1998, s. 139.
91. A. Hitler'in Nisan 1945'te A. Speer'e hitabı, H. Heiber, 1962, s. 756'dan alıntılanmıştır.
92. A. Speer, 1969, s. 411.
93. Ayrıca bkz. A. Gruen, 1987.
94. Karş. J. Raban, 1990; ayrıca bkz. Gruen 1993a.
95. I. Kershaw, 1998, s. 193.
96. M. Domarus, 1963, II. Cilt, s. 1909.
97. J. Toland, 1977; A. Miller, 1983'ten alıntılanmıştır.
98. G. L. Waite, 1971, s. 238.
99. S. Freud, 1922 (1955), s. 272-274.
100. H. Heiber, 1962, s. 134.
101. M. Domarus, 1963, II. Cilt, s. 1058.
102. M. Domarus, 1963, II. Cilt, s. 1663.
103. M. Domarus, 1963, II. Cilt, s. 1920.
104. R. Rosenbaum, 1998.
105. H. C. Rheingold, 1964; 1967.
106. R. Payne, 1962'den alıntılanmıştır.
107. H. Heiber, 1962, s. 129.
108. H. Heiber, 1962, s. 620.
109. H. Heiber, 1962, s. 286.
110. H. Heiber, 1962, s. 717.
111. Nürnberg, 14 Eylül 1936 tarihli konuşma, M. Domarus,

- 1963, I. Cilt, s. 24 ve 646.
112. Karş. E. Forster, 1922.
113. R. Binion, 1973.
114. R. Binion, 1973, s. 213; karş. Binion, 1978.
115. 13.7.1934, Domarus, 1963, I. Cilt, s. 421.
116. F. von Papen, 1952.
117. I. Kershaw, 1998, s. 740'tan alıntılanmıştır.
118. S. Frank, 1953.
119. I. Kershaw, 1998, s. 665; vurgular yazara aittir.
120. I. Kershaw, 1998, s. 669.
121. F. Wiedemann, 1964, s. 80.
122. I. Kershaw, 1998, s. 726.
123. M. Domarus, 1962, I. Cilt, s. 243.
124. M. Domarus, 1962, I. Cilt, s. 606.
125. J. Kramer, 1983.
126. I. Kershaw, 1998, s. 738.
127. I. Kershaw, 1998, s. 331.
128. K. Lüdecke, 1938; I. Kershaw, 1998, s. 237'den alıntılanmıştır.
129. I. Kershaw, 1998, s. 399'dan alıntılanmıştır.
130. E. Fromm (1974), 1989.
131. W. Maser, 1971, s. 255.
132. a.g.e.
133. M. Domarus, 1962, I. Cilt, s. 464.
134. W. I. Lenin, 1973.
135. Hitler'in bir konuşmasından, 8.11.1934, M. Domarus, 1962, I. Cilt, s. 457.
136. N. Frank, 1993, s. 14.
137. G. M. Gilbert, 1962, s. 269; karş. A. Gruen, 1989, s. 44.
138. Ayrıca bkz. H. Fraenkel ve R. Manvell, 1967, s. 127.
139. G. M. Gilbert, 1962, s. 87.
140. G. M. Gilbert, 1962, s. 145.
141. G. M. Gilbert, 1962, s. 145'ten alıntılanmıştır.
142. C. R. Browning, 1996, s. 172.

143. H. Jäger, 1982.
144. C. R. Browning, 1996, s. 172.
145. C. R. Browning, 1996, s. 226.
146. P. Zimbardo ve diğerleri, 1983, s. 69-97.
147. T. Keane; J. Herman, 1993'ten alıntılanmıştır.
148. N. Breslau ve G. Davis, 1987.
149. H. Hendin ve A. P. Haas, 1984; M. Gibbs, 1989; S. S. Luther ve E. Zigier, 1991; E. E. Werner, 1989.
150. C. R. Browning, 1998 (sonsöz).
151. J. L. Herman, 1993.
152. D. Grossman, 1995.
153. D. Grossman, 1995, s. 29'dan alıntılanmıştır.
154. D. Grossman, 1995, s. 266.
155. D. Grossman, 1995, s. 310.
156. H. V. Dicks, 1972.
157. H. V. Dicks, 1950.
158. H. V. Dicks, 1950, s. 150.
159. D. W. Winnicott, 1950.
160. M. Gambaroff, 1984.
161. N. Bromberg ve V. V. Small, 1983, s. 287'den alıntılanmıştır.
162. W. C. Langer, 1972, s. 172.
163. Bu rapor, Dr. W. C. Langer'in 1943'te OSS için yaptığı bir araştırmaya dayanmaktadır.
164. OSS, 1943, s. 919.
165. F. Schaeffer, 1961.
166. T. C. Schneirla, 1950.
167. D. M. Levi, 1945; B. Schaffner, 1948'den alıntılanmıştır.
168. G. Bateson, 1942 (yayımlanmamış); B. Schaffner, 1948, s. 35'den alıntılanmıştır.
169. B. Schaffner, 1948, s. 41'den alıntılanmıştır.
170. J. Bushnell, 1985; ayrıca tartışma metnine bakınız: A. Gruen, 1987.
171. Karş. L. Jäger, 1998.

172. L. Jäger, 1998, s. 21'den alıntılanmıştır.
173. L. Jäger, 1998, s. 22'den alıntılanmıştır.
174. L. Jäger, 1998, s. 23'ten alıntılanmıştır.
175. Karş. L. Jäger, 1998, s. 126.
176. L. Jäger, 1998, s. 24 ve 163'ten alıntılanmıştır.
177. Bu bölüm için kaynaklar: M. Lilla, 1997; H. Meier, 1994.
178. M. Lilla, 1997, s. 39.
179. H. Meier, 1994, s. 51.
180. H. Meier, 1994, s. 76'dan alıntılanmıştır.
181. C. Schmitt, 1927, s. 17.
182. Karş. H. Meier, 1994, s. 83.
183. H. Meier, Külliyat.
184. H. Meier, 1994, s. 217.
185. H. Meier, 1994, s. 83.
186. H. Meier, 1994, s. 94.
187. H. Meier, 1994, s. 93.
188. C. Schmitt, 1927, s. 4.
189. M. Lilla, 1997.
190. A. Mitscherlich ve F. Mielke, 1947.
191. A. Hitler, 1938, s. 243, 288, 480.
192. M. Domarus, 1963, I. Cilt, s. 117.
193. A. Mitscherlich ve F. Mielke, 1947, s. 172.
194. C. Beradt, 1994'ten alıntılanmıştır.
195. B. Schirra, 1998'den alıntılanmıştır.
196. W. Kütemeyer, 1982.
197. W. Nagel, 1985.
198. Kişisel aktarım.
199. Karş. P. Greenacre, 1952, s. 165-187.
200. F. R. Miale ve M. Selzer, 1975.
201. F. R. Miale ve M. Selzer, 1975, s. 281.
202. P. Greenacre, 1952, s. 170.
203. P. Greenacre, 1952, s. 173.
204. F. R. Miale ve M. Selzer, 1975, s. 277.
205. A. Speer, 1993, s. 474.

206. Kısaltılmış Almanca metin, 1968.
207. Dicks, Chi-kare testini, değişkenlerin bağımlılığının, dolayısıyla bağımsızlığının anlamlılık derecesini ölçmede kullanıyordu.
208. A. Gruen, 1997, s. 175.
209. E. Fromm, 1989.
210. Ayrıca bkz. A. Gruen, 1997 ve L. Hermann, 1993.
211. D. W. Winnicott, 1958, s. 183.
212. E. H. Erikson, 1946.
213. Göring üzerine biyografik veriler, kaynaklar: F. L. Miale ve M. Selzer, 1975; G. M. Gilbert, 1950; D. M. Kelley, 1947; H. Fraenkel ve R. Manell, 1962 ve 1967; J. C. Fest, 1993.
214. G. M. Gilbert, 1950, s. 85.
215. J. C. Fest, 1993, s. 106.
216. G. M. Gilbert, 1962, s. 199.
217. G. M. Gilbert, 1962, s. 85.
218. G. M. Gilbert, 1962, s. 88.
219. H. Fraenkel ve R. Manvell, 1964.
220. H. Fraenkel ve R. Manvell, 1964, s. 369.
221. G. M. Gilbert, 1962, s. 86.
222. H. Fraenkel ve R. Manvell, 1964, s. 16.
223. Karş. F. R. Miale ve M. Selzer, 1975, s. 96-98.
224. J. C. Fest, 1993, s. 108'den alıntılanmıştır.
225. J. C. Fest, 1993, s. 108'den alıntılanmıştır.
226. J. C. Fest, 1993, s. 117'den alıntılanmıştır.
227. J. C. Fest, 1993, s. 110'dan alıntılanmıştır.
228. H. Fraenkel ve R. Manvell, 1964, s. 345.
229. F. R. Miale ve M. Selzer, 1975, s. 86-88.
230. G. M. Gilbert, 1962, s. 429.
231. H. Fraenkel ve R. Manvell, 1964, s. 52; E. Butler ve G. Young, 1951.
232. G. M. Gilbert, 1950, s. 94.
233. G. M. Gilbert, 1950, s. 107'den alıntılanmıştır.
234. A. Speer, 1969, s. 477.

235. J. C. Fest, 1993, s. 12.
236. J. R. Rees, 1947, s. 13.
237. J. R. Rees, 1947. Bu kitapta Hess'le ilgili verdiğim ayrıntılar ayrıca, G. M. Gilbert (1950;1962), F. R. Miale ve M. Selzer (1975) ve J. C. Fest (1993)'e dayanmaktadır.
238. J. R. Rees, 1947, s. 205.
239. J. C. Fest, 1993, s. 261.
240. a.g.e.
241. R. Hess, 1933, J. C. Fest, 1993, s. 261.
242. 30 Haziran 1934 tarihli konuşma, J. C. Fest, 1993, s. 260'dan alıntılanmıştır.
243. J. R. Rees, 1947, s. 179.
244. Ayrıca karş. J. R. Rees, 1947, s. 197.
245. J. R. Rees, 1947, s. 54.
246. S. Freud, 1921 (1993), s. 91.
247. D. Goeudevert, 1996, s. 12.
248. C. W. Mills, 1956.
249. D. Goeudevert, 1996, s. 15.
250. H. Miller, 1980.
251. D. Goeudevert, 1996, s. 181.
252. A. Krebs, 1959, s. 136.
253. M. Domarus, 1963, s. 747.
254. M. Maccoby, 1976; Almancası 1979.
255. M. Maccoby, 1976, s. 3.
256. M. Maccoby, 1976, s. 115.
257. C. Amery, 1998, s. 184.
258. G. M. Gilbert, 1962, s. 270.
259. G. M. Gilbert, 1962, s. 212.
260. Hitler'in NS-Kadınlar Birliği'nde yaptığı konuşma, 1934; A. Kuhn ve V. Rothe, 1982'den alıntılanmıştır.
261. Hitler'e gönderilen bir mektuptan, 10.4.1944; H. Ulshüfer, 1996.
262. a.g.e.
263. B. Shalit, 1988.

264. C. R. Browning, 1996, s. 242.
265. B. Wyatt-Brown; Fox Butterfield, 1998'den alıntılanmıştır.
266. Bütün alıntılar: A. Ards, 1999.
267. P. MacLean, 1967.
268. Ayrıca bkz. tartışma, A. Gruen, 1999 ve O. Sacks, 1985.
269. Th. Bodmer, 1999'dan alıntılanmıştır.
270. P. Freire, 1970; 1971; 1994.
271. P. Freire, 1970.
272. P. Freire, 1994, s. 205.
273. E. Fromm, 1941.
274. A. de Tocqueville, 1978.
275. M. Szejer, Platz für Anne, Kuntsmann: Münih 1998.
276. Karş. H. Epstein, 1998.
277. P. Townsend ve N. Davidson, 1982.
278. G. Rose ve M. Marmot, 1981, s. 13-19.
279. R. Karasek ve T. Theorell, 1999.
280. St. Wolf ve J. G. Bruhn, 1999.
281. R. Putnam, 1995, s. 65-78.
282. Karş. A. Gruen, 1968; 1993b.

- Adorno, Th. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J. ve Sanford, R. N., *The Authoritarian Personality*, Harper: New York, 1950
- Adorno, Th. W., *Studien zum autoritären Charakter*, Suhrkamp: Frankfurt, 1995
- Amery, C., *Hitler als Vorläufer. Auschwitz - der Beginn des 21. Jahrhunderts?* Luchterhand: Münih, 1998
- Amery, J., *Jenseits von Schuld und Sühne*, Szczesny: Münih, 1966
- Ards, A., *Organizing the Hip-Hop Generation*, The Nation, 26.7.1999
- Arendt, H., *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt: New York, 1973
- Ascherson, N., *The "Bildung" of Barbie*, The New York Review of Books, 24.11.1983
- Bateson, G., *Hitlerjunge Quex*, Institute for Intercultural Studies, American Museum of Natural History, New York City, 1942.
- Beradt, C., *Das Dritte Reich des Traums*, Suhrkamp: Frankfurt, 1994
- Bessel, A., van der Kolk ve Sporta, *The Biological Response to Psychic Trauma: Mechanism and Treatment of Intrusion and Numbing*, Anxiety Research, 4, 1991.
- Binion, R., *Hitler's Concept of Lebensraum: The Psychological Basis*, History of Childhood Quarterly, 11, 2, 1973
- Binion, R., *Dass ihr mich gefunden habt. Hitler und die Deutsc-*

- hen - eine Psychohistorie*, Dengler: Stuttgart, 1978
- Bluvol, H., *Differences in Patterns of Autonomy in Achieving and Underachieving Adolescent Boys*, Münazara, The City University of New York, 1972
- Bodmer, T., *Interview mit Joanne K. Rowling*, Das Magazin des Tagesanzeiger, No. 34, 28.8.1999
- Bone, E., *Seven Years Solitary*, Harcourt: New York, 1957
- Bormann, M., *Leben gegen Schatten*, Bonifatius: Paterborn, 1996
- Breslau, N. ve Davis, G., *Post-Traumatic Stress Disorder: The Etiologic Specificity of Wartime Stressors*, American Journal of Psychiatry, 144, 1987.
- Bromberg, N. ve Small, V. V., *Hitler's Psychopathology*, International Universities Press: New York, 1983
- Browning, C.R., *Ganz normale Manner. Das Reserve-Polizeibataillon 101 und die "Endlösung" in Polen*, Rowohlt: Reinbek, 1996
- Browning, C.R., *Ordinary MEN: Reserve Police Bataillon 101 and the Final Solution in Poland (Revised Edition)*, Harper: New York, 1998
- Bushnell, J., *Mutiny and Repression*, Indiana University Press: Bloomington, 1985
- Butler, E. ve Young, G., *Marshal without Glory*, Hodder and Stoughton: Londra, 1951
- Byrd, R. E., *Alone*, Putnam: New York, 1938
- Celan, P., *Die Niemandsrose*, Fischer: Frankfurt, 1963
- Chamberlain, S., *Adolf Hitler, die deutsche Mutter und ihr erstes Kind*, Psychosozial: Giessen, 1997
- Cleckley, H., *The Mask of Sanity*, Mosby: St. Louis, 1964
- Coetzee, J. M., *Giving Offense: Essays on Censorship*, Chicago University Press: Chicago, 1996
- Cohen, N., *Das Ringen um das Tausendjahrige Reich. Revolutionärer Messianismus im Mittelalter und sein Fortleben in der modernen totalitären Bewegung*, Francke: Münih, 1961

- Cox, M., *"I Took a Life because I Needed one": Psychotherapeutic Possibilities with the Schizophrenic Offender-Patient*, *Psychotherapy and Psychosomatics*, 37, 1982
- DeMause, L., *Restaging Early Traumas in War and Social Violence*, *Journal of Psychohistory*, 23, 4, 1996
- DeMause, L., *The Psychogenic Theory of History*, *Journal of Psychohistory*, 25, 2, 1997
- Des Pres, T., *The Survivor: An Anatomy of Life in the Death Camps*, Oxford: New York, 1980
- Deuerlein, E., *Hitlers Eintritt in die Politik und die Reichwehr*, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 7, 1959
- Diamond, S., *Kritik der Zivilisation*, Campus, Frankfurt, 1979
- Dicks, H. V., *Personality Traits and National Socialist Ideology: A Wartime Study of German Prisoners of War*, *Human Relations*, Cilt III, 1950
- Dicks, H. V., *Licensed Mass Murder: A Socio-psychological Study of some SS Killers*, Heinemann: Londra, 1972
- Diessen, P., Jacob Böhme. *Über sein Leben und seine Philosophie*, Brockhaus: Leipzig, 1911
- Djilas, M., *Land ohne Gerechtigkeit*, Kiepenheuer & Witsch: Köln, 1958
- Dolto, F., *Über das Begehren. Die Anfänge der menschlichen Kommunikation*, Klett-Cotta: Stuttgart, 1988
- Domarus, M., *Hitler. Reden und Proklamationen 1932 - 1945*, Cilt I ve II, Würzburg, 1963
- Eggers, C., *Gutachten Paukstadt*, 1999
- Ehrenreich, B., *Blood Rites*, Metropolitan Books: New York, 1997
- Eliacheff, C., *Das Kind, das eine Katze sein wollte. Psychoanalytische Arbeit mit Säuglingen und Kleinkindern*, Kunstmann: Münih, 1994
- Epstein, H., *Life and Death on the Social Ladder*, New York Review of Books, 16.7.1998
- Erikson, E. H., *Ego Development and Historical Change*, International Universities Press, 1946

- Ferenczi, S., *Sprachverwirrungen zwischen den Erwachsenen und dem Kind* (1932), Bausteine zur Psychoanalyse, Cilt 3, Ullstein: Berlin, 1984
- Ferenczi, S., *The Unwelcome Child and His Death-instinct*, International Journal of Psychoanalysis, 10, 125, 1929
- Fest, J. C., *Hitler*, Ullstein: Berlin, 1978
- Fest, J. C., *Das Gesicht des Dritten Reiches*, Piper: Münih, 1993
- Fischer, J., *Wider den moralisierenden Saubermann in der Kulturpolitik*, Pflasterstrand, No. 139, 10, 9, 1982
- Forster, E., *Lehrbuch der pathologischen Physiologie*, der. von Lüdke ve Schlager, Leipzig, 1922
- Fraenkel, H. ve Manvell, R., *Hermann Göring*, Verlag für Literatur und Zeitgeschichte: Hannover, 1964
- Fraenkel, H. ve Manvell, R., *The Incomparable Crime*, Heinemann: Londra, 1967
- Frank, H., *Im Angesicht des Galgens*, Grafelding: Münih, 1953
- Frank, N., *Der Vater*, Goldmann: Münih, 1993
- Freire, P., *Cultural Action for Freedom*, Harvard Educational Review, 40, 3, 1970
- Freire, P., *Pädagogik der Unterdrückten. Bildung als Praxis der Freiheit*, Kreuz: Stuttgart, 1971
- Freire, P., *Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed*, Continuum: New York, 1994
- Freud, S., *Das Tabu der Virginität* (1918), Gesammelte Werke, Cilt XII, Fischer: Frankfurt, 1947
- Freid, S., *Das Unheimliche* (1919), Gesammelte Werke, Cilt XII, Fischer: Frankfurt, 1986
- Freud, S., *Massenpsychologie und Ich-Analyse* (1921), Fischer: Frankfurt, 1993
- Freud, S., *Medussa's head* (Oriijinali 1922), Standard Baskı, Hogarth: Londra, 1955
- Freud, S., *Hemmung, Symptom und Angst* (1926), Gesammelte Werke, Cilt XIV, Fischer: Frankfurt, 1986
- Fromm, E., *Die Furcht vor der freiheit*, Steinberg: Zürich, 1941

- Fromm, E., *Adolf Hitler, ein klinischer Fall von Nekrophilie*, in: *Anatomie der menschlichen Destruktivität* (1974), dtv-Gesamtausgabe: Münih, 1989, Cilt VII
- Fromm, E., *Empirische Untersuchungen zum Gesellschaftscharakter*, dtv-Gesamtausgabe: Münih, 1989, Cilt III
- Gambaroff, M., *Utopie der Treue*, Rowohlt: Reinbek, 1984
- Gibbs, M., *Factors in the Victim that mediate Disaster and Psychopathology*, *Journal of Traumatic Stress*, 2, 1989
- Gilbert, G. M., *The Psychology of Dictatorship*, Ronald Press: New York, 1950
- Gilbert, G. M., *Nürnberg Tagebuch*, Fischer: Frankfurt, 1962
- Goeudevert, D., *Wie ein Vogel im Aquarium*, Rowohlt: Berlin, 1996
- Greenacre, P., *Conscience in the Psychopath*, P. Greenacre: Trauma, Growth and Personality içinde, New York, 1952, s. 165-187
- von Grimmshausen, H. J., *Der abenteuerliche Simplicissimus Teutsch* (1668), Reclam: Stuttgart, 1996
- Grossman, D., *On Killing: Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*, Little, Brown & Co.: New York, 1995
- Gruen, A., *Autonomy and Identification: The Paradox of their Opposition*, *International Journal of Psycho-Analysis*, 49, 4, 1968
- Gruen, A., *Maternal Rejection and Children's Intensity*, *Confinia Psychiatrica*, 23, 1980
- Gruen, A., *Der Wahnsinn der Normalität. Realismus als Krankheit, eine Theorie der menschlichen Destruktivität* (1986), dtv. Münih, 9. Baskı, 1999
- Gruen, A., *La Donna del Mare di Henrik Ibsen*, Programmheft Piccolo Teatro di Milano, Şubat 1991
- Gruen, A., *Falsche Götter*, dtv. Münih, 1993a
- Gruen, A., *The Integration vs. Splitting of the Wholeness of Experience*, G. Benedetti (Der.): *The Psychotherapy of Schizophrenia* içinde, Hogrefe & Huber, Bern, 1993b

- Gruen, A., *Der Verlust des Mitgefühls. Über die politik der Gleichgültigkeit*, dtv: Münih, 1997
- Gruen, A., *Ein früher Abschied. Objektbeziehungen und psychosomatische Hintergründe beim Plötzlichen Kindstody*, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen, 1999
- Grunebaum, H. U. Freedman, S. J. ve Greenblatt, M., *Sensory Deprivation and Personality*, American Journal of Psychiatry, 116, 1960
- Haarer, J., *Die deutsche Mutter und ihr erstes Kind*, Lehmanns: Münih, 1941
- Haffner, S., *Germany, Jekyll & Hyde*, Secker and Warburg: Londra, 1940; Deutsch (1939): *Deutschland von innen betrachtet*, Verlag 1900, Berlin: Berlin, 1996
- Heiber, H. (Der.), *Hitlers Lagebesprechungen. Die Protokollfragmente seiner militärischen Konferenzen 1942-1945*, Deutsche Verlags-Anstalt: Stuttgart, 1962
- Heinicke, C. M. ve Westheimer, I. J., *Brief Separations*, International Universities Press: New York, 1965
- Hendin, H. ve Haas, A. P., *Wounds of War: The Psychological Aftermath of Combat in Vietnam*, Basic Books: New York, 1984
- Herman, J. L., *Die Narben der Gewalt*, Kindler: Münih, 1993
- Heron, W., Bexton, W. H. ve Hebb, D. O., *Cognitive Effects of a Decreased Variation in the Sensory Environment*, American Psychologist, 18, 1953
- Hess, R., *Der Stellvertreter des Führers*, Zeitgeschichte: Berlin, 1933
- Hitler, A., *Kavgam*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul: 2001
- Hdfinan, H., *Hitler, wie ich ihnsah. Anzeichnungen seines Leibfotografen* münih, 1974
- Ibsen, H., *Peer Gynt*, Remzi: 1956
- Ignatieff, M., *The Warrior's Honor*, Chatto & Windus: Londra, 1988
- Jager, H., *Verbrechen unter totalitärer Herrschaft*, Frankfurt, 1982
- Jager, J., *Seitenwechsler. Der Fall Schneider/Schwerte und die Diskretion der Germanistik*, Wilhelm Fink: Münih, 1998

- James, W., *Principles of Psychology* (1909), Dover: New York, 1950
- Jetzinger, F., *Hitlers Jugend*, Viyana, 1956
- Johnson, A. McF., *Some Etiological Aspects of Repression, Guilt and Hostility*, *Psychoanalytic Quarterly*, 229, 511, 1951
- Karasek, R. ve Theorell, T., *Healthy Work: Stress, Productivity and the Reconstruction of Working Life*, Basic Books: New York, 1999
- Kelley, D. M., *Twenty-two Cells in Nuremberg: A Psychiatrist examines the Nazi Criminals*, New York, 1947
- Kershaw, I., *Hitler 1889-1936*, Deutsche Verlags-Anstalt: Stuttgart, 1998
- Klaus, M. H., Kennell, J. H., Plumb, N. ve Zuehlke, D., *Human Maternal Behavior at first Contact with her Young*, *Pediatrics*, 46, 187, 1970
- Kramer, J., *Letter from Germany*, *New Yorker*, 19.12.1983
- Krebs, A., *Tendenzen und Gestalten der NSDAP*, Deutsche Verlags-Anstalt: Stuttgart, 1959
- Kren, G., *Comment on Binion*, *History of Childhood Quarterly*, 2, 2, 1974
- Krockow, C. Graf von, *Fahrten durch die Mark Brandenburg*, Deutsche Verlags-Anstalt: Stuttgart, 1991
- Kubizek, A., *Adolf Hitler, mein Jugendfreund*, Graz, 1953
- Kuhn, A. ve Rothe, V., *Frauen im deutschen Faschismus*, Cilt 2, Schwann: Düsseldorf, 1982
- Kütemeyer, W., *Die Krankheit Europas*, Suhrkamp: Frankfurt, 1982
- La Boetie, E. de, *Freiwillige Knechtschaft* (1550), Klemm/Oelschlager, 1991
- Langer, W. C., *OSS Books*, National Archives, 1942-1943
- Langer, W. C., *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report*, Basic Books,: New York, 1972
- Leacock, E.B., *Myths of Male Dominance*, Monthly Review Press: New York, 1981

- Lenin, W. I., *Der linke Radikalismus, die Kinderkrankheit im Kommunismus* (1920), Verlag Neuer Weg: Pekin, 1973
- Levi, P., *Bunlar da mı İnsan*, (Çev: Zeyyat Selimoğlu), Can: İstanbul, 2002
- Levy, D. M., *Nazi and Anti-Nazi: Criteria of Differentiation in the Life History, Report to Intelligence Section, Information Control Division, Military Government in Germany*, Eylül 1945 (Bertram Schaffner tarafından alıntılanmıştır.)
- Lilla, M., *The Enemy of Liberalism*, New York Review of Books, 15.5.1997
- Lilli, J. C., *Mental Effects of Reduction in Ordinary Levels of Physical Stimuli on Intact, Healthy Persons*, Psychiatric Research Reports, 5, 1956
- Lord, F. A., *Civil War Collector's Encyclopedia*, Stackpole: Harrisburg, 1976
- Lucheni, L., *Ich bereue nichts. Die Aufzeichnungen des Siss-Mörders*, Zsolnay: Viyana, 1998
- Lüdecke, K., *I knew Hitler*, Londra, 1938
- Luther, S. ve Zigler, E., *Vulnerability and Competence: A Review of Research on Resilience in Childhood*, American Journal of Orthopsychiatry, 61, 1991
- Maccoby, M., *Die neuen Chefs*, Rowohlt: Reinbek, 1979
- Mach, E., *Die Analyse der Empfindungen*, Jena, 1922
- MacLean, P., *The Brain in Relation to Empathy and Medical Education*, Journal of Nervous and Mental Disease, 144, 1967
- Malkki, L. H., *Purity and Exile*, Chicago University Press: Chicago, 1995
- Mandelstam, N., *Hope against Hope*, Atheneum: New York, 1970
- Mann, H., *Der Untertan* (1918), dtv: Münih, 1964
- Marshall, S. L. A., *Men against Fire*, Peter Smith: Gloucester, 1978
- Maser, W., *Adolf Hitler, Legende, Mythos, Wirklichkeit*, Bechtle: Münih, 1971

- Meier, H., *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*, Metzler: Stuttgart, 1994
- Meyer, K., *Gemeint ist, wenn der Kopf ab ist*, Herder: Freiburg, 1998
- Miale, F. R. ve Selzer, M., *The Nürnberg Mind: The Psychology of the Nazi Leaders*, Wuadrangle: New York, 1975
- Milgram, S., *Behavioral Study of Obedience*, Journal of Abnormal Psychology, 67, 1963
- Milgram, S., *Obedience to Authority: An Experimental View*, Harper: New York, 1975
- Miller, A., *Am Anfang war Erziehung*, Suhrkamp: Frankfurt, 1983
- Miller, A., *Özel Bir Acı*, İletişim: İstanbul, 2000
- Miller, H., *Rimbaud oder Vom grossen Aufstand*, Rowohlt: Reinbek, 1980
- Mills, C. W., *The Power Elite*, Oxford, New York, 1956
- Mitscherlich, A. ve Mielke, F., *Das Diktat der Menschenverachtung*, Schneider: Heidelberg, 1947
- Nagel, W., *Ein Kind lebt für den Heldentod*, ZEIT-Magazin, No. 19, 3.5.1985
- Neumann, E., *Tiefenpsychologie und neue Ethik*, Fischer: Frankfurt, 1997
- Niemela, P., *Working through Ambivalent Feelings in Woman's Life Transition*, Acta Psychologica Femica, 1980
- Niemela, P., *Idealized Motherhood and the later Reality*, 6th International Congress of Psychosomatics, Obstetrics & Gynecology, Eylül 1980. - Ayrıca; Prill, H. J. ve Stauber, M. (Der.), *Advances in Psychosomatics, Obstetrics & Gynecology*, Berlin, 1982 (1982a)
- Niemela, P., *Overemphasis of Mother Role and Inflexibility of Roles*, Gross, J. ve d'Heurle, A. (Der.) içinde, *Sex Role Attitudes and Cultural Change*, Reidel: Dordrecht, 1982 (1982b)
- Niemela, P., *Psychological Work after Abortion*, Sanchez-Soza, J. J.

- (Der.) içinde, *Health and Clinical Psychology*, Hollanda, 1985
- Niemela, P., *Couple Intimacy and Parent Role Stereotypes. Nordic Intimate Couples-Love, Children and Work*: Stockholm, 1987
- Niemela, P., *Vicissitudes of Mother's Hate, Aspects of Female Aggression* içinde, Academic Press, 1992
- Nienstedt, M. ve Westermann, A., *Pflegekinder. Psychologische Beiträge zur Sozialisation von Kindern in Ersatzfamilien*, Votum: Münster, 5. Baskı, 1999
- O'Neill, E., *Alle Reichtümer der Welt*, Fischer: Frankfurt, 1965
- O'Neill, E., *Elektra'ya Yas Yaraşır*, (Çev: Müçteba Dorukman, Nüzhet Şenbay), Milli Eğitim Bakanlığı: Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 375, Tiyatro: 37, 1992 (2. Baskı)
- Papen, F. von, *Der Wahrheit eine Gasse*, Münih, 1952
- Payne, R., *The Civil War in Spain*, Premier Books: New York, 1962
- Putnam, R., *Bowling Alone*, *Journal of Democracy*, 6, 1, 1995, s. 65-78
- Raban, J., *Gott, der Mensch & Mrs. Thatcher*, Steidl: Göttingen, 1990
- Reck-Malleeczewen, F. P., *Tagebuch eines Verzweifelten*, Fischer: Frankfurt, 1971
- Reemtsma, J. P., *Im Keller*, Hamburger Editions: Hamburg, 1997
- Rees, J. R. (Der.), *The Case of Rudolf Hess*, Heinemann: Londra, 1947
- Rheingold, J. C., *The Fear of being a Woman*, Grune & Stratton: New York, 1964
- Rheingold, J. C., *The Mother, Anxiety, and Death*, Little, Brown & Co: Boston, 1967
- Rose, G. ve Marnot, M., *Social Class and Coronary Heart Disease*, *British Heart Journal*, 1981, s. 13-19
- Rosenbaum, R., *Explaining Hitler: The Search for the Origins of his Evil*, Random: New York, 1998

- Roskam, A., *Patterns of Autonomy in High Achieving Adolescent Girls who differ in Need for Approval*, Münazara, The City University of New York, 1972
- Rumi, M. D., *Das meer des Herzens geht in tausend Wogen. Ghazelen*, Çeviren: von Friedrich Rückert, Dageyeli: Frankfurt, 1988
- Sachsee, U., *Selbstverletzendes Verhalten*, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen, 1999
- Sacks, O., *The President's Speech*, New York Review of Books, 15.8.1985
- Sampson, R. 1989 Eylül'ünde nükleer savaşın önlenmesine yönelik Uluslararası Fizikçiler'in Avrupa Şubesi'nde "The Will to Power" isimli bir konferans verdi; aynı isimle de yayımlandı: *The Will to Power: From Reason of State to Reason of the Heart*, Studies in Nonviolence, No. 17, Londra, 1990
- Schaeffer, F., *Pathologische Treue als pathogenetisches Prinzip bei schweren körperlichen Erkrankungen. Ein kasuistischer Beitrag zur Dermatomyositis*, Der Nervenarzt, 32, 10, 1961
- Schaeffner, B., *Fatherland: A Study of Authoritarianism in the German Family*, Columbia University Press: New York, 1948
- Schell, J., *The Pure and the Impure*, The Nation, Şubat I, 1999
- Schilder, P. ve Wechsler, D., *The Attitudes of Children toward Death*, Journal of Genetic Psychology, 45, 406, 1934
- Schirra, B., *Die Erinnerung der Täter*, Der Spiegel, No. 40, 28.9.1998
- Schmitt, C., *Der Begriff des Politischen*, Archive Für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Cilt 58, 1.9.1927
- Schneirla, T. C., *Seminar*, New York University, 1950
- Shalit, B., *The Psychology of Conflict and Combat*, Praeger: New York, 1988
- Shaneen, E., Alexander, D., Truskowsky, M. ve Barbero, G. J., *Failure to Thrive*, Clinical Pediatrics, 7, 255, 1968
- Smith, B. F., *Comment*, History of Childhood Quarterly, 1, 2, 1973

- Soyinka, W., *The Man Died*, Harper: New York, 1972
- Speer, A., *Erinnerungen*, Ullstein: Berlin, 1969
- Speer, A., *Spandauer Tagebücher*, Propylaen: Berlin, 1975
- Stein, B., *The Refugee Experience*, Journal of Refugee Resettlement, 1, 4, 1981, s. 62-71.
- Stierlin, H., *Adolf Hitler. Familienperspektiven*, Suhrkamp: Frankfurt, 1976
- Stork, J., *Zwischen Leben und Tod. Aus der Behandlung eines Säuglings - ein Beitrag zum plötzlichen Kindstod*. Kinderanalyse I, 60-94, 1994
- Szejer, M., *Platz für Anne. Die Arbeit einer Psychoanalytikerin mit Neugeborenen*, Kunstmann: Münih, 1998
- Tocqueville, A. de, *Der alte Staat und die Revolution* (1865), dtv. Münih, 1978
- Toland, J., *Adolf Hitler*, Lübbe: Bergisch-Gladbach, 1977
- Townsend, P. ve Davidson, N. (Der.), *The Black Report on Inequalities in Health*, Pelican: Londra, 1982
- Turner, S., *The Forset of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*, Cornell University Press: Ithaca, 1967
- Ulshöfer, H. (Der.): *Liebesbriefe an Adolf Hitler - Briefe in den Tod*, Verlag für Akademische Schriften: Frankfurt, 1996
- Wagner, G., *Wer nicht mit dem Wolf heult*, Kiepenheuer & Witsch: Köln, 1997
- Waite, G. L., *Adolf Hitler's Guilt Feelings: A Problem of History and Psychology*, Journal of Interdisciplinary History, 1, 1971
- Wassermann, J., *Christian Wahnschaffe* (1919), dtv: Münih, 1990
- Weinberg, G. L. (Der.), *Hitlers Zweites Buch: Ein Dokument aus dem Jahr 1928*, Deutsche Verlags-Anstalt: Stuttgart, 1961
- Wezsacker, V. von, *Pathosophie*, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen, 1956
- Werner, E. E., *High Risk Children in Young Adulthood: A Longitudinal Study from Birth to 32 Years*, American Journal of Orthopsychiatry, 59, 1989

- Wiedemann, F., *Der Mann, der Feldherr werden wollte*, Velbert/Kettwig, 1964
- Winnicott, D. W., *Some Thoughts on the Meaning of the Word Democracy*, Human Nature, Cilt III, 1950
- Winnicott, D. W., *Birth Memories, Birth Trauma and Anxiety* (1940), *Collected Papers: Through Pediatrics to Psychoanalysis içinde*, Basic Books: New York, 1958
- Wolf, S. ve Bruhn, J. G., *The Power of Clan: The Influence of Human Relationships on Heart Disease*, Transaction: New York, 1998
- Wyatt-Brown, B., *Fox Butterfield tarafından alıntılanmıştır*, New York Times, 27.7.1998
- Zimbardo, P., Haney, C. ve Banks, C., *Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison*, International Journal of Criminology and Penology, 1983

**Yabancı düşmanlığı, kendine düşmanlıktır.
Kökenleri çocuklukta aranmalıdır.**

Yabancılar duyulan nefretin, daima, insanın kendisine karşı duyduğu nefretle bir ilişkisi vardır. Eğer insanların, başka insanlara neden acı çektirip, onları neden aşağıladıklarını anlamak istiyorsak, önce kendi içimizde yer alan, tiksindığımız şeylerle uğraşmalıyız. İçimizdeki bu parçayı, bize onu hatırlatan yabancıyı yok ederek susturmak isteriz. Ama, eğer insanın kendisine özgü olan ve birey oluşunu belirleyen her şey yabancı kılınırsa, geriye, insan gelişimini sağlayacak ne kalır?

Yabancı düşmanlığının ve neo-milliyetçiliğin hızla yeniden yükselmeye başladığı günümüzde Gruen, "üçüncü bir kulakla dinleyip anlayarak" ve Hitler ile diğer Nazi subaylarına ilişkin örnekler vererek, bizlere bu durumun nedenlerini anlama fırsatı sunuyor. İnsanlar, uygarlık ve kültürle, barbarlık ve vahşet arasındaki ince, ama bariz tabakanın yırtılıp yok olmasına neden bu kadar çabuk izin veriyor? Gruen, duygularımızın hiç bilmediğimiz, yabancı yönlerini keşfetmemizi sağlayarak, bireysel olarak insanlığın geleceğine katkıda bulunacak bir pozisyona gelmemiz için uğraşıyor.

"Arno Gruen'den, çığır açacak bir kitap daha."

Die Presse

"İnce, ama ağır... Gizlisi saklısı olmayan, politik bir kitap... Her cümlede bir düşünce saklı, ama bu düşünceler ifade edilirken tek bir sözcük bile fazladan kullanılmamış."

Der Spiegel

"Erich Fromm'dan beri yazılmış en iyi sosyal-psikoloji incelemesi."

Aargauer Zeitung

ISBN 978-975-6663-68-5

9 789756 663685

Çitlembik Yayınları